

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI
GÎLGĂU/ SĂLAJ

STUDIU ISTORIC

COORDONATORI: arh. Niels Auner-expert atestat MCPN
arh. Florescu Oksana

AUTORI: arh. Ina-Gabriela Funetan
arh. Dan Florin Floruț

noiembrie 2012

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CUPRINS:

CAP. I

Context zonal. Istoric al organizării administrativ-teritoriale a județului Sălaj pag. 5/I

CAP. II Comuna Gîlgău.

Evoluție urbanistică, demografică, economică și socio-culturală pag. 1/II

2.1. Scurt istoric pag. 1/II

2.2. Evoluție urbanistică pag. 3/II

2.3. Evoluție demografică pag. 8/II

2.4. Evoluție economică și socio-culturală. pag. 11/II

CAP. III Sat component Bârsău Mare (magh. Nagyorszó).

3.1. istoric al satului Bârsău Mare pag. 1/III

3.2. evoluție urbanistică pag. 3/III

3.3. evoluție demografică, socială și economică pag. 5/III

3.3.1. demografie pag. 5/III

3.3.2. societate pag. 7/III

3.3.3. economie pag. 8/III

3.4. monumente, situri și așezări istorice pag. 10/III

3.4.1. Situl arheologic "La Cetățea" pag. 10/III

3.4.2. zona de protecție a sitului arheologic pag. 11/III

3.4.2. Biserica de lemn "Sf. Fecioară Maria" pag. 11/III

3.4.3. zona de protecție a bisericii de lemn "Sf. Fecioară Maria" pag. 14/III

3.5. monumente de for public pag. 15/III

3.6. opere comemorative pag. 15/III

3.6. edificii publice și religioase pag. 16/III

3.7. elemente de arhitectură tradițională pag. 17/III

3.8. reguli de construire pag. 21/III

CAP. IV Sat component Căpâlna (magh. Kápolna)

4.1. istoric al satului Căpâlna pag. 1/IV

4.2. evoluție urbanistică pag. 3/IV

4.3. evoluție demografică, socială și economică pag. 6/IV

4.3.1. demografie pag. 6/IV

4.3.2. societate pag. 8/IV

4.3.3. economie pag. 9/IV

4.4. monumente, situri și așezări istorice pag. 12/IV

4.4.1. Situl arheologic "la Podul Delniții" pag. 12/IV

4.4.2. Situl arheologic "la Izvoare" pag. 12/IV

4.4.3. Situl arheologic "Sistem de turnuri romane" pag. 12/IV

4.4.4. altele pag. 12/IV

4.4.5. zone de protecție a siturilor arheologice pag. 12/IV

4.5. monumente dispărute pag. 12/IV

4.5.1. biserica de lemn pag. 13/IV

4.5.2. fosta curte domnească pag. 13/IV

4.6. monumente de for public pag. 14/IV

4.7. opere comemorative pag. 14/IV

4.8. edificii publice și religioase pag. 14/IV

4.9. elemente de arhitectură tradițională pag. 15/IV

4.10. reguli de construire pag. 18/IV

CAP. V Sat component Chizeni (magh. Közfalu)

- 5.1. istoric al satului Chizeni
- 5.2. evoluție urbanistică
- 5.3. evoluție demografică, socială și economică
 - 5.3.1. demografie
 - 5.3.2. societate
 - 5.3.3. economie
- 5.4. monumente, situri și așezări istorice
 - 5.4.1. Biserica Ortodoxă "Înălțarea Sf. Cruci" - propusă spre clasare
 - 5.4.2. Zona de protecție propusă pentru Biserica Ortodoxă
- 5.5. monumente dispărute
 - 5.5.1. Casa "Mihali"
- 5.6. monumente de for public
- 5.7. opere comemorative
- 5.8. edificii publice
- 5.9. elemente de arhitectură tradițională
- 5.10. reguli de construire

- pag. 1/V
- pag. 1/V
- pag. 3/V
- pag. 5/V
- pag. 5/V
- pag. 7/V
- pag. 8/V
- pag. 9/V
- pag. 9/V
- pag. 14/V
- pag. 15/V
- pag. 15/V
- pag. 15/V
- pag. 15/V
- pag. 16/V
- pag. 20/V

CAP. VI Sat component Dobrocina (magh. Döböröcsény)

- 6.1. istoric al satului Dobrocina
- 6.2. evoluție urbanistică
- 6.3. evoluție demografică, socială și economică
 - 6.3.1. demografie
 - 6.3.2. societate
 - 6.3.3. economie
- 6.4. monumente, situri și așezări istorice
 - 6.4.1. Așezarea eneolitică de la Dobrocina- punctul "Cetățele"
 - 6.4.2. Alte situri arheologice
 - 6.4.3. zone de protecție a siturilor arheologice
 - 6.4.5. casă-"Conacul de la Dobrocina"- propusă spre clasare
 - 6.4.6. zona de protecție propusă
- 6.5. monumente de for public
- 6.6. opere comemorative
- 6.7. edificii publice și religioase
- 6.8. elemente de arhitectură tradițională
- 6.9. reguli de construire

- pag. 1/VI
- pag. 1/VI
- pag. 2/VI
- pag. 5/VI
- pag. 5/VI
- pag. 7/VI
- pag. 8/VI
- pag. 10/VI
- pag. 10/VI
- pag. 10/VI
- pag. 10/VI
- pag. 11/VI
- pag. 13/VI
- pag. 14/VI
- pag. 14/VI
- pag. 15/VI
- pag. 17/VI
- pag. 22/VI

CAP. VII Sat component Fodora (magh. Oláhfodorháza)

- 7.1. istoric al satului Fodora
- 7.2. evoluție urbanistică
- 7.3. evoluție demografică, socială și economică
 - 7.3.1. demografie
 - 7.3.2. societate
 - 7.3.3. economie
- 7.4. monumente, situri și așezări istorice
 - 7.4.1. situl arheologic "Așezarea de la Fodora"
 - 7.4.2. alte situri arheologice
 - 7.4.3. zone de protecție a siturilor arheologice
 - 7.4.4. biserica de lemn "Sf. Nicolae"
 - 7.4.5. zona de protecție a bisericii de lemn "Sf. Nicolae"
- 7.5. monumente de for public
- 7.6. opere comemorative

- pag. 1/VII
- pag. 1/VII
- pag. 3/VII
- pag. 6/VII
- pag. 6/VII
- pag. 8/VII
- pag. 10/VII
- pag. 11/VII
- pag. 11/VII
- pag. 11/VII
- pag. 11/VII
- pag. 12/VII
- pag. 15/VII
- pag. 16/VII
- pag. 16/VII

7.7. edificii publice și religioase	pag. 16/VII
7.8. elemente de arhitectură tradițională	pag. 17/VII
7.9. reguli de construire	pag. 19/VII
CAP. VIII Sat component Frâncenii de Piatră (magh. Kőfrinkfalva)	pag. 1/VIII
8.1. istoric al satului Frâncenii de Piatră	pag. 1/VIII
8.2. evoluție urbanistică	pag. 2/VIII
8.3. evoluție demografică, socială și economică	pag. 4/VIII
8.4. monumente, situri și așezări istorice	pag. 6/VIII
8.5. monumente de for public	pag. 6/VIII
8.6. opere comemorative	pag. 6/VIII
8.7. edificii publice și religioase	pag. 6/VIII
8.8. elemente de arhitectură tradițională	pag. 7/VIII
8.9. reguli de construire	pag. 7/VIII
CAP. IX Sat component Gîlgău (magh. Galgó)	pag. 1/IX
9.1. istoric al satului Gîlgău	pag. 4/IX
9.1.1. istoric al familiei Rácz de Gîlgău	pag. 7/IX
9.2. evoluție urbanistică	pag. 7/IX
9.3. evoluție demografică, socială și economică	pag. 12/IX
9.3.1. demografie	pag. 12/IX
9.3.2. societate	pag. 14/IX
9.3.3. economie	pag. 16/IX
9.4. monumente, situri și așezări istorice	pag. 20/IX
9.4.1. situl arheologic "Valea Poienii"	pag. 20/IX
9.4.2. situl arheologic "Poianu/Casa Popii"	pag. 20/IX
9.4.3. siturile arheologice "Preluci" și "Pe Față"	pag. 20/IX
9.4.4. zone de protecție a siturilor arheologice	pag. 20/IX
9.4.5. monumente istorice	pag. 20/IX
9.5. monumente strămutate	pag. 20/IX
9.5.1. Biserica de lemn "Cuvioasa Parascheva"	pag. 21/IX
9.6. monumente de for public	pag. 23/IX
9.7. opere comemorative	pag. 23/IX
9.8. instituții muzeale	pag. 23/IX
9.9. edificii publice și religioase	pag. 23/IX
9.10. elemente de arhitectură tradițională	pag. 29/IX
9.11. reguli de construire	pag. 31/IX
CAP. X Sat component Glod (magh. Szamossósmező)	pag. 1/X
10.1. istoric al satului Glod	pag. 1/X
10.2. evoluție urbanistică	pag. 4/X
10.3. evoluție demografică, socială și economică	pag. 6/X
10.3.1. demografie	pag. 6/X
10.3.2. societate	pag. 9/X
10.3.3. economie	pag. 10/X
10.4. monumente, situri și așezări istorice	pag. 13/X
10.5. monumente strămutate	pag. 13/X
10.6. monumente propuse	pag. 15/X
10.6.1. Biserica Ortodoxă "Sf. Nicolae"	pag. 15/X
10.6.2. zona de protecție a Bisericii Ortodoxe "Sf. Nicolae"	pag. 15/X
10.7. monumente de for public	pag. 16/X
10.8. opere comemorative	pag. 16/X
10.9. edificii publice	pag. 16/X

10.10. elemente de arhitectură tradițională	pag. 18/X
10.11. reguli de construire	pag. 23/X
CAP. XI Sat component Gura Vlădesei (magh. Vlegyászatanya)	pag. 1/XI
11.1. istoric al satului Gura Vlădesei	pag. 1/XI
11.2. evoluție urbanistică	pag. 1/XI
11.3. evoluție demografică, socială și economică	pag. 2/XI
11.4. monumente, situri și așezări istorice	pag. 2/XI
11.5. monumente de for public, opere comemorative	pag. 2/XI
11.6. edificii publice și religioase	pag. 2/XI
11.7. elemente de arhitectură tradițională	pag. 3/XI
11.8. reguli de construire	pag. 3/XI
CAP. XII Arhitectură tradițională în comuna Gîlgău	pag. 1/XII
12.1. Istoric	pag. 1/XII
12.2. Locuința	pag. 6/XII
12.3. Anexele gospodărești	pag. 12/XII
12.4. Alte tipuri de construcții tradiționale	pag. 14/XII
CAP. XIII Concluzii; recomandări	pag. 17/XII
13.1. Concluzii	pag. 17/XII
13.1.1. referitoare la dezvoltarea urbanistică a satelor	pag. 17/XII
13.1.2. referitoare la arhitectura satelor	pag. 17/XII
13.2. Recomandări	pag. 18/XII
13.2.1. referitoare la circulație	pag. 18/XII
13.2.2. referitoare la parcelar	pag. 18/XII
13.2.3. referitoare la modul de a construi	pag. 19/XII
13.2.4. referitoare la protecția monumentelor istorice	pag. 19/XII
13.2.5. referitoare la istoria locală și memoria locului	pag. 19/XII
CAP. XIV Surse documentare.	pag. 20/XII

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. I. Context zonal. Istoric al organizării administrativ-teritoriale a județului Sălaj.

Urmele prezenței umane pe teritoriul Sălajului de azi sunt atestate de un bogat repertoriu arheologic, cu descoperiri datând încă din paleolitic, neolitic, epoca bronzului, perioadele Hallstatt și Latene, din preistorie. De asemenea, mărturiile arheologice datând din epoca daco-romană, perioada pre-feudală și cea medievală sunt numeroase și cu valoare documentară consistentă.¹

În sec. II-I î.Hr., se pare că teritoriul Sălajului de azi era locuit de o uniune tribală dacică, ce controla drumurile și comerțul cu sare. După cucerirea Daciei, teritoriul Sălajului a devenit zonă de graniță, fiind împărțit între zona cucerită, intrată în stăpânire romană (partea de sud) și cea rămasă sub controlul dacilor liberi (partea de nord). Granița a fost trasată de romani pe culmile Munților Meseș.

După cucerire, Dacia ocupată a fost împărțită de Antonin Piul în Dacia Malvensis, Dacia Apulensis și Dacia Porolissensis, aceasta din urmă având reședința la Porolissum. După retragerea aureliană, în zonă apar triburile migratoare; de exemplu slavii, care cuceresc Porolissum-ul și îi schimbă numele în Moigorod (Moigradul de azi).

În sec. XIII exista deja, se pare, o regiune denumită Sălaj (Szilagy), ca dovadă stând toponime ca Pârâul Sălajului și Cehu-Sălajului (Szilagyatak, Szilagy-Cseh). A apărut și cu denumirile de Sylvania, Szilágyság.

Zone cuprinse în teritoriul actualului județ Sălaj au făcut parte în timp din diverse structuri administrativ-teritoriale. Este necesară o succintă trecere în revistă a acestora, pentru înțelegerea surselor istorice referitoare la comuna Gîlgău, dat fiind faptul că aceasta este menționată în diverse documente ale respectivelor structuri administrative (hărți, statistici, recensăminte etc.).

Astfel, încă din sec. XII găsim comitatul Crasnei (1161-în partea de Sud-Vest a teritoriului actual al Sălajului); comitatul Szolnok (Zolnok)-1166, acesta din urmă întinzându-se de la Tisa pînă în zona Dejului și Dăbâca- (Doboka)- 1164, în zona Gherlei de azi.

La începutul sec. XV apare comitatul Solnocului de Mijloc (Közép-Szolnok), care făcuse parte pînă atunci din comitatul Szolnok.

După anexarea Transilvaniei la Imperiul Austriac în 1691, se pune problema anexării comitatelor sălăjene din zona Partium (Crasna, Chioarul și Solnocul de Mijloc), lucru care se întâmplă în 1732, Munții Meseș devenind astfel granița vestică a Principatului Transilvaniei.

În 1760 regăsim Solnocul de Mijloc cu 141 de comune și Crasna cu 61 de comune; în 1779, Solnocul de Mijloc este format din patru plase- Zalău, Cehu, Tășnad și Peri, iar Crasna din două plase- De Sus și de Jos.²

Prin reorganizarea administrativă din 1784 se formează comitatul Solnocului de Mijloc, Crasnei și Chioarului- pe de o parte, iar pe de altă parte apare comitatul Solnoc- Dăbâca (Szolnok-Doboka), prin unirea Solnocului Interior cu Dăbâca de sus; această organizare a fost menținută pînă în 1790 (adică pînă la moartea lui Iosif al II-lea).

Între 1791 și 1849, teritoriul Sălajului de azi a fost împărțit între comitatele Solnocului Interior, Dăbăcăi, Clujului și districtului Chioar.

În 1876 apare pentru prima oară comitatul Sălaj denumit ca atare, fiind format din Solnocul de Mijloc și Crasna, având o suprafață de 3815 km², 240 000 de locuitori și reședința la Zalău.

În hărțile elaborate de Hatsek Ignác în 1880, teritoriul Sălajului de azi era împărțit între

1 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010. Se va detalia pentru fiecare localitate în parte.

2 prof. Cornel Grad- "Structurări și restructurări teritorial-administrative în Nord-Vestul României: proiecte, dispute și realizări în secolul XX (studiu documentar: partea I- județul Sălaj)"

comitatele Sălaj, Solnoc-Dăbâca, Sătmar și Cluj (v. foto 1, 2³).

foto 1. harta organizării teritoriale a Ungariei, realizată de Hatsek Ignác în 1880

foto 2. detaliu din harta lui Hatsek Ignác, în care e vizibilă zona actualului județ Sălaj, pe atunci împărțită între comitatele Solnoc-Dăbâca, Sălaj, Sătmar și Cluj.

3 sursa hărților: <http://www.maproom.org/00/32/index.php> : "A Magyar Szent Korona Országainak Megyei Térképei"

În această împărțire teritorială găsim comitatul Solnoc-Dăbâca (poz. 56) din care făcea parte în acel moment și comuna Gîlgău.

Observăm și harta realizată în 1915 de către Gönczy Pál, unde găsim Gîlgăul cuprins tot în comitatul Solnoc-Dăbâca. (v. foto 3⁴).

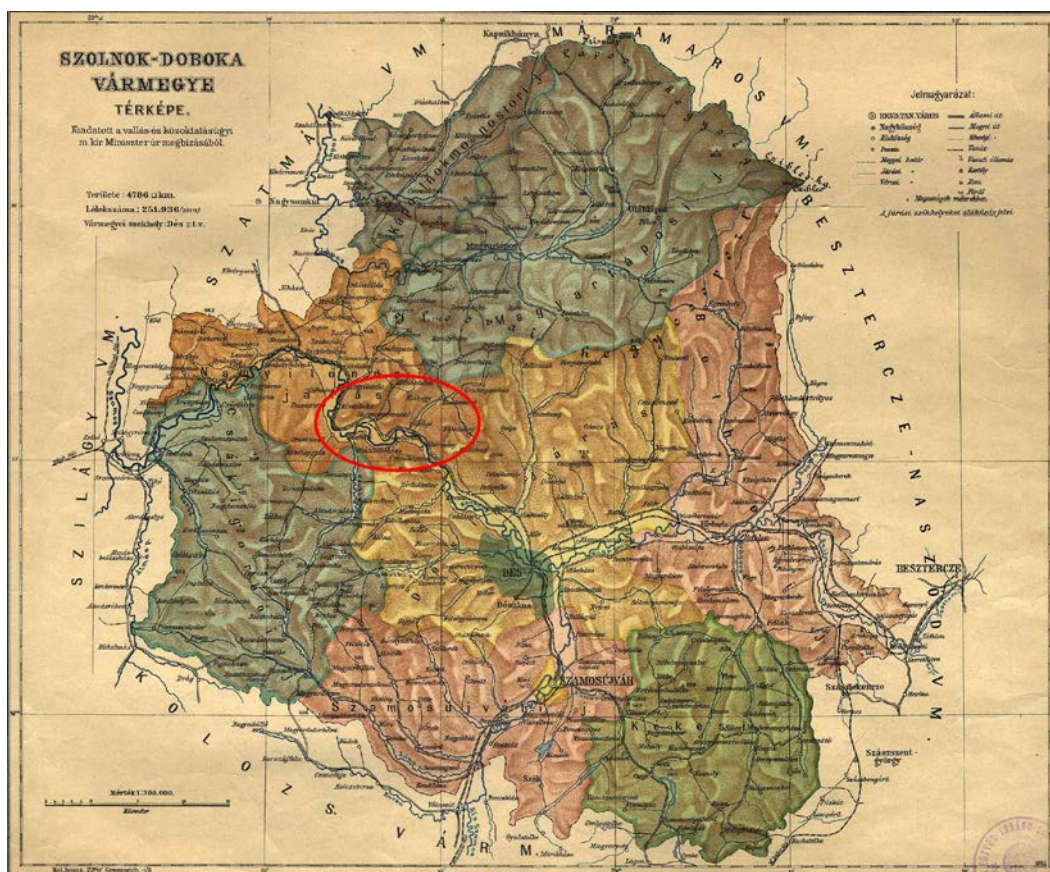

foto 3. harta comitatului Solnoc-Dăbâca realizată de Gönczy Pál în 1915; conturul roșu marchează poziția comunei Gîlgău.

În 1925, prin adăugarea unor comune din județele Bihor, Satu Mare și Cojocna, suprafața județului Sălaj a crescut la 5.191 km², iar populația a crescut corespunzător, ajungând la 350.000 de locuitori.

În 1930, Sălajul a intrat în componența județului Someș.

În 1940, după Dictatul de la Viena, Sălajul a revenit la organizarea anterioară anului 1925, aflându-se între teritoriile cedate Ungariei prin Dictat.

În 1944, administrația sovietică a preluat puterea, Sălajul revenind administrației românești abia în 1945.

În septembrie 1950, județul Sălaj a fost desființat prin Legea pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române, fiind reînființat în februarie 1968, prin Legea nr. 2 privind organizarea administrativă a teritoriului României.

Se poate observa că prin reorganizarea administrativă repetată, s-au alăturat adeseori în aceeași formă de organizare teritorii aparținând unor zone etnografice distincte. Este și cazul județului Sălaj de astăzi, care cumulează localități aparținând în mod tradițional zonei etnografice a Văii Someșului, a Silvaniei și a Codrului Sălajului⁵.

4 sursa hărții: <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/gonczy/gonczym.htm> : "Magyarország kézi atlasza"

5 cf. Pop C. Călin și colectiv- "Potențialul de dezvoltare a turismului în județul Sălaj"- Cluj-Napoca, 2007, p. 10

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI Gîlgău/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. II. Comuna Gîlgău. Evoluție urbanistică, demografică, economică și socio-culturală.

2.1. Scurt istoric.

Comuna Gîlgău este situată în nord-estul județului Sălaj, pe Valea Someșului, între Dealurile Ciceului și Dealurile Șimișna-Gârbău. Este alcătuită din nouă sate: satul de reședință- Gîlgău; Căpâlna, Gura Vlădesei, Bârsău Mare, Glod, Chizeni, Fodora, Frâncenii de Piatră și Dobrocina.

Materialul arheologic găsit pe teritoriul comunei Gîlgău atestă urme de locuire încă din neolitic (la Dobrocina, Fodora, Gîlgău) și din epoca bronzului (la Căpâlna și Gura Vlădesei, Dobrocina, Fodora, Frâncenii de Piatră și Glod).

Din epoca daco-romană, mărturiile sunt bogate, dată fiind poziționarea Gîlgăului chiar în zona limes-ului roman, trasat după cucerirea Daciei în 106. Zona fiind una de frontieră între Dacia Porolissensis și dacii liberi, romanii au ridicat sisteme de fortificații ale căror urme sunt încă prezente (urme de turnuri de pază la Căpâlna, Gîlgău și Bârsău Mare).¹

Cea mai veche atestare documentară a unei localități a comunei datează din 1405- și anume Gîlgăul, atestat ca *villa Galgo*.

Istoria comunei Gîlgău se împletește cu cea a Transilvaniei, localnicii participând la toate evenimentele ce au marcat istoria Transilvaniei: este cunoscută prezența satului Căpâlna în miezul unor evenimente ca răscoala de la Bobâlna (1437-1438).

Alături de cetatea Ciceului de care aparțin Bârsăul Mare, Căpâlna, Gîlgăul și Glodul în perioada medievală, localnicii participă la luptele între nobilii maghiari și domnii moldoveni pentru menținerea supremației asupra cetății (a doua jum. a sec. XV-prima jum. a sec. XVI).

Peste satele comunei Gîlgău au trecut și au lăsat urme grele războiul lui Sigismund Bathory cu armata imperială aliată cu Mihai Viteazul, în 1601 și răscoala curuților (1705).

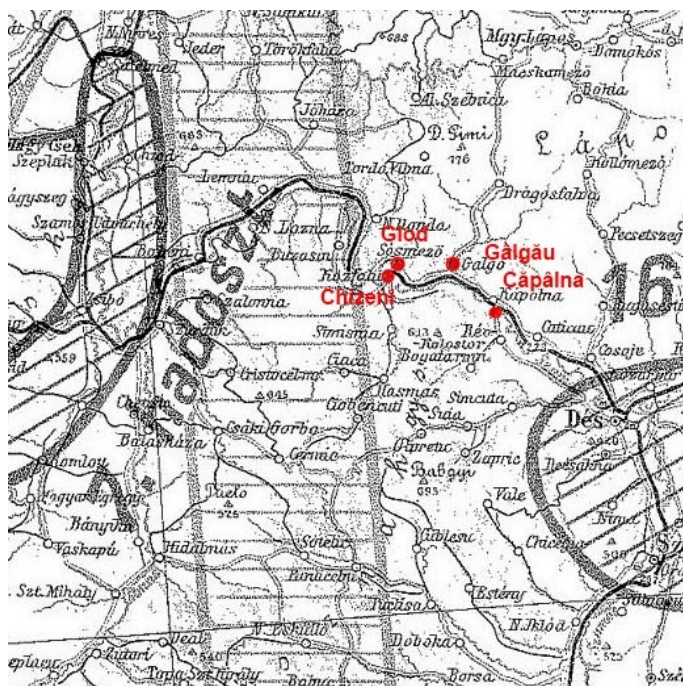
În 1814-1815, marea foamete ce a urmat războaielor napoleoniene, care afectează întreaga Europă, face ravagii și în satele de pe Valea Someșului.

Mai înregistrăm prezența satului Gîlgău în răscoalele țărănești de din a doua jumătate a sec. XVIII și a satului Căpâlna în revoluția de la 1848- evenimente care au afectat deopotrivă satele de pe Valea Someșului.

Se mai cunoaște faptul că Avram Iancu a călătorit în vara lui 1872 (chiar înainte de a muri) în localitățile de pe Valea Someșului oprindu-se, printre altele, și în Căpâlna, Bârsău Mare și Glod².

La finalul primului război mondial, în aprilie 1919 găsim Gîlgăul în vecinătatea primului coridor neutru apărut de trupele franceze conduse de generalul Berthelot, între diviziile a șaptea și a șaisprezecea românești (v. foto 2)³.

foto 2. Prima linie neutră Apáthy-Berthelot și diviziile 7 și 16 românești, cantonate la Zalău și Dej.

1 v. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010.

2 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău"; Editura Eurotip, Baia Mare, 2008- pag. 50

3 sursa hărții: <http://keptar.oszk.hu/>

După Dictatul de la Viena, Gîlgăul se află în zona cedată Ungariei, reintrând în administrație românească abia în 1945, după un an de administrație sovietică.

În 1945, comuna Gîlgău cuprindea satele Gîlgău, Căpâlna, Dobrocina, Gura Vlădesei și Fodora. La reforma administrativă din 1968 s-a decis comasarea comunei Glod cu comuna Gîlgău, astfel că i s-au adăugat satele Glod, Bârsău Mare, Chizeni și Frâncenii de Piatră. În 1988 s-a desființat și comuna Poiana Blenchii, satele acesteia adăugându-se comunei Gîlgău: Poiana Blenchii, Goștila, Măgura și Fălcușa. În 1990, aceste sate au solicitat și obținut reînființarea comunei Poiana Blenchii, astfel că satele ce alcătuiesc în prezent comuna Gîlgău sunt: Gîlgău, Căpâlna, Dobrocina, Gura Vlădesei, Fodora, Glod, Bârsău Mare, Chizeni și Frâncenii de Piatră⁴.

În prezent, de pe întreg teritoriul comunei se află înscrise pe Lista Monumentelor Istorice un număr de nouă situri arheologice (din care șase cuprinse într-un ansamblu de situri) și două monumente⁵.

Nr. crt	COD LMI 2010	DENUMIRE	LOCALITATE	ADRESĂ	DATARE
2	SJ-I-m-B-04850	Turn roman	Sat Bârsău Mare, comuna Gîlgău	La Cetățea, la 1,7 km N de sat	Sec II-III p Chr.
3	SJ-I-s-B-04867	Așezare	Sat Căpâlna, comuna Gîlgău	"Podul Delniții" la cca. 1,5 km S-SE de sat	Epoca bronzului
4	SJ-I-s-B-04868	Așezare	Sat Căpâlna, comuna Gîlgău	"Izvoarele cele mari", "Izvoarele cele mici" la SE de sat, deasupra cantonului C.F.R.	Epoca bronzului
5	SJ-I-s-B-04894	Turnuri ale sistemului de supraveghere a limesului Daciei în sectorul Gîlgău	Sat Căpâlna, comuna Gîlgău		Epoca romană
6	SJ-I-m-B-04894.01	Turn roman	Sat Căpâlna, comuna Gîlgău	"Casa popii"	sec. II - III p. Chr.
7	SJ-I-m-B-04894.02	Turn roman	Sat Căpâlna, comuna Gîlgău	"Cărămidă"	sec. II - III p. Chr.
8	SJ-I-m-B-04894.03	Turn roman	Sat Căpâlna, comuna Gîlgău	"Homorâșa"	sec. II - III p. Chr.
9	SJ-I-m-B-04894.04	Turn roman	Sat Căpâlna, comuna Gîlgău	"Dealul lui Galoș"	sec. II - III p. Chr.
10	SJ-I-m-B-04894.05	Turn roman	Sat Căpâlna, comuna Gîlgău	"Hotroapă"	sec. II - III p. Chr.
11	SJ-I-m-B-04894.06	Turn roman	Sat Căpâlna, comuna Gîlgău	"Casa Urișilor"	sec. II - III p. Chr.
12	SJ-II-m-A-05018	Biserica de lemn "Sf. Fecioară Maria"	Sat Bârsău Mare, comuna Gîlgău	17	1690
13	SJ-II-m-A-05054	Biserica de lemn Sf. Nicolae	Sat Fodora, comuna Gîlgău	173	1817

4 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău"; Editura Eurotip, Baia Mare, 2008- pag. 270

5 <http://www.inmi.ro/lmi/salaj.pdf>

2.2. Evoluție urbanistică.

Localitățile comunei apar detaliate în Hărțile Iosefine realizate (pentru Transilvania) între 1769 și 1773 (prima ridicare topografică militară austro-ungară)- v. foto 3⁶.

Două particularități importante ale hărților iosefine influențează modul de interpretare a acestora în prezent: întâi, faptul că au fost executate de cartografi diferiți, fără un sistem de referință comun, fapt care face dificilă relaționarea între ele; apoi, modul de reprezentare diferit de cel actual- de exemplu, altitudinea era redată prin hașuri și nu prin curbe de nivel, motiv pentru care diferențele de altitudine pot fi doar approximate. Cu toate acestea, ele prezintă un grad de precizie uimitor, fiind documente valoroase pentru studierea dezvoltării urbanistice a localităților.

Referitor la satele comunei Gîlgău, acestea se regăsesc pe două hărți iosefine, executate cel mai probabil de doi cartografi (Bársăul Mare, de exemplu, apare parțial pe una din hărți, parțial pe cealaltă, ortografiat diferit pe fiecare: Berszo și Borszo; există diferențe de reprezentări ale malurilor Someșului, conectarea hărților între ele se face cu mici diferențe de scară etc.). Totuși, se observă clar vetrele satelor, dispuse în mod natural de-a lungul Someșului; de asemenea, observăm că se conturaseră drumurile principale între localități, inclusiv un drum mai important pe traseul actualului DN1C, numit în harta respectivă "*Landtstrasse*", care leagă Glodul, Bársăul Mare și Gîlgăul.

foto 3. satele comunei Gîlgău în ridicarea topografică iosefină. Satele sînt marcate cu contururi roșii.

6 sursa hărții: http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

Ulterior, regăsim satele Gîlgăului notate în hărțile lui Hatsek Ignác, în 1880, pe teritoriul comitatului Szolnok-Doboka (foto 4,5⁷). Acestea reprezintă cu acuratețe limitele administrative și drumurile importante, fără a insista pe relief (reprezentat și el prin hașuri - dar fără detalii).

foto 4: harta comitatului Szolnok-Doboka în 1880, executată de Hatsek Ignác

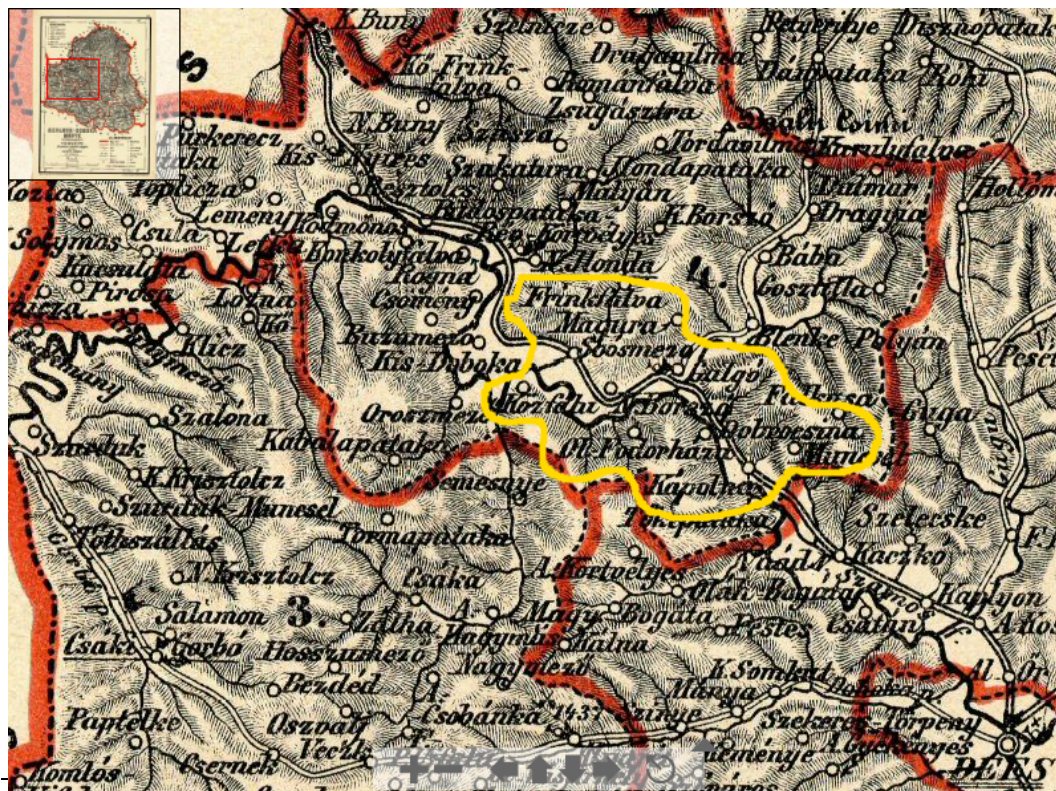

foto 5: satele comunei Gîlgău pe harta lui Hatsek

⁷ sursa hărților: <http://www.maproom.org/00/32/index.php> : "A Magyar Szent Korona Országainak Megyei Térképei"

Ignác- cuprinse în conturul galben

Mai găsim Gîlgăul notat pe ridicarea franciscană-iosefină din 1887 (cea de-a treia ridicare topografică militară austro-ungară) - foto 6⁸:

foto 6: comuna Gîlgău (Galgo) pe ridicarea franciscană-iosefină din 1887

Observăm aici aceeași particularitate- marcarea altitudinilor prin hașuri, de data aceasta însoțite și de culori. Se observă clar relațiile între localități, drumurile importante, rețeaua hidrografică, poziționarea localităților față de relief, chiar morile și rețelele de drumuri locale. Observăm că erau deja realizate drumurile între localități, cele care există și azi- drumul național și drumurile județene.

Satele Gîlgăului apar din nou detaliat în harta din 1915 executată de Gönczy Pál- hartă în care Gîlgăul aparține ținutului Solnoc-Dăbâca, la limita estică a plasei Ileanda- v. foto 7, 8⁹:

8 sursa foto: <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/3felmeres.htm>

9 sursa hărților: <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/gonczy/gonczym.htm> : "Magyarország kézi atlasza"

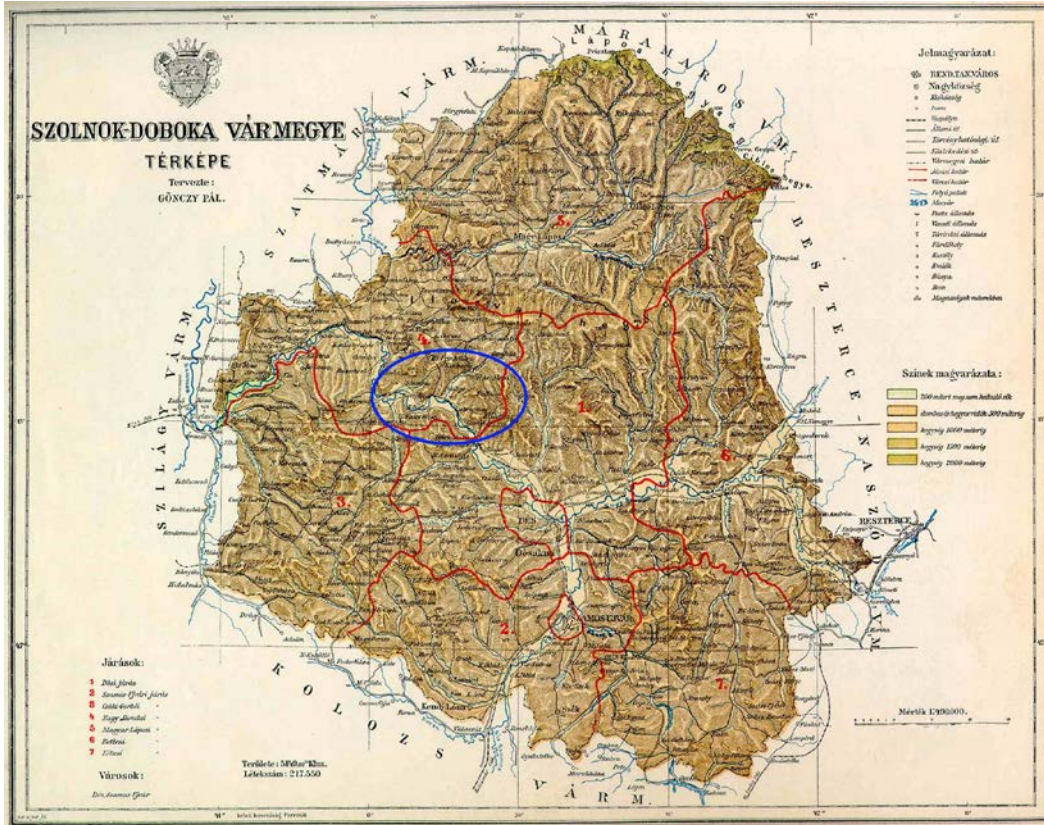

foto 7: harta lui Gönczy Pál din 1915- conturul albastru indică poziția comunei Gîlgău

foto 8: detaliu din harta lui Gönczy Pál: se identifică numele satelor componente ale comunei Gîlgău

Aici, pe lângă marcarea limitelor plaselor componente ale ținutului, sunt reprezentate altitudinile (prin hașuri, ca în hărțile militare), rețeaua hidrografică în mod detaliat, rețeaua de drumuri și- element important- observăm că apare deja calea ferată (executată între 1881- 1890).

După 1924 găsim Gîlgăul în Planul Director de Tragere; observăm că în acest plan apar pentru prima oară curbele de nivel ca reprezentări ale declivităților- foto 9¹⁰:

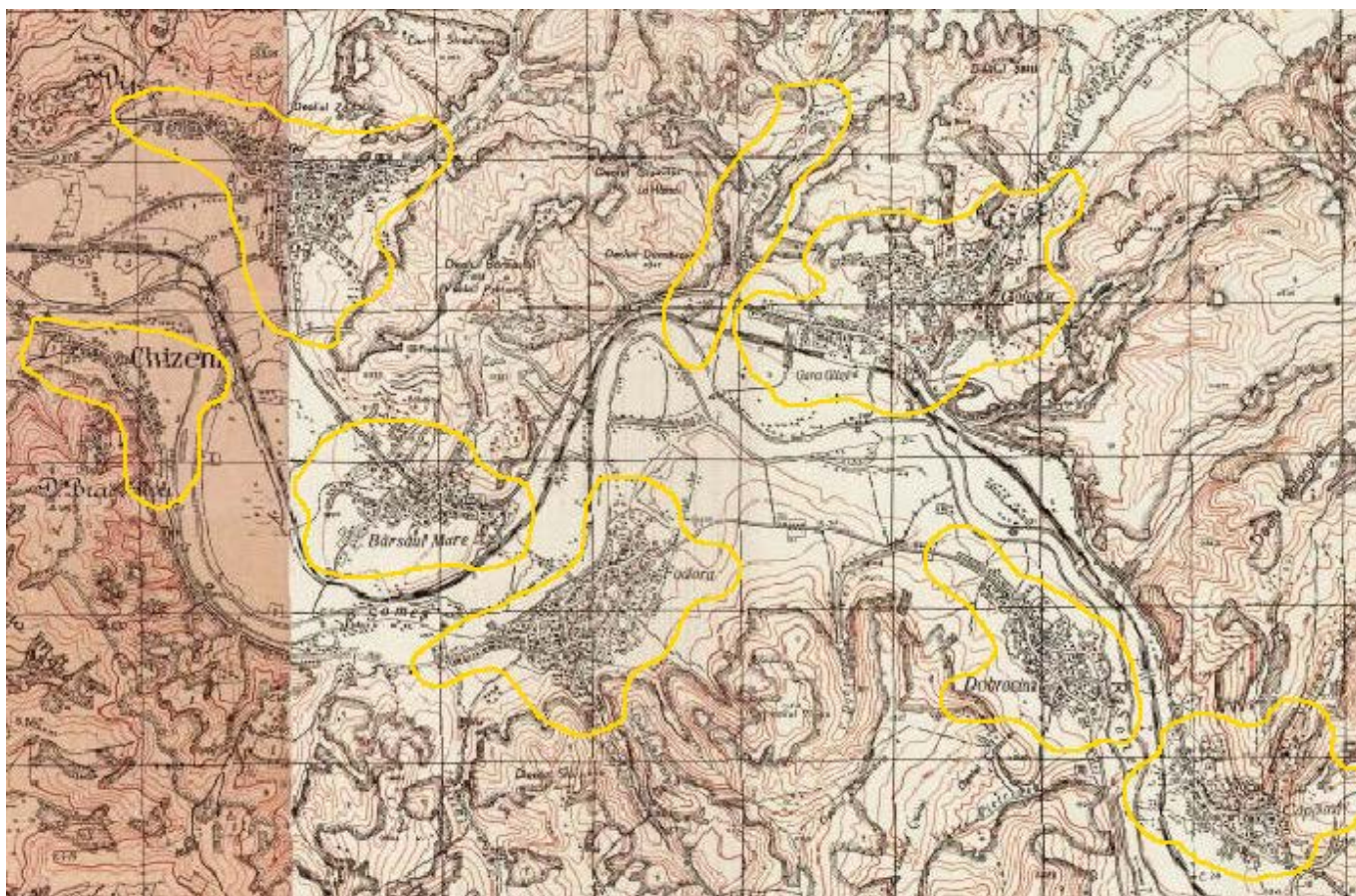

foto 9: Gîlgăul în Planul Director de Tragere 1: 20 000. Se observă toate satele (cele marcate cu contururi galbene)

De altfel, Planurile Directoare au fost executate în 1916-1917 (și actualizat în 1924 prin cuprinderea Transilvaniei și includerea toponimelor românești) chiar cu scopul de a îngloba diversele hărți executate anterior și unifica diversele sisteme de referință în baza cărora au fost alcătuite hărțile precedente. Astfel, Planurile Directoare au compilat hărți austriece, românești și rusești, încercându-se o reprezentare unitară în sistem de proiecție Lambert-Cholesky, la scările 1: 20 000 și 1: 10 000. Cu toate acestea, apar încă altitudini reprezentate prin hașuri, toponime mixte etc.- în funcție de sursele utilizate.¹¹ În harta 1: 20 000 observăm conformarea localităților cu evidențierea drumului principal și a drumurilor laterale și precizia fără precedent a reprezentării reliefului și rețelei hidrografice. Sunt reprezentate clar toate satele aparținătoare comunei, la nivel de parcelar (se va arăta pentru fiecare localitate în parte). Apare calea ferată și drumul național, deja regularizat.

În ceea ce privește tehnicile și materialele de construire, din 8 martie 1858 se pune în aplicare Regulamentul nr. 4 care legiferează probleme din construcții, obligând la construirea caselor pe fundație de piatră și cu acoperiș de draniță. În 1898, apare un nou regulament de construire care interzice explicit acoperirea caselor cu paie sau trestie și interzice construirea grajdurilor de animale lângă drum; totodată, introduce reguli de parcelare și de aliniere a construcțiilor.

Cu toate acestea, chiar și în prima jumătate a sec. XX s-a menținut o mare parte din vechiul fond construit al satelor, alcătuit din case de lemn acoperite cu paie, dispuse neregulat pe parcele.

10 sursa imaginii: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

11 cf. <http://earth.unibuc.ro/download/planurile-directoare-de-tragere>

În perioada comunistă, politica de sistematizare a satelor a dus la creșterea procentului de ocupare a terenului în zonele centrale ale satelor. Prin Legea Sistemării din 1973 au apărut reguli de parcelare, de ocupare a terenurilor, de aliniere față de stradă și de limitele parcelelor etc. Creșterea nivelului de trai al locuitorilor prin prestarea de muncă salariată (în unități locale sau în orașele apropiate) a dus la înnoirea rapidă a fondului construit. Obligația legală de a construi casele noi cu etaj (pentru a crește gradul de utilizare a terenurilor și a "urbaniza" satele) a avut efectul nedorit de negare a arhitecturii tradiționale, implementându-se o arhitectură tipizată, mai degrabă urbană, cu vagi referiri la arhitectura tradițională. Totuși, respectându-se regulile de sistematizare, a rezultat o nouă arhitectură locală - fără personalitate, dar lipsită de stridență. Imaginea țesutului construit a rămas coerentă și agreabilă.

După 1990, a urmat o perioadă în care regulile de construire au fost negate, fiind considerate "comuniste". Rezultatul a fost apariția unor investiții noi în total dezacord cu cadrul construit, prezențe agresive prin volum, proporții și colorit. În prezent, se simte tot mai mult nevoia implementării cu fermitate a unor reguli urbanistice care să oprească acest fenomen extrem de distructiv pentru satele românești.

2.3. Evoluție demografică.

Până în 1830 au existat doar date necentralizate din registrele bisericilor, din registre fiscale și altele- în acest sens, foarte utile au fost conscripțiile fiscale din Evul Mediu.

Primele statistici centralizate au apărut în 1830, 1836 (elaborate de Fényes Elek, cu estimarea limbii materne după registrele bisericilor), apoi în 1839 statisticile lui Lenk Ignaz (fără date etnice sau religioase). În 1857, Carl Czoernig realizează studii statistice ale populației după limba maternă. Alte estimări ale populației apar apoi în 1867, 1869 (Fényes Elek), Keleti Károly (1871- cu estimarea naționalităților după numărul elevilor din școlile publice), Vizneker Antal (1887)- realizate atât în scop statistic cât și pentru hărți, regulamente municipale etc.

Abia la recensământul din 1880 (publicat în 1881) naționalitatea/ limba maternă apar ca și capitol separat de recensare. Fiecare dintre aceste statistici și recensăminte au o anumită doză de imprecizie, datorată unor factori specifici momentului în care au fost realizate: metodologia culegerii datelor, modul de declarare a anumitor etnii (de exemplu: germani se declarau atât sașii, cât și evreii vorbitori de germană; în anumite recensăminte sunt numărați separat copiii încă ne-vorbitori), modul de culegere și prelucrare a datelor, faptul că multe date culese inițial nu au fost făcute publice și s-au pierdut etc. Totuși, ele se constituie în importante surse de informații istorice, oferind o imagine asupra dezvoltării localităților și asupra dinamicii populației.

Este important de subliniat modul în care a evoluat culegerea datelor¹²:

- înainte de 1850, toate statisticile se făceau în scopul impozitării, punându-se accent pe situația economică a gospodăriilor;

- la recensământul din 1850-1851 (recensământul a fost întrerupt și reluat, din cauza războiului cu Prusia) apar inconsecvențe în modul de culegere a datelor, din cauza unor instrucțiuni de recensare prea stufoase: militarii sunt înregistrați separat de civili în anumite zone, iar în altele sunt înregistrați și separat, și împreună cu civili; etniile vorbitoare de aceeași limbă sunt înregistrate, de asemenea, confuz: sași/ șvabi/ austrieci/ germani, secui/ maghiari; multe date culese se pierd înainte de înregistrare, altele după înregistrare;

- în 1857 nu s-a mai înregistrat naționalitatea, considerându-se că în 1850 această înregistrare dăduse rezultate false. S-a înregistrat, în schimb, numărul de animale din gospodăria și numărul caselor- lucru important pentru determinarea stării materiale a locuitorilor;

- în 1869, se culeg date și despre populația prezentă/ plecată, nivelul de studii, ocupație. Recensământul s-

12 Varga E. Árpád- Postfață la "Recensăminte ale populației pe teritoriul Transilvaniei, în perioada 1850

□ 1910"

disponibil la www.kia.hu/konyvtar/erdely/studrom.pdf

a efectuat cu recenzori locali, a căror lipsă de experiență a fost cauza multor erori. Datele acestui recensământ au fost completate ulterior prin publicarea Dicționarului localităților din 1873, în care apar și referiri la limba maternă a locuitorilor, care fusese omisă la recensământul din 1869 din motive politice. Pentru acest an, naționalitatea a fost estimată de către Keleti Károly (directorul Institutului Național Regal Maghiar de Statistică) luându-se în considerare limba vorbită de școlarii de 6-7 ani și extrapolându-se la

nivel de familii- soluție bună, dar cu rezultate nesigure, dat fiind faptul că exista încă un număr mare de copii de vârstă școlară, necuprinși în sistemul de învățământ;

- în 1880, s-au introdus două întrebări suplimentare- una referitoare la bolnavi (câți/ de cât timp sunt bolnavi- informație importantă pentru determinarea stării de sănătate a populației și a eficienței sistemului sanitar) și alta referitoare la limba maternă. Aceasta din urmă s-a explicat populației ca fiind limba vorbită în mod curent, nu neapărat cea în care a fost crescut. Acest mod de abordare a dus la absența populației evreiești și a celei țigănești din rezultatele privitoare la naționalitate; populația evreiască este vizibilă doar în rezultatele referitoare la religie. Din același motiv, rezultatele privitoare și la alte etnii este cu atât mai denaturat, întrucât sunt etnii a căror apartenență religioasă nu le evidențiază ca atare. O altă eroare a fost înregistrarea comună a sârbilor/ croaților, deși sunt etnii diferite.

Separat de toate limbile materne, au fost înregistrați copiii cu vârste cuprinse între 0-2 ani, ca fiind "nevorbitori".

- în 1890, o noutate a fost înregistrarea separată a liber-profesioniștilor/ salariaților, cu declararea locului de muncă a acestora din urmă- rezultând o primă statistică a activității industriale deja în plină expansiune. S-au declarat date referitoare la construcția locuinței (materiale de construcție), dar nu s-au mai declarat animalele din gospodărie. Datele referitoare la limba maternă s-au cules la fel ca în 1880 (rezultând, evident, aceleași tipuri de erori), cu diferența că nu s-au mai înregistrat copiii nevorbitori separat, ci după limba maternă a mamei. La acest recensământ, dată fiind interpretarea criteriului "limbă maternă" ca fiind limba vorbită cel mai mult în viața de zi cu zi, s-au înregistrat ca maghiari și cetățeni nemaghiari, dar care cunoșteau bine limba maghiară sau o utilizau în activitatea de zi cu zi.

- în 1900 s-au diversificat foarte mult întrebările privitoare la starea economică a gospodăriilor, la situația industriei, la cea a militarilor (explicabil în condițiile diversificării societății în epoca modernă)- fapt ce a îngreunat recenzarea. Se înregistrează limba maternă cu specificarea că aceasta e limba vorbită "*cel mai bine și mai cu plăcere*", iar instrucțiunile pentru recenzori descriau limba maternă ca fiind "*acea limbă pe care respectivul și-o asumă și pe care o vorbește cel mai perfect*" și că "*limba maternă nu corespunde totdeauna cu limba însușită în copilărie de la mamă*". O altă indicație referitoare la limbă arăta că nu se poate înregistra decât o limbă vie, deci "*latina, idișul și ebraica nu pot fi evidențiate*". Aceste indicații referitoare la limbă au dus, din nou, la erori referitoare la componența etnică a localităților: în toate tabelele separate pe satele comunei Gîlgău se poate remarca absența populației evreiești (care se poate identifica doar în tabelele referitoare la religie) și a celei țigănești- sau un număr foarte mic al acestor populații; într-o măsură mai mică sunt afectate, desigur, și celelalte etnii ne-maghiare din regat.

În ceea ce privește populația evreiască, se poate confrunta numărul celor înregistrați în localități cu cel al dispăruților în Holocaust- fiind evident mult mai mare acesta din urmă.

- în 1941 s-a înregistrat populația atât după limba maternă, cât și după naționalitate. Rezultă neconcordanțe evidente între cei care declară anumite limbi materne și etniile corespunzătoare (români, evrei, ucrainieni, slovaci, sârbi,

țigani)- este evident că foarte mulți vorbitori ai acestor limbi au fost înscrși ca etnici maghiari (v. mai jos tabelul cu datele corespunzătoare comunei Gîlgău).

Informațiile despre populația comunei Gîlgău apar în toate recensămintele începînd cu cel din anul 1850.¹³ În analiza statisticilor trebuie ținut cont de faptul că până în 1968, comuna Gîlgău nu cuprindea Glodul, Chizeniul, Frâncenii de Piatră și Bârsăul Mare.

Astfel, pentru comuna Gîlgău avem următoarea evoluție a populației în recensămintele amintite- pe criteriul naționalității/ limbii materne¹⁴:

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	3361	2926	139	-	296	179	72	-	-	-
1880	3513	3237	174	31	71	-	-	-	1	2
1890	3968	3490	230	179	69	-	-	-	-	-
1900	4262	3820	432	6	4	-	-	1	-	-
1910	4400	3884	391	86	39	-	-	-	-	1
1920	3874	3569	96	-	209	209	-	-	-	-
1930	4248	4013	76	2	157	156	-	-	1	-
1956	4448	4388	35	-	25	23	-	-	-	-
1966	4272	4243	29	-	-	-	-	-	-	-
1977	3820	3800	12	-	8	-	7	1	-	-
1992	2846	2811	8	1	26	-	24	2	-	-
2002	2791	2695	27	-	69	-	69	-	-	-

Lipsește din tabel cifrele referitoare la anul 1941, pe care le detaliem după cum urmează:

1941	limba maternă						naționalitatea						
	satul	română	maghiară	germană	ucraineană	țigănească	idiș	români	maghiari	germani	ucraineni	țigani	evrei
Gîlgău	780	147	1	1	-	43	695	258	1	-	-	-	18
Bârsău	527	18	-	-	-	-	528	17	-	-	-	-	-
Căpâln	660	10	-	-	-	4	657	11	-	2	-	-	4

13 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

14 idem.

a												
Chizeni	267	2	-	-	2	-	267	2	-	-	2	-
Dobrocina	434	1	-	-	-	9	429	6	-	-	-	9
Fodora	701	2	-	-	-	11	675	28	-	-	-	11
Frânce ni	197	-	-	-	-	-	197	-	-	-	-	-
Glod	861	70	-	-	1	12	736	185	-	-	1	22

Să analizăm, de exemplu, datele aferente satului Gîlgău. Observăm că din 780 de locuitori de limbă maternă română, doar 695 sunt înregistrați ca etnici români. Aceeași situație în cazul evreilor: din 43 vorbitori de idiș, doar 18 apar ca evrei. Cei 85 de vorbitori de română care nu se declară etnici români și cei 25 de vorbitori de idiș care nu se declară evrei sunt înregistrați ca maghiari. Este vorba, evident, de

rezultate false- a căror cauză poate fi încercarea autorităților maghiare după Dictatul de la Viena de a mări numărul "oficial" de locuitori maghiari în Ardeal-, sau teama locuitorilor după un an de administrație maghiară de a-și declara etnia reală.

După criteriul religiei, evoluția populației din Gîlgău conform statisticilor se prezintă astfel¹⁵:

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	romano- catolici	refor mați	luterani	unitar ieni	israeliți	alții	baptiș ti	adventiști
1850	3361	419	2553	101	102	7	-	179	-	-	-
1857	3257	361	2613	48	82	-	-	139	14	-	-
1869	3800	477	2907	89	63	113	1	141	9	-	-
1880	3513	497	2675	44	100	1	-	193	3	-	-
1890	3968	451	3055	62	116	5	3	276	-	-	-
1900	4262	528	3296	59	123	2	9	245	-	-	-
1910	4400	588	3335	51	103	-	3	320	-	-	-
1930	4248	646	3354	11	59	3	1	174	-	-	-
1941	4762	607	3774	55	124	5	2	175	20	20	-
1992	2846	2427	94	8	3	-	-	2	312	68	229
2002	2791	2162	218	11	13	-	-	-	387	72	296

Mai amintim aici că după primul recensământ cu cercetarea limbii materne și a naționalității- anume cel din 1880-, comuna Gîlgău este amintită între alte 46 de comune din comitatul Solnoc-Dăbâca

15 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002" publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

în care maghiarii erau în număr cuprins între 50 și 200; în alte 171 de comune numărul acestora era mai mic de 50 de persoane, în timp ce în 61 de comune s-au înregistrat doar români¹⁶.

2.4. Evoluție economică și socio-culturală.

Ocupațiile de bază ale localnicilor din Gîlgău au fost dintotdeauna agricultura și creșterea animalelor. Totodată, s-a practicat exploatarea lemnului, mai degrabă pentru nevoile proprii în construcții decât pentru comercializare.

Poziționarea comunei în culoarul Someșului, în relație directă sau foarte bună cu principalele căi de comunicație a determinat existența unei economii rurale active, bazată pe agricultură și comercializarea produselor agricole, dar completată în timp cu alte activități economice: exploatarea resurselor minerale- calcare, balast, nisipuri caolinoase din albia Someșului; comerț, mică industrie și servicii locale etc.

În primii ani de după atestarea documentară a celor mai vechi sate ale comunei (Gîlgău 1405, Bârsău Mare 1405, Căpâlna 1437), economia zonei a fost în strânsă relație cu Cetatea Ciceului, căreia satele îi aparțineau. În sec. XVI, după ce această cetate decade și domeniile aparținătoare revin nobililor, satele rămân aservite economic acestora.

Diverse acte fiscale arată modul de impozitare din acele vremuri, totodată documentând evoluția situației economice a localităților:

- În 1553, *iobagii plătesc 25 de denari (jumătate din tot impozitul datorat) în ziua de Sf. Martin, iar în ziua de Sf. Gheorghe dau a cincizecea parte din oile lor. Cnezii plătesc anual: o pătură de pat, o căprioară, un uliu-păsărar, o vacă și un berbec.*¹⁷

- pe parcursul sec. XVI-XVII se înregistrează impozitele datorate, precum și numărul de iobagi/jeleri de pe fiecare moșie; practic, e vorba de niște statistici locale cu referire la forța de muncă și baza de impozitare (care reprezintă nivelul economic al localităților). Există, de asemenea, notate persoanele conscrise pentru oștile portale, în fiecare localitate.¹⁸

La sfârșitul războiului de 15 ani, se constată o depopulare generalizată a satelor în Transilvania: o conscripție din 1609 înregistra doar 4000 de porți fiscale, comparativ cu cele aprox. 40 000 de dinainte de război.¹⁹ Acest lucru a fost posibil prin faptul că mulți iobagi din oștile portale au refuzat să se întoarcă în satele de origine, iar cei rămași acasă au fugit, părăsind moșiile.

După această perioadă dezastruoasă economic, spre jumătatea sec. XVII se constată o întărire a economiei, care însă decade din nou în a doua jumătate a sec. XVII, din cauza ocupației otomane. După cucerirea Transilvaniei de către habsburgi (1691), aceștia înregistrează în sate - inclusiv în cele ale Gîlgăului- distrugerii și depopulări masive. În 1696, turcii stăpânesc deja satele de la sud de Someș: Chizeni, Dobrocina și Fodora- și fac dese incursiuni peste Someș, în satele de la nord, obligând localnicii să se refugieze în păduri.

În 1717, zona este din nou afectată de ultima năvălire tătărească, ce distruge satele.

Este evident că avantajul satelor de a fi situate de-a lungul principalei căi de comunicație a reprezentat totodată și un mare dezavantaj, întrucât au suportat toate mișcările de trupe ale diverselor bătălii. Acest lucru a făcut ca majoritatea satelor să se stabilească în poziții mai greu accesibile, pe coastele dealurilor din jur. De altfel, toate satele din zonă au înregistrat poziții inițiale la altitudine mai mare decât cele de astăzi, fiind strămutate abia pe finele sec. XVIII.

Relația bună a comunei cu principalele căi de comunicație s-a concretizat în 1722, când s-a înființat Direcția Poștală pentru Transilvania, cu șase linii de trăsuri poștale, iar Gîlgăul a devenit stație

16 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. II. "Fejezet. A vármegye statisticája"- publ. online la <http://mek.oszk.hu/04700/04755/html/> cap. IV

17 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, pag. 248-252

18 cf. Florin Ardelean- "Oastea portală în transilvania princiară (1542-1653)"

19 idem. pag. 167

poștală pe linia Cluj- Baia Mare²⁰.

În 22 august 1785, împăratul Iosif al II-lea desființează iobăgia, fapt ce crează premise pentru o stare economică mai bună a sătenilor. În fapt, iobăgia va dispărea abia după revoluția din 1848, prin legea lui Franz Josef I de punere în posesie a țăranilor cu parcele din moșiile urbariale.

În 1822, terenurile se clasifică după productivitate, în patru clase de impozitare. Terenurile din zona Gîlgău, de regulă, se încadrează în clasele 2 și 3 și se impozitează ca atare.

În 1890 a fost dată în folosință calea ferată Dej-Jibou-Zalău, pe traseul căreia se află -dintre satele comunei- Căpâlna, Glod și Gîlgău. A fost executată de firma austriacă Szamosthalbahn și a deschis noi perspective economice zonei, prin legătura directă cu Dejul (cel mai apropiat oraș mai important). În felul acesta, localitățile de pe traseu au putut deveni furnizoare de bunuri și servicii către oraș, beneficiind de asemenea de aprovizionare cu mărfuri și servicii de la oraș.

Informații despre starea economică a comunei găsim în Anuarul SOCEC din 1920, unde referitor la comuna Gîlgău este notat:

"Comună rurală. Plasa Jibou. Secretariatul cercual Chechiș. Locuitori 1193.- 6 km Surduc. Primar, Druheza Gherasim.- Notar, Keményi Nicolae.- Învățător, Cioban Ioan.- Învățătoare, Varga Silvia.- Preot, Podoabă Augustin.- Comercianți (articole mixte): Soc. coop. "Dumbrava". Proprietari de moșie: Baronul Iósika Samuil."²¹

Activitatea economică a comunei a luat o anumită amploare în perioada interbelică, atât datorită înscrierii în trendul economic general pozitiv al țării, cât și prezenței unei comunități evreiești foarte active d.p.d.v. comercial.

Într-o monografie a județului Someș, alcătuită în baza recensământului din 1930, Gîlgăul este menționat ca "stație importantă" de cale ferată în județul Someș; totodată, se menționează existența unui oficiu telefonic în Gîlgău (unul din cele 19 oficii din județ).²²

Situația economică a locuitorilor comunei se modifică dramatic în urma Dictatului de la Viena. Astfel, Gîlgăul se află pe lista comunelor grav afectate de cele trei rechiziții de alimente din 1941-1942, în urma cărora localnicii nu au mai putut să-și asigure subzistența, mulți alegând soluția emigrării în România.²³ Mulți localnici sunt obligați să plece la muncă forțată în Ungaria și Germania; intelectualii satului sunt alungați, școlile maghiarizate; mulți localnici sunt persecutați²⁴. Cea mai dificilă situație o au evreii, marea majoritate fiind deportați și uciși în lagărul de la Auschwitz în 1943, mai puțini la Dachau și la Bergen Belsen²⁵. O parte a deportaților au fost declarați dispăruți după război (probabil cei ale căror acte au fost distruse de armata germană în retragere din lagărele de concentrare), o foarte mică parte au reușit să fugă spre Palestina, trecând granița în România. Din 175 de evrei ce locuiau în comună în 1941, doar 23 se mai găsesc în 1956.

În perioada comunistă, în Gîlgău au funcționat diverse activități economice, cum ar fi: Întreprinderea de Construcții Forestiere, Depozitul Forestier, Întreprinderea "Avicola", un siloz de cereale- Baza de Recepție- care deservea și comunele învecinate.

A fost o perioadă de modificări masive în existența localnicilor: cooperativizarea, electrificarea, sistematizarea satelor, modernizarea drumurilor, construirea clădirilor noi cu funcțiuni publice (de tipul

20 cf. Daniel Mureșan- "Filatelie și istorie poștală- contribuții privind istoria Poștei Sălăjene"- publ. în Anuarul presei sălăjene 2009

21 Anuarul SOCEC 1920, pag. 561; disponibil online la

http://www.radixhub.com/radixhub/sources/socec_romania_directory_from_the_early_1920s/parts/judetul_salaj.htm

22 cf. <http://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/somes/> cit. Dimitrie Gusti și colectiv- Enciclopedia României, Vol. II- București, Editura Imprimeriei Naționale 1938

23 cf. Istoria României. Transilvania, Vol. II. Editura George Barițiu Cluj-Napoca, 1997 p. 87-88

24 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 278-280

25 <http://db.yadvashem.org/names/>

cămin cultural, școală, magazin mixt etc.) și a unităților de industrie locală. Întrucât localnicii au devenit salariați- atât la C.A.P. cât și în orașele apropiate- standardul de viață a crescut, ceea ce a permis modernizarea locuințelor, construirea de locuințe noi din cărămidă, acoperite cu țiglă- mai spațioase, mai solide, mai confortabile.

După 1990, toate obiectivele economice au fost închise și a început fenomenul de emigrare a populației active, în căutarea de locuri de muncă.

Ulterior, au fost înființate activități economice locale prin inițiativă privată. Astfel, în anul 2008, în comună funcționau câteva societăți comerciale cu profile diverse, acoperind activități din aria industriei, agriculturii și serviciilor.²⁶

În prezent, pe teritoriul comunei funcționează două fabrici de prefabricate, o stație de sortare balastru, un atelier de prelucrare a lemnului, două ateliere de panificație, o fermă de bivoli și 8 magazine en detail²⁷. În afară de acestea, mai sunt ferme agricole, aproape în fiecare sat existând cel puțin un fermier care deține cel puțin 200 de ovine.

26 din "Strategia de dezvoltare a comunei Gîlgău pentru perioada 2009-2013" elaborată de "Agenda Setting"- pag. 21

27 <http://www.primariaonline.ro/judet-Salaj/primarie-Gilgau/m/2>

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. III. Sat component Bârsău Mare (magh. Nagyorszó).

Este aşezat în Culoarul Someşului, de-a lungul DN1C, la 26 km de Dej. Definit de condițiile de relief, Bârsăul Mare este un sat mixt (de versant și vale), ceea ce a dus la dezvoltarea sa tentaculară de-a lungul principalelor căi de comunicație.

3.1. istoric al satului Bârsău Mare

În epoca romană, actualul teritoriu al satului se afla pe traseul fortificațiilor romane cu rol de apărare a limes-ului; stau dovadă în acest sens descoperirile arheologice de la punctul "Cetătea": unul sau două turnuri circulare de semnalizare, cu diametrul de 6,5 și 13m¹.

Satul este menționat pentru prima oară în 1405 cu numele de *Borzo*. Ulterior, apare în diverse documente sub diverse variante de nume și notații, după cum sunt sintetizate de Vistai András János: 1405 v. olachalis Borzo; 1733 Borszó; 1750 Berszeu; 1808 Borszó, Bersdorf, Buszu; 1888 N-B (Berseu); 1913 Nagyorszó; 1909 Bârsău, Bîrsău Mare²

De asemenea, avem o scurtă listă a numelor localității extrasă din Monografia lui Kádár József: 1405 Borzo; 1570 Baarzo, 1578 Borzo; Bersentia, Berseu³.

O altă sintetizare a variantelor de nume ale localității apărute în diverse documente a fost realizată de Varga E. Árpád după cum urmează:

1839 Borszó, Birszou, Burszó; 1850 Nagy Berszó; 1857 Nagy Borszó; 1863 Burszou, Borszó, Nagy-; Borszó (Nagy-); 1873 Bersen, Borszó, Nagy-; Borszó (Nagy-); 1880 Borszó, Nagy-; Borszó (Nagy-); 1890 Nagy-Borszó; 1920 Bârsău; 1930 Bârsăul-Mare⁴.

Varga E. Árpád sintetizează, de asemenea, apartenența localității în diversele organizări administrativ-teritoriale survenite de-a lungul timpului:

1839, 1863 Comitatul Solnocul Interior, plasa Câțcău;

1850 cercul militar Reteag, raionul Lăpușul Unguresc, circumscripția Gîlgău;

1857 circumscripția Dej, plasa Glod, autoritatea judecatoreasca Dej, raionul Lăpușul Unguresc;

1873 Comitatul Solnocul Interior, plasa Câțcău;

1880-1910, 1941 Comitatul Szolnok-Doboka, plasa Ileanda Mare;

1920 județul Solnoc-Dobâca, plasa Ileanda Mare;

1930 județul Someș, plasa Ileanda;

1956 Regiunea Cluj, raionul Dej;

1966 comuna Glod⁵.

Istoria localității este notată detaliat în Monografia lui Kádár József, cu descrierea pe larg a familiilor în a căror proprietate s-a aflat satul.

Kádár József indică proveniența numelui satului ca fiind "breza", "bor" = "mesteacăn" în slavonă-etimologie discutabilă, dat fiind faptul că se referă la numele maghiar al localității. Fiind atestată ca localitate românească, este probabil că numele maghiar a fost o adaptare a numelui românesc, acesta

1 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Cluj" Editura Altip, Alba-Iulia, 2010, p. 26-27 și Repertoriul Arheologic Național: <http://www.cimec.ro/scripts/ARH/RAN/sel.asp?descript=barsau-mare-galgau-salaj-turnul-roman-de-la-barsau-mare-la-cetatea-cod-sit-ran-141152.01>

2 cf. Vistai András János: "Tekintő – erdélyi helynévkönyv" disponibil online la http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html

3 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap. II, pag. 247

4 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai"- sursa: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

5 idem. 4

făcând mai degrabă parte din numerosul grup de termeni cu rădăcina "bârsa": "bârșană" (cu referire la

lâna oilor) și toponimele "Bârșă", "Bârșău", "Bârșan" cu răspândire geografică largă pe tot teritoriul geografic ocupat de români, fără vreo relație cu termenul "mesteacăn".

Prima mențiune documentară a satului- cea din 1405- se face în momentul în care satul a fost dăruit de către regele Sigismund de Luxemburg familiei Bánffy (Dezsőfi) de Losoncz, deodată cu Cetatea Ciceului de care aparține. În acel moment, era sat românesc (*villa olachalis*).

Redăm mai jos succesiunea proprietarilor satului de-a lungul timpului, așa cum reiese din Monografia lui Kádár József:

- În 1467, dată fiind răzvrătirea familiei Bánffy (Dezsőfi) care voia să scoată Transilvania de sub stăpânirea lui Matia Corvin, acesta confiscă cea mai mare parte a domeniului Ciceului (inclusiv moșia Bârșău) și o dăruiește lui Szerdahelyi Kiss János din Somogy.

- Între 1467 și 1490 (probabil în 1474), Matia Corvin îi dăruiește lui Ștefan cel Mare Cetatea Ciceului cu domeniul său (aprox. 440 km²), aceasta devenind prima posesiune cunoscută în Ardeal a unui voievod moldovean. Din acel moment, cetatea cu satele ei rămâne în posesiunea lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi, fiind administrată de o lungă succesiune de pârcălabi și pricinuind multe procese de revendicare, precum și încercări de ocupare a cetății prin bătălii între nobilii maghiari și voievozii moldoveni. În 1538, Petru Rareș se refugiază în Cetatea Ciceului după înfrângerea de la Obretin; Ioan I de Zapolya asediază cetatea, cerându-i lui Petru Rareș cedarea drepturilor moștenite de la Ștefan cel Mare asupra cetății. În 1540, acesta cedează, punându-se sub protecția regelui; în 1541 se întoarce pe tronul Moldovei și amenință cu recucerirea Ciceului, ceea ce îl face pe Episcopul Martinuzzi să decidă demolarea cetății în 1544. Ulterior, Petru Rareș va reuși să recucerească domeniile cetății- de-acum distruse-, domeniile rămânând în posesiune moldovenească până în 1552; Alexandru Lăpușeanu este ultimul voievod moldovean ce stăpânește cetatea și domeniile ei.⁶

- În cursul acestor evenimente, în 1538, Ioan I Zápolya dăruiește moșia Bârșău Pârcălabului Simon, iar în 1539 îi promite Cetatea Ciceului soției sale, Isabella.

- În 1553, Ciceul cu satele sale a intrat în posesia habsburgilor, care au cerut inventarierea bunurilor domeniului. Prin Urbariul din 1553 se înregistrează cnezii care conduceau satele domeniului; în Bârșău Mare se notează astfel prezența unui voievod Ioan Maxin și a unui cneaz Sorban Grigore.

- În 1571, Ioan Sigismund Zápolya (Ioan al II-lea) mută moșia Bârșău de sub jurisdicția Cetății Ciceu sub cea a Cetății Chioarului, prin donație către voievodul Chioarului, Hagymás Kristof. În 1578, moșia este confiscată de la acesta și donată lui Keresztury Kristof.

- În 1603, satul Bârșău este amintit ca ținând de circumscripția Glod, cu mențiunea că nu mai există nici un locuitor în sat, în urma războiului lui Sigismund Báthory cu trupele aliate ale lui Mihai Viteazul și Giorgio Basta: "*Toți locuitorii au pierit*".⁷ Această mențiune arată cât de devastator a fost acest război pentru sat- ca, de altfel, pentru întreaga Transilvanie.

- În 1609, Gabriel Báthory donează satul lui Cserényi Farkas de Alsóbalázsfalva (*azi Blăjenii de Jos, jud. Bistrița-Năsăud n.n.*), donație întărită în 1614 de către Gabriel Bethlen. De altfel, Cserényi Farkas este înregistrat și în *lustra* lui Gabriel Bethlen din 1618 cu obligația de a echipa un pușcaș infanterist.

- În 1647, după decesul lui Cserényi Farkas, feuda revine moștenitorilor acestuia a căror prezență este consemnată și în 1650, 1658, 1664, 1669 în acte de succesiune, diviziune, impozite etc., în 1669 drepturile asupra satului fiind împărțite între moștenitoarea Szentiváni Anna și nepotul ei Korlátovics György; de altfel, Szentiváni Anna îi va ceda nepotului ei și drepturile sale în 1682.

- În 1680, Mihai Apafi I pune zălog moșia în favoarea lui Kamuthy Zsuzsanna și copiilor ei.

- În 1684, Mihai Apafi I donează satul lui Vasile Voievod din Mediaș, iar în 1688 o pune zălog în

6 Despre Cetatea Ciceului în: "Istoria României" vol. II, autor colectiv- Editura Academiei Populare Române, București 1962- pag. 256, 260, 281, 538, 539, 635, 637, 648, 822, 893, 901, 905, 906;

Adrian Andrei Rusu- Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și vecinătățile ei în sec. XIII-XIV, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2006- v. pag. 634- "indice de nume"

7 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap. II, pag. 247-252

favoarea familiei Naláczy.

- În 1717, satul este distrus de invazia tătară.

- În 1759, o urmașă a familiei Naláczy, baroneasa Naláczy Sara pune satul zălog în favoarea ginerelui Bánffy Dénes și a fiilor acestuia, după care moșia rămâne în posesia familiei Bánffy până în 1783, când este moștenită de Bánffy Ágnes și soțului ei, Esterházy János.

- În 1834, Fiscul confiscă 29 de parcele de la Esterházy János. În 1863, satul e posesiunea fisco imperial. După desființarea iobăgiei (1785-1848) și împărțirea către țărani a moșiilor urbariale în 1849, starea economică a acestora începe să se îmbunătățească, astfel încât găsim în 1866 printre proprietari și doi nemeși - Vasile Rácz și Gavril Barbur. Se mai înregistrează proprietarii din 1898 (anul întocmirii Monografiei de către Kádár József): Dr. Barbul Clement⁸, Costea Timotei, Kápolna Sándor și Jób, Kászonyi Elek- deveniți proprietari prin moștenire sau cumpărare.⁹

În sec. XX, Bârsăul Mare este implicat în toate evenimentele care marchează evoluția comunei Gîlgea: Unirea din 1918, primul război mondial, Dictatul de la Viena, revenirea sub administrare românească, al doilea război mondial, instalarea puterii comuniste, căderea comunismului. Fiecare dintre aceste etape își are eroii săi locali și victimele sale: 20 de fii ai satului au murit în Primul Război Mondial și 13 în cel de-al doilea. Numele lor se află înscris pe micul monument comemorativ din curtea Bisericii Ortodoxe.

Holocaustul nu a ocolit Bârsăul Mare: localnicii evrei au fost deportați și au murit în lagărele de concentrare naziste¹⁰.

3.2. evoluție urbanistică

Kádár József arată că actuala poziție a localității datează de la începutul anilor 1800, până atunci localitatea aflându-se mai la nord (pe coastele împădurite, ferite din calea armatelor)- informație care, aparent, se verifică prin compararea hărților avute la dispoziție (v. mai jos). Istoricul bisericii Sf. Fecioară Maria (construită în 1690 și strămutată în actuala poziție în 1805¹¹) confirmă faptul că satul a fost așezat în vatra actuală spre sfârșitul sec. XVIII.

Putem observa evoluția localității comparând situația din prima ridicare topografică imperială (hărțile iosefine din 1764-1785) cu cea din Planul Director de Tragerie 1:20000 (1917-1924)- foto 1, 2.

Comparând cele două hărți, constatăm, în primul rând, dezvoltarea suprafeței ocupate de sat (firească, pe parcursul a aproape 150 de ani). Observăm că în sec. XVIII, trama stradală era în formare, gospodăriile fiind grupate în pâlcuri relativ rare, a căror poziție este evident dictată de relief și de cursurile râurilor.

La începutul sec. XX, localitatea e deja întinsă, cu o tramă stradală clară și în evidentă expansiune. Luînd ca reper Vf. Prelucii din nordul satului (notat pe ambele hărți) și Valea Satului, constatăm că satul din sec. XVIII era dispus în partea de vest a Văii Satului și mult la nord față de drumul național. În sec. XX, el este dezvoltat de o parte și de alta atît a drumului național, cât și a Văii Satului.

Dacă harta din sec. XVIII prezintă o dispunere corectă a gospodăriilor față de reperele geografice, este evident faptul că vatra satului s-a mutat la sud (probabil pentru un acces mai ușor la drumul național). De altfel, am arătat că aceasta a fost o tendință în toată zona, în sec. XVI-XVII, de a așeza vetrele satelor pe coastele împădurite ale dealurilor, în zone ferite de războaie și năvăliri. E interesant de observat și modul în care s-au format parcelele: acestea au contururi neregulate, cu suprafețe inegale, fără a fi vizibile reguli de dispunere față de drumuri. Se observă o anumită încercare de regularizare în planul din 1924, în zona drumului național. Clădirile sunt dispuse oarecum central pe parcele (în harta iosefină), tendință care se păstrează și în harta din 1924; totuși, apar multe clădiri la

8 fruntaș al Partidului Național Român din Ardeal.

9 Întreaga cronologie este preluată din Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, pag. 248-252

10 <http://db.yadvashem.org/names/>

11 cf MCPN- Lista Monumentelor Istorice 2010- jud. Sălaj; http://www.patrimoniu.ro/LMI/LMI-2010_SJ.pdf

stradă, cu precădere cele de pe parcelele aliniate la drumul principal.

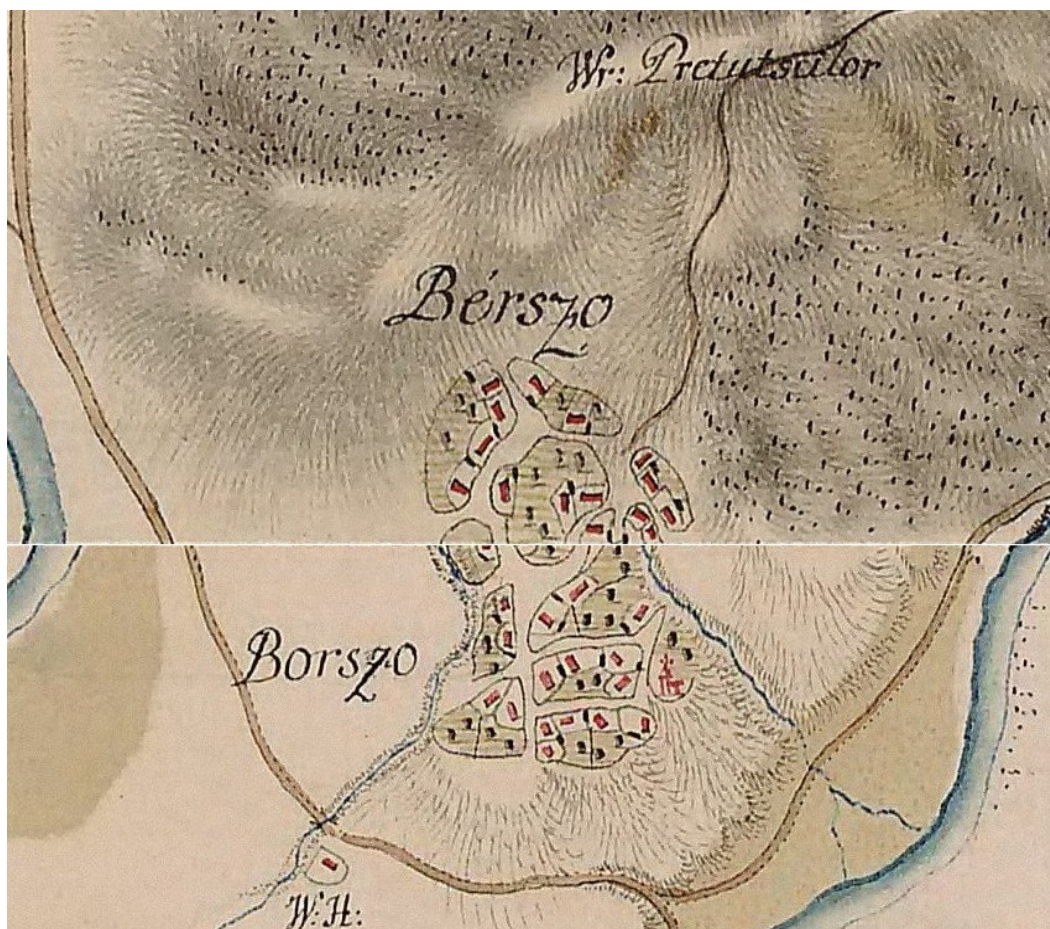
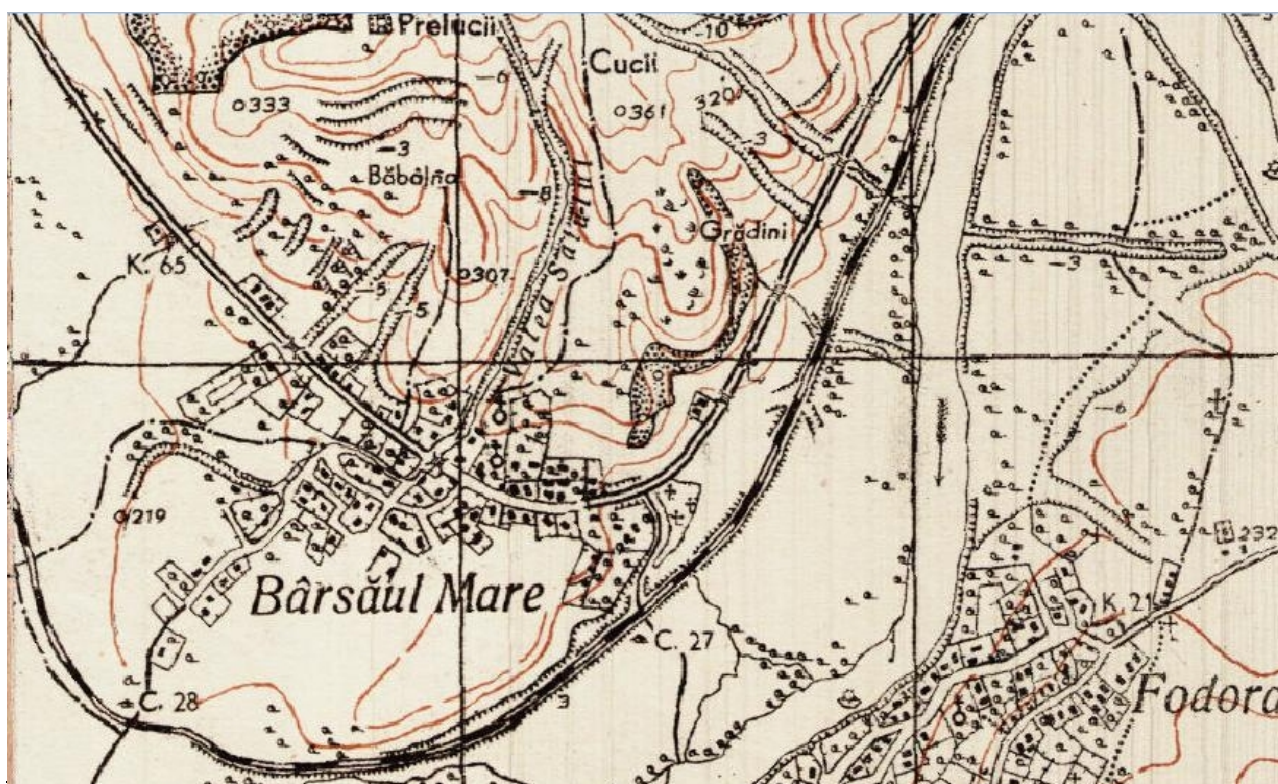

foto 1: satul Bârsău Mare în ridicarea topografică iosefină¹²

12 sursa hărții: http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

foto 2: satul Bârsăul Mare în Planul Director de Tragere 1: 10 000¹³

Ultima hartă analizată este cea din Planul Urbanistic General din 2000 (foto 3), unde se observă conturarea deja clară a localității de o parte și de alta a DN1C. Se mai poate observa faptul că trama stradală stabilită în sec. XIX s-a menținut, extinderea satului făcându-se prin prelungirea străzilor existente. Abia în acest plan, remarcăm o regularizare în forma parcelor: majoritatea sunt perpendiculare pe străzi și au forme aproape regulate. Se remarcă faptul că în zona drumului național, suprafețele parcelor sunt foarte mici comparativ cu suprafețele celor adiacente drumurilor secundare. Acest lucru arată în mod evident o tendință de îndesire a țesutului urban, o presiune pe terenurile construibile din centrul comunei. Totodată, se observă tendința de construire clădirilor principale spre stradă, cu clădirile-anexă în spate.

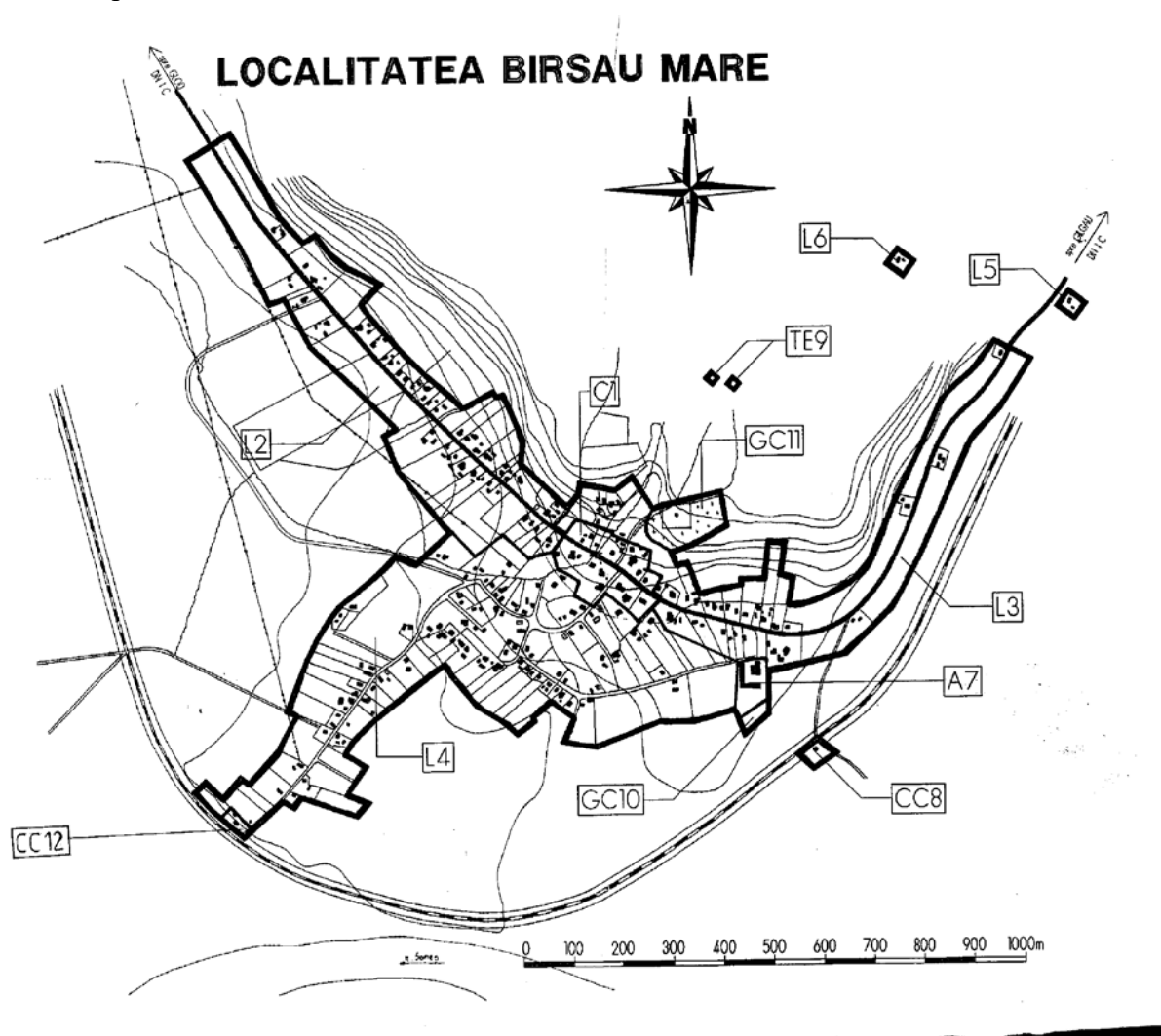

foto 3: extras din PUG 2000

Este evidentă, în cele trei hărți, evoluția formei parcelor de la neregulate (generate de dispunerea în raport cu relieful, căile de comunicație și punctele de interes: biserică, cimitire, pășune și terenuri agricole) la forme relativ regulate, aproximativ ortogonale și cu fronturi reduse, generate de politica din 1970-1990 de reducere a suprafeței construibile a satelor.

¹³ sursa imaginii: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

3.3. evoluție demografică, socială și economică

3.3.1. demografie

Analizăm evoluția demografică a satului Bârsău Mare prin prisma aceluiași recensăminte

sintetizate de Varga E. Árpád în "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002"¹⁴.

Astfel, din punct de vedere etnic evoluția populației localității se prezintă ca în tabelele următoare (cu rezervele față de acuratețea datelor arătate în Cap. II. Comuna Gîlgău, pct. 2.3. Evoluție demografică):

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	322	318	-	-	4	4	-	-	-	-
1880	399	392	4	-	3	-	-	-	-	-
1890	454	440	4	10	-	-	-	-	-	-
1900	458	437	21	-	-	-	-	-	-	-
1910	505	483	10	12	-	-	-	-	-	-
1920	461	451	8	-	2	2	-	-	-	-
1930	508	501	4	-	3	3	-	-	-	-
1956	438	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1977	387	387	-	-	-	-	-	-	-	-
1992	291	272	1	-	18	-	18	-	-	-
2002	298	273	1	-	24	-	24	-	-	-

Am omis înregistrarea anului 1941, din motivele arătate în Cap. II "Comuna Gîlgău" pct. 2.3. "Evoluție demografică" pag. 9 II.

Din punct de vedere al confesiunii religioase, evoluția populației satului Bârsău Mare arată după cum urmează:

14 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" și "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

Anul	total	ortodocși	greco-catolici	romano-catolici	reformați	luterani	unitarieni	israeliți
1850	322	318	-	-	4	4	-	-
1880	399	392	4	-	3	-	-	-
1890	454	440	4	10	-	-	-	-
1900	458	437	21	-	-	-	-	-
1910	505	483	10	12	-	-	-	-
1920	461	451	8	-	2	2	-	-
1930	508	501	4	-	3	3	-	-
1941	545	528	17	-	-	-	-	-
1956	438	-	-	-	-	-	-	-
1966	398	398	-	-	-	-	-	-
1977	387	387	-	-	-	-	-	-
1992	291	272	1	-	18	-	18	-
2002	298	272	1	-	25	-	-	25

Date demografice mai vechi apar în conscripțiile fiscale, după cum arată Kádár József:

- În 1648 se menționează prezența a 120 de iobagi cu fiii lor, care locuiesc în 37 de gospodării.
- În 1658 se înregistrează pe moșia moștenitorilor lui Cserényi un număr de 20 de iobagi plătitori de impozit.
- În preajma anului 1703 se găsesc în sat 12 locuitori iobagi.
- În 1713, populația numără 7 iobagi (5 vechi și 2 noi, jeleri), 6 nomazi, 10 case cu teren.
- La Conscripția din 1750 reiese că în sat se află 25 de iobagi, 9 jeleri cu pământ, 5 jeleri fără pământ, 3 capi de familie nomade; 29 de case pe 28 de parcele de teren; o gospodărie stricată în proprietatea moșierului Szabó Farkas.
- În 1770, se înregistrează 86 de iobagi cu fiii lor, 7 jeleri și un nemeș, toți locuind într-un total de 32 de case.
- În 1820 se înregistrează existența a 37 de ortodocși în sat.
- În 1850 sunt 15 tineri încorporabili.
- În 1857, populația pe grupe de vârstă este după cum urmează:

1857	populația după vârstă											
	bărbați						femei					
	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Bârsău	23	22	42	35	16	17	25	26	34	44	19	10

- În 1886, satul cuprinde 88 de case, 399 de locuitori și acoperă o suprafață de 947 de iugăre.
- În 1891, se înregistrează 421 de locuitori, din care 406 greco-catolici, 5 reformați de confesiune

helvetică și 10 israeliți.

Conform recensământului din 1900, Bârsău Mare cuprindea 903 iugăre de teren și 112 case. Dintre acestea, doar 3 erau din cărămidă, iar 109 din lemn. Din totalul caselor, un număr de 46 erau acoperite cu șindrilă, iar 66 cu paie. Tot în 1900, populația pe grupe de vârstă era ca în tabelul următor¹⁵:

1900	populația după vârstă						
	0-5 ani	6-11 ani	12-14ani	15-19 ani	20-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Bârsău	46	58	25	41	134	107	47

3.3.2. societate

În 1898, locuitorii sunt români de confesiune greco-catolică (uniți din 1835). Se consemnează deja existența școlii (construită în 1868) și biserica din lemn cu hramul Sf. Fecioare Maria, construită în 1828, precum și numele preotului: Barbul Ioan. În 1900 sunt 37 de știutori de carte în Bârsău Mare.

În 1920 găsim Bârsăul Mare menționat într-o notiță din Anuarul SOCEC¹⁶:

BÂRSEUL-MARE

Comună rurală. Plasa Ileana-Mare. Secret. cercual Glod. Locuitori 600. — 12 km. g. Glod.

Primar, Costea Ioan. — Notar, Costea Nechita. — Preot Paroh, Mureșan Emiliu.

Cârciumari: Biserica greco-catolică, Samuil Solomon vâd.

3.3.3. economie

Despre evoluția economiei localității și fiscalitate avem informații din Monografia lui Kádár József, după cum urmează:

- În 1552, localnicii au plătit Cetății Ciceului următoarele impozite: 3 forinți la două vaci deținute, 24 denari la 2 miei, 24 denari la 12 pui; în plus, au plătit ofițerului din Dej 2 forinți la fiecare 6 câble¹⁷ de ovăz și 60 denari la 6 banițe de cereale.

Tot pentru 1553 se face mențiunea că în sat se află 3 porți¹⁸ și opt locuitori săraci¹⁹ (sunt extremele stării economice a locuitorilor- plătitorii și neplătitorii de impozite).

- Prin Urbarium-ul din 1603 s-au decis următoarele impozite: 7 forinți în ziua de Sf. Mihail, 3 forinți și 60 de denari în ziua de Sf. Gheorghe, o vacă, o jumătate de baniță de mazăre, mei, in; câte un porc de fiecare ciurdă sau un denar, o oaie și un miel din fiecare turmă sau o piele de oaie, sau 25 denari- cei care au mai puține oi; zeciuială din albinărit sau câte doi denari de fiecare stup.

De asemenea, se fixează obligațiile de muncă: robotă 3 iugăre pe an pentru cetate (Cetatea

15 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 36

16 Anuarul Editurii SOCEC- 1920, pag. 693

17 găleată, câblă (1 köböl) - unitate de măsură folosită și pentru suprafață, și pentru greutate, astfel: ca măsură de greutate, o câblă era egală cu 4 mierțe, o mierță însemnând 16 kg de grâu curat și uscat; ca măsură de suprafață era egală cu jumătate de iugăr, adică 800 stj²- v. Liviu Botezan- "Importanța conscripției czirakyene pentru studiarea sesiilor iobăgești și a obligațiilor țăranilor aserviți din transilvania între 1820-1848"- Cluj-Napoca. <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Botezan-Conscripția%20czirakyana.htm>

18 "porți fiscale"- unități fiscale, formate în general din câte două gospodării- v. Florin Ardelean- "Oastea portală în transilvania princiară (1542-1653)" p. 159- publ. în "Banatica" la <http://banatica.ro/media/b202/faop.pdf>

19 probabil rezultatul luptelor pentru dominația asupra Cetății Ciceului- v. Cap. 3 pct. 3.1.1. "Istoric al satului Bârsău Mare"

Ciceului), de arat pentru grâu și ovăz, iar din recoltă se dau 3 banițe de grâu; câte o claie de fân la

fiecare cosit. Juzii și jelerii plătesc câte un uliu și o căprioară sau câte 60 de denari în lipsa acestora. Tot pentru anul 1603 se menționează că "înainte au fost în sat 4 porți"²⁰, dar acum e pustiit de tot"²¹.

Este vorba, evident, despre perioada neagră de la sfârșitul războiului de 15 ani, când satele au fost distruse și depopulate.

Urmează o perioadă de revenire economică:

- În 1622, Gabriel Bethlen îi dă voie moșierului Cserényi Farkas să repare porțiunea de drum aflată pe posesiunea lui (drumul între Bârsău și Gîlgău) și care s-a distrus din cauza revărsării Someșului; ca plată pentru repararea drumului, îi permite să pună vamă și să perceapă taxe vamale pentru întreținerea drumului, după cum urmează: 3 denari de la căruțe cu mare greutate, 2 denari de la căruțe trase de doi cai sau boi și 1 denar de la căruțe cu un cal.

- În 1683, Bîrsăul Mare e lăsat de Kamuthi Zsuzsanna fiilor ei cu mențiunea că e sat fiscal (domeniu care aducea venituri trezoreriei imperiului), statut pe care Mihai Apafi I i-l retrage în 1684.

Totuși, imediat după ocuparea zonei de către turci (1693), economia se prăbușește din nou:

- În 1694 se înregistrează posesia lui Naláczy Lajos asupra satului, cu mențiunea: "localnicii locuiesc pe păduri"- expresie ce arată o depopulare masivă a satului prin refugiarea iobagilor în zonele împădurite din nordul satului, confirmată de însemnarea următoare:

- În preajma anului 1703 se mai găsesc în sat doar 12 locuitori iobagi, iar satul e dărămat.

Sunt interesante statisticile ce urmează, făcute pentru stabilirea bunurilor impozabile; observăm cum populația crește din nou și satul se extinde, după o perioadă de stagnare la începutul sec. XVIII (cauzată, probabil, de războiul curuților și de ultima năvălire tătară):

- În 1703 se înregistrează ca bunuri impozabile: 10 boi, 7 vaci, 1 cal, 4 oi; impozitul din acest an constă în: 17 forinți, 4 câble ovăz, 4 câble grâu, 1 și 1/3 căruțe cu fân și o vită de carne.

- În 1713 satul posedă ca bunuri impozabile 290 câble de teren arabil, 8 boi, 30 căruțe de fân, 4 câble ovăz, 1 câblă mazăre, 8 câble porumb, 3 bivoli, 16 vaci cu viței, 18 porci.

- Impozitele colectate în 1749 sunt de 208 forinți și 46 1/2 creițari.

Referitor la anul 1750, Kádár József face o descriere succintă a evoluției economiei și cu referiri la viața socială a satului:

Jumătate din terenurile satului se află în lunca Someșului și sunt roditoare, dar sunt mereu expuse revărsării Someșului; celelalte sunt pe dealurile înconjurătoare și sunt neroditoare. Sursa de venit a locuitorilor o reprezintă agricultura și creșterea păsărilor de curte pe care localnicii le vând la Dej și Baia Mare (târguri scutite de taxă) și în târgurile comunelor apropiate. Câțiva localnici se ocupă cu transportul sării de la Ocna Dejului spre Șimleu Silvaniei.

Dintr-o câblă de semănătură de toamnă rezultă 6-7 clăi, câte 11 jumătăți de baniță de boabe. De pe semănăturile de primăvară rezultă 7 clăi cu câte 14 banițe de boabe. Suprafețele de pădure sunt mari, dar cele de pășune sunt reduse; pe părți de pășuni se pune porumb. Fânul se obține prin rotație, luându-se în lucru și terenuri de la Fodora.

*Bunurile impozabile sunt: 306 3/4 câble teren arabil, 122 câble grâu de toamnă, 45 câble grâu de primăvară, 9 1/2 câble porumb, mazăre, linte, 95 1/2 căruțe de fân, boi de jug, 72 cai, 42 vaci, 25 bivoli, mânji, 100 de oi, capre, 56 porci, 2 stupi de albine.*²²

- Impozitele colectate în 1775 sunt în sumă de 233 de forinți și 11 creițari.

- În 1786, domnii Gromme Tódor și Novak Péter iau în zălog 32 de iobagi și 8 jeleri de la groful Eszterházy János - notița aceasta indică atât statutul dependent al țăranimii locale, cât și o activitate economică intensă, ce necesita dislocări de forță de muncă între moșii. Este perioada de imediat după

20 idem 14

21 -în urma războiului lui Sigismund Báthory cu trupele imperiale aliate cu Mihai Viteazul - v. Cap. 3 pct. 3.1.1. "Istoric al satului Bârsău Mare"

22 Cronologia este preluată integral din Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap. II, pag. 247-252

răscoala țărănească de la 1784, care a avut susținere puternică pe Valea Someșului, represaliile după înfrângerea răscoalei fiind pe măsură.

- În 1820, se plătesc ca impozit *26 de boi, 1 cal, 24 de vaci, 7 viței, 11 porci.*
- În 1822, o dată cu clasarea terenurilor după fertilitate, terenul Bârsăului este clasat în categoria a patra.
- Impozitele colectate în 1822 sunt de *159 de forinți și 24 de creițari.*
- În 1898, din sat se colectează ca impozite *1331 de forinți și 83 de creițari.*
- în 1850, se înregistrează 5 cabaline și 171 de bovine în Bârsău Mare.
- în 1857, ocupațiile locuitorilor sunt: 1 preot, 1 funcționar, 42 proprietari de pământ, 2 industriași, 10 muncitori necalificați în agricultură, 2 slugi, 17 zilieri, 35 bărbați peste 14 ani cu alte ocupații, 203 femei casnice și copii sub 14 ani. Se remarcă ocuparea în agricultură a majorității locuitorilor și faptul că femeile sunt toate înregistrate ca și casnice.

La recensământul agricol din 1895, suprafețele terenurilor agricole după categorii de folosință sunt:

1895	suprafață totală (iug.)	arabil	grădină	fânaț	pășune	pădure	stuf	teren neproductiv
Bârsău	878	555	28	65	29	122	-	79

Animalele din gospodării sunt numărate la același recensământ, după cum urmează²³:

1895	bovine	cabaline	capre	porcine	ovine	păsări	familii de albine
Bârsău	227	13	-	197	171	700	24

Observăm din cronologia de mai sus o dezvoltare constantă a economiei localității pe tot parcursul sec. XIX. În continuare, pe sfârșitul sec. XIX și pe tot parcursul sec. XX, locuitorii și-au păstrat ocupația de bază- agricultura și creșterea animalelor, chiar dacă au apărut între timp și alte tipuri de activități economice. După reforma agrară din 1923, viața oamenilor s-a îmbunătățit. Dictatul de la Viena, Holocaustul și Al Doilea Război Mondial au afectat din nou dezvoltarea satului. Între localnicii evrei deportați s-au numărat și Icyk Fruchter- măcelar, David Ganc- comerciant, Hers Pocker- industriaș, Zev Stein- funcționar, Yoel Neilender- comerciant, Jenta Polok- croitoreasă, Faiviz Perl- funcționar, Risa Bak- comerciantă²⁴. Se înțelege că dispariția acestor oameni a însemnat un regres în economia satului.

În 1945 a avut loc reforma agrară, prin care cei întorși de pe front au primit pământ.

În 1950 s-a înființat G.A.C. Bârsău Mare, transformat ulterior în C.A.P. , care în 1960 s-a comasat cu C.A.P. Gilgău.

3.4. monumente, situri și așezări istorice.

Pe teritoriul localității se află un sit arheologic (turnul roman de la Cetățea) și un monument istoric (Biserica de lemn "Sf. Fecioară Maria").

3.4.1. Situl arheologic "La Cetățea"

Este cuprins în Lista Monumentelor Istorice cu cod LMI: SJ-I-s-B-04850 și în Repertoriul Arheologic Național cu cod RAN: 141152.01.

²³ înregistrările începând cu anul 1850 sunt preluate din cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 30-31

²⁴ <http://db.yadvashem.org/names/>

Este situat la aproximativ 2,3 km NNE față de centrul satului, pe un deal numit Cetățea se află urmele unui turn roman din piatră, înconjurat de valuri și șanțuri. Din ruina nu se mai văd decât pietre dizlocate, împrăștiate, unele cu urme de mortar (nr.9).

Aparține epocii romane din sec. II-III d. Chr.. Cuprinde unul sau două turnuri de semnalizare cu diametrele de 6,5 și 13 m²⁵, turnuri care au făcut parte din centura de apărare a limes-ului roman împotriva dacilor liberi și a triburilor migratoare.

3.4.2. Zona de protecție a sitului arheologic "La Cetățea"

Conform studiului de fundamentare pentru definirea, instruirea și delimitarea zonelor protejate care cuprind patrimoniu arheologic și istoric, a fost propus pentru zona de sit, un diametru de 40 m și o zonă de protecție cu diametrul de 140m în jurul sitului.

În perimetrul astfel descris este interzisă orice construcție/ amenajare fără avizul DJCPN Sălaj.

3.4.3. Biserica de lemn "Sf. Fecioară Maria"

Se află în Bârsău Mare la nr. 17 și este înscrisă pe Lista Monumentelor Istorice cu cod LMI SJ-II-m-A-05018. A fost ridicată în 1690 în vechea vatră a satului (la "Grădina din Sat"), ca biserică ortodoxă cu hramul Sfintei Fecioare Maria și a fost strămutată în actuala vatră a satului în 1805 ("a fost strămutată pe *durgalauă*", adică pe bușteni). Data strămutării era înscrisă pe o bucată de lemn deasupra ușii: "*Această sfântă biserică au fost adusă la anul 1805*". Bucata de lemn cu inscripția s-a pierdut; din fericire inscripția fusese deja consemnată. O legendă locală spune că în momentul în care biserică a fost adusă pe locul de acum, clopotul a început să bată singur, ceea ce localnicii au interpretat că ar fi un semn divin cum că noul loc al bisericii este sfânt²⁶.

După unirea cu Roma a parohiei (în 1835) biserică a aparținut cultului greco-catolic. În prezent este biserică ortodoxă cu hramul Adormirea Maicii Domnului și aparține Mitropoliei Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Episcopiei Oradea și Protopopiatului Ortodox român Zalău și Jibou.

Cf. dr. Ioan Godea și dr. Ioana Cristache-Panait, "*planul locașului este rezultatul îmbinării a două străvechi forme, pronaosul poligonal și absida decroșată pătrată. Un înveliș unitar de șită, cu pante mari îndulcite spre margini, acoperă locașul și turnul cu foisor, ocrotind și masivele perechi de console ale absidei. Diferența dintre dimensiunile pereților și cele ale pantelor abrupte ale acoperișului dau impresia, când te afli la poalele dealului pe care este așezată biserică, că streșinile sale ating pământul. Pronaosul are tavanul drept, în timp ce naosul și altarul au câte o boltă semicilindrică, cea din altar închizându-se spre răsărit cu un timpan înclinat spre perete. Pe latura de sud este o bârnă de odihnă ce înlocuiește prispa, iar intrarea are un ancadrament sculptat cu romburi și o rețea de dreptunghiuri. Peretele despărțitor dintre naos și altar are deasupra o grindă cu cioplituri semicirculare și "frânghie". Pe această bârnă se află și o inscripție care arată că biserică a fost pictată în zilele lui Iosif al II-lea și a episcopului neunit Gherasim Adamovici de zugravul Ioan Pop din Românași.*"²⁷

Biserica are o lungime de 11,50 m și o lățime de 4,30 m (v. foto 4,5,6).

În altar e scrisă în limba română, dar cu litere chirilice însemnarea: "Acest altar s-a zugrăvit din cheltuiala mai micului [...] din ceata preoțească, popa Petru Jurcă, parohul Bârsăului și Gîlgăului...să facă pomenire pentru sufletul meu și soția me Voica"²⁸. Este vorba despre preotul Petru Jurcă, paroh al bisericilor din Bârsău Mare și Gîlgău la sfârșitul sec. XVIII. Probabil inscripția datează din 1875.

Printre alte biserici de lemn din Sălaj, și aceasta a făcut obiectul cercetărilor lui Leontin Ghergariu,

25 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010, p. 26-27

26 cf. Margareta Lar- "Bârsău Mare. Încercare de monografie", Editura Eurotip, Baia Mare.

27 cit. din Dr. Ioan Godea, Dr. Ioana Cristache-Panait-"Monumente istorice bisericesti din Eparhia Ortodoxă Română a Oradiei", Oradea - 1978;

<http://www.cimec.ro/monumente/lacasecult/RO/Documente/ASP/detaliu.asp?k=23556-1>

28 cf. Margareta Lar- "Bârsău Mare. Încercare de monografie", Editura Eurotip, Baia Mare.

Ioana Cristache-Panait și Ioan Godea. A fost restaurată în 1973; au mai avut loc reparații de urgență la acoperiș după anul 2003.

foto 4. vedere asupra bisericii

foto 5: detaliu- pronaosul poligonal

foto 6. detaliu- absida decroșată

Din păcate, dat fiind timpul prea îndelungat în care acoperișul a fost distrus, iar interiorul bisericii a fost expus la infiltrații de apă din intemperii, o mare parte a picturii a fost distrusă- cu precădere cea de pe peretele sudic. Pe peretele nordic, pictura se află încă în stare surprinzător de bună. E în stare bună și inscripția din altar care atestă păstorirea de către Petru Jurcă de la sf. sec. XIX (foto 7,8,9).

foto 7. Coborârea de pe Cruce- scenă pictată pe peretele nordic.

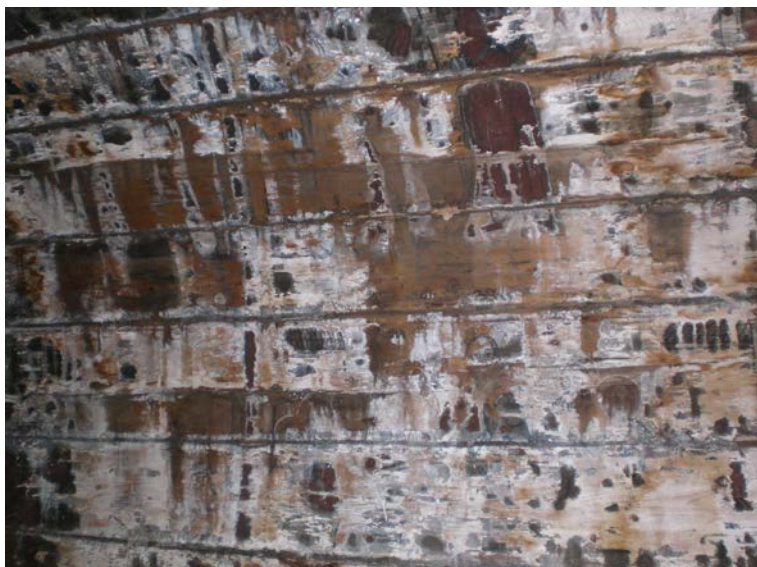

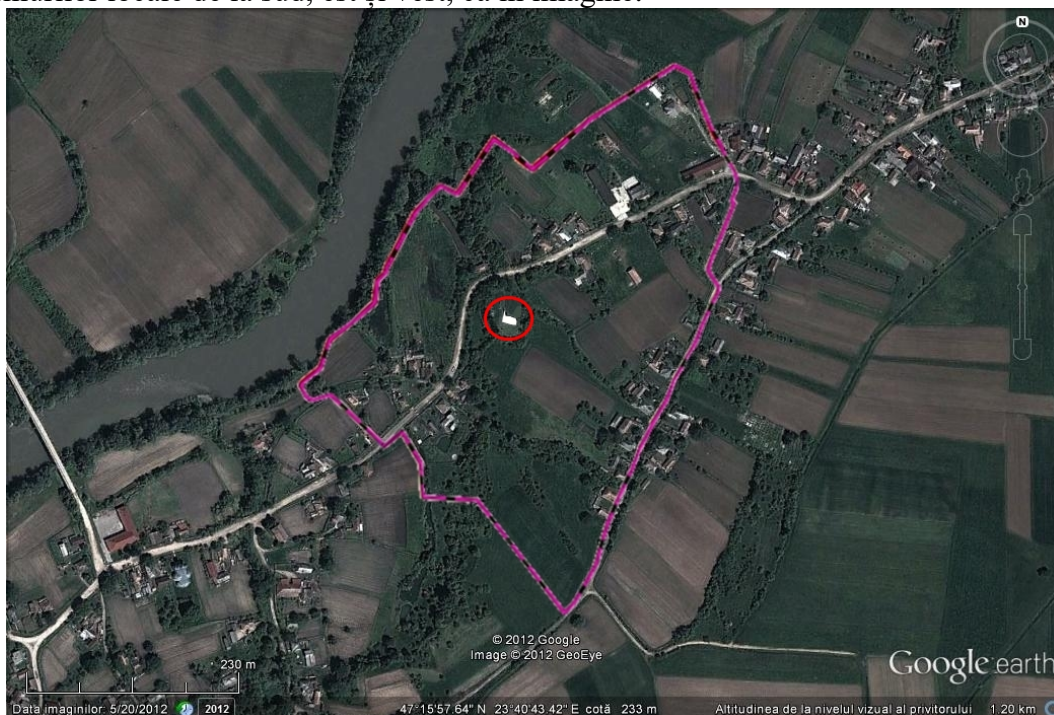
foto 8- pictura distrusă de infiltrații de apă pe peretele sudic

foto 9- inscripția din timpul parohului Petru Jurcă- cca. 1875

În cazul acestei biserici, se recomandă începerea demersurilor pentru restaurarea picturii interioare.

3.4.3. Zona de protecție a Bisericii de lemn "Sf. Fecioară Maria"

Zona de protecție a bisericii se trasează pe limitele parcelelor (incluzând cimitirul) de la nord, ale căror contururi sunt generate de baza dealului și de limitele parcelelor ocupate cu construcții și parțial de traseele drumurilor locale de la sud, est și vest, ca în imagine:

Zona de protecție se trasează astfel încât să asigure vizibilitate maximă asupra bisericii atât de pe versant, cât și din sat și din lunca Someșului și, totodată, să fie prezervată silueta satului tradițional, dominată de turla bisericii.

Referitor la zona de protecție, în P.U.G. se vor introduce reglementări care să oblige la menținerea unui regim de înălțime scăzut (max. P+1), la menținerea funcțiunii de locuire ca funcțiune dominantă, la construirea învelitorilor de tip șarpantă cu pante abrupte și materiale ne-stridente (materiale fără strălucire, în culori discrete). Aceste prevederi din P.U.G. vor fi preluate în P.U.Z. al zonei protejate ce urmează a fi elaborat în conformitate cu Ord. MTCT 563/2003.

3.5. monumente de for public

Pe teritoriul comunei nu există monumente de for public înscrise în Lista Monumentelor Istorice.

3.6. opere comemorative

Nu se află în localitate opere comemorative înscrise în lista națională a monumentelor și operelor comemorative.

În curtea Bisericii Ortodoxe există un mic obelisc comemorativ (foto 10) ridicat în memoria eroilor satului căzuți în cele două războaie mondiale. Numele a 20 de tineri localnici căzuți în Primul Război Mondial și 13 căzuți în cel de-al doilea stau înscrise pe obelisc.

Obeliscul se va proteja prin instituirea unei zone de protecție descrise de clădirea bisericii și împrejmuirea curții bisericii spre drumul național și spre drumul local din vest. În acest perimetru se interzice edificarea oricăror construcții și amenajări.

foto 10. Obelisc în memoria eroilor satului căzuți în cele două războaie mondiale

3.6. edificii publice și religioase

3.6.1. Biserica Ortodoxă cu hramul "Sf. Mihail și Gavril"(v. foto 11).

Construcția sa a început în 1932 și a fost terminată în 1942. A fost sfințită în prezența Cardinalului Iuliu Hossu.

foto 11: Biserica Ortodoxă "Sf. Mihail și Gavril"

3.6.2. Școala primară.

A fost construită în 1925-1927, aproximativ în aceeași perioadă cu cea de la Căpâlna. A fost reabilitată în 2009 (foto 12).

foto 12. Școala primară din

Bârsău Mare

3.6.3. Magazinul

mixt.

A fost construit probabil în anii '70 ai secolului trecut (foto 13).

foto 13- Magazinul Mixt din Bârsău Mare

3.7. elemente de arhitectură tradițională

În Bârsău Mare există încă un fond construit reprezentativ pentru arhitectura tradițională locală- din păcate, cea mai mare parte a sa este în stare foarte proastă. Mai numeroase sunt anexele gospodărești, dar se mai văd încă și locuințe tradiționale. Organizarea gospodăriei s-a menținut aceeași din vechiul țesut construit al localității: o curte în jurul căreia se află locuința și anexele gospodărești, în construcții separate după rolul lor în economia gospodăriei

(v. foto 14).

foto 14: gospodărie tradițională în Bârsău Mare

În gospodăria din foto 14 se află două anexe construite cu tehnici tradiționale, din bârne de lemn. Șura are pereții tencuiți pe împletitură de nuiele și păstrează încă poarta din lemn cioplit. Învelitoarea a fost înlocuită cu plăci ondulate de azbociment, dar păstrează forma și proporțiile originale, cu timpane teșite. Cea de-a doua clădire- de asemenea gospodărească- este construită pe stâlpi de lemn (v. foto 15).

foto 15- anexă gospodărească din lemn

Asemenea exemple se mai pot vedea în localitate, din păcate în stare la fel de precară ca acestea.

O altă tipologie de arhitectură tradițională încă prezentă în Bârsău Mare este locuința. Se mai pot vedea câteva case în stare suficient de bună încât să poată fi studiate (v. foto 16).

foto 16. casă tradițională cu târnaț în Bârsău Mare

În foto 16 se poate observa o frumoasă casă tradițională cu târnaț. Acoperișul are timpan și pante rezezi; e posibil ca timpanul să fie o intervenție mai târzie, de la momentul înlocuirii învelitorii cu țiglă (cel mai probabil din perioada comunistă), întrucât învelitoarea cu timpan nu este specifică arhitecturii locuinței în zonă.

În perioada comunistă, vechile case din lemn sau chirpici au fost demolate și înlocuite cu altele din cărămidă, mai spațioase și mai confortabile, dar lipsite de personalitate. Oamenii au simțit nevoia să le individualizeze cu decorațiuni din finisaje. O asemenea locuință se poate vedea în foto 17.

foto 17- casă din perioada comunistă în Bârsău Mare

Locuința este construită probabil în anii '70 ai secolului XX- din cărămidă, învelită cu plăci ondulate din azbociment. Nu păstrează elemente de arhitectură tradițională locală, întrucât face parte dintr-un curent național de arhitectură rurală tipizată, lipsită de originalitate, individualitate și specific local. Totuși, păstrează din arhitectura tradițională elemente valoroase: o volumetrie neagresivă, cu proporții corecte, învelitoare de tip șarpantă în patru ape, regim de înălțime scăzut și o ocupare corectă a terenului.

Situația acestei gospodării se regăsește în majoritatea gospodăriilor satului, reprezentând practic o nouă arhitectură tradițională- din păcate lipsită de orice specific local (aceeași arhitectură rurală construită în perioada comunistă se poate vedea și în Oltenia, și în Moldova).

După Revoluția din 1989 a urmat valul arhitecturii cu forme, volume, culori și stiluri importate din alte părți ale lumii, nespecifice tradițiilor locului. Două tipuri de intervenții s-au făcut simțite în arhitectura creată în această perioadă: intervenții asupra clădirilor vechi și construcții noi. Intervențiile asupra clădirilor vechi au fost extinderi, mansardări, înlocuiri ale finisajelor. S-au utilizat materiale inadecvate, de factură modernă, cu culori agresive (v. foto 18, 19, 20). Construcțiile noi sunt masive, disproporționate, cu forme și volume în totală contradicție cu mediul natural și construit local (v. foto 21, 22). Arhitectura noilor funcțiuni apărute după Revoluție- mici afaceri în domeniul prestărilor de servicii, alimentației publice și turismului- nu face excepție (v. foto 23, 24).

foto 18. Copertină din material plastic adosată unei construcții vechi. Atât materialul, cât și culoarea sunt nepotrivite cadrului natural și construit.

foto 19. Casă veche renovată. Pentru renovarea fațadei s-a folosit o culoare nepotrivită, într-o nuanță strălucitoare.

foto 20. Casă din perioada comunistă, renovată recent. Pentru înlocuirea învelitorii de țiglă s-a folosit un material cu durabilitate mai scăzută, din plăci ondulate bituminoase, incompatibil cu materialele utilizate în mod tradițional în arhitectura locală.

foto 21. Casă nouă, cu volume și forme străine arhitecturii locale. Sunt nepotrivite volumul masiv, timpanul drept, acoperișul frânt, învelitoarea din tablă

colorată în roșu strident.

foto 22. Casă abandonată în timpul construirii, cu volume și forme străine arhitecturii locale. Sunt nepotrivite volumul masiv, acoperișul cu lucarne laterale, învelitoarea din plăci de azbociment.

foto 23. Unitate de prestări servicii, construită recent cu finisaje nepotrivite. Coloritul o transformă într-o prezență agresivă în peisaj.

3.8. Reguli de construire.

Pentru prezervarea valorilor satului tradițional în contextul dezvoltării și modernizării satului, se propun reguli de construire ce vor fi preluate în Regulamentul Local de Urbanism. Aceste reguli sunt detaliate în cap. XIII pct. 13.2. "Recomandări", subpct. 13.2.3 "Din punct de vedere al modului de a construi", cat. "a" și "b".

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. IV. Sat component Căpâlna (magh. Kápolna)

Raportat la relief, Căpâlna este un sat mixt, de versant și vale, dezvoltat linear de-a lungul drumului național.

4.1. istoric al satului Căpâlna

Istoria satului Căpâlna începe încă din epoca bronzului, după cum atestă descoperirile arheologice din punctele Podul Delniții, Izvoarele și Gura Vlădeasa.

De asemenea, descoperiri arheologice importante avem din epoca romană: turnuri din centura fortificată de pază a limes-ului roman în punctele: Casa Urișilor, Hotroapă, Dealul lui Galoș, Cărămidă, Homorâșa și Casa Popii ¹.

Cf. lui Vistai András János, localitatea apare în documente cu diverse variante de nume în timp: 1437 Kápolna, opp. Capolna, Kapolna; 1467 Kapolnamezew; 1553 Kapolna; 1733 Kápolna; 1808 Kápolna, Kipolná; 1888 Capilne; 1913 Csicsókápolna; 1909 Căpâlna.²

De la Varga E. Árpád avem o altă listă cu nume ale localității menționate documentar în timp: 1839 Felső-Kápolna, Kápolnye, Kápulnye; 1873 Kápolna, Felsőkápolna; 1930 Căpâlna.

Tot Varga E. Árpád a sintetizat un scurt istoric al administrațiilor de care a aparținut satul în timp: 1839, 1863- comitatul Solnocul Interior, raionul Gîlgău; 1857- circumscripția Dej, plasa Glod; 1873- comitatul Solnocul Interior, plasa Câțcău; 1880-1910, 1941- comitatul Solnoc-Dăbâca, plasa Ileanda Mare; 1920 județul Solnoc-Dăbâca, plasa Ileanda Mare; 1930 județul Someș, plasa Ileanda; 1956- Regiunea Cluj, raionul Dej; 1966 comuna Gîlgău.³

Numele înseamnă "capelă" în limba maghiară și se presupune că provine de la o mică mănăstire înființată pe Valea Maotei în sec. XIV, de câțiva călugări alungați de catolici, refugiați aici împreună cu câteva familii de iobagi fugiți de pe moșii. Aceasta a fost, de altfel, prima așezare a satului.

Prima atestare documentară a localității datează din 16 septembrie 1437, de la momentul semnării pactului Fraterna Unio, în scopul înfrîngerii răscoalei țărănești de la Bobâlna. Atunci s-au reunit la curtea grofului Bánffy de la Căpâlna cele patru părți semnate: nobilimea maghiară, clerul catolic, patriciatul săsesc și fruntașii secui, sub conducerea vice-voievodului Transilvaniei, Loránd Lèpes, pentru a forma o alianță politică și militară împotriva dușmanului din interior- țărănimia și a celui exterior- turcii.⁴ În pact, localitatea este numită *oppidum*, deși e greu de crezut că localitatea putea avea acest rang atunci.

Urmărim istoria localității în cronologia lui Kádár József ⁵:

Localitatea aparținea Cetății Ciceului și probabil exista și în 1405, când sunt menționate și celelalte sate ale Cetății Ciceu.

Ca și satul Bârsău Mare, și Căpâlna este confiscată de către Matia Corvin de la familia Bánffy-Dezsőfi (în contextul răzvrătirii familiei, care dorea să scoată Transilvania de sub stăpânirea lui Matia Corvin) în 1467 și donată lui Szerdahelyi Kiss János din Somogy și fratelui acestuia Mihály.

Între 1467 și 1553, satul Căpâlna este angrenat- ca și Bârsău Mare- în toate luptele pentru

1 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010- pag. 37-38 și Repertoriul Arheologic Național: <http://ran.cimec.ro/sel.asp>

2 cf. Vistai András János: "Tekintő - erdélyi helynévkönyv" disponibil online la http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html

3 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai"- sursa: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

4 Este mai cunoscut cu numele impropriu de Unio Trium Nationum- nume care nu apare nicăieri în document. cf. "Istoria României" vol. II, autor colectiv- Editura Academiei Populare Române, București 1962- pag. 409-414

5 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap. IV, pag. 212-220

supremația asupra Cetății Ciceului, între familia domnitoare din Moldova și nobilimea maghiară- lupte ce

au urmat donării cetății de către Matia Corvin către Ștefan cel Mare⁶.

- În 1553 Cetatea Ciceului cu satele aparținătoare intră în posesia habsburgilor, care cer inventarierea bunurilor cetății; în Urbariul din 1553, satul este menționat ca aparținând cetății, cu voievodul Maxin János și cneazul Crăciun.

- În 1590, 1597 și 1607, satul e în posesia unui anume Dèvai György, străjer domnesc la curtea lui Gabriel Báthory.

- În 1608, o trupă a lui Giorgio Basta a devastat satul, iar localnicii au fost nevoiți să fugă. Războiul lui Sigismund Báthory cu trupele austriece a fost cumplit pentru satele din zonă, așa cum am arătat și în ceea ce privește satul Bârsău Mare⁷.

- În 1609, Gabriel Báthory îi reînnoiește donația lui Dèvai György, care o numește succesoare pe logodnica lui, Körösy Anna; Dèvai György mai apare ca proprietar în 1615, după care îl găsim proprietar pe Horvath Lazar- al doilea soț al lui Körösy Anna- în 1920.

- În 1630, Căpâlna este trece sub jurisdicția Gherlei și este menționată ca aparținând de Gherla și în 1653 și 1658.

- În 1668, Mihai Apafi I reînnoiește donația proprietății lui Petru Rác de Gîlgău, contra a 1300 de forinți.

- În 1684, Mihai Apafi I îi cedează o parcelă lui Ioan Costin și soției lui Tudora Lung contra sumei de 600 de forinți.

Observăm aici, în notațiile aferente anilor 1668 și 1684, ridicarea unei clase de nemeși români, capabili financiar de a obține parcele de pământ.

- În 1694, satul aparține fiscoi, după care se rulează un șir de proprietari- moștenitori ai lui Rác și alți nemeși- până în 1745, când orașul Gherla dă proprietatea în zălog pe 20 de ani lui Kászoni István și moștenitorilor acestuia; aceștia cedează unele parcele, ipotechează altele sau schimbă. Abia în 1820, orașul Gherla intentează proces pentru recuperarea domeniului Căpâlna și câștigă dreptul asupra a 17 parcele.

- În decembrie 1848, la Căpâlna era cantonată o tabără austriacă a colonelului Gustav Jablonsky, care trebuia să înfrunte trupele lui József Bem ce atacau dinspre Beclean. Bătălia s-a dat în 22-23 decembrie în locul numit Podul Obreji și s-a sfârșit cu victoria maghiarilor și alungarea trupelor austriece (din care făceau parte și iobagi din Căpâlna) către Câțcău și Dej.

- În 1859, doi țărani din Căpâlna participă ca recruți în armata imperială habsburgică în războiul cu Napoleon al III-lea, în Italia. Dintre aceștia, Pavel Văleanu cade în bătălia de la Solferino, iar Pavel Ionac supraviețuiește și povestește la întoarcere despre înlocuirea vechilor flinte cu fitil și încărcare pe gura țevii cu puști moderne, cu gloanțe.⁸

- În 1863, orașul Gherla primește domeniul Căpâlna ca despăgubire urbarială (pentru moșiile urbariale împărțite foștilor iobagi, în urma legii din 1847).

- În 1866, printre proprietarii cu drept de nobil găsim pe Graur Ilie, Pador (Pădure?) Gavriș și Iuon (Ion).

- În iulie 1872, Avram Iancu face o călătorie pe Valea Someșului, oprindu-se în Glod, Bârsău Mare și Căpâlna. La Căpâlna e recunoscut de Șofronie Onac, localnic ce participase la revoluție în 1848⁹.

- În 1898, Căpâlna e în proprietatea orașului Gherla și are o suprafață de 476 de hectare și 1288 de stâneni.

- Între 1914-1918, 93 de localnici pleacă la război; dintre aceștia mor pe front 23.

- În noiembrie 1918, administrația maghiară se retrage și la conducerea satului se instalează- până la

6 v. Cap. III- "Sate componente. Bârsău Mare", pag. 2/III.

7 idem 6.

8 Ion Văleanu- "Monografia Satului Căpâlna"- Editura "Caiete Silvane" Zalău, 2009. Ediție îngrijită de prof. dr. ing. Ovidiu Centea

9 idem 8.

sosirea armatei române- o gardă cetățenească românească, condusă de lt. Ion Văleanu, abia întors de pe front. La Marea Adunare de la Blaj de la 1 Decembrie 1918 participă și o delegație din Căpâlna, din care

fac parte: Gheorghe Băieșu- primarul satului, Ion Băieșu, I. Iosip, Ion Graur, I. Alexe, lt. Ion Văleanu și I. Costan.¹⁰

- În 1940, după Dictatul de la Viena, administrația românească părăsește satul; dintre intelectualii satului rămâne doar preotul, iar în școală este încadrat personal maghiar. Se înregistrează două crime de război: uciderea de către trupe horthyste a lt. rez. Ștefan Moroșanu și a lui Mârza Gheorghe.

Cinci localnici dispar în Holocaust, uciși la Auschwitz în 1943 și 1944¹¹.

Al doilea război mondial face, de asemenea victime între locuitorii Căpâlna: 8 din cei 43 de soldați plecați pe front.

Instaurarea comunismului aduce modernizarea satului (electrificarea, construirea școlii și căminului cultural), cât și colectivizarea, cea care avea să determine tinerii satului să plece spre locurile de muncă din industrie, în orașele apropiate.

Revoluția din decembrie 1989 a găsit o populație îmbătrânită, tendință ce s-a accentuat după 1996 prin emigrarea tinerilor spre Occident.

4.2. evoluție urbanistică

Primii localnicii au locuit pe Valea Maotei, în pădure, de unde s-au mutat spre sud o dată cu toate celelalte sate, la începutul sec. XIX (în 1825, cf. lui Kádár József).

Prima hartă pe care o avem la dispoziție este cea topografică din prima ridicare iosefină (a doua jumătate a sec. XVIII- foto 1¹²):

Observăm satul așezat de-a lungul cursului de apă, retras de la drumul principal, având case rare. Remarcăm un detaliu uimitor: spre deosebire de celelalte localități învecinate, satul acesta nu are parcele împrejmuite; se pot număra doar trei gospodării împrejmuite.

În partea de sus a satului se vede biserica; sunt reprezentate și două mori pe Someș, foarte importante în economia localităților din zonă.

¹⁰ idem 8

¹¹ <http://db.yadvashem.org/names/>

¹² sursa hărții: http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

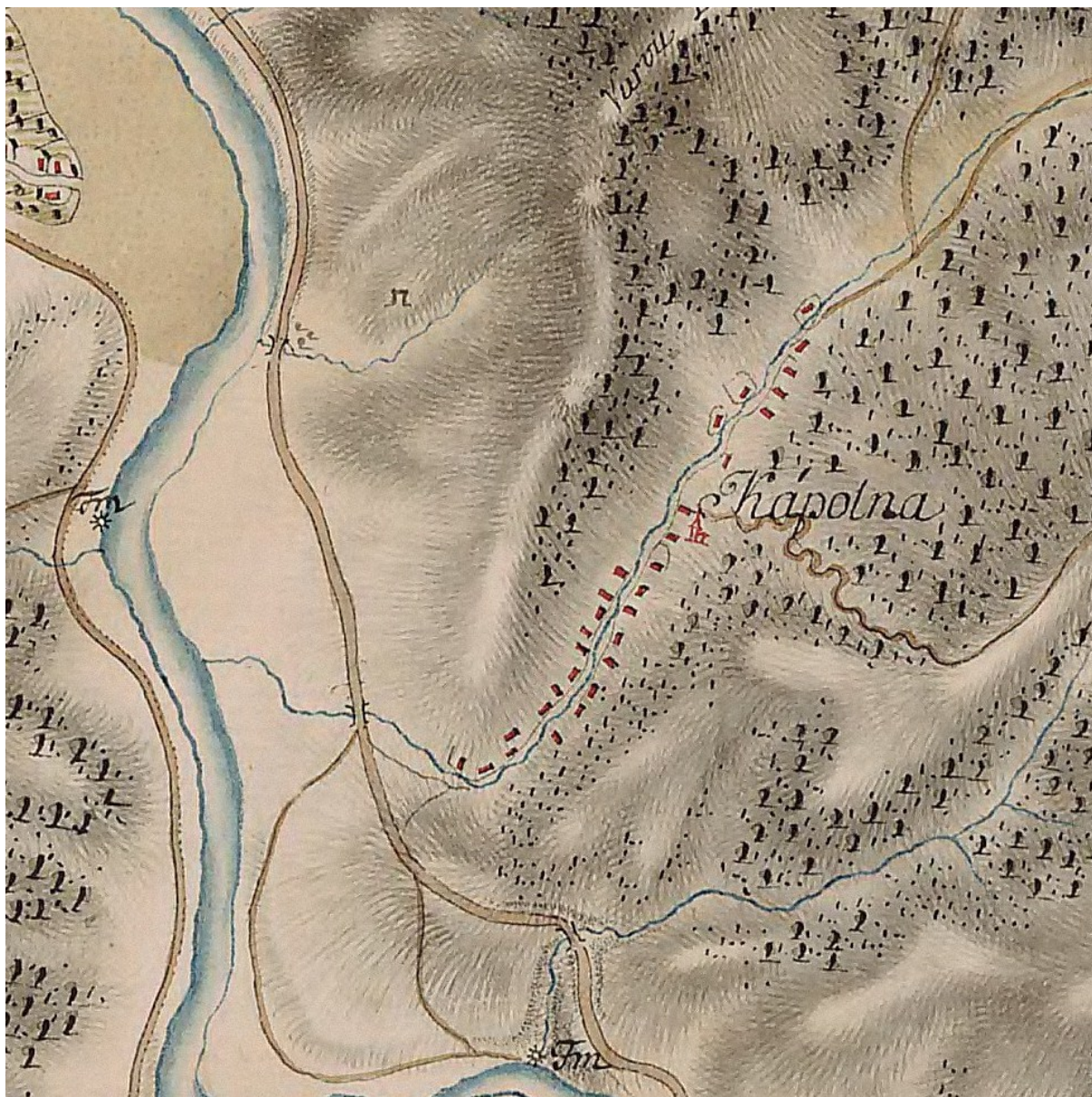

foto 1: Căpâlna și împrejurimile sale pe harta iosefină (1764-1785).

Următoarea hartă analizată este Planul Director de Tragere 1: 20 000 din 1924¹³ (foto 2):

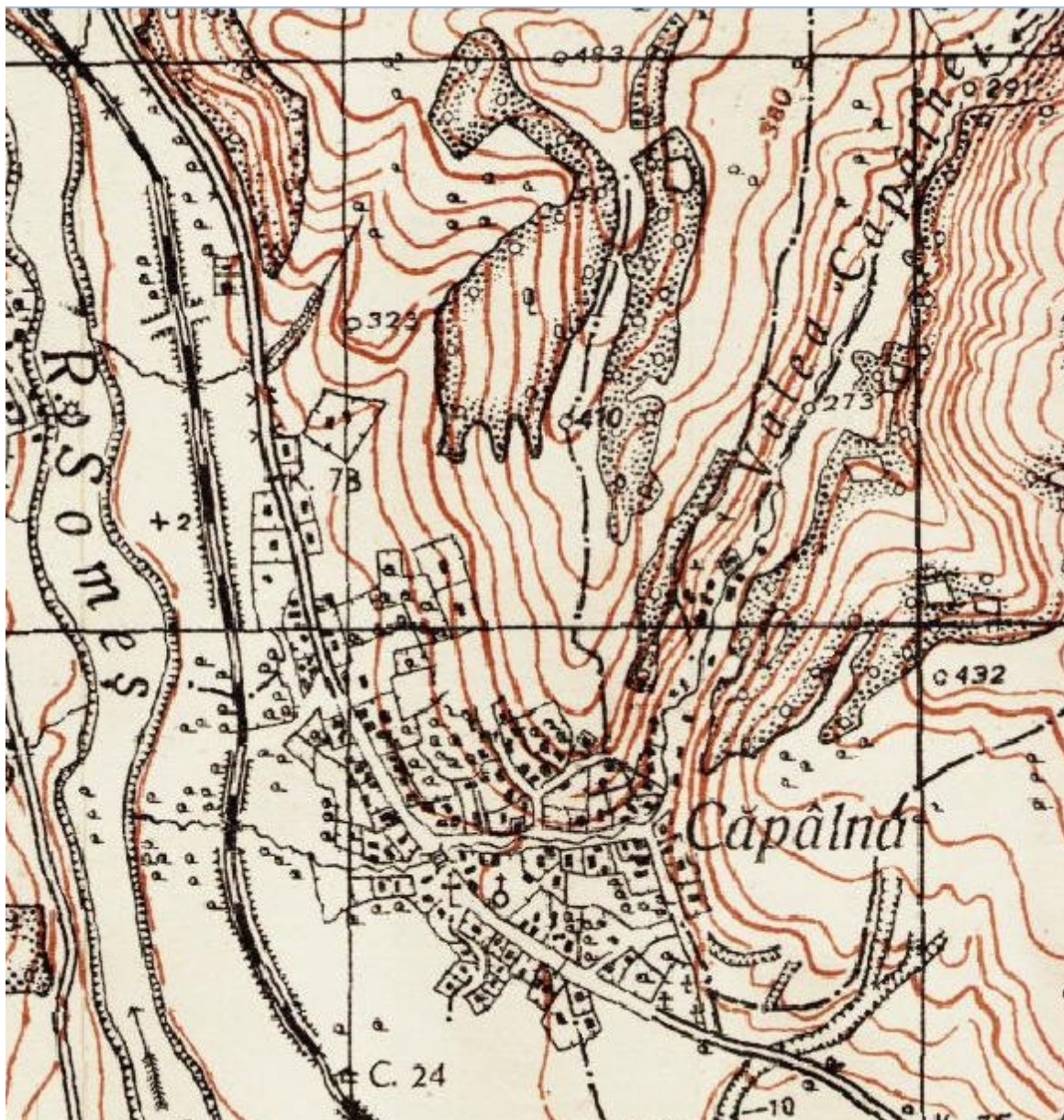

foto 2. Căpâlnă pe Planul Director de Tragere din 1924

Observăm aici că:

- localitatea se mutase deja de o parte și de alta a drumului național;
- apăruse calea ferată;
- o parte a caselor de pe Valea Căpâlnă dispăruse; puținele rămase sunt răsfirate. O singură gospodărie împrejmuită din cele trei s-a menținut pe poziția din sec. XVIII;
- s-a format deja o tramă stradală coerentă, limitată de relief dar ferm trasată;
- parcelele din zonele mai depărtate de drumul național sunt mari și neregulate, cu țesut construit rar, cu construcții dispuse central pe parcele. Se crează grupuri neregulate de parcele ale căror contururi sunt evident dictate de relief;
- parcelele adiacente drumului național sunt de două feluri: unele de forme neregulate și dimensiuni mari, altele adunate, cu dimensiuni reduse, aproximativ egale și cu un țesut construit dens. Se observă la acestea din urmă și o tendință de aliniere a construcțiilor în raport cu strada.

¹³ sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

Pentru situația actuală, analizăm imaginea din satelit a localității (foto 3)¹⁴:

foto 3: satul Căpîlna fotografiat din satelit- imagine din 2011.

Observăm regularizarea parcelarului, creșterea densității fondului construit și extinderea zonelor construite de-a lungul drumului național și văilor laterale; în afară de aceste consecințe ale creșterii demografice, nu se constată modificări importante ale configurației localității față de situația din 1924.

4.3. evoluție demografică, socială și economică

4.3.1. demografie

Pentru început, prezentăm succesiunea de date demografice conform recensămintelor din perioada 1850-2002¹⁵. Din punct de vedere etnic, evoluția populației localității se prezintă în felul următor (cu rezervele față de acuratețea datelor arătate în Cap. II. "Comuna Gîlgău", pct. 2.3. "Evoluție demografică"):

14 sursa: Google Earth

15 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" și "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	301	289	-	-	12	-	6	-	-	-
1880	392	376	4	10	2	-	-	-	-	-
1890	429	413	11	5	-	-	-	-	-	-
1900	497	474	22	-	1	-	-	-	-	-
1910	585	557	14	13	1	-	-	-	-	-
1920	579	557	14	-	8	8	-	-	-	-
1930	587	573	9	-	5	4	-	-	1	-
1956	595	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	539	538	1	-	-	-	-	-	-	-
1977	517	517	-	-	-	-	-	-	-	-
1992	358	358	-	-	-	-	-	-	-	-
2002	381	379	1	-	1	-	1	-	-	-

Am omis înregistrările aferente anului 1941, din motivele arătate în Cap. II pct. 2.3.- unde respectivele înregistrări sunt prezentate detaliat.

Tabelul următor prezintă evoluția populației din punct de vedere religios:

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	romano -catolici	refor mați	lutra ni	unitar ieni	israeliți	alții	baptiș ți	adventiști
1850	301	-	295	6	-	-	-	-	-	-	-
1857	313	-	311	-	-	-	-	2	-	-	-
1869	401	-	383	-	1	-	-	17	-	-	-
1890	429	-	415	2	-	-	-	12	-	-	-
1900	497	2	472	3	7	-	-	13	-	-	-
1910	585	37	519	2	12	-	-	15	-	-	-
1920	461	451	8	-	2	2	-	-	-	-	-
1930	587	1	572	1	9	-	-	4	-	-	-
1941	674	-	646	6	5	-	-	4	13	13	-
1992	358	307	1	-	18	-	18	-	51	50	-
2002	381	163	157	-	25	-	-	25	-	53	5

Evoluția demografică din secolele trecute reiese din documente ale vremii (conscriptii, liste fiscale, altele) și- cf. Monografiei lui Kádár József- se poate rezuma astfel:

Populația localității a fost mereu majoritar românească; în 1592 sunt menționate numele a doi iobagi din sat: Turda și Graur Demian.

- În 1831 se înregistrează 170 de locuitori.

- În 1850 sunt 15 tineri încorporabili în Căpâlna.

- În 1857 sunt 68 de case locuibile, iar locuitorii sunt în număr de 313 din care 311 greco-catolici și 2 evrei. Tot în 1857, structura populației pe categorii de vârstă este următoarea:

1857	populația după vârstă											
	bărbați						femei					
	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Căpâlna	27	35	35	36	23	9	17	25	41	32	27	6

- În 1886, dintr-un total de 551 de locuitori sunt 543 de români greco-catolici și 8 evrei israeliți.

- În 1891 sunt 429 locuitori, din care 415 greco-catolici, 2 romano-catolici și 12 israeliți.

Diferența de populație de 122 de persoane între anii 1886- 1891 nu se poate explica decât prin erori statistice, valul masiv de emigrare din Transilvania spre Statele Unite de la sfârșitul sec. XIX neputând justifica o diferență atât de mare.

La recensământul din 1900 (primul care recenzează și clădirile, nu doar persoanele), situația satului Căpâlna rezultă a fi următoarea: 497 de persoane în 104 case, pe o suprafață de 1693 de iugăre de teren. Dintre case, doar 4 sunt din cărămidă, restul sunt din lemn. Un număr de 41 de case sunt acoperite cu șindrilă, restul de 63 cu paie. În același an, structura populației pe grupe de vârstă este:¹⁶

1900	populația după vârstă						
	0-5 ani	6-11 ani	12-14ani	15-19 ani	20-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Căpâlna	81	58	21	58	130	100	49

- În 1898, cf. lui Kádár József "*locuitorii sunt români. Sunt agricultori și cresc animale de curte. Îmbrăcămintea se face în casă, din cânepă și lână. Casele sunt construite separat de anexele gospodărești, sub acoperiș de paie*".

4.3.2. societate

Despre evoluția societății locale avem de la Kádár József următoarele informații:

- În 1660, localnicii își construiesc biserica din lemn din "Groapa Bisericii", cea care va rezista până în 1930.

- În 1773, o parte a populației românești a trecut la unirea cu Roma, iar cealaltă a rămas ortodoxă; ortodocșii au început construirea unei biserici noi, dar au primit înapoi biserica lor în cursul aceluiași an 1773. Greco- catolicii au început construirea unei biserici proprii.

- În 1794 se aduc clopotele noii biserici; în 1804, biserica e sfințită cu hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril.

¹⁶ cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 28-36

- Din 1826, biserica greco-catolică a început să țină registrul de stare civilă; din 1827, cf. Legii XXIII/1827, biserica ține registrul în 2 exemplare, unul pentru arhiva proprie și altul pentru arhiva comitatului.

- În 1843 sunt amintite numele a 3 nemeși români; în 1848, sătenii își construiesc școală aparținând de biserica greco-catolică (în 1854, după alte surse¹⁷). Obștea îl trimite pe Pavel Ionaș la Școala Germană din Năsăud să devină învățător; acesta se va întoarce în 1857 ca primul învățător profesionist, având contract cu obștea¹⁸.

- În 1863, orașul Gherla își construiește o clădire administrativă în Căpâlna, ceea ce demonstrează că localitatea începuse să aibă o oarecare importanță și un anumit grad de dezvoltare.

- În 1866, obștea cumpără clădirea administrativă a domeniului Gherla și o transformă în școală.

- În 1900, 61 de localnici sunt știutori de carte.

În Anuarul SOCEC din 1920, Căpâlna figurează astfel: ¹⁹

CĂPĂLNA

Comună rurală. Plasa Ileana-Mare. Secr. cerc. Fodora-Română. Locuitori 579.—5 km. g. Gâlgău.

Primar, Baies Gheorghe. — Notar, Horwath Ladislau. — Învățător, Centea Silviu. — Preot, Centea Ilie.

Cârciumari: Graur Ioan, Mayer Ignat.

Zarafi: Graur Ioan, Mayer Ignat.

Proprietari de păduri: Obștea foștilor Iobagi (241 jug.).

- În 1925 începe construirea unei școli noi; în 1930, vechea biserică de lemn- deja în stare foarte proastă- este înlocuită cu actuala biserică din zidărie. Înainte de a fi demolată, biserica este studiată de Atanasie Popa și descrisă în studiile sale referitoare la bisericile de lemn din Transilvania (v. pct. 4.4. Monumente, situri și așezări istorice).

4.3.3. economie

Evoluția economică și socială a zonei a fost în strânsă dependență cu evenimentele istorice pe care satul le-a trăit. Redăm mai jos succesiunea înregistrărilor cu privire la starea economică a satului, așa cum le notează Kádár József ²⁰:

În sec. XV-XVI, starea economică a localității era dependentă de Cetatea Ciceului și castelanii acesteia.

În perioada premergătoare răscoalelor țărănești din sec. XV, situația economică a localității era dificilă și s-a agravat după înfrângerea răscoalei într-atât de tare, încât sătenii au fost nevoiți să fugă în pădurile înconjurătoare. La jumătatea sec. XVI, pe lângă birurile stabilite pentru toți supușii cetății (v. Cap. II. "Comuna Gîlgău. Evoluție urbanistică, demografică și economică" pag. 10/II), în 1552 s-au plătit impozite suplimentare către Bank Pál și oamenii acestuia: Căpâlna a dat 2 miei în valoare de 24 denari, 10 pui- 21 denari, 2 funturi de unt- 50 denari, 2 roți de cașcaval- 21 denari și pentru ofițerii din Reteag și Dej a mai plătit câte 5 câble²¹ de ovăz, valorând 1 forint și 66 denari. Situația dificilă a satului este

17 Ion Văleanu- "Monografia Satului Căpâlna"- Editura "Caiete Silvane" Zalău, 2009. Ediție îngrijită de prof. dr. ing. Ovidiu Centea

18 idem 14.

19 Anuarul Editurii SOCEC- 1920, pag. 695

20 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap. IV, pag. 212-220

21 găleată, câblă (1 köböl) - unitate de măsură folosită și pentru suprafață, și pentru greutate, astfel: ca măsură de greutate, o câblă era egală cu 4 mierțe, o mierță însemnând 16 kg de grâu curat și uscat; ca măsură de suprafață era egală cu jumătate

confirmată de o însemnare aferentă anului 1553: "în 1553, în sat sunt 2 porți²², în total 4 locuitori săraci (neplătitori de impozit- n.n.)".

O nouă cumpănă care a afectat grav dezvoltarea economică a satului a fost războiul lui Sigismund Báthory cu trupele austriece: reamintim scena din 1608, când o trupă a lui Giorgio Basta a devastat satul, luând toate animalele iobagilor ("13 boi, 60 de oi, 4 vaci") și jefuind chiar și hainele de pe ei, bani ("de la o femeie au luat și 200 de forinți").

După acest război, urmează o perioadă de înflorire economică: în 1630, localnicii amintesc despre buna gospodărire a satului din perioada în care a fost posesiunea lui Dèvai György (până în 1920): "Dèvai a sporit satul, a construit și o moară pe Someș". Reamintim că în aceeași perioadă, Cserényi Farkas repara drumul la Bârsău și punea vamă (1922), ceea ce demonstrează o creștere economică în toată zona, după războiul de 15 ani. Creșterea economică e susținută și de o creștere a populației: "în 1637, cu tot cu copii sunt 55 de iobagi care stau în 17 case". Localnicii sunt români, dar în partea a doua a sec. XVI au locuit aici și maghiari unitarieni.

- În 1653 și 1658, orașul Gherla deține în Căpâlna 5 lucrători iobagi.

- În 1703 (deci, la 20 de ani după răscoalele țărănești) se înregistrează zece iobagi în tot atâtea gospodării; bunuri sub impozit sunt: 13 boi, 10 vaci, 1 cal, 24 de oi. Impozitul datorat este de 15 forinți anual, 4 câble și jumătate grâu, tot atâta ovăz, o căruță și jumătate de fân și un animal de carne.

Observăm aici o depopulare a satului și o scădere a puterii economice a acestuia, comparativ cu situația din 1630. În deceniul următor observăm o creștere slabă a populației și a bunurilor sale- evident, satul se reface foarte greu după răscoalele țărănești: în 1713, localnicii sunt 4 iobagi și 13 jeleri. Se înregistrează starea economică a satului sub forma următoarei liste de bunuri: livadă de 50 de căruțe, 6 câble de ovăz, 1 câblă de mazăre, 2 banițe porumb pentru semănat, 14 boi, 2 cai, 3 bivoli, 13 vaci cu viței, 25 de porci, 3 stupi de albine, 40 de oi, o capră; o moară, un cazan de fiert, datorie 35 de forinți.

Treizeci de ani mai târziu, satul e refăcut, cu o stare economică bună:

- În 1745 sunt înregistrați nemeșii români Graur Simon și Nemeș Marian care în 1775 iau în zălog 2 parcele cu 600 de forinți de la moștenitoarea Kászoni Borbála.

- În 1748, impozitul datorat de obște este de 77 de forinți și 17 crețari (de remarcat creșterea față de nivelul din 1703, care exprimă și o creștere a puterii economice); în 1749- 90 de forinți și 51 ½ crețari.

- În 1750: jumătate din hotarele satului sunt roditoare, jumătate sunt muntoase și neroditoare.

Sursa de venit o reprezintă roadele pământului și animalele. Terenurile de pe munți ar putea fi îmbunătățite, dar nu se poate ajunge cu căruțele cu îngrășământ la ele. În partea de câmpie, o câblă semănată dă șase clăi și o baniță jumătate de boabe; în partea de pe munte dă numai cinci clăi. O câblă de ovăz dă patru clăi și două banițe de boabe. Păduri sunt destule, dar islazul e îngust și pe el se mai pune și porumb. De cosit e puțin în livezi, se mai lucrează pământuri și în împrejurimi (în Dobrocina). Arătură impozabilă e de 115 câble. Venitul grădinilor e de 24 de crețari, s-au semănat anul acesta 58 câble de grâu, 26 câble cereale de primăvară, 4 câble de porumb; s-au adunat din livadă 35 de căruțe. Venitul din mori e de 15 forinți. Mai sunt 39 de cai, un bou de jug, 41 de vaci, un vițel de bivol, 15 mînji, 116 oi, 42 porci, 3 stupi de albine, un cazan de fiert. Satul are un meșteșugar- un morar. Locuitorii sunt: 2 liberi pe o parcelă într-o casă, 4 iobagi în trei case cu lot, doi iobagi văduvi care stau într-o casă pe un lot, 13 jeleri stau pe 10 parcele și jumătate în 11 case, un jeler văduv pe jumătate parcelă într-o casă, 3 jeleri dinafară pe o parcelă în trei case- total 25 de capi de familie în 20 de case pe 17 loturi; o casă e distrusă.

- În 1759: locul e cantonament militar clasa a treia, ținător de drapel. Pe Someș se află o moară

de iugăr, adică 800 stj²- v. Liviu Botezan- "Importanța conscripției czirakyene pentru studierea sesiilor iobăgești și a obligațiilor țăranilor aserviți din transilvania între 1820-1848"- Cluj-Napoca. <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Botezan-Conscripția%20czirakyana.htm>

22 "porți fiscale"- unități fiscale, formate în general din câte două gospodării- v. Florin Ardelean- "Oastea portală în transilvania princiară (1542-1653)" p. 159

plutoare cu o piatră și roată, proprietar fiind Busicze Miklós.

- În 1786, proprietarul *Magner Antal* are 4 iobagi și 7 săraci, văduva lui *Makrai Elek* are 9 iobagi și 9 săraci, *Csikos Pál* are 2 iobagi.

- În 1822, după ce se legitimează clasarea terenurilor după fertilitate, terenurile Căpâlnei sunt

clasate la gradul 2 (jumătate fertile, jumătate nefertile) și sunt în suprafață de 171 câble de pământ arabil. Bunurile impozabile sunt: *livadă producătoare de 119 căruțe de fân, 116 oi, un cal, 17 vaci, 6 bivoli, viței, 4 oi, 14 capre, 7 porci. Produsele pământului sunt: secară, ovăz, grâu, trifoi și porumb. Fructe: mere, prune și pere. Loc de adăpat: Someșul și pârâul ce curge prin sat. Impozitul datorat este de 105 forinți și 4 creițari*²³.

- În 1850, în Căpâlna erau 6 cabaline și 157 de bovine.

În 1857, ocupațiile localnicilor erau: 1 preot, 1 militar, 36 de proprietari de pământ, 2 industriași, 7 muncitori necalificați în agricultură, 2 slugi, 35 bărbați peste 14 ani cu alte ocupații, 204 femei casnice și copii sub 14 ani²⁴.

- În 1866, faptul că nemeșii români *Graur Ilie, Pădure Gavriș și Ion* erau proprietari demonstrează o creștere a puterii economice a localnicilor, ca urmare a desființării iobăgiei și împărțirii către țărani a moșiilor urbariale. Probabil, creșterea nivelului de trai se datorează și faptului că mulți localnici s-au angajat pe șantierul căii ferate.

- La recensământul agricol din 1895, suprafețele de teren agricol pe categorii de folosință erau:

1895	suprafață totală (iug.)	arabil	grădină	fânaț	pășune	pădure	stuf	teren neproductiv
Căpâlna	1680	727	45	113	55	592	10	138

La același recensământ, animalele din gospodării erau²⁵:

1895	bovine	cabaline	capre	porcine	ovine	păsări	familii de albine
Căpâlna	214	13	50	119	353	1297	19

În 1898, impozitul datorat de obștea satului Căpâlna este de 1153 de forinți și 53 de creițari (față de nivelul din 1822, în aproape 80 de ani, impozitul a crescut de mai mult de 10 ori, la o populație de aproximativ trei ori mai mare- este evidentă creșterea economică ce a urmat desființării iobăgiei).

În 1901 începe exploatarea pădurii domeniului *Gherla*; pe lângă avantaje economice (locuri de muncă), exploatarea a adus satului și dezavantaje (despădurirea a dus la dispariția *Lacului Faurilor* și *Lacului Negru*).

După primul război mondial și instalarea administrației românești, începe o perioadă de refacere economică, datorată întoarcerii combatanților după război; întrucât începuse deja industrializarea, iar căile de comunicații se dezvoltaseră de la sfârșitul secolului XIX, forța de muncă locală se diversifică, îndreptându-se spre orașele apropiate.

Această tendință va continua și după al doilea război mondial.

În 1956 se încearcă înființarea primei întovărășiri agricole; în 1960 încercarea se reia, înființându-se C.A.P. Căpâlna. În 1962, acesta aderă la C.A.P. *Gîlgău*, împreună cu C.A.P. *Dobrocina, Fodora și Gura Vlădesii*.

23 cf. Kadar J.

24 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 30

25 datele din 1895 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 31

În 1965 se construiește Căminul Cultural, în 1970 magazinul și bufetul.²⁶

Ca în toate zonele rurale din România, accesul la educație și industrializarea determină migrarea populației tinere către orașe. După 1989, după închiderea unităților economice locale, începe migrarea

forței de muncă spre occident. În prezent, populația satului e îmbătrânită, iar modalitățile de ocupare a forței de muncă puține.

4.4. monumente, situri și așezări istorice.

Pe teritoriul localității sunt înregistrate pe Lista Monumentelor Istorice două situri arheologice din epoca bronzului și ansamblul de turnuri de apărare romane.

Le enumerăm așa cum sunt înregistrate în Lista Monumentelor Istorice și/ sau Repertoriul Arheologic Național și cum sunt descrise în Luca/ Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj":

4.4.1. Situl arheologic "la Podul Delniții"- Cod LMI SJ-I-s-B-04867, cod RAN 141161.01- așezare din eneolitic la aproximativ 1,5 km NN-E de sat. Cod.ran 141161.01; Sj-I-s-B-04867.

Situl (nr.2 cf. planse) se desfășoară pe a doua terasă a bazinului hidrografic al Someșului la aproximativ 1,5 km NN-E față de centrul satului Căpâlna. Terasa este mărginită de pante abrupte la vest și la sud, iar la est de un torent. În timp ce la nord continuă, dând impresia unui promontoriu. Situl arheologic de pe Podul Delniții se învecinează cu cel de la Izvoarele cele Mari, care este pe o terasă inferioară la nici 100 m sud față de cea precedentă

4.4.2. Situl arheologic "la Izvoarele cele mici/ la Izvoarele cele mari"- Cod LMI SJ-I-s-B-04868, cod RAN 141161.02- așezare civilă din epoca bronzului..

Situl (nr.1 conform planse) se află la aproximativ 1,4 km NNE, față de centrul satului Căpâlna, pe o terasă care veghează deasupra râului Someș. Terasa este mărginită pe laturile sale de vest și sud de pante relativ abrupte, iar la vest de un torent și totodată de liziera unei păduri de unde urmează o pantă lină în plan ascendent. La nord terasa este învecinată cu cea de-al doilea loc cu aspect de platou, numit Podul Delniții. Situl arheologic de la Izvoarele cele mari este brăzdat de viroage adânci rezultate ale izvoarelor de primăvară.

4.4.3. Situl arheologic-sistem de turnuri romane- Cod LMI SJ-I-s-B-04894- sistem de turnuri de supraveghere a limes-ului Daciei în sectorul Gîlgău, compus din:

4.4.3.1. Cod LMI SJ-I-m-B-04894.01, cod RAN 141161.03- turn roman de pază și semnalizare în punctul "Casa Popii", datat sec. II-III p. Chr. Turnul de limes se află la aproximativ 250 m NNV, pe deal (nr.7), față de locul numit Casa Popii, unde se văd urmele unei gospodării, după tradiție casa unui preot din secolul al XIX-lea. Prin ruina turnului se distinge urma unei posibile secțiuni arheologice, din care au fost recuperate urme de mortar. În jurul ruinei se pot observa încă urmele șanțurilor.

4.4.3.2. Cod LMI SJ-I-m-B-04894.05, cod RAN 141161.05- *Hotroapă*, turn roman. La aproximativ 750m NNV față de confluența Văii Maotei cu Căpâlnița, pe o șa îngustă de deal, se află ruilele din piatră ale unui turn roman de limes (nr.5). Turnul circular are urme de șanțuri cu val în jur și prezintă urme ale unor mai vechi secțiuni arheologice. De asemenea de la fața locului au fost recoltate fragmente de mortar.

4.4.3.3. Cod LMI SJ-I-m-B-04894.06, cod RAN 141161.09- turn inelar, situat în punctul "Casa Urișilor"- datat sec. II-III p. Chr. De aici s-a recoltat material arheologic constând în ceramică, obiecte din fier și bronz, monede.²⁷

Punctul (nr.6) este reprezentat de o movilă aplatizată pe lângă care trece un șanț.

²⁶ Ion Văleanu- "Monografia Satului Căpâlna"- Editura "Caiete Silvane" Zalău, 2009. Ediție îngrijită de prof. dr. ing. Ovidiu Centea

²⁷ cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010; LMI 2010, pag. 37-38 și Repertoriul Arheologic Național la <http://ran.cimec.ro/sel.asp>

4.4.4. altele.

În afară de siturile arheologice de mai sus, în Repertoriul Arheologic Național este înscris și situl aflat la ”**confluența Văii Maotei cu Căpâlnița**”, posibiă așezare civilă datând din neolitic- cod RAN **141161.04**- sit care nu este înscris și pe Lista Monumentelor Istorice.

Perimetrul (nr.3) înregistrat cu gps-ul la conflența celor două fire de apă: valea Maotei cu Căpâlnița, acoperă o zonă în care au fost descoperite întâmplător și aparent izolat, artefacte datate în Neolitic Situl arheologic a fost delimitat pe pîntenul format din confluența celor două fire de apă. Totodată, în ruptura malurilor firelor de apă nu au fost descoperite urme arheologice

”**Turn Nou**” - La aproximativ 1,85 km NNV față de Gura Vladesei, pe un pînten de deal (nr.8) se află un posibil turn roman de limes. Nu sunt vizibile urme sub formă de ruină ci doar o movilă destul de aplatizată care pare să aibă în jurul ei șanțuri cu val.

4.4.5. Zone de protecție ale siturilor arheologice

Conform Studiului de fundamentare pentru definirea, instruirea și delimitarea zonelor protejate care cuprind patrimoniu arheologic și istoric:

Situl arheologic "la Izvoarele cele mici/ la Izvoarele cele mari" - zona de protecție a fost stabilită la: nord la 20-60m, urmând baza pantei și implicit drumul; la vest și sud, între 15 și 40 m urmând buza terasei; la est la o distanță maximă de 80m, urmând marginea torentului.

Situl arheologic "la Podul Delniții" -zona de protecție a sitului a fost stabilită la: nord la 70m față de limita sitului, pe lângă limita de proprietate; la vest baza râpei la 140m; la est 115m, pe marginea torentului; la sud, 55m pe lângă buza terasei.

Situl arheologic "Casa Popii" Diametrul sitului a fost propus la 40m, iar zona sa de protecție la un diametru de 140m.

Situl arheologic " Hotroapă " Diametrul sitului a fost propus la 40m, iar zona sa de protecție la un diametru de 140m.

Situl arheologic " Casa Urișilor " Diametrul maxim al sitului a fost propus la 145m iar cel mic la 50m. Zona sa de protecție a fost delimitată la 20 față de sit.

Situl arheologic " confluența Văii Moatei cu Căpâlnița " S-a propus o delimitare a zonei de protecție față de sit la: est 55m, pe lângă liziera pădurii; la nord la 50m; vest 10-25m urmând liziera pădurii și la sud 10m, pe lângă firul apei.

Situl arheologic "Turn Nou". Diametrul sitului are 40m, iar cel al zonei de protecție de 140m.

În perimetrele descrise este interzisă orice construcție/ amenajare fără avizul DJCPN Sălaj.

4.5. monumente dispărute.

4.5.1. biserica din lemn.

Se cuvine a fi menționată aici vechea biserică din lemn, demolată în 1930.

Aceasta a fost construită în 1660 în locul numit "Groapa Bisericii", de unde a fost strămutată la începutul sec. XIX, urmând vatra satului. Înainte de 1930, a fost studiată de Atanasie Popa, care a găsit-o în stare

proastă (foto 4²⁸):

foto 4. Biserica de lemn din Căpâlna în 1930.

Din păcate, în 1930 a fost demolată, dată fiind starea sa precară; în locul ei s-a construit actuala biserică din zidărie.

A fost descrisă de Atanasie Popa în studii și articole, după cum urmează:

- "Biserica de lemn din Căpâlna (jud. Someș)- Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice, Transilvania 1930-31, p. 228-238;

- "Biserici de lemn din Transilvania". Revista Institutului Social Banat-Crișana 1942, iunie-august;

- "Biserici vechi de lemn din Ardeal"- Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice, Transilvania 1932,

4.5.2. Fosta curte domnească

În 1898, Kádár József descrie "în pădure, pe drumul spre Fălcușa pe culmea muntelui, o mică fortăreață ale cărei fundații se mai pot vedea și azi- așa cum zic unii", fortăreață despre care el presupune că ar fi fosta curte domnească din 1437, locul în care s-a semnat

Fraterna Unio.

Nu deținem alt document care să ateste existența respectivei ruine și nu avem cunoștință despre mărturii recente care să descrie această fortăreață, deși- dacă era vizibilă în 1898- e posibil să existe încă urme ale ei. Localnicii nu au cunoștință în prezent despre existența acestor ruine.

4.6. monumente de for public

Nu se găsesc pe teritoriul satului monumente de for public cuprinse în Lista Monumentelor Istorice.

4.7. opere comemorative.

Nu se găsesc pe teritoriul satului opere comemorative înscrise pe lista națională a monumentelor și operelor comemorative.

28 fotografie din: Popa Atanasie- "Biserici vechi de lemn din Ardeal"- Anuarul CMIT 1932 pag. 228; sursa foto: http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_C%C4%83p%C3%A2lna - Bogdan Ilieș

Totuși, trebuie menționat aici monumentul din fața bisericii greco-catolice, pe care sunt înscrise numele celor 23 de săteni din Căpâlna căzuți în primul război mondial. Întrucât se află așezat între biserică, drum și limitele curții bisericii, se recomandă considerarea suprafeței descrise în acest mod ca zonă de protecție a obeliscului, în care să fie interzisă orice altă construcție sau amenajare.

Totodată, trebuie amintit aici monumentul artileristului maghiar, decedat în lupta din 22-23 decembrie 1848, și înmormântat în cimitirul satului în 26 decembrie 1848. În decembrie 1898, șeful gării din Gîlgău a căutat acest mormânt și a comandat o piatră comemorativă a cărei dezvelire a avut loc în 7 octombrie 1900. Pe piatra funerară a fost înscris următorul epitaf:

" În amintirea ostașului necunoscut care a căzut la datorie în atacul armatei maghiare împotriva austrieilor, în 23 decembrie 1848, sub conducerea comandantului Bem. Veșnică recunoștință. 1900."²⁹

Piatra comemorativă există și astăzi în cimitir, chiar dacă localnicii nu cunosc originea și semnificația sa. Se recomandă punerea sa în valoare, în memoria implicării satului în Revoluția de la 1848.

4.8. edificii publice și religioase

4.8.1. Biserica Greco-Catolică "Sfinții Arhangheli"

A fost construită în 1930, înlocuind vechea biserică din lemn (v. foto 5):

foto 5. Biserica greco-catolică "Sfinții Arhangheli"

4.8.2. Școala

A fost construită în 1925-1927, aprox. în același timp cu cea din Bârsău Mare.

foto 6. Școala din Căpâlna

4.9. elemente de arhitectură tradițională

În Căpâlna, ca și în celelalte sate, există încă un fond construit vechi, format în principal din anexe gospodărești, dar și case.

Gospodăria menține organizarea tradițională, cu anexele și locuința așezate în jurul curții (foto 7). Se văd încă șurile specifice zonei, cu timpan teșit din lemn și uși/porți decorative din lemn (foto 8). Se mai poate vedea și gâbânașul tradițional (foto 9). De asemenea, e încă reprezentată arhitectura tradițională a locuinței, cu șarpantă înaltă în patru ape și tânaț (prispă)- foto 10.

foto 7- gospodărie tradițională

foto 8. Șură tradițională cu timpan teșit, ușă și poartă din lemn. Se observă frumusețea ușii și porților dulgherești.

foto 9. Gâbânaș tradițional în Căpâlna.

foto 10. casă tradițională cu târnaț și acoperiș înalt în în 4 ape

În perioada comunistă, planul locuinței s-a extins, dată fiind creșterea nevoii de confort; totuși, locuința a păstrat o volumetrie redusă, proporții corecte, învelitori înalte în patru ape, o ocupare modestă a terenului, ceea ce a făcut ca satul să păstreze un țesut urban coerent. Construirea după proiecte-tip, însă, a dus la depersonalizarea locuințelor, ceea ce a făcut ca locuitorii să folosească finisaje decorative pentru a oferi mici note de originalitate caselor lor (v. foto 11).

foto 11. Casă din perioada comunistă

După 1989, principalele investiții în construcții au fost reabilitările fondului construit existent. Adeseori, acestea s-au făcut cu materiale inadecvate tradiției locale și cu culori nepotrivite în nuanțe tari (foto 12).

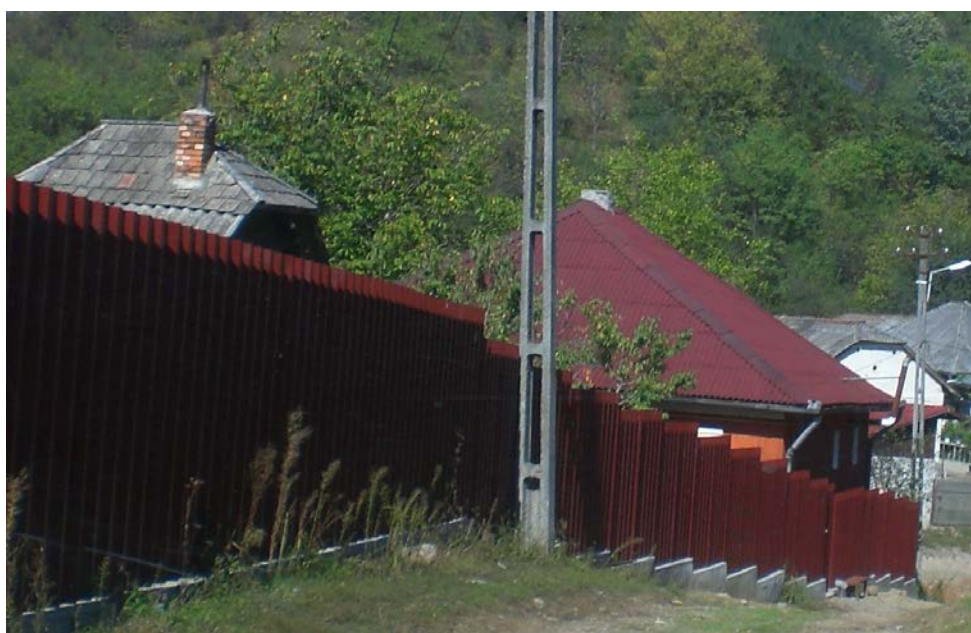

foto 12. casă din perioada comunistă, reabilitată recent cu învelitoare bituminoasă și colorit tare, nespecific zonei.

În foto 12 se observă contrastul între casa reabilitată și construcțiile din vecinătăți; deși învelitorile din azbociment au fost intervenții greșite, de asemenea, la momentul la care au fost utilizate, coloritul lor era discret, mai apropiat de spiritul arhitecturii locale.

Se mai remarcă împrejmuirea înaltă și opacă, în evidentă relație proastă cu spațiul public și în contradicție cu împrejmuirile tradiționale ce permiteau trecerea privirii spre curte.

4.10. reguli de construire

Pentru prezervarea valorilor satului tradițional în contextul dezvoltării și modernizării satului, se propun reguli de construire ce vor fi preluate în Regulamentul Local de Urbanism. Aceste reguli sunt detaliate în cap. XIII pct. 13.2. "Recomandări", subpct. 13.2.3 "Din punct de vedere al modului de a construi", cat. "a" și "b".

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. V. Sat component Chizeni (magh. **Közfalu**).

Este așezat în lunca Someșului, în partea de sud a acestuia și este dezvoltat linear de-a lungul drumului principal.

5.1. istoric al satului Chizeni

Prima atestare documentară a satului datează din 1538.

Cf. lui Vistai András János, a fost denumit în mai multe feluri în diverse documente, după cum urmează: 1538 Keuzfalu; 1571 Keuzeu; 1578 Közfalu, Tyizeu; 1733 Közfalva; 1750 Kizeny; 1760 Közfalu; 1808: Közfalu, Középfalu; 1888 Tizeni, Tyizeni; 1913 Közfalu; 1909 Chizeni¹:

O altă listă de denumiri sub care satul a apărut în documente avem de la Varga E. Árpád:

1839 Köz-Falu; 1839 Kozfalu, Tyuzány, Tyizen; 1863 Tyuzány; 1873 Tyuzéni.

De asemenea, Varga E. Árpád sintetizează diversele forme de organizare administrativă din care satul a făcut parte în timp:

1839, 1863 comitatul Solnocul Interior, plasa Vad; 1850 cercul militar Cluj, raionul Dej; 1857 circumscripția Dej, plasa Șimișna, comuna Dej; 1837 comitatul Solnocul Interior, plasa Alparet; 1880-1910, 1941 comitatul Solnoc-Dăbâca, plasa Ileanda Mare; 1920 județul Solnoc-Dăbâca, plasa Ileanda-Mare; 1930 județul Someș, plasa Ileanda; 1956 Regiunea Cluj, raionul Dej; 1966 comuna Glod².

Istoria localității a fost sintetizată de Kádár József, în Monografia sa³, cum se va vedea mai jos.

Numele provine, probabil, de la o familie de proprietari care stăpânea la un moment dat terenuri în zonă, întemeind satul- este o explicație posibilă și pentru numele românesc, și pentru cel maghiar.

- În 1571, satul Chizeni se află în proprietatea regelui Ioan Sigismund Zápolya (Ioan al II-lea), jumătate din el fiind dat în posesiunea lui Kendy Mihály. Pe lângă această stare de lucruri, se mai înregistrează în acest an existența unui cneaz Balmoș Filep și a iobagilor Mara Mihai și Szagliga.

- În 1575, un sfert din moșie aparține familiei Bánffy, restul familiei Kendy.

În timp, familia Kendy continuă să își întărească poziția, până în 1595 fiind atestată posesiunea sa, prin diverși urmași, asupra satului (în 1578 se menționează un nobil Kendy Farkas și numele unor iobagi ai săi: Cozma, Mara și Gliga).

- În 1595 moșia apare ca fiind posesiunea unui anume Keresztes András, cămăraș de sare din Cluj.

- În 1598 se arată că, începând din 1597, Sigismund Báthory a dat lui Almády Gáspár partea de moșie a familiei Kendy. Această rămâne în familie până în 1606, când o parte a sa trece la Légeni Szilvássy Péter contra sumei de 100 de forinți.

- În 1609, Szilvássy Péter cade în dizgrația lui Gabriel Báthory și moșia este dată lui Cserényi Farkas, în a cărei familie rămâne până în 1629, când îl găsim coproprietar alături de Radák András.

- În 1630, partea rămasă familiei Bánffy este zălogită lui Kávási Cseh Gergely.

- În 1647, urmașii familiilor Cserényi și Szilvássy sunt în litigiu, pentru partea de moșie zălogită lui Szilvássy Péter cel căzut în dizgrație și confiscată de la acesta (familia Cserényi pretinzând că moșia nu putea face obiectul confiscării, întrucât îi era doar zălogită lui Szilvássy în momentul dizgrației).

Documentele din anii următori lasă să se înțeleagă că familia Cserényi are câștig de cauză, întrucât partea respectivă de moșie apare ca posesiune a acesteia, urmașii familiei Szilvássy nemaifiind menționați.

1 cf. Vistai András János: "Tekintő – erdélyi helynévkönyv" disponibil online la

http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html

2 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai" - sursa:

<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

3 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap. IV, pag. 512- 515

- În 1648, alături de familia Bánffy (prin Bánffy György) mai este menționat și un diac Alvinczy

István din Dej; totodată, apare numele unui cneaz Ozan Ignác.

- Din 1657 până în 1694 sunt menționați diverși urmași ai familiei Cserényi în diverse documente de succesiune și altele.

În 1696, satul este ocupat de turci.

Următoarea mențiune apare abia în 1743, cu referire la un proces pe care fiscul l-a înaintat proprietarilor din acel moment ai domeniului: Mikola László, Csáky Borbála, baroneasa Haller (soția lui Haller György), și baroneasa Bornemissza Katalin, soția baronului Bornemissza János.

Următoarele mențiuni, din 1786 și 1820 se referă la urmași ai familiei Bánffy (György și József), pentru ca din 1845 moșia să apară în proprietatea unui anume Gajzágó Manó.

În 1863, moștenitoarea Gajzágó Teréz primește despăgubiri urbariale pentru partea ei de moșie⁴.

În 1866, satul apare ca fiind în proprietatea nemeșului Szakács János.

În 1884, moștenitoarea Viorica Vaida (fiica dr. Al. Vaida-Voievod, viitorul prim-ministru al României Mari) se căsătorește cu dr. Teodor Mihali⁵.

În 1898, proprietar este dr. Teodor Mihali (v. foto 1⁶) cu 464 de iugăre.

foto 1. Semnatarii Memorandumului din 28 mai 1892. Dr. Teodor Mihali, proprietarul de la Chizeni este al patrulea de la dreapta spre stânga, pe rândul de sus.

În 24 septembrie 1903, Viorica Mihali n. Vaida decedează, la vârsta de 36 de ani. Este înmormântată la Chizeni, iar slujba de înmormântare este oficiată de dr. Vasile Lucaciu⁷.

În 26 august 1912, dr. Teodor Mihali organizează o mare adunare populară la Ileanda, la care participă 5000 de țărani de pe Valea Someșului. La adunare participă fruntașii Partidului Național Român, printre care și dr. Vasile Lucaciu, dr. Vasile Goldiș, George Pop de Băsești. Adunarea abordează teme ca: votul universal, relațiile diplomatice între Ungaria și România, constituția maghiară și naționalitățile minoritare etc. De la Ileanda, dr. Mihali și ceilalți fruntași ai partidului se deplasează spre Chizeni, unde participă la o slujbă ținută de Vasile Lucaciu în noua biserică a satului, fondată de dr. Mihali⁸.

La 3 noiembrie 1918, dr. Teodor Mihali este desemnat președinte al Sfatului Național al Gărzilor Naționale, iar la 1 decembrie 1918 este desemnat vicepreședinte al Marelui Sfat Național Român. În februarie 1919 este ales președinte al Partidului Național Român și al Marelui Sfat Național Român, în

4 cf. reglementărilor tereziene din 1847, de despăgubire a proprietarilor în urma împărțirii moșiilor urbariale către foștii iobagi.

5 fruntaș român, semnatar al Memorandumului din 1892, doctor în drept, deputat în Parlamentul de la Budapesta, membru (și temporar președinte) al conducerii Partidului Național Român din Ardeal, avocat în Baroul Dej, director al Despărțământului Dej al ASTRA, fondator și director al Băncii Someșene, prefect al județului Solnoc-Dăbâca (1919), primar al Clujului (1926, 1927-1931), vicepreședinte al Senatului României Mari. Prima sa soție, Viorica, decedată în 1903, era fiica lui Al. Vaida-Voievod, viitorul premier al României Mari.

6 sursa foto: http://ro.wikipedia.org/wiki/Memorandumul_Transilvaniei

7 ziarul "Răvașul", Cluj, 3 octombrie 1903, anul I nr. 27- arhiva BCU Cluj.

8 Ziarul "Românul" Arad, 15 august 1912, nr. 179 anul II. Arhiva BCU Cluj.

urma decesului lui Gheorghe Pop de Băsești, cel care deținea respectivele funcții până atunci.

În 1919 este numit prefect al județului Solnoc-Dăbâca.

În toți acești ani, convoacă adeseori adunările Partidului Național Român la Chizeni, punându-și proprietatea în slujba luptei pentru emancipare națională a românilor transilvăneni.

În 1920 apare în Anuarul SOCEC ca proprietar a 600 de iugăre la Chizeni.

Din aprilie până în octombrie 1926 este numit primar al Clujului. În iunie 1927 redevine primar al Clujului, rămânând în funcție până în iulie 1931. Mai ocupă funcții de ministru în Guvernul României Mari, deputat și vicepreședinte al Senatului României Mari.

Decedează la 17 ianuarie 1934, la vârsta de 49 de ani. La moartea sa, Statul Român organizează funeralii naționale.

Localitatea Chizeni a făcut parte din comuna Glod până în 1966, când satele comunei Glod au fost comasate cu comuna Gîlgău.

5.2. evoluție urbanistică

Observăm evoluția satului analizând harta iosefină de la sfârșitul sec. XVIII (foto 2⁹) și Planul Director de Tragere din 1924 (foto 3¹⁰).

foto 2. satul Chizeni în harta iosefină (1764-1785). Se observă și relația cu Someșul, cu satul Glod și cu drumul național

9 sursa hărții: http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

10 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

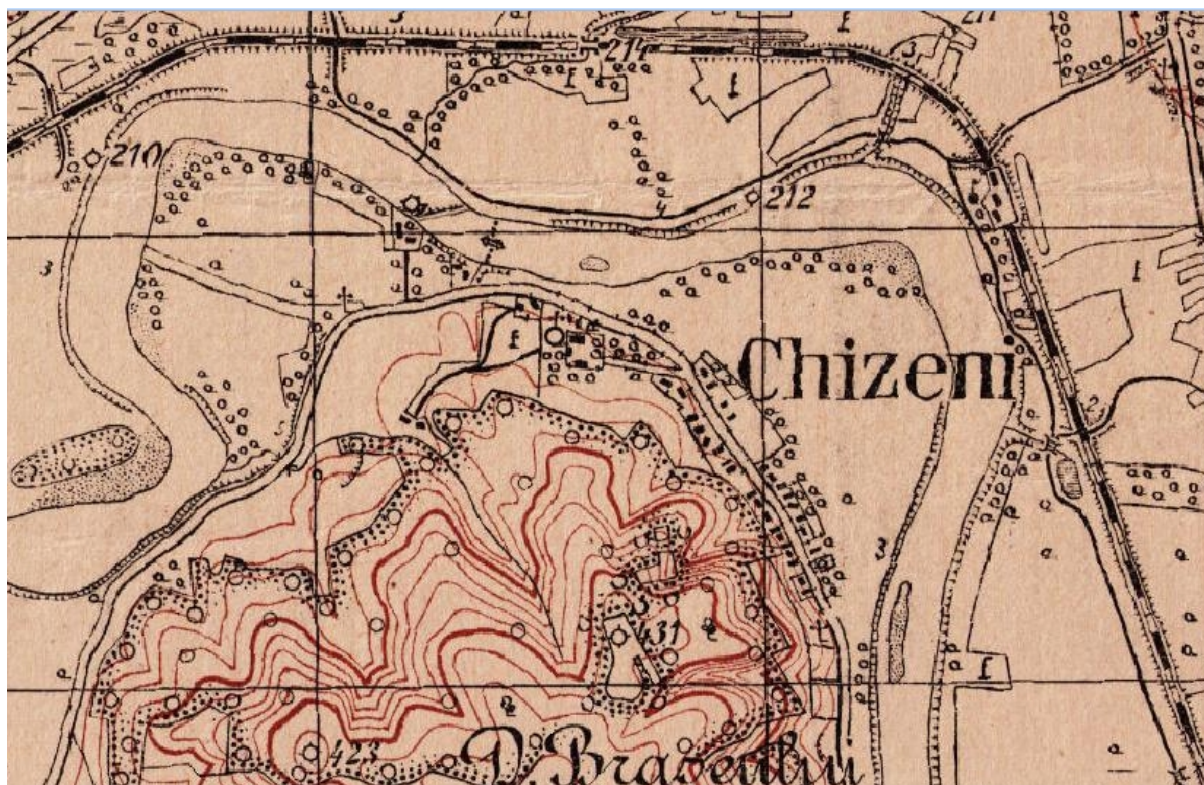

foto 3. Satul Chizeni în Planul Director de Tragere 1: 20 000 (1924).

Analizând comparativ cele două hărți, întocmite la un secol și jumătate una față de alta, remarcăm următoarele:

La sfârșitul secolului XVIII, satul Chizeni era o mică aglutinare de 16 gospodării adunate în jurul unei biserici, așezat în lunca Someșului. Se observă o lotizare neregulată, cu loturi inegale constituite în jurul caselor; poziția caselor pe loturi este, de asemenea, neregulată- unele sunt dispuse central, altele aproape de limite. Trama stradală este formată în mod natural printre grupurile de case, rezultând o tramă sinuoasă; drumurile interioare se leagă prin două accese de drumurile exterioare localității- unul în sud, spre câmpuri și spre deal, altul în est, pe malul Someșului. Construcțiile sunt risipite, fără nici o intenție de sistematizare.

În 1924, satul are deja un profil clar, arătând mai degrabă ca o așezare de tip înșirat de-a lungul drumului. Se observă că relația anevoioasă a drumurilor interioare cu drumurile exterioare din sec. XVIII s-a clarificat în timp prin conturarea acestui drum larg, ce străbate satul (actualul DJ 109 E). Așezarea s-a dezvoltat spre SE, loturile s-au micșorat și se observă chiar o sistematizare a țesutului construit, prin alinierea construcțiilor în raport cu drumul.

Situația actuală se poate vedea în fotografia din satelit a satului (foto 4)¹¹: Observăm aceeași distribuție înșiruită de-a lungul drumului a parcelelor și același țesut construit rarefiat din 1924. O anumită regularizare a parcelelor prin reducerea suprafețelor este singura diferență față de situația din 1924.

11 sursa: Google Earth

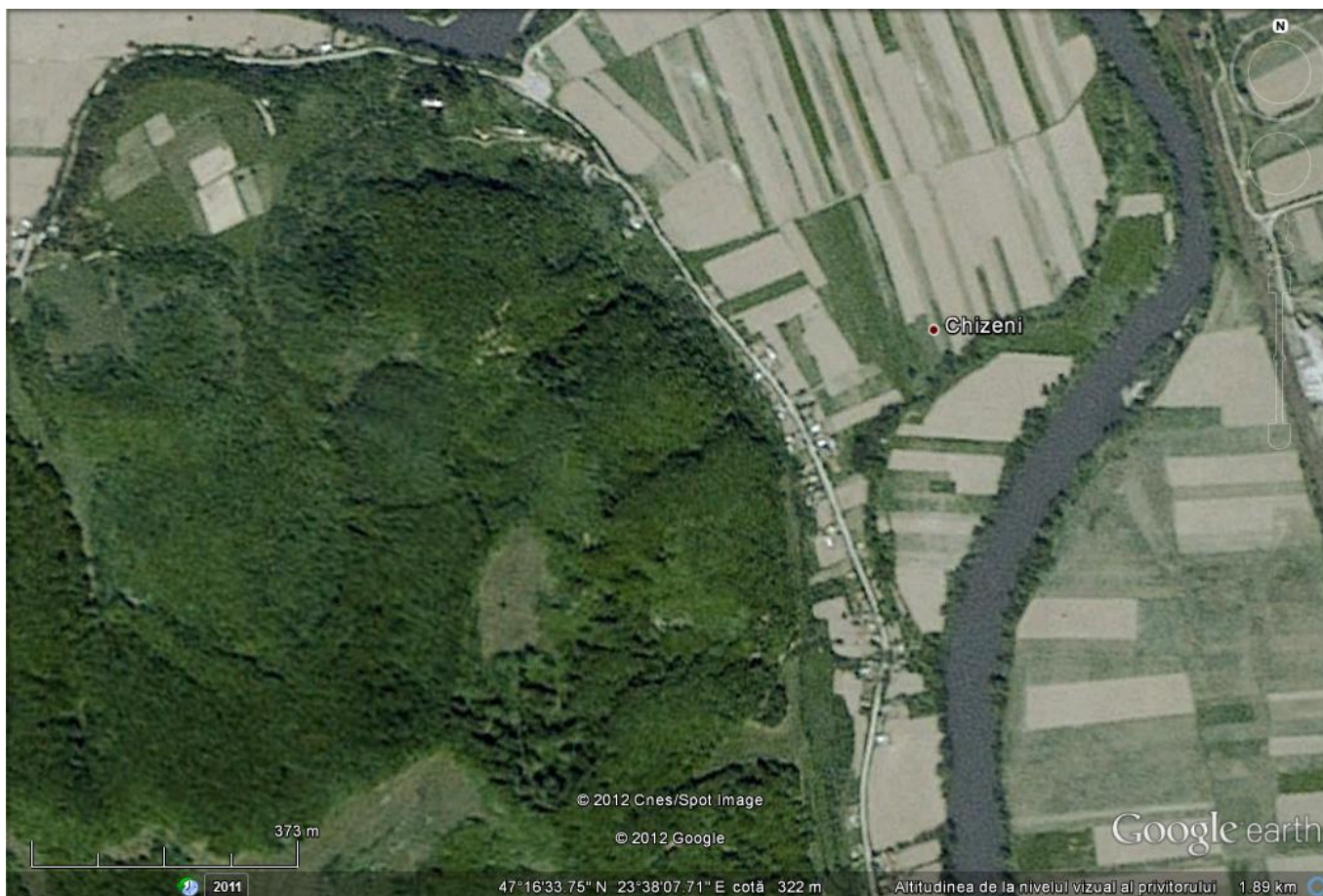

foto 4: imaginea din satelit a satului Chizeni în 2011.

5.3. evoluție demografică, socială și economică

5.3.1. demografie

Observăm evoluția demografică a localității în tabelele următoare, care conțin date sistematizate de Varga E. Árpád, din recensămintele și statisticile perioadei 1850- 2002¹².

Primul tabel prezintă evoluția populației după limba maternă, iar cel de-al doilea după confesiunea religioasă (cu rezervele față de acuratețea datelor arătate în Cap. II. "Comuna Gîlgău", pct. 2.3. "Evoluție demografică"):

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	105	102	-	-	3	2	-	-	-	-
1880	121	115	1	5	-	-	-	-	-	-
1890	161	160	-	1	-	-	-	-	-	-

12 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" și "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

1900	219	216	3	-	1	-	-	-	-	-
1910	235	225	3	7	-	-	-	-	-	-
1920	206	206	-	-	-	-	-	-	-	-
1930	224	224	-	-	-	-	-	-	-	-
1956	280	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	272	270	2	-	-	-	-	-	-	-
1977	208	205	2	-	-	-	-	1	-	-
1992	141	117	-	-	24	-	24	-	-	-
2002	126	125	1	-	-	-	-	-	-	-

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	romano -catolici	refor mați	luterani	unitari ieni	israeliți	alții	bapțiști	advențiști
1850	105	-	102	1	-	-	-	2	-	-	-
1857	95	-	95	-	-	-	-	-	-	-	-
1869	125	-	121	-	1	-	-	4	-	-	-
1880	121	-	112	-	-	-	-	9	-	-	-
1890	161	1	157	-	-	-	-	3	-	-	-
1900	219	15	201	3	-	-	-	-	-	-	-
1910	235	10	215	2	-	-	-	8	-	-	-
1930	224	-	224	-	-	-	-	-	-	-	-
1941	271	7	262	2	-	-	-	-	-	-	-
1992	141	131	-	-	-	-	-	-	-	-	10
2002	126	108	-	1	-	-	-	-	1	-	16

Am eliminat înregistrările de naționalitate din anul 1941, pe care le-am detaliat în Cap. II pct. 2.3.

Date despre evoluția demografică și socio-culturală pe parcursul secolelor trecute aflăm din nou de la Kádár József:

În Evul Mediu, satul este modest, cu populație redusă, formată din iobagi români. De exemplu, știm că în 1598, în sat se află 45 de iobagi, locuind în 17 case.

- În 1658 se înregistrează 10 iobagi.
- În 1706, trăiesc în Chizeni 14 iobagi cu fiii lor, locuind în 6 case- alte două case fiind ruinate.
- În 1713, în sat trăiesc 6 jeleri și 1 iobag care stau în 7 case.

- La Conscripția din 1750, rezultă că satul are ca locuitori 10 iobagi care stau în 10 case cu teren și 3 iobagi văduvi care stau în 3 case- tot cu teren, 2 nomazi și un văduv migrator.
- În 1786, în sat (aflat în acel moment în posesia lui Bánffy György), se găsesc 16 iobagi și un jeler.
- În 1850 sunt trei tineri încorporabili în sat.
- În 1857, în sat trăiesc 95 de locuitori, toți greco-catolici, în 24 de case. Populația pe grupe de vârstă este:

1857	populația după vârstă											
	bărbați						femei					
	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Chizeni	4	9	9	12	9	4	6	5	9	18	9	1

- În 1886, satul are 108 locuitori din care 104 sunt români și 4 evrei.
- În 1891, din 161 de locuitori, 157 sunt greco-catolici, unul e ortodox și 3 sunt israeliți.
- La recensământul din 1900, se constată că satul se întinde pe 698 de iugăre, are 46 de gospodării și 219 locuitori, toți civili de confesiune greco-catolică. Două case sunt făcute din piatră, iar 44 din lemn. 15 case sunt acoperite cu șindrilă, iar 31 cu paie. Populația pe grupe de vârstă este după cum urmează:¹³

1900	populația după vârstă						
	0-5 ani	6-11 ani	12-14ani	15-19 ani	20-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Chizeni	40	28	18	11	54	57	11

5.3.2. societate

Despre societatea locală avem câteva informații de la sfârșit de secol XIX- început de secol XX:

- În 1898, *"locuitorii sunt români, agricultori. Hrana lor de bază este pâinea de mălai. Îmbrăcămintea se face în casă din cînepă și lână, iarna poartă ciorapi și ilic din piele de miel, căciulă. Vara, se îmbracă în haine de pânză și pălărie de paie, se încălță cu opinci- deși cel mai mult umblă desculți.*

Construcțiile sunt făcute din lemn cu acoperiș de paie; acareturile sunt răzlețite prin curte.

Locuitorii sunt de religie greco-catolică, trecuți la unirea cu Roma din 1770. În vremea lui Iosif al II-lea au cerut să li se permită întoarcerea la ortodoxie, ceea ce nu li s-a aprobat. Satul face parte din filia eclezială Fodora. Biserica e construită din lemn și poartă hramul "Sf.

Arhangheli Mihail și Gavril". Școala e confesională"¹⁴. 7 localnici din Chizeni știu să scrie și să citească în 1900.

În 4 august 1909, dr. Teodor Mihali pune temelie noii biserici din Chizeni, organizând cu această ocazie o adunare populară la care participă, printre alții, și

CHIZENI

Comună rurală. Plasa Ileanda-Mare. Secr. cercual Rus. Locuitori 225.—3 km. gara Glod.

Primar. Soncutean Ioan.—Notar, Rotschild Elemér.

Comercianți (art. mixte): Daubner Mihai.

Proprietari de moșii: Mihaly Teodor Dr. (600 jug).

13 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 36

14 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap. IV, pag. 512- 515

Octavian Goga¹⁵.

În 1910, biserica este terminată; descrierea ei face obiectul unui amplu articol de presă, în

contextul Adunării de la Ileanda¹⁶ (v. pag. 2.V).

În 1920, satul Chizeni apare în Anuarul SOCEC astfel¹⁷:

5.3.3. economie

În ceea ce privește satul Chizeni, nu avem informații despre evenimente majore care să fi influențat dezvoltarea sa economică. Sigur că evenimentele istorice care au afectat întreaga zonă au afectat și acest sat, dar nu se găsesc înregistrări care să se refere anume la un asemenea moment. Acest lucru ar putea însemna că satul a fost oarecum ferit din calea războaielor (aflându-se la distanță de drumul național, peste Someș). De altfel, situația este aceeași la toate satele comunei: la cele aflate pe același mal al Someșului cu drumul național, istoria consemnează evenimente legate de înaintări de armate; la cele de pe malul opus, nu sunt notate asemenea evenimente; desigur că și acestea au fost afectate indirect sau locuitorii ai lor au participat la evenimente.

Totuși, în Evul Mediu situația economică și socială a localității a fost una proastă, dat fiind faptul că majoritatea locuitorilor săi erau iobagi. Evoluția situației economice a localității rezultă din următoarea cronologie, extrasă din Monografia lui Kádár József¹⁸:

În 1658, în sat se află 10 iobagi plătitori de impozit aserviți familiei Cserényi.

În 1748, impozitul colectat din sat este de 122 de forinți și 35 de creițari.

În 1749, impozitul este de 120 de forinți și 30 de creițari.

În 1750, aflăm că: *două treimi din terenurile satului sunt câmpii roditoare, restul fiind zonă deluroasă neroditoare. Pământul ar fi mai roditor dacă ar fi îngrășat, dar în zonă nu se obișnuiește îngrășarea terenurilor. Localnicii trăiesc din agricultură, dar la nevoie fac cărușie cu sare din Ocna Dejului spre Șimleu Silvaniei. Totuși, această ocupație nu e una permanentă, nefiind profitabilă: drumul de 8 mile prin munți este lung și dificil, iar banii câștigați din sare abia acoperă cheltuielile cu drumul.*

Sătenii frecventează târgurile din Dej, Gherla, Reteag și Olpreț (azi Bobâlna n.n.).

Dintr-o semănătură de toamnă de 1 câblă¹⁹ de sămânță ies 8 clăi de paie, din cea de primăvară ies două clăi- la fiecare claie se obțin 2 banițe de boabe. Vița de vie e puțină; lemn de foc este destul în pădurile din jur, dar lemn bun de construire nu este. Islazul e îndestulător, fân fac prin rotație. Pământ arabil de semănat este 99 de câble. Au semănat 66 câble grâu de toamnă, 33 câble cereale de primăvară, producția porumbului 4 câble și jumătate, din livadă cam 37 căruțe; struguri pentru 16 vedre, profitul morii 13 forinți și 20 creițari. În sat sunt 47 boi de jug, un cal, 20 de vaci, 9 bivoli, 71 ovine, o capră, 46 de porci, 21 stupi de albine. Profitul din cazan de fiert e de 2 forinți.

În 1758, din sat se colectează impozit în valoare de 83 de forinți și 40 de creițari.

În 1775, impozitul colectat este de 151 de forinți și 20 de creițari.

În 1820 s-a efectuat conscripția urbarială condusă de Cziráky Antal. Cu această ocazie, s-au adunat date despre iobagii și jelerii de pe moșii, despre posesiunile acestora, despre obligațiile stabilite până atunci către stăpânii moșiilor cărora le erau aserviți. Conscripția a dat o imagine generală a stării economice a țărănimii, a suprafețelor agricole și a mijloacelor de producție. În satul Chizeni, conscripția a înregistrat unele dintre cele mai grele obligații în natură din comitatul Solnocul Interior:

15 din revista "Țara noastră", Sibiu, nr. 30 anul III, 8 august 1909; arhiva BCU Cluj.

16 Ziarul "Românul" Arad, 15 august 1912, nr. 179 anul II. Arhiva BCU Cluj.

17 Anuarul Editurii SOCEC- 1920, pag. 697

18 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap. IV, pag. 512- 515

19 găleată, câblă (1 köböl) - unitate de măsură folosită și pentru suprafață, și pentru greutate, astfel: ca măsură de greutate, o câblă era egală cu 4 mierțe, o mierță însemnând 16 kg de grâu curat și uscat; ca măsură de suprafață era egală cu jumătate de iugăr, adică 800 stj²- v. Liviu Botezan, "Importanța conscripției czirákyene"

Fiecare iobag din Chizeni plătește familiei Bánffy 4 mierțe de ovăz, 2 mierțe de mere pădurețe pentru oțet, 6 furci obișnuite, 2 furci lungi, 2 greble, 4 osii de car, 1 trunchi pentru două roți, 2 leuci de car, 1 corp de car și 50 lopăți de moară; găini și ouă²⁰.

În 1822, la clasarea terenurilor după fertilitate, pământul Chizeniului se clasifică în categoria întâia. Bunuri imposabile sunt: 168 câble teren arabil, 42 ½ căruțe de fân, 4 boi, 14 vaci, 2 viței, 6 capre, 6 porci, 2 stupi de albine. În 1882, impozitul colectat din sat este de 104 forinți și 3 creițari.

În 1850, sunt 5 cabaline și 57 bovine în Chizeni.

În 1857, ocupațiile locuitorilor sunt: 1 funcționar, 11 proprietari de pământ, 19 muncitori necalificați în agricultură, 3 bărbați peste 14 ani cu alte ocupații, 61 femei casnice și copii sub 14 ani.

La recensământul agricol din 1895, terenurile satului se clasifică după categoriile de folosință astfel:

1895	suprafață totală (iug.)	arabil	grădină	fânaț	pășune	pădure	stuf	teren neproductiv
Chizeni	698	266	15	45	59	238	4	71

La același recensământ sunt înregistrate animalele²¹:

1895	bovine	cabaline	capre	porcine	ovine	păsări	familii de albine
Chizeni	96	2	-	53	154	266	5

În 1898, localnicii produc: porumb, puțin grâu de toamnă, secară, cânepă, ovăz, cartofi, fructe-prune și mai multe soiuri de mere; se ocupă cu creșterea animalelor: oi, vaci, porci, păsări.

Impozitul colectat este de 583 de forinți și 84 de creițari.

Pământul e roditor, dar e mereu inundat de Someș. Someșul e singura sursă de apă potabilă; pe Someș sunt două mori de făină- una cu apă și una cu piatră. Proprietarul morilor este dr. Teodor Mihali²², care are angajat și podar peste Someș.

De la sfârșitul sec. XIX și până azi, economia satului a rămas bazată pe agricultură.

5.4. monumente, situri și așezări istorice.

În Chizeni nu se află monumente și situri istorice aflate pe Lista Monumentelor Istorice sau în Repertoriul Arheologic Național. Cu toate acestea, menționăm aici Biserica Ortodoxă cu hramul "Înălțarea Sfintei Cruci".

5.4.1. Biserica Ortodoxă cu hramul "Înălțarea Sfintei Cruci".

A fost construită în 1909-1910 prin grija dr. Teodor Mihali și a celei de-a doua soții a sa, în apropierea vechii biserici din lemn cu hramul "Sf. Arhangheli Mihail și Gavril", azi dispărută.

20 cf. Liviu Botezan- "Importanța conscripției czirákyene pentru studierea sesiilor iobăgești și a obligațiilor țăranilor aserviți din transilvania între 1820-1848"- Cluj-Napoca. <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Botezan-Conscripția%20czirakyana.htm>

21 înregistrările dintre 1850 și 1895 sunt cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 28-36

22 v. nota 4 pag. 2/V

La 1 august 1909 s-a așezat piatra de temelie a noii biserici, eveniment însoțit de o adunare populară convocată de familia Mihali. Cităm mai departe din săptămânalul "Țara noastră", apărut în 8 august 1909²³:

<<Sâmbătă după prânz, oaspeții sosiți în Dej [...] au plecat la Chizeni, ca să ia parte la serbările împreunate cu așezarea pietrei fundamentale a bisericii ce d. dr. T. Mihali o zidește pentru poporeniile de pe moșia d-sale. Pentru primirea oaspeților s-au făcut mari pregătiri [...]. Dimpreună cu cei mai sus pomeniți sosiră și domnii Octavian Goga din Sibiu, Octavian Domide, canonic și dr. Victor Bojor, prof de teologie din Gherla, dr. Clemente Barbul, adv.²⁴, dr. Ioan Cherecheș, adv., Gheorghe Gradovici adv., Aug. Pinteș, ofician de bancă, Ioan Mo'dovan, cand. de adv., toți din Dej, și d. Matei Pop, preot în Ocna-Dejului.

Duminecă dimineața, afluență colosală de popor din Chizeni și satele din jur. Mulți [...] chiar și din jurul Gherlei, depărtare de altfel destul de mare. [...]

La 8 se începe serviciul divin pe locul unde se zidește biserica. [...]

A urmat apoi actul sfințirii pietrei fundamentale, în care s-a așezat și următorul document:

"La cei de față și cei viitori sănătate! Ziditu-s-a acest sf. lăcaș de rugăciune întru prea mărirea lui D-zeu și implorarea milei lui

nemăsurate din dania proprietarului acestui pământ dl Dr. Teodor Mihali, deputat în cameră, și soția sa Eleftera născ. Porescu, în anul 1909 de la nașterea Mântuitorului, supt domnia M. Sale Împăratul și Regele Francisc Iosif I, supt Pontificele Roman Papa Piu X, fiind arhiepiscop și Metropolit Î. P. S. Sa domnul Dr. Victor Mihali de Apșa, Episcop diecezan de Gherla Exc. Sa dl. Dr. Ioan Szabó, iar vicar gen. episcopesc Ioan Giurgiu, canonic.

Așezarea pietrei fundamentale s-a săvârșit după ritul sfintei noastre biserici greco cat. prin Sfinția Sa dl. Dr. Octavian Domide, canonic, cu ajutorul altor 11 preoți, — în fața unei mari adunări de popor, dornic de izbândirea dreptății lui și în fața noastră veniți din depărtări pentru a-i lumina cu cuvântul calea adevărului.

Reverse Domnul mila lui asupra durerilor noastre!"

Chizeni, în 1 August (stil nou) 1909.>>

În 1912, după o altă adunare populară organizată la Ileanda, fruntașii Partidului Național Român sunt invitați la Chizeni, unde participă la o slujbă religioasă ținută în noua biserică, terminată deja din 1910.

Cităm în continuare din articolul "Adunarea de la Ileanda" apărut în ziarul "Românul", în 15 august 1912:²⁵

"În fața noastră, la stânga, în pieptul unui deal încins spre culme cu-n aspru brâu de pădure, se desenează grațioasă, stăpânind întreagă perspectiva, noua biserică din Chizeni [...]. Intrăm în biserică, în atmosfera castă a pereților de zăpadă și ne oprim cu evlavie în fața iconostasului simplu și frumos. Atenția noastră e atrasă de o acuarelă, reprezentând liane albastre și prins în cadre de-o mare bogăție de motive românești. E un dar prețios această acuarelă, făcut d-nei Eleftera Mihali²⁶ de principesa Maria a României. Pe acuarelă se citesc slovele autografe ale princesei [...].

În altar, o lespede mare închide cripta familiară a dlui Mihali. Aici odihnesc soția d-sale dintâi Viorica și fetița d-sale de același nume [...] Ieșim din biserică. Două table de marmură, prinse de ambele părți ale intrării, ne lămuresc că acest sfânt lăcaș a fost înălțat în 1910 din dărnicia soților Mihali, proprietarii mănoaselor întinderi dela picioarele dealului.

Ceva mai la vale, în dosul noii biserici, stă părăsită, ca o martoră ciudată a vremuri neînțelese, o străveche bisericuță de scânduri și șindriile. Ne oprim o clipă și aici și mintea noastră nu poate să adâncească marea taină ce s-ascunde în sufletul poporului nostru, care a putut să-și găsească secole de-

23 Revista "Țara noastră", Sibiu, nr. 30 anul III, 8 august 1909; arhiva BCU Cluj.

24 proprietar în acel moment la Bărsău Mare.

25 Ziarul "Românul" Arad, 15 august 1912, nr. 179 anul II. Arhiva BCU Cluj.

26 cea de a doua soție a dr. Teodor Mihali, după decesul Vioricăi Mihali n. Vaida.

a rîndul mîngâierea sufletească într-o alcătuire de-o atît de pitorească primitivitate..."

Biserica este construită în stilul barocului târziu și se află în stare foarte bună, fiind foarte bine întreținută, chiar dacă eforturile în acest sens sunt foarte mari, raportat la numărul de credincioși (din filia Chizeni mai fac parte doar 14 familii). Deși a suferit intervenții mai vechi (înlocuirea învelitorii originale cu tablă decapată) sau mai recente (a fost pictată, au fost înlocuite tâmplăriile vechi cu unele noi din PVC cu geam termoizolant), biserica păstrează foarte multe elemente de originalitate: învelitoarea din tablă de cupru și tâmplăriile turnului; ușa de la intrare; iconostasul cu tablouri încadrate în exuberanta decorațiune barocă și scene pictate în culori rafinate; piese de mobilier: strana, băncile laterale și altele; balconul corului; frumosul gîrduleț din fier forjat care separa zona femeilor de cea a bărbaților; obeliscurile comemorative ale mamei, fiicei și primei soții a lui Teodor Mihali (inclusiv al său, rămas neinscripționat)- adosate altarului în exteriorul bisericii; criptele familiei în interiorul altarului.

foto 5. Biserica Ortodoxă din Chizeni

foto 6. Ușa bisericii- 1910.

foto 7- pisania în piatră, în partea stângă a intrării

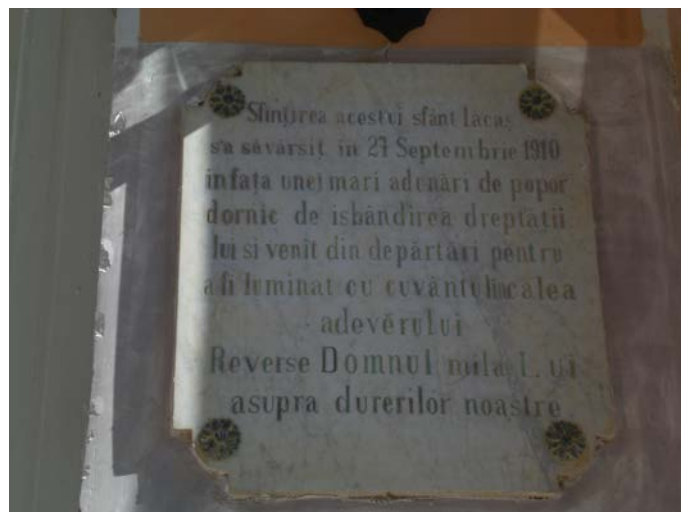

foto 8- pisania în piatră, în partea dreaptă a intrării

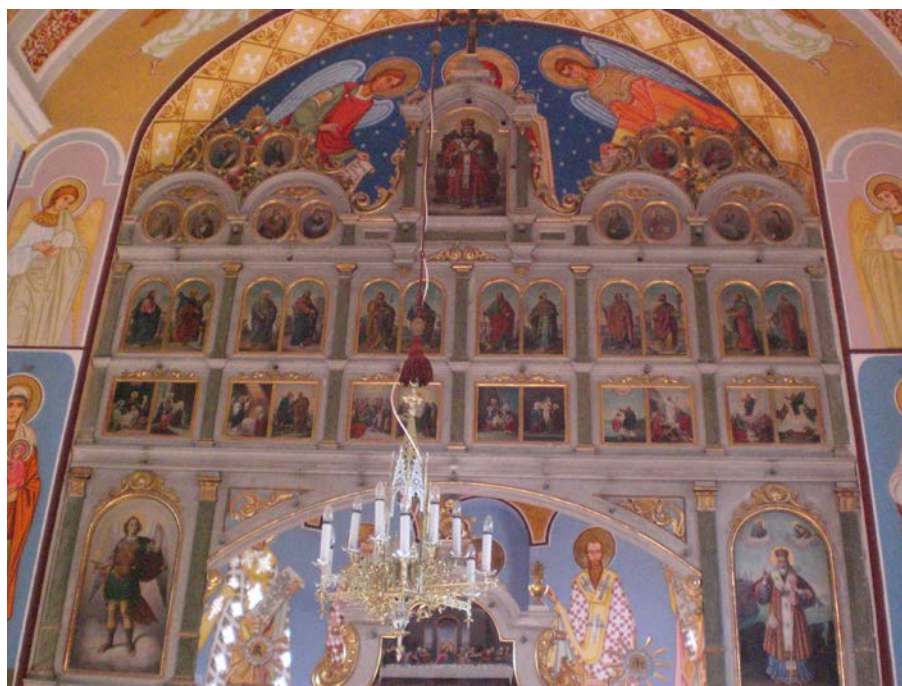

foto 9. iconostasul; din păcate, în timpul pictării bisericii, s-a intervenit și asupra iconostasului, toată zona de deasupra ușilor împărătești fiind acoperită cu nouă pictură.

foto 9. partea de iconostas asupra căreia s-a intervenit cu pictură- înainte de a fi pictată (sursa foto: <http://parohiadobrocina.blogspot.ro/p/filia-chizeni.html>)

Biserica se află în posesia unor cărți valoroase, cum ar fi: un Triod din prima ediție tradusă după originalul grecesc, tipărit în 1890 la Blaj și o Evanghelie tipărită în 1900 la Blaj; de asemenea, deține prețioase obiecte de altar și un scaun arhieresc vechi din lemn masiv de stejar, cu superbe ornamentații sculptate²⁷.

foto 10. interior în biserică- balconul corului, ușile, băncile laterale și gardulețul din fier forjat sunt elemente originale.

²⁷ <http://parohiadobrocina.blogspot.ro/p/filia-chizeni.html>

foto 11. strană și scaun din mobilierul original

Este remarcabilă concepția coloritului inițial al bisericii: chiar și elementele de mobilier, parapete, uși au fost executate din lemn vopsit alb, cu discrete intervenții aurii, astfel încât prezența iconostasului superb pictat să fie copleșitoare. Pe exterior, de asemenea trebuie să fi fost impresionantă culoarea albă în contrast cu coloritul tablei de cupru oxidate, înainte ca cea mai mare parte a acesteia să dispară.

foto 12. obelisc comemorativ al primei soții și al fiicei lui Teodor Mihali, adosat altarului în exteriorul bisericii. Criptele se găsesc în interiorul altarului.

Istoria familiei Mihali și cea a familiei Vaida-Voievod au fost extrem de strâns legate de istoria satului Chizeni, iar biserica documentează o parte dureroasă din această istorie (decesul fetiței Viorica la doar 3 ani și a soției Viorica Vaida la 36 de ani). De asemenea, etapele construirii bisericii au fost folosite de Teodor Mihali ca pretexte pentru a organiza la Chizeni adunări populare cu pronunțat caracter politic în anii premergători Unirii, adunări la care participau marii fruntași ai Partidului Național Român. În acest fel, biserica a fost strâns legată de lupta românilor pentru emancipare națională în Imperiul Austro-Ungar. Este important faptul că se păstrează foarte multe elemente originale și că acestea au valoare artistică ridicată (iconostasul, ușile, mobilierul, elementele de fier forjat).

Din păcate, numărul de credincioși e în scădere, filia Chizeni numărând doar 14 familii în prezent- fapt care periclitează viitorul bisericii.

Având în vedere toate aceste motive, propunem începerea demersurilor pentru clasarea bisericii ca monument istoric de importanță națională.

5.4.2. Zona de protecție propusă pentru Biserica Ortodoxă Chizeni.

Biserica este așezată pe o culme de deal, mărginită după cum urmează: la nord- de drumul aflat pe malul Someșului, la est- de cimitir, la sud- de drumul spre terenuri agricole, la vest- de drumul satului. În partea de vest se află o construcție ruinată de tip anexă gospodărească și urmele unei alte ruine.

Drumurile și relieful generează, practic, conturul zonei de protecție propuse pentru biserică, aceasta

urmând a fi mărginită de baza dealului spre Someș, baza dealului spre drumul satului, conturul drumului spre exploatațiile agricole și ultima dintre parcelele ocupate cu construcții de locuit, spre vest.

Zona de protecție e trasată astfel încât să se protejeze perspectivele de la baza dealului asupra bisericii și periclitarea siguranței construcției. Pentru zona de protecție se vor institui reguli de construire cum ar fi: păstrarea unui regim de înălțime scăzut, construirea de acoperișuri de tip șarpantă, cu învelitori din materiale ne-stridente (materiale fără strălucire, culori discrete). Aceste reguli se vor detalia prin P.U.Z. al zonei protejate, ce se va elabora cf. Ord. MTCT 563/2003.

5.5. monumente dispărute

5.5.1. Casa Mihali- Chizeni nr. 41- construită la începutul sec. XX.

A fost locuința familiei Mihali; pe Lista Monumentelor Istorice din 1991-1992 figura cu codul LMI 32B0046. Este menționată pe Lista Monumentelor Istorice 2004 la capitolul: Monumente dispărute.

5.6. monumente de for public.

Nu se găsesc pe teritoriul satului monumente de for public cuprinse în Lista Monumentelor Istorice.

5.7. opere comemorative.

Nu se găsesc pe teritoriul satului opere comemorative înscrise pe lista națională a monumentelor și operelor comemorative.

5.8. edificii publice

5.8.1. școala primară

A fost construită aprox. în anii '60 ai secolului trecut (foto 13).

foto 13. școala Chizeni

5.9. elemente de arhitectură tradițională

Ca și în cazul celorlalte localități, și în Chizeni se mențin câteva clădiri reprezentative pentru vechiul fond construit: în cea mai mare parte anexe gospodărești (foto 14), dar și locuințe (foto 15, 16).

foto 14. șură în Chizeni, cu timpan teșit din lemn traforat.

foto 15. locuință veche din Chizeni, cu foișor decorat cu traforuri din lemn

foto 16. locuință veche din Chizeni- se observă și turnul din lateral-spate.

În cazul acestei locuințe, trebuie să remarcăm anumite detalii din conformarea sa (foișorul- atipic în zonă, turnurile laterale și decorațiunea frontonului- v foto 17), care induc presupunerea că a fost construită sub influență urbană; e posibil să fi fost ridicată ca și casă de oaspeți de către familia Mihali sau

vreun angajat al acesteia (decorațiunea frontonului conducând spre această presupunere). Nu se cunosc date despre istoria construcției care să confirme sau să infirme această supoziție. O cercetare mai aprofundată a clădirii ar putea aduce informații suplimentare interesante.

foto 17. locuința veche din Chizeni- fronton cu trafor decorativ, care conduce spre presupunerea că ar fi fost construită ca și casă de oaspeți.

În perioada comunistă, și în Chizeni s-au construit micile case din cărămidă, cu acoperiș în patru ape și învelitoare de țiglă sau azbociment, la fel de impersonale ca cele din alte sate și chiar din alte zone ale țării. Totuși, aceste mici case erau prietenoase cu mediul construit și cel natural, păstrând un regim de înălțime scăzut, o ocupare redusă a terenului, proporții corecte și o înfățișare comună, dar neagresivă (în foto 18- o asemenea casă, deja abandonată).

foto 18. Casă construită în perioada comunistă, acum abandonată.

După 1990, a apărut tendința intervențiilor la casele existente (renovare, mansardare) și construirea de case noi.

Intervențiile s-au făcut, din păcate, cu materiale moderne, nepotrivite tradiției locale (finisaje din PVC, învelitori bituminoase, finisaje în culori puternice, strălucitoare)- v. foto 19, 20.

Construcțiile noi sunt, în general, case de vacanță, în paralel cu tendința de depopulare a satului fiind prezentă o tendință de ocupare cu construcții și dotări de weekend pentru fiii satului mutați la oraș sau pentru alți orașeni, străini de sat- v. foto 21, 22.

foto 19. Casă construită în perioada comunistă și renovată recent, în culori puternice, atipice arhitecturii locale. Totuși, se menține volumetria inițială, casa rămânând bine integrată în sit.

foto 20. Casă construită în perioada comunistă și mansardată recent. Volumul rezultat în urma intervenției respectă volumetria tradițională, se înscrie corect în sit și are o relație bună cu mediul și vecinătățile; ocuparea tradițională a parcelei se menține. Din păcate, s-au utilizat materiale nespecifice zonei- învelitori bituminoase, placaje din PVC. Totuși, este un exemplu bun de respectare a cadrului construit tradițional.

foto 21. Case de vacanță construite recent.

foto 22. Case de vacanță construite recent- detaliu.

În cazul acestui mic complex format din două căsuțe de vacanță, se remarcă o foarte bună integrare în sit, o respectare a volumetriei tradiționale cu învelitori înalte și târnaț, utilizarea lemnului ca finisaj (referință la casele tradiționale din lemn), construirea de volume mici în formă pavilionară, pentru

o ocupare corectă a terenului. Îvelitorile bituminoase sunt nespecifice zonei; totuși, acesta este un bun exemplu de integrare a arhitecturii moderne în țesut construit tradițional și în cadru natural valoros.

5.10. reguli de construire

Pentru prezervarea valorilor satului tradițional în contextul dezvoltării și modernizării satului, se propun reguli de construire ce vor fi preluate în Regulamentul Local de Urbanism. Aceste reguli sunt detaliate în cap. XIII pct. 13.2. "Recomandări", subpct. 13.2.3 "Din punct de vedere al modului de a construi", categoria "a".

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. VI. Sat component Dobrocina (magh. **Döbörcsény**).

Este situat în lunca Someșului, în sudul acestuia. Prezintă o dezvoltare lineară, combinată cu cea tentaculară de-a lungul câtorva ulițe.

6.1. istoric al satului Dobrocina

Locuirea pe teritoriul satului începe încă din preistorie. Acest fapt este demonstrat de materialul arheologic din punctul "Cetățele", care atestă că în zonă se afla o așezare în perioada eneolitică¹.

Numele satului este de proveniență slavă, având înțelesul de "pământ bun (roditor)". Numele atestă prezența în zonă a unui trib slav în perioada migrațiilor (sec. VI), trib care va fi întemeiat aici o așezare.

Numele satului a apărut în mai multe variante, în diverse documente, astfel:

1569: Dobroczyzna, 1590: Dobrochyna, 1607: Dobraczina, 1808: Dobracsina, 1913: Döbörcsény, 1909: Dobrocina, Dobrocsina². De asemenea: 1839: Dobratsina; 1850, 1857: Dobracsina; 1863-1900 Dobrocsina; 1839 Dobrotzina, Dobrutzina, Dobrotsina³.

Satul a aparținut în timp diverselor administrații teritoriale, după cum urmează: 1839, 1863- comitatul Solnocul Interior plasa Vad; 1850- circumscripția judecătorească Cluj, raionul Dej, cercul Surduc; 1857- circumscripția Dej, plasa Șimișna; 1873- comitatul Solnocul Interior, plasa Olpreț; 1880-1910, 1941 - comitatul Solnoc-Dăbâca, plasa Ileanda Mare; 1920 județul Solnoc-Dobâca, plasa Ileanda Mare; 1930 județul Someș, plasa Ileanda; 1956- Regiunea Cluj, raionul Dej; 1966 comuna Gîlgău⁴.

Istoria satului este rezumată cronologic în Monografia lui Kádár József⁵, după cum urmează:

Satul este atestat documentar pentru prima oară în 1569, când Ioan Sigismund Zápolya îl confiscă de la Kendy Ferenc și Antal acuzându-i de complot împotriva mamei sale (Izabela a Ungariei) și îl dăruiește lui Tompa István.

În 1572 domeniul se împarte între urmașii lui István și János Bánffy de Losoncz. Fiii lui János-Mihály și István- intenționează să zălogească partea lor către Kendy János, un urmaș al dizgrățiaților Kendy- fapt pentru care intră în conflict cu vărul lor, Farkas, fiul lui István Bánffy de Losoncz.

În 1577, o mare parte din domeniu apare ca fiind în posesia lui Kendy Sándor -un alt urmaș al familiei dizgrățiate cu opt ani în urmă.

În 1579-1590 satul este menționat în diverse acte de operațiuni imobiliare între urmașii familiei Kendy.

În diverse momente, în documente apar și numele altor feudali care au în posesie moșii ale satului Dobrocina: în 1579 - Szabò János și Veres Miklós, în 1594 sunt Szánto Antal din Dej și Szucsaky Andras, în 1596 Devecseri Péter, prin 1600 Ispán István care își vinde partea către Szántai Ferenc.

În 1607, Sigismund Rákóczi întărește cu titlu de donație drepturile lui Szántai Mihály, urmașul

1 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Alba Iulia, 2010- pag. 47-48; LMI 2010 și Repertoriul Arheologic Național la <http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=dobrocina-galgau-salaj-asezarea-eneolitica-de-la-dobrocina-cetatele-cod-sit-ran-141189.01>

2 cf. Vistai András János: "Tekintő - erdélyi helynévkönyv" disponibil online la http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html

3 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai" - sursa: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

4 idem. 3

5 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, vol. III, pag. 345-349

lui Szántai Ferenc.

În *lustra* lui Gabriel Bethlen din 1618, moșierii locali Radák András, Somogyi András și Gyerő

István înscriu un pușcaș infanterist din partea satelor Dobrocina și Cățcău.

Din 1621 până în 1658, satul apare în diverse acte pe numele familiei Szántai; pe lângă aceștia, mai apar și numele altor proprietari: Petruț Gheorghe, Maxin Ladislau, Ispán István.

În 1696, Dobrocina intră sub suzeranitate turcească.

În 1700, parte din moșia rămasă după Szántai Ferenc trece în proprietatea lui Alsó János, care o zălogeste lui Dioszegi István.

În 1736, urmașii lui Alsó János își împart moșia între ei.

Între 1770-1773, proprietarii sunt Buzás Ferenc din Várad și Constantin Vaida din Topa Mică.

În 1820 avem o listă de proprietari locali: baronul Henter Antal cu 13 parcele extravilane, Szénasi József cu 5 parcele, Mòsa József cu 2 parcele, Szarvasi Sándor cu o parcelă, Iosif Vaida cu 2 parcele, alți urmași ai familiei Vaida câte o parcelă.

În 1863, primesc despăgubire pentru moșiile urbariale împărțite foștilor iobagi următorii proprietari: Pavel Vaida, János și Sándor, baronul Henter József, Fejérdy Juliánna, Daday Istvan, Alsó Sándor.

Din delegația fruntașilor români la Viena în 1892 face parte, alături de Teodor Mihali, economistul G. Bălaș din Dobrocina⁶.

În 1898, moșierii mai importanți sunt: Baias Ștefan, Gavriș, Ioan și Mureșan Ștefan.

În sec. XX, satul a trecut prin Primul Război Mondial, Dictatul de la Viena, Holocaustul și al Doilea Război Mondial.

16 tineri din Dobrocina au pierit în Primul Război Mondial; numele acestora stă scris pe monumentul din curtea Bisericii Ortodoxe.

9 localnici evrei au fost uciși la Auschwitz în 1944, printre care toți cei patru copii ai văduvei Mayer⁷.

6 localnici au murit pe front, în Al Doilea Război Mondial- și numele acestora se află pe monumentul eroilor din curtea bisericii.

1 fiu al satului a murit în 1990, în evenimentele ce au urmat Revoluției din 1989- numele său, de asemenea, stă scris pe monumentul eroilor.

6.2. evoluție urbanistică

Și în cazul Dobrocinei dispunem pentru comparație de cele două hărți- cea iosefină de la sfârșitul sec. al XIII-lea și Planul Director de Tragere din 1924- pentru a analiza evoluția din punct de vedere urbanistic a localității (v. foto 1⁸ și 2⁹):

6 Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 51

7 <http://db.yadvashem.org/names/>

8 sursa hărții: http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

9 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

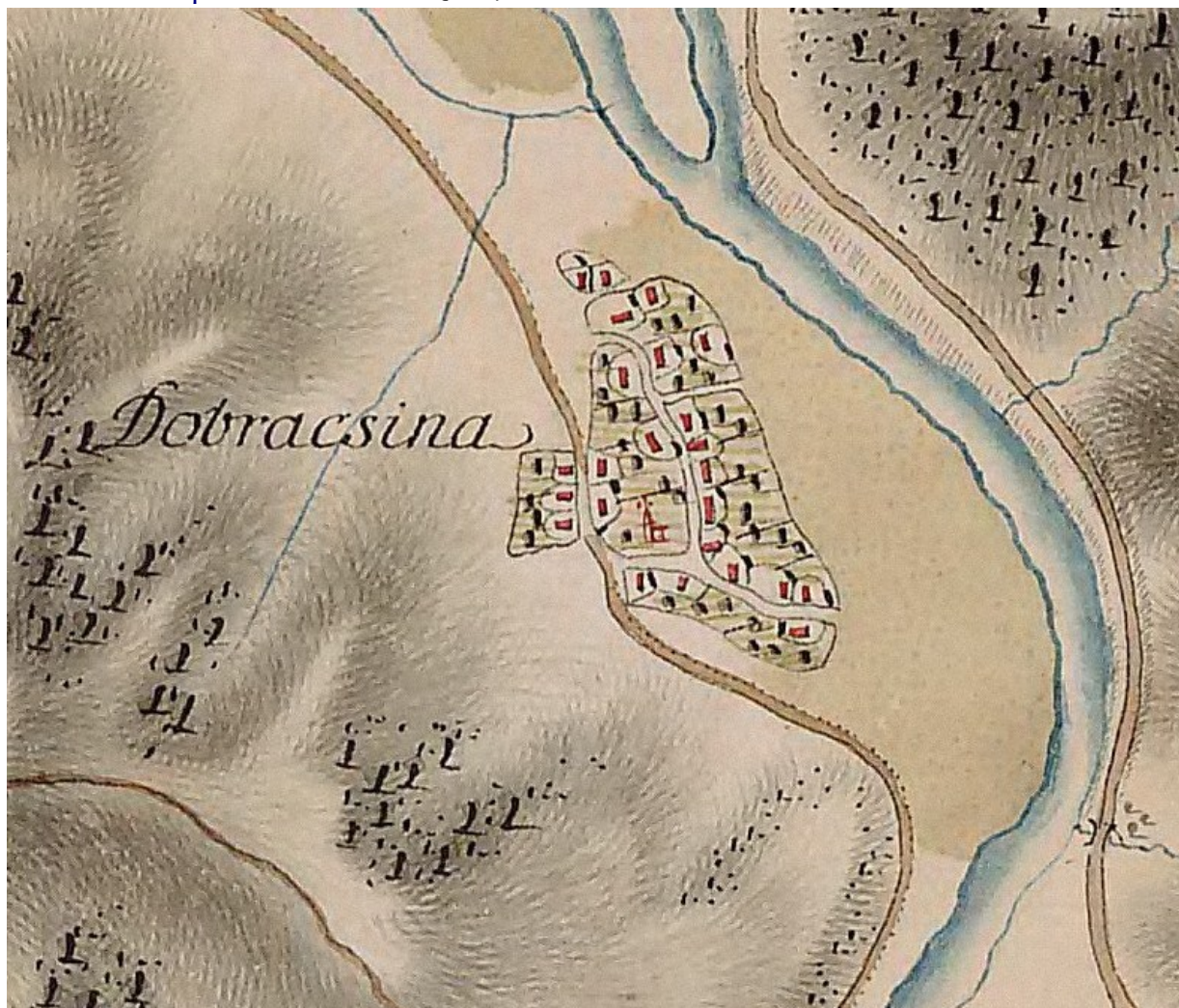

foto 1. Dobrocina în harta iosefină de la sfârșitul sec. al XVIII-lea

În harta iosefină, localitatea avea 24 de gospodării și era așezată în afara drumului principal, de-a lungul unui drum interior aproximativ paralel cu drumul principal (actualul DJ109E). Două accese importante legau satul de drumul principal și alte două de lunca Someșului. În cazul Dobrocinei, remarcăm că lotizarea la sfârșitul sec. al XVIII-lea era regulată, cu parcele aproximativ egale ca suprafață și cu o anumită ordine în dispunerea construcțiilor pe parcele. Mai întâlnim această situație doar la Fodora și parțial, oarecum incipient- la Gilgău și Glod.

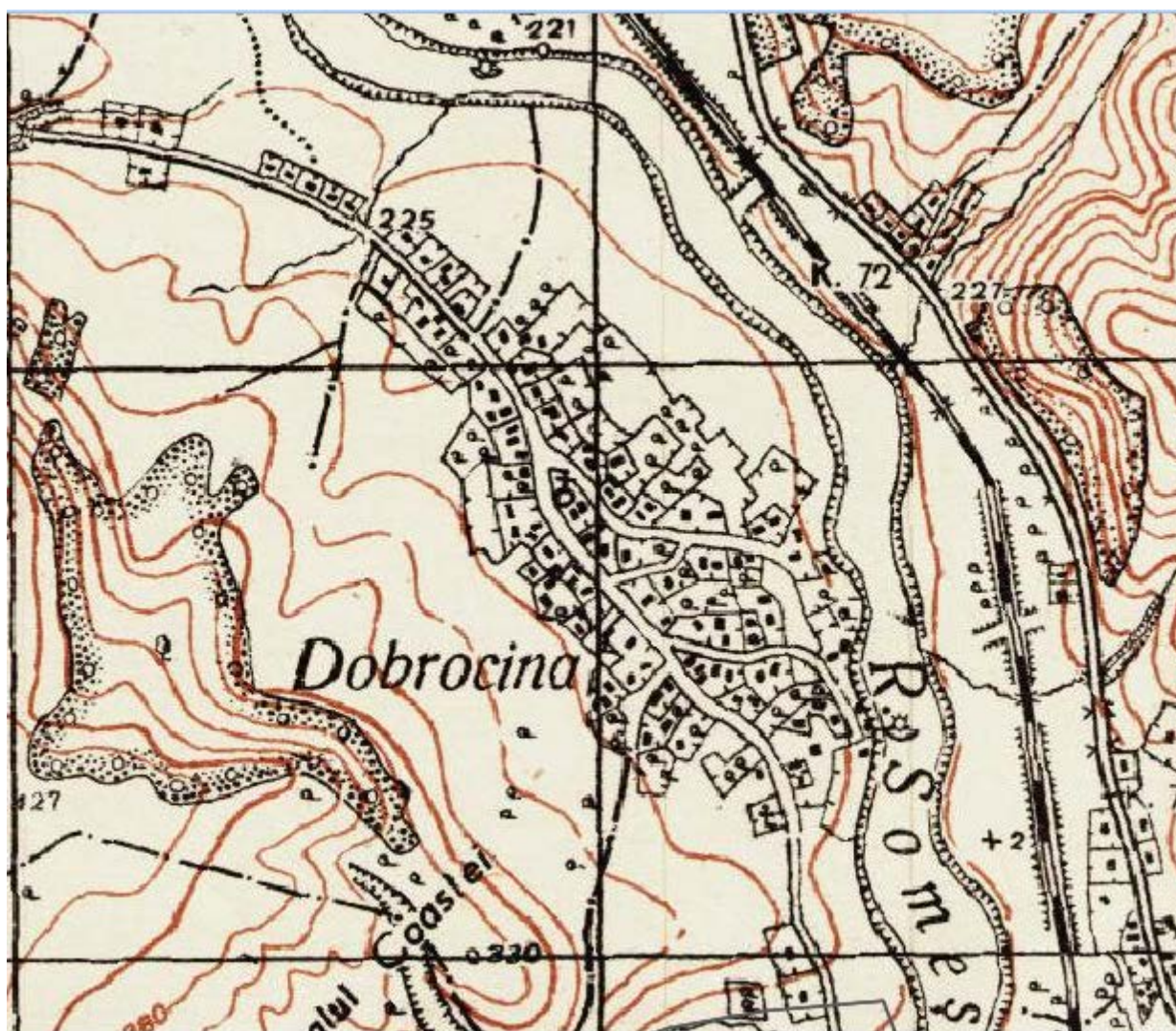

foto 2. Dobrocina în Planul Director de Tragere din 1924

Surprinzător este faptul că în 1924, când satul este deja extins spre Someș, vatra inițială își păstrează parcelarul regulat, iar zona extinsă este formată din parcele inegale, cu forme neregulate și suprafață mare. Acest lucru este surprinzător pentru că tendința generală era de regularizare a vetrelor satelor după apariția regulamentelor imperiale din 1858 și 1898. Parcelarul din vatra inițială își menține caracteristicile, dar îi crește densitatea. Spre nord-vest, localitatea se extinde de-a lungul drumului principal (actualul DJ 109E), înglobându-l.

O imagine actuală ne arată vatra inițială a satului păstrându-și configurația, dar dezvoltat de o parte și de alta a drumului județean, atât spre sud-est cât și spre nord-vest (foto 3¹⁰).

foto 3: satul Dobrocina în imagine din satelit.

Într-o panoramă recentă, observăm modul de dispunere a gospodăriilor de-a lungul căilor de comunicație, volumul dominant al bisericii și volumele reduse ale construcțiilor; doar densitatea mai ridicată a construcțiilor deosebește structura localității de cea din sec. XVIII (foto 4¹¹):

foto 4: vedere aeriană asupra Dobrocinei

6.3. evoluție demografică, socială și economică.

6.3.1. demografie

Prezentăm în continuare evoluția demografică a localității în recensămintele și statisticile perioadei 1850-2002, sistematizate de Varga E. Árpád¹² - primul tabel reprezintă evoluția demografică după criterii

11 sursa foto: <http://www.panoramio.com>, user: milie3333

12 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" și "Szilágy megye

etnice, cel de-al doilea după religie (cu rezervele față de acuratețea datelor arătate în Cap. II. "Comuna Gîlgău", pct. 2.3. "Evoluție demografică". Tot acolo se detaliază datele aferente anului 1941, eliminate din tabelul referitor la etnie de aici):

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	285	275	-	-	-	10	-	-	-	-
1880	284	283	1	-	-	-	-	-	-	-
1890	367	332	4	5	26	-	-	-	-	-
1900	420	418	-	2	-	-	-	-	-	-
1910	446	429	9	-	8	-	-	-	-	-
1920	373	366	-	-	-	7	-	-	-	-
1930	410	407	1	-	-	2	-	-	-	-
1956	411	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	401	401	-	-	-	-	-	-	-	-
1977	347	347	-	-	-	-	-	-	-	-
1992	195	180	1	-	-	-	14	-	-	-
2002	209	187	3	-	-	-	19	-	-	-

Anul	total	ortodocși	greco-catolici	romano-catolici	reformați	israeliți	alții	advențiști
1850	285	-	275	-	-	10	-	-
1857	308	-	308	-	-	-	-	-
1869	322	-	315	-	-	7	-	-
1880	284	2	267	-	-	15	-	-
1890	367	-	351	-	-	16	-	-
1900	420	-	418	3	-	2	-	-
1910	446	7	424	-	1	14	-	-
1930	410	4	401	-	3	2	-	-
1941	444	1	432	-	2	9	-	-
1992	195	160	27	-	-	-	8	7

2002	209	166	33	-	-	-	5	5
------	-----	-----	----	---	---	---	---	---

Se poate remarca faptul că populația a fost pe un trend crescător de la sfârșitul secolului XIX (perioadă de mare înflorire economică în Europa- începutul industrializării, reforme în toate domeniile, modernizare a statelor); vârful acestei creșteri a fost în 1910. Ulterior, populația s-a menținut relativ constantă (cu o scădere după primul război mondial, din motive evidente) până la cooperativizare. Trebuie menționată aici deportarea localnicilor evrei: 9 evrei, din care 4 copii, mor la Auschwitz în 1944¹³. După cooperativizare, a început un proces de depopulare a satului- tinerii au început să plece în orașe, să se angajeze în industrie.

În afara datelor din recensăminte sistematizate de către Varga E. Árpád, mai avem informații despre evoluția demografică și socială în Dobrocina din Monografia lui Kádár József, după cum urmează:

În 1713, satul are 1 iobag și 7 jeleri care stau în 8 case.

La Conscripția din 1750, în sat se înregistrează 7 iobagi, 15 jeleri cu pământ, 4 jeleri fără pământ și 1 cap de familie migrator.

În 1831, populația satului este de 225 de persoane.

În 1850, în Dobrocina sunt 17 tineri încorporabili.

În 1857 sunt 308 locuitori și 56 de case. Tot atunci, populația este distribuită pe categorii de vârstă după cum urmează:

1857	populația după vârstă											
	bărbați						femei					
	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Dobrocina	37	28	25	47	17	5	25	33	30	39	19	3

În 1866, satul Dobrocina numără 52 de gospodării; sunt 290 de locuitori români de confesiune greco-catolică și 18 evrei.

În 1891 sunt 367 locuitori, din care 351 români greco-catolici și 16 evrei israeliți.

În 1900 are loc primul recensământ care recenzează și clădirile, nu doar persoanele. În urma acestui recensământ, rezultă că în Dobrocina se află 88 de case din lemn, din care 20 sunt acoperite cu șindrilă, iar 68 cu paie. La același recensământ, distribuția populației pe grupe de vârstă este următoarea:¹⁴

1900	populația după vârstă						
	0-5 ani	6-11 ani	12-14ani	15-19 ani	20-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Dobrocina	34	38	15	23	54	44	27

În 1920, cf. Anuarului Socec, satul are 373 de locuitori.

6.3.2. societate

Despre societatea locală știm de la același Kádár József că în 1794, localnicii construiesc biserica

¹³ <http://db.yadvashem.org/names/>

¹⁴ cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 36

din lemn cu hramul "Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril" și că, din 1825, biserica începe să înregistreze matricola de stare civilă. De asemenea, mai știm că în 1850 se înființează școala confesională pe lângă biserică.

În 1900, sunt 86 de știutori de carte în Dobrocina.

În 1920, satul Dobrocina este descris pe scurt în Anuarul SOCEC astfel:

"Comună rurală. Plasa Ileanda-Mare. Secretariatul Cercual Fodora-Română. Locuitori 373.- 9 km. gara Gîlgău. Primar, Gavriș Ioan.- Notar, Ladislau Horvat.- Preot, Simon p. Șimon. Cârciunari: Baruch Iosif. Zarafi: Baruch Iosif"¹⁵.

6.3.3. economie

Putem observa evoluția economică a localității încă din Evul Mediu, după informațiile pe care le avem din Monografia lui Kádár József.

Astfel, aflăm că în 1658, feudalul Szántai Ferenc avea pe moșie 5 iobagi plătitori de impozit (prin urmare, localitatea nu era foarte dezvoltată).

Întrucât în 1713, satul are 1 iobag și 7 jeleri (fiind perioada de după pacea de la Satu Mare, cea care a pus capăt distrugătorului război al curuților), observăm creșterea economică față de 1658, prin faptul că din cei 8 capi de familie, 7 sunt țărani liberi.

În 1749, impozitul colectat la nivelul întregii localități a fost de 133 de forinți și 19 creițari.

În 1750 avem următoarea descriere a economiei satului: *a fost un an foarte productiv în agricultură* (ocupația de bază a locuitorilor), *dar au avut pagube mari din cauza revărsării Someșului. O altă ocupație a localnicilor era transportul sării de la Ocna Dejului spre Baia Sprie și spre Șimleu Silvaniei*; totuși, nu era o ocupație permanentă, din cauza greutăților foarte mari de transport: *drumurile erau proaste, iar trecerea munților cu căruța era grea. Frecventau târgurile din Dej, Ghela și mai rar pe cele din Reteag și Olpreț* (azi Bobâlna n.n.). *Terenurile agricole erau abrupte, ceea ce ridica probleme în cultivarea lor: nu puteau fi arate (nu urcau boii), nici îngrășate (ploaia ar fi spălat îngrășământul). Cultivau partea de șes, din lunca Someșului, care dădea recolte medii dacă nu era inundată de Someș. O câblă¹⁶ de teren însămânțat dădea 3 câble de boabe, iar pe deal dădea 3-4 clăi din 30 de snopi de paie și o baniță de boabe. La însămânțarea de primăvară se obțineau 1 ½ banițe de boabe. Lemn de foc era suficient, dar pășunile erau puține. Fânul se obținea de pe mai multe terenuri, prin rotație.*

În 1750, bunurile impozabile cumulate ale locuitorilor erau: *teren arabil în suprafață de 145 de câble; 50 câble de grâu pentru însămânțarea de primăvară; 95 câble de porumb; mazăre; 5 ¾ câble de mei, 56 căruțe de fân, 54 de boi de jug, cai, 36 de vaci, 4 bivoli, un mânz, 38 oi, capre, 38 porci, 16 stupi de albine.*

În 1755, impozitul total la nivelul satului este de *127 de forinți și 8 creițari*, iar în 1775- *228 de forinți și 10 creițari*.

În 1775, impozitul colectat este de *228 de forinți și 10 creițari*.

În 1786, după ordonanța lui Iosif al II-lea din 22 august 1785- de abolire a iobăgiei- o evidență a moșiilor urbariale arată pentru Dobrocina următoarea situație a proprietarilor și iobagilor:

- baronul Henter Antal are 13 iobagi
- Szènàsi Andràs- 5 iobagi
- Preda Ioan- 4 iobagi și un jeler
- Szarvadi Sandor- 2 iobagi
- urmașii lui Alsò Jòzsef- 2 iobagi

În 1822, terenurile localității sunt clasate în clasa I de impozitare; se înregistrează bunuri

15 Anuarul Editurii SOCEC- 1920, pag. 702

16 găleată, câblă (1 köböl) - unitate de măsură folosită și pentru suprafață, și pentru greutate, astfel: ca măsură de greutate, o câblă era egală cu 4 mierțe, o mierță însemnând 16 kg de grâu curat și uscat; ca măsură de suprafață era egală cu jumătate de iugăr, adică 800 stj²- v. Liviu Botezan, "Importanța conscripției czirakyene pentru studierea sesiilor iobăgești și a obligațiilor țăranilor aserviți din transilvania între 1820-1848"- Cluj-Napoca. <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Botezan-Conscripția%20czirakya.htm>

impozabile: 271 ½ câble de teren arabil, 237 ½ căruțe de fân, 18 boi, un cal, 40 de vaci, 10 juninci, 6 capre, 21 porci, 2 stupi de albine; impozitul colectat este de 203 forinți și 51 de creițari.

În 1850 sunt 13 cabaline și 179 de bovine în Dobrocina.

În 1857, ocupațiile localnicilor sunt: 1 preot, 1 funcționar, 39 proprietari de pământ, 43 de muncitori necalificați în agricultură, 6 slugi, 2 zilieri, 2 bărbați peste 14 ani cu alte ocupații, 214 femei

casnice și copii sub 14 ani.

Se observă și aici, ca și în celelalte sate, faptul că ocupația principală a locuitorilor era agricultura, femeile nefiind cuprinse în rândul persoanelor active.

La recensământul agricol din 1895, suprafețele de teren pe categorii de folosință sunt:

1895	suprafață totală (iug.)	arabil	grădină	fânaț	pășune	pădure	stuf	teren neproductiv
Dobrocina	793	339	32	41	117	221	-	42

La același recensământ, numărul de animale este¹⁷:

1895	bovine	cabaline	capre	porcine	ovine	păsări	familii de albine
Dobrocina	118	3	-	41	182	360	13

În 1898, impozitul plătit de localnici este în sumă de 801 forinți și 48 creițari.

Tot în 1898, societatea locală este descrisă astfel de către Kádár József:

Ocupațiile principale ale localnicilor sunt agricultura și creșterea animalelor; pe lângă acestea, localnicii se ocupă și cu exploatarea lemnului.

Poartă îmbrăcăminte făcută în casă din șiac sau abă dură, ilice din piele de miel și de capră și cojoace din blană.

Majoritatea locuințelor sunt construite din lemn și acoperite cu paie.

Obștea Dobrocina plătește împreună cu obștile Fodora și Chizeni salariul unui învățător care predă la toate trei școlile, prin rotație.

La slujirea bisericii se succedă preoții Baias Teodor, Baias Gheorghe, Ghelner Alexandru și Mureșan Ioan.

Pe terenurile arabile se produce grâu, orz, secară, porumb. Se cresc vite, oi, porci. Fructele obișnuite sunt merele și prunele bistrițene. Apa potabilă se ia din Someș, dar în localitate se află un izvor numit Pârâul Fântâniei, care dă o apă potabilă extraordinară- vara rece, iarna caldă.

Satul are două mori, din care una cu piatră și roată, alta cu apă. Proprietarii morilor sunt Maier Ignațiu și Grünsfeld Abraham.

În sec. XX, satul a trecut alături de celelalte prin problemele economice generate de Primul Război Mondial, reforma agrară din 1923, avântul economic și apoi criza economică din perioada interbelică (atunci când economia satelor, încă rurală, dezvoltă deja un sector de comerț și servicii datorită prezenței familiilor de evrei), Dictatul de la Viena și al Doilea Război Mondial. După deportarea evreilor, activitatea economică a satului a scăzut. Printre cei 9 deportați au fost și comercianții de articole mixte Jozef Baruch și Shlomo Baruch.

¹⁷ Înregistrările din 1850 până în 1895 sunt cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 31-32; restul cronologiei fiind cf. Kadar J.

Reforma agrară din 1945 a încercat să îmbunătățească viața localnicilor. Cooperativizarea a făcut ca mulți localnici, mai ales cei tineri, să migreze către orașe în căutarea locurilor de muncă din industrie. În prezent, majoritatea localnicilor practică agricultura de subsistență. Totuși, în Dobrocina funcționează și câteva ferme agrozootehnice (cum e ferma de bivoli).

6.4. monumente, situri și așezări istorice.

În Dobrocina nu se află monumente și situri istorice aflate pe Lista Monumentelor Istorice; situri arheologice sunt patru, din care doar unul este înscris în Repertoriul Arheologic Național - anume, cel aflat în punctul "Cetățele".

6.4.1. Așezarea eneolitică de la Dobrocina- punctul "Cetățele"

Cetățele, așezare Grudilic. Cod ran: 141189.01. Se află pe dealul Bucium și constă în 3-4 movile în care s-ar fi descoperit materiale ceramice din perioada eneolitică¹⁸.

Platoul numit Cetățele sau Grudilic (nr.12), se află la aproximativ 1 km VVS față de centrul satului. Perimetrul este mărginit la nord de o viroagă, la vest de niște pante instabile, fiind sesizate alunecări de teren. La sud, punctul este delimitat de un torent, iar la vest de râpe de asemenea instabile.

6.4.2. Alte situri arheologice

În localitate s-a mai descoperit material arheologic și în alte puncte, după cum urmează¹⁹:

- în punctul "Comoara" ("Vârful Comorii"). S-a descoperit material arheologic, insuficient pentru încadrarea într-o perioadă anume.

- în punctul "Grădini". S-au descoperit urme de locuire; nu se cunosc detalii.

- situl Dobrocina I - într-un vas de lut s-a descoperit un depozit de bronzuri din seria Uriu-Domănești, datat sec. al XIII-lea a.Chr.

- situl Dobrocina II - punctul "La Poieni" - s-au descoperit două topoare de luptă, probabil din epoca bronzului.

Nici unul din aceste situri nu figurează în Repertoriul Arheologic Național.

6.4.3. Zone de protecție a siturilor arheologice

Zona de protecție pentru situl arheologic "Cetățele" s-a stabilit astfel: la nord și la sud s-au stabilit distanțe de 15m, pe lângă pante, iar la vest și la est câte 15, respectiv 10m, fiind luate ca și reper cele două torente. În perimetrul astfel descris este interzisă orice construcție/ amenajare fără avizul DJCPN Sălaj.

6.4.4. Casă- "Conacul de la Dobrocina"- propusă spre clasare

În Dobrocina la nr. 63 se află un exemplu interesant de arhitectură- o casă de tip conac, cu influențe urbane evidente, cu pridvor larg pe tot conturul și frontoane de lemn bogat decorate, construită probabil în primii ani ai sec. XX. Nu se cunosc informații despre istoricul acestei case, în prezent nelocuită (foto 5, 6, 7, 8, 9).

18 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010 - pag. 47-48 și Repertoriul Arheologic Național: <http://ran.cimec.ro/sel.asp>

19 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010, pag. 47-48

foto 5. conacul de la Dobrocina.

Se observă stâlpii și parapetele din cărămidă și preluarea din arhitectura populară a târnațului care se transformă aici într-un pridvor larg pe ambele laturi; planul este extins în formă de "L" cu foisor pe fiecare latură (alt element de arhitectură populară, interpretat într-o formă urbană). Ferestrele sunt mari cu tâmplării elaborate, de tip urban, evident executate industrial. Crucea de pe timpane (v. foto 7) indică faptul că a fost cândva casă parohială; luând în considerare vechimea casei, e posibil să fi aparținut lui G. Bălaș, economul participant la susținerea Memorandumului în 1892.

foto 6. conacul de la Dobrocina.

foto 7. conacul de la Dobrocina-detaliiu de timpan

foto 8. conacul de la Dobrocina

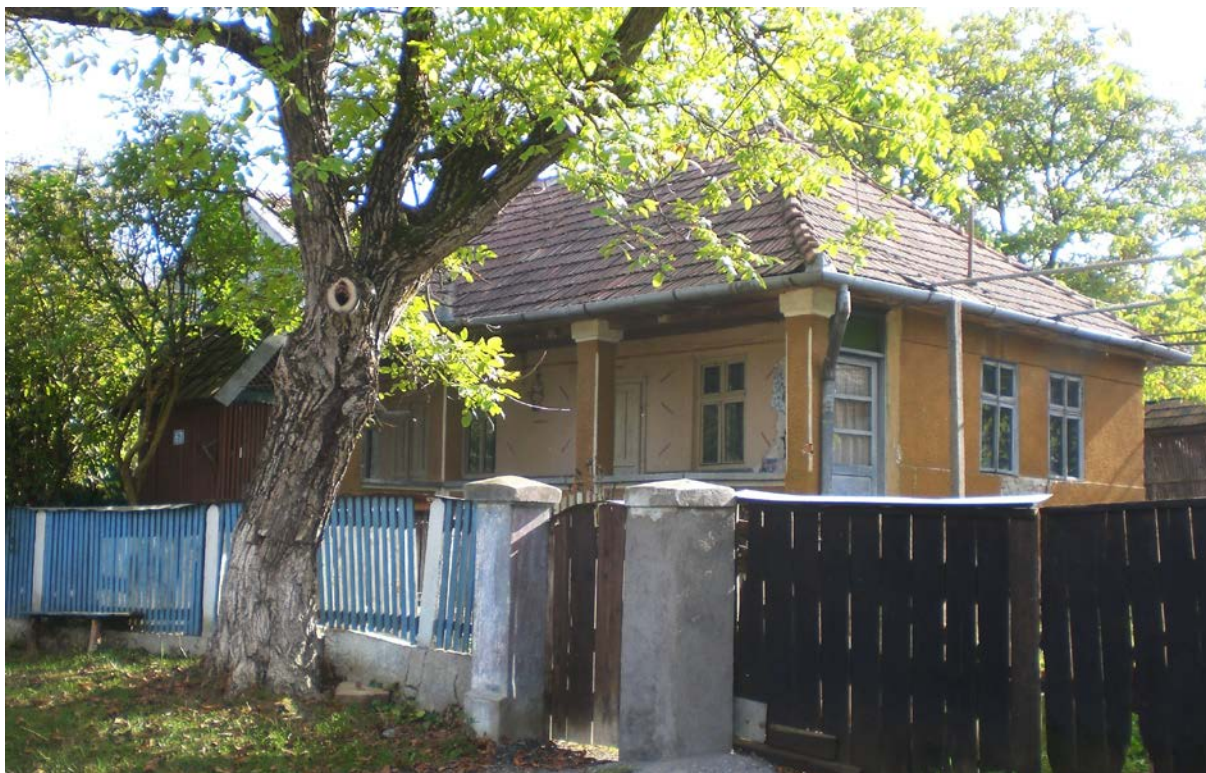

foto 9. conacul de la Dobrocina

Această locuință este un exemplu de bună adaptare a arhitecturii tradiționale rurale la o clădire de dimensiuni mari. O arhitectură modernă a locuinței adaptată tradiției locale ar putea fi tratată în acest fel. O cercetare a acestei construcții ar putea duce la descoperiri interesante; **vechimea sa- estimată la aprox. 110-120 ani- arhitectura de bună calitate, originalitatea amestecului de tradiție constructivă locală cu elemente urbane recomandă clădirea pentru includerea pe Lista Monumentelor Istorice ca monument de importanță locală.**

6.4.5. Zona de protecție propusă

Conacul se află într-o incintă în care au mai fost construite anexe gospodărești și un corp cu destinație de locuință, toate cu regim de înălțime parter și arhitectură de tip rural adecvată tradiției locale. Este posibil ca și aceste construcții - sau o parte din ele- să dateze din aceeași perioadă cu conacul. Parcela este atipică, cu suprafață mai mare decât cea obișnuită în zonă, cu formă aproximativ pătrată. Forma și mărimea neobișnuită a parcelei dovedește, pe lângă arhitectura neobișnuită, un statut social și/ sau financiar ridicat al proprietarului care a construit locuința. Incinta se învecinează la nord cu drumul principal și cu un șir de locuințe cu regim de înălțime mic (parter), construite în perioada comunistă, cu o arhitectură modestă, dar corectă. În partea de est se află un drum care duce spre exploatațile agricole și, de asemenea, un grup de case cu arhitectură uzuală, în regim de înălțime parter. În sud se află clădirile unei ferme zootehnice și pășunea acestora, precum și drumurile de exploatare aferente fermei și pășunii. În vest se află terenuri agricole, libere de construcții.

Zona de protecție se propune a se trasa pe contururi generate de limite de parcele (fund de lot) și drumuri de exploatare, ca în foto 10.

Zona de protecție se trasează astfel încât să fie protejate perspectivele asupra conacului de pe drumul public și vecinătăți, prin reglementarea unui cadru construit care să îl pună în valoare. În acest perimetru se vor institui prin P.U.G. reglementări în sensul punerii în valoare a casei protejate, astfel:

funcțiunea dominantă- locuire; regim de înălțime redus (max. P+1), învelitori de tip șarpantă cu pante abrupte și materiale ne-stridente (fără strălucire, în culori discrete). Aceste reglementări vor fi preluate și detaliate în P.U.Z. al zonei protejate ce urmează a se întocmi cf. Ord. MTCT 563/2003.

foto 10. Zona de protecție propusă pentru conacul de la Dobrocina (sursa suportului foto: Google Earth). Conturul roșu este imobilul în discuție, iar conturul violet reprezintă conturul zonei de protecție propuse.

6.5. monumente de for public.

Pe teritoriul satului nu se găsesc monumente de for public cuprinse în Lista Monumentelor Istorice.

6.6. opere comemorative.

În Dobrocina nu se găsesc opere comemorative înscrise pe lista națională a monumentelor și operelor comemorative.

Totuși, amintim aici monumentul eroilor satului, care se află în curtea bisericii (foto 11). Este recomandabil a se institui o zonă de protecție, în cazul de față ea fiind conturată de clădirea bisericii, limita spre stradă și limitele laterale ale curții bisericii; în acest perimetru nu se va permite executarea oricăror construcții și amenajări.

foto 11: Monumentul eroilor satului Dobrocina

6.7. edificii publice și religioase

6.7.1. Biserica Ortodoxă "Sf. Apostoli Petru și Pavel"

A fost construită în 1932 cu hramul "Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril" (v. foto 12). În 2008, hramul a fost schimbat, devenind "Sf. Apostoli Petru și Pavel".

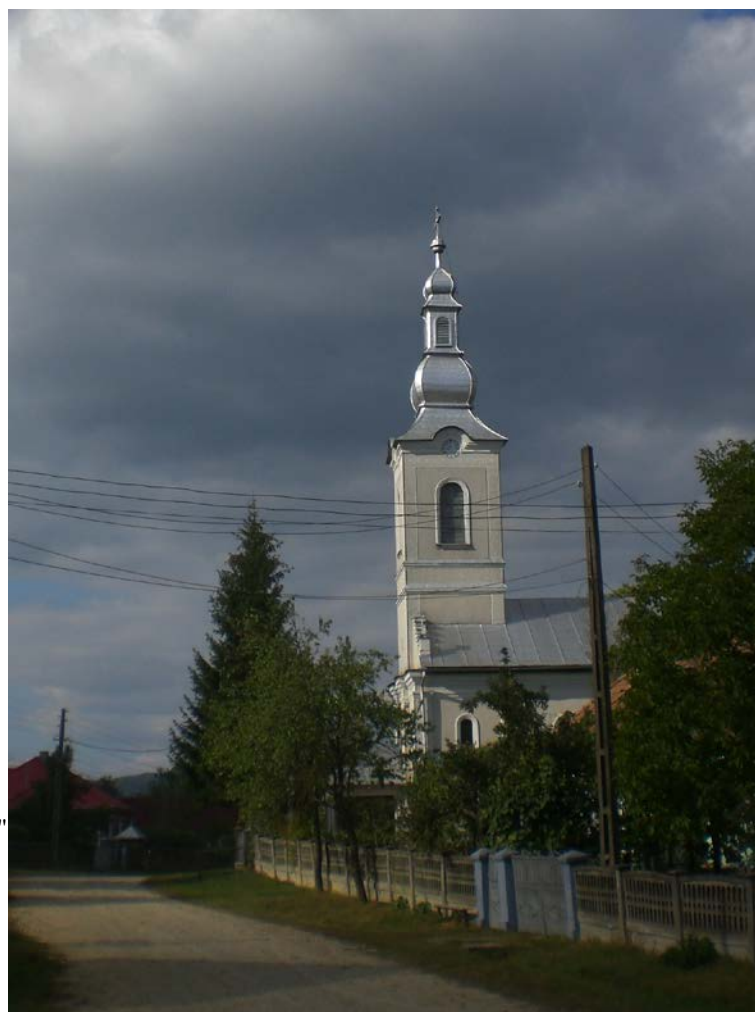

foto 12: Biserica Ortodoxă "Sf. Apostoli Petru și Pavel"

6.7.2. Școala.

A fost construită ca școală primară după 1961 (în 1960, elevii din Dobrocina mergeau la școala din Gîlgău).

A funcționat pentru ultima oară în anul școlar 2009-2010, ulterior fiind desființată și elevii transferați la Școala Gîlgău. În prezent este abandonată și se află în stare proastă (v. foto 13).

foto 13: Școala Primară din Dobrocina, în prezent abandonată

6.7.3. Căminul Cultural.

A fost construit în anii '60 ai secolului trecut. Mai este utilizat pentru diverse evenimente din viața sătenilor. E în stare medie (foto 14).

foto 14. Căminul Cultural din Dobrocina

6.7.4. Magazinul mixt.

A fost construit în perioada comunistă, în anii '60 ai sec. trecut (foto 15).

foto 15. Magazinul mixt din Dobrocina

6.8. elemente de arhitectură tradițională

În Dobrocina se păstrează încă un bogat fond construit tradițional (v. foto 16²⁰).

foto 16.
Detaliu panoramă-
Dobrocina

Coexistă clădiri păstrate dintr-un mai vechi fond construit, edificat până în perioada interbelică și clădiri edificate în a doua jumătate a sec. XX sau chiar ridicate după 1990. Cele din primele două categorii nu se exclud, ele formând împreună un țesut construit de calitate, cu aceleași principii de ocupare a terenului, relație cu vecinătățile și cu mediul, relație cu spațiul public.

S-au păstrat multe anexe gospodărești reprezentative pentru arhitectura tradițională, având intacte elementele originale: panta abruptă a acoperișului, timpanul de lemn, decorațiunile porților (v. foto 17). În timp, au fost recondiționate, de exemplu prin înlocuirea acoperișului de șită cu țiglă ceramică- fapt ce nu le-a afectat originalitatea.

De asemenea, s-au păstrat elemente de împrejmuire și porți dintr-un mai vechi fond construit al satului, care separă spațiul public și cel privat într-un mod prietenos prin conformare, înălțime și materiale (v. foto 18, 19).

foto 17. Șură cu timpane teșite și porți de lemn în Dobrocina

foto 18. Împrejmuiri din nuiele și din lemn în Dobrocina

foto 19.

Porți vechi din lemn în Dobrocina

În ceea ce privește locuințele, în Dobrocina încă se

găsesc locuințe dintr-un fond construit tradițional, caracterizate prin șarpante abrupte și târnaț (foto 20, 21). Casele și anexele gospodărești sunt dispuse pe conturul curții, lăsând curtea liberă (foto 22).

foto 20. Casă tradițională cu șarpantă abruptă și târnaț cu parapet de lemn traforat.

foto 21. Casă tradițională cu șarpantă abruptă și târnaț cu parapet și fronton de lemn traforat.

foto 22. Gospodărie tradițională, cu locuința și anexele gospodărești dispuse pe conturul curții.

Clădirile edificate în a doua jumătate a sec. XX sunt construite din materiale durabile (cărămidă), acoperite cu țiglă sau cu plăci ondulate de azbociment, structurate pe un singur nivel, alcătuite din volume simple și așezate pe parcele astfel încât să nu agreseze vecinătățile și spațiul public. Deși impersonale, conforme aceluiași "stil" rural, răspândit în toată țara în acei ani, aceste clădiri se încadrează corect în peisajul natural și în cel construit (v. foto 23). Chiar și clădirile publice din acea perioadă (școala, căminul cultural, magazinul) respectă aceleași reguli de conformare: volum simplu, învelitoare cu pantă abruptă, folosirea materialelor de proveniență locală (v. foto 14, 15, 16).

foto 23. locuință din perioada comunistă

După 1990, mulți proprietari și-au renovat locuințele vechi, înlocuind învelitorile din țiglă cu învelitori mai ieftine din plăci ondulate bituminoase (din păcate, nepotrivite ca material și culoare specificului local) și folosind finisaje și culori neadecvate contextului arhitectural tradițional (v. foto 24).

foto 24. Casă din perioada comunistă aflată în curs de mansardare. Finisajul din PVC este străin tradiției locale.

Clădirile noi, edificate după 1990 sunt în cea mai mare parte masive, agresive cu cadrul construit și cu mediul natural, având volume construite disproporționate față de cadrul construit, cu un raport greșit suprafață construită/ suprafață parcelă (foto 25, 26, 27).

foto 25. Casă nouă, cu forme, materiale și culori inadecvate contextului: șarpantă cu ape suprapuse, învelitoare bituminoasă, finisaj în culoare puternică, timpane drepte care fac ca volumul construit să pară masiv.

foto 26. Casă nouă, colorată nepotrivit cu o nuanță puternică de culoare.

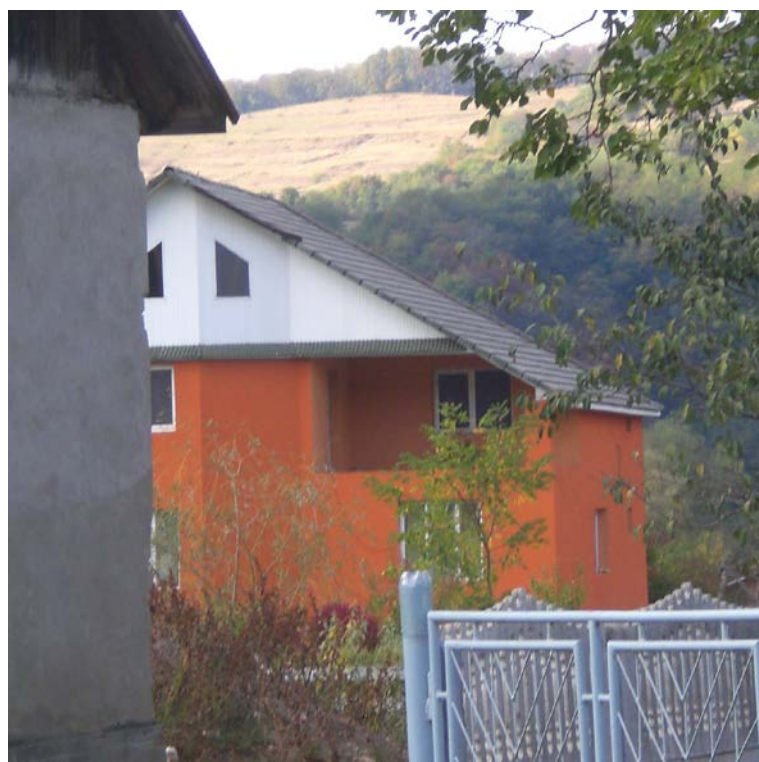

foto 27. Casă nouă, masivă, agresivă față de sit- volume atipice, slab calitative estetic, finisaj în culoare puternică.

6.9. reguli de construire

Numărul mare de case din fondul construit vechi precum și tendința evidentă de a le moderniza indică pentru Dobrocina necesitatea de a se elabora un cod de bune practici în edificarea noilor clădiri și în intervențiile asupra celor vechi. Acest cod de bune practici trebuie elaborat în baza unui studiu aprofundat al arhitecturii tradiționale locale, el putând fi un instrument de lucru foarte util pentru administrația locală, în activitatea de avizare/ autorizare a construcțiilor.

Până la elaborarea unui asemenea cod de bune practici, pentru prezervarea valorilor satului tradițional se propun reguli de construire ce vor fi preluate în Regulamentul Local de Urbanism. Aceste reguli sunt detaliate în cap. XIII pct. 13.2. "Recomandări", subpct. 13.2.3 "Din punct de vedere al modului de a construi", categoria "a".

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. VII. Sat component Fodora (magh. Oláhfodorháza).

Este așezat pe malul Someșului, la poalele Dealului Sturzului, la 28,3 km de Dej; este străbătut de pârâul Valea Caselor. Este un sat răsfirat de vale, cu dezvoltare tentaculară de-a lungul drumului județean și a drumurilor locale ce duc spre pădure și spre terenurile agricole.

7.1. istoric al satului Fodora

Teritoriul satului a fost locuit încă din neolitic, după cum atestă materialul arheologic găsit aici.

Localitatea este atestată documentar încă din 1508, cu numele Fodorhaza. În 1511 apare într-un alt document cu același nume, iar din 1597 apare ca Oláhfodorhaza. Ulterior: în 1618- Fodorháza, în 1857- Oláh-Fodorháza.

Toponimul provine, probabil, de la numele unui întemeietor; despre primii proprietari lipsesc informațiile.

Alte toponime utilizate în timp, în diverse documente, pentru a desemna localitatea: 1750- Fodora; 1808-Fodorháza, Fodorá; 1888- Oláh-Fodorháza (Fodorháza, Fodora); 1913- Oláhfodorháza; 1919: Fodora- Română¹.

De asemenea: 1839- Oláh-Fodorháza, Fodorháza, Fodora; 1863- Oláh-Fodorháza, Fodorá; 1850, 1857- Oláh Fodorháza, Fodorháza (Oláh-); 1873- Fodorháza (Oláh-), Fodora rumaneaszka ; 1880- Fodorháza; 1890- Oláh-Fodorháza; 1920- Fodora Română².

Localitatea a aparținut pe rând diverselor forme de organizare administrativă, după cum urmează: 1839, 1863 comitatul Solnocul Interior, plasa Vad.; 1850 cercul militar Cluj, raionul Dej, circumscripția Surduc; 1857 circumscripția Dej, plasa Șimișna, autoritatea judecătorească Dej; 1873 comitatul Solnocul Interior, plasa Olpreț; 1880-1910, 1941 comitatul Solnoc-Dăbâca, plasa Ileanda Mare; 1920 județul Solnoc-Dobâca, plasa Ileanda Mare; 1930 județul Someș, plasa Ileanda; 1956 Regiunea Cluj, raionul Dej; 1966 comuna Gîlgău³.

Istoria localității reiese din diverse documente, pe care le rezumă Kádár József în Monografia sa⁴, după cum urmează:

Localitatea este amintită prima oară (în 1508) într-un document prin care Báthory István, fiul lui Báthory Szaniszló Miklós și al lui Bánffy Zsófi îl somează pe Bánffy János (bunicul său dinspre mamă) să îi plătească dota cuvenită mamei sale ("*parafernum*"), pe care el ar fi moștenit-o. În acel moment, Fodora aparținea domeniilor Bánffy de la Bonțida, iar solicitarea lui Báthory István viza această moșie.

În 1511, o parte a moșiei este zălogită fiilor lui Bethlen Miklós- János și Farkas- de către familia Bánffy.

În 1515, Bánffy Peter își zălogește partea lui către Kendy Gál; până în 1524 se mai înregistrează diverse operațiuni cu proprietăți între membrii familiei Bánffy, pentru ca în 1524 familia Bánffy să încerce- fără succes- să răscumpere partea ajunsă la Kendy Gál. Tot în 1524, familia Bánffy vând partea lor către Podvinyai Pál și soția acestuia, Zsófia.

În 1535, regele Ioan I Zápolya îi întărește ca moștenitori pe partea lor pe urmașii lui Kendy Gál- Ferenc, Mihály și Antal.

1 cf. Vistai András János: "Tekintő – erdélyi helynévkönyv" disponibil online la

http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html

2 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai"- sursa:

<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

3 idem 2.

4 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap. III, pag. 453-460

În 1546 este menționat Bánffy Gáspár ca posesor a 21 de parcele.

În 1549 se amintește că într-un moment anterior neprecizat, solicitarea lui Báthory István din 1508 se rezolvase la moartea bunicului Bánffy János și preluarea domeniilor de către fiul acestuia, János, prin recunoașterea de către acesta a drepturilor nepotului său, Báthory István.

Tot în 1549 sunt menționați și alți proprietari- Theke István și Fodorházi Kelemen.

În 1563, moștenitorii Bánffy András și Péter își zălogesc partea lor către Kendy Gál.

În 1564, Ioan Sigismund Zápolya donează partea de moșie a lui Kendy Ferenc (decedat între timp) și Antal către Békés Gáspár.

În 1571 sunt menționați ca posesori de moșii la Fodora Izsák Mátyás, Kendy Mihály și Sándor; de asemenea un voievod local Fodor Petru și un alt localnic, Simon Máté.

În 1572 intervine un conflict între Bánffy Farkas și frații săi János, Mihály și István pentru o parte de moșie pe care aceștia au vândut-o lui Kendy János și care consideră că i s-ar fi cuvenit lui.

În 1577, Kendy Sándor- fiu al lui Kendy Mihály și al soției acestuia, Zsafia (fiica lui Kecsetszilvási Kristof) își întărește partea lui de moștenire la Fodora.

În 1578 este amintit un alt proprietar Podvinyai Mihály, fiu al lui Podvinyai Pál și al soției sale Zsafia (aceeași Zsafia, fiică a lui Kecsetszilvási Kristof).

În 1579, Kendy Sándor ca fiu din a doua căsătorie a Zsofiei ridică pretenții la moștenire după fratele său de mamă, Podvinyai Mihály, pentru partea cumpărată de Podvinyai Pál împreună cu mama lor de la familia Bánffy. Are câștig de cauză și se înregistrează ca proprietar. Tot în 1579 sunt amintiți ca proprietari Kendy Farkas cu iobagul său Nicolae, Kendy Ferenc cu iobagii Trif și Haneș, Patochi Emerinczia (văduva lui Tompa István) cu iobagii Bogdan și Banda; de asemenea Kendy Sándor cu iobagul Biro și Tompa Mihály cu iobagul Hanoș.

Un alt document din acest an indică o înțelegere între Kendy Sándor și Erzsébet, văduva fratelui său de mamă, Podvinyai Mihály: Kendy Sándor îi va da d-nei Erzsébet un lot la Fodora și 3 case cu iobagi, până când d-na va găsi un alt soț; atunci, cumnatul său Kendy Sándor îi va da dotă, iar ea va restitui bunurile primite în folosință.

În 1585, frații Bánffy Kristof și Farkas dau moșia Fodora ca dotă surorii lor Borbala, cea care mai fusese căsătorită cu diacul Dátosi Mihály, iar acum se căsătorește cu Literati Ambrus din Reteag.

În 1596, aceiași Farkas și Kristof Bánffy primesc o nouă donație la Fodora de la Sigismund Báthory și de la regele polonez Kristof Báthory.

În 1590, sunt notate discuții în contradictoriu între urmașii Kendy pe moșii la Fodora; pe lângă ei apare ca proprietar și Bánffy Farkas.

În 1594, Sigismund Báthory confiscă partea lui Kendy Gábor, acuzat de trădare (și între timp decedat) și o donează lui Ravazdy György. Ceilalți proprietari sunt Bánffy István și Ferenc.

În 1597, proprietari sunt Ravazdy György și văduva lui Kendy Sándor (sunt amintiți aici și iobagii Nagy, Biro, Simon și Stan).

Între 1604 și 1608, familiile Bánffy și Torma dispun de terenuri în operațiuni imobiliare, între ei sau cu terți.

În 1610, Trâmbițaș Ambrozie de Fodora (slujbaș regal) are moșie la Fodora, pe care o zălogește unui anume György, voievod de Glod.

În lustra din 1618 este menționată o proprietară, soția lui Harinnay Miklós, care trebuie să echipeze un pușcaș infanterist.

Între 1619 și 1624 sunt menționate diverse operațiuni imobiliare între membrii familiilor care dețin moșii pe domeniul Fodora: Harinnay, Bánffy, chiar și Cserenyi, Maxin și Szombathelyi, proprietari și la Bârsău și Căpâlna; de asemenea, apar împrumuturi repetate contra zălog pe moșie, din partea diacului Ioan Vaida din Glod către Ioan Trâmbițaș, fiul lui Ambrozie.

În 1628 este amintit ca proprietar nemeșul Petruț Gheorghe, cel care deține posesiune și la Dobrocina.

În 1630, în scurta sa perioadă de regență, Ecaterina de Brandenburg confiscă partea lui Szombathelyi Mărton (căzut în dizgrație) și i-o donează lui Faragó András. În acest an, mai apar ca

proprietari de moșii diacul nemeș György de Fodora și Torma Kristof din Cristeștii Ciceului.

În 1631, la 8 iunie, un document redactat la Alba Iulia îi înnobilează pe Gavril Banda și pe Oprea de la Fodora.

În 1633 este amintit din nou nemeșul Petruț Gheorghe ca posesor de terenuri la Fodora; totodată, Torma Kristof își întărește poziția cumpărând terenuri.

Între 1639 și 1648 apar alte acte de vânzări și cumpărări de drepturi asupra moșiilor de la Fodora, preluări și moșteniri între urmașii familiilor Ravazdy, Torma și terți.

În 1658 este înregistrată o numărare a iobagilor, fiind menționați proprietarii Bánffy, Torma, Petruț și alții.

Alte operațiuni imobiliare- ale urmașilor lui Torma Kristof, dar și ale altora (Ioan Preda și fiul său Gavril, Nemes János din Hăghig, Bethlen Gergely, Apor István)- se înregistrează în 1671 și 1694.

În 1696, Fodora intră sub dominație turcească. Urmează un adevărat exod al populației, mulți localnici refugiindu-se în păduri sau plecând din sat.

Între 1698 și 1803, sunt înregistrați ca proprietari de moșii urmașii aceluiași familii Bánffy, Bethlen, Apor, Preda și Torma, dar și alții (Korda, Diószegi, Vaida, Kászoni, Thuri, Csernátoni, Murányi, Tökés), precum și nemeși cu câte o parcelă- Nyista György și Nemes Balázs.

În 1811 este numit ca proprietar și Anton Răcz, iar în 1812 apar și familiile Eperjessi și Kászoni.

Din 1817 până în 1820, sunt menționate aceleași familii de proprietari Bethlen, Bánffy, Apor, Răcz, Eperjessi, Vaida, Diószegi, Kászoni, cărora li se adaugă familiile: Novak, Gödör, Somlyai, Weër.

După ce, în 1848, se reglementează împărțirea moșiilor urbariale către foștii iobagi, în 1863 primesc despăgubire domnească pentru aceste moșii familiile: Diószegi, Bánffy, Răcz, Somlyai, Vaida, Kászoni.

În 1866 găsim la Fodora ca proprietari cu titlu de nobili și pe: Beldi Denes, Alexandru și Ștefan Vaida, Racolța, Vasilică Vaida și Péchy Imre.

Proprietarii din 1898 sunt: Ioan Vaida- tatăl, Ioan Vaida- fiul, László, Hering János, Hosszú Gábor și Uranyi Imre.

Ulterior, satul trece, o dată cu toate satele din zonă, prin primul război mondial, Unirea din 1918, anii de efervescentă economică de după Unire, Dictatul de la Viena și al doilea război mondial. Fii ai satului își pierd viața în cele două războaie, alții săteni părăsesc localitatea în timpul Dictatului. Există și victime ale Holocaustului: Bella Farkas, croitoreasă în vîrstă de 28 de ani, locuitoare în Fodora, își pierde viața la Auschwitz în 1944⁵.

7.2. evoluție urbanistică

Din textul lui Kádár József reiese că vatra satului s-ar fi aflat inițial mai sus pe Valea Caselor (pe Dealul Sturzului), întrucât acolo încă se mai puteau vedea în 1898 urmele unei biserici și ale unor construcții dispuse în jurul bisericii; se presupune că această biserică ar fi fost distrusă în 1717, la năvălirea tătarilor, dar mai este posibil să fi fost deja distrusă sub dominația turcă și atunci locuitorii să fi coborât pe actuala vatră a satului.

Prima hartă disponibilă în care putem vedea localitatea este harta iosefină de la sfârșitul sec. al XVIII-lea (foto 1⁶).

Observăm aici că satul s-a format între drumul principal și Someș, în lunca Someșului. S-a format prin adunarea grupurilor de case în funcție de relief (parcelele se înșiră de-a lungul Văii Caselor și de-a

5 <http://db.yadvashem.org/names/>

6 sursa foto: sursa hărții: http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

lungul drumurilor, ale căror trasee sunt determinate de curbele de nivel). Parcelele sunt mari și de forme neregulate, iar casele sunt risipite; modul de ocuparea a parcelelor nu pare a urma vreo regulă. Totuși, de-

a lungul drumului principal (actualul DJ 109E) se observă un început de regularizare a parcelarului. Totodată, se observă deja o tendință de expansiune a vetrei satului la sud de drumul principal.

Mai remarcăm existența a trei mori și un stăvilar pe malul Someșului (partea spre Fodora), în afară de moara de pe partea spre Bârsău Mare.

foto 1: Fodora și legătura peste Someș cu Bârsăul Mare- în harta iosefină din a doua jumătate a sec. XVIII.

Următoarea hartă disponibilă este Planul Director de Tragere sc. 1: 20 000, din 1924 (foto 2⁷).

Observăm aici o dezvoltare puternică a localității la toate extremitățile și începutul expansiunii de-a lungul drumului principal și de-a lungul Văii Caselor (apar gospodării izolate, la distanță de vatra satului, de-a lungul drumului și pe Valea Caselor).

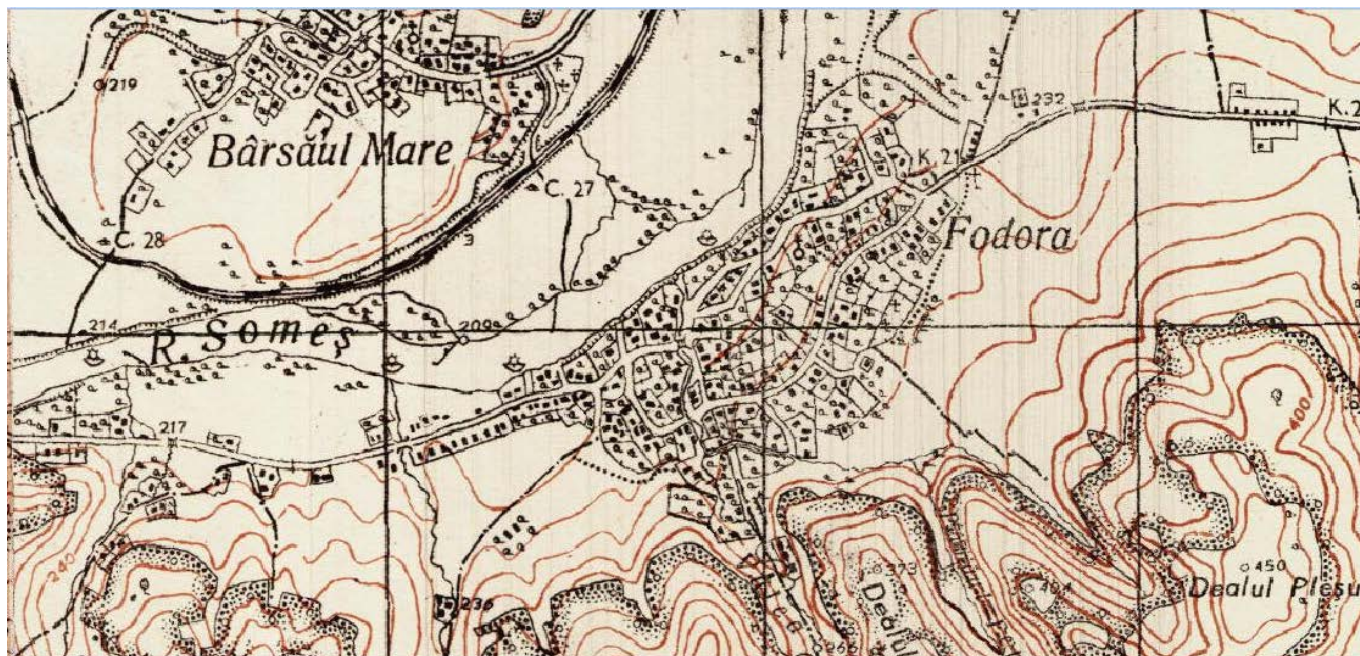
Mai remarcăm o dezvoltare a rețelei de drumuri interioare și o clarificare a relațiilor între acestea și drumul principal.

Este vizibilă pierderea importanței drumului de legătură cu Bârsău Mare, peste Someș; este posibil ca realizarea căii ferate să fi provocat această situație.

7 sursa imaginii: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

Pe plan apar trei mori pe partea Fodorei.

Desigur, este vizibilă și creșterea densității construite- firească în contextul creșterii demografice-, reducerea suprafeței parcelelor și regularizarea acestora de-a lungul drumurilor principale; zonele din

extremitățile vetrei satului rămân în continuare configurate cu parcele având contururi neregulate.

foto 2: Fodora și relația cu Bârsăul Mare- în Planul Director de Tragere din 1924.

În continuare, vom analiza planul general al localității din PUG 2000 (foto 3):

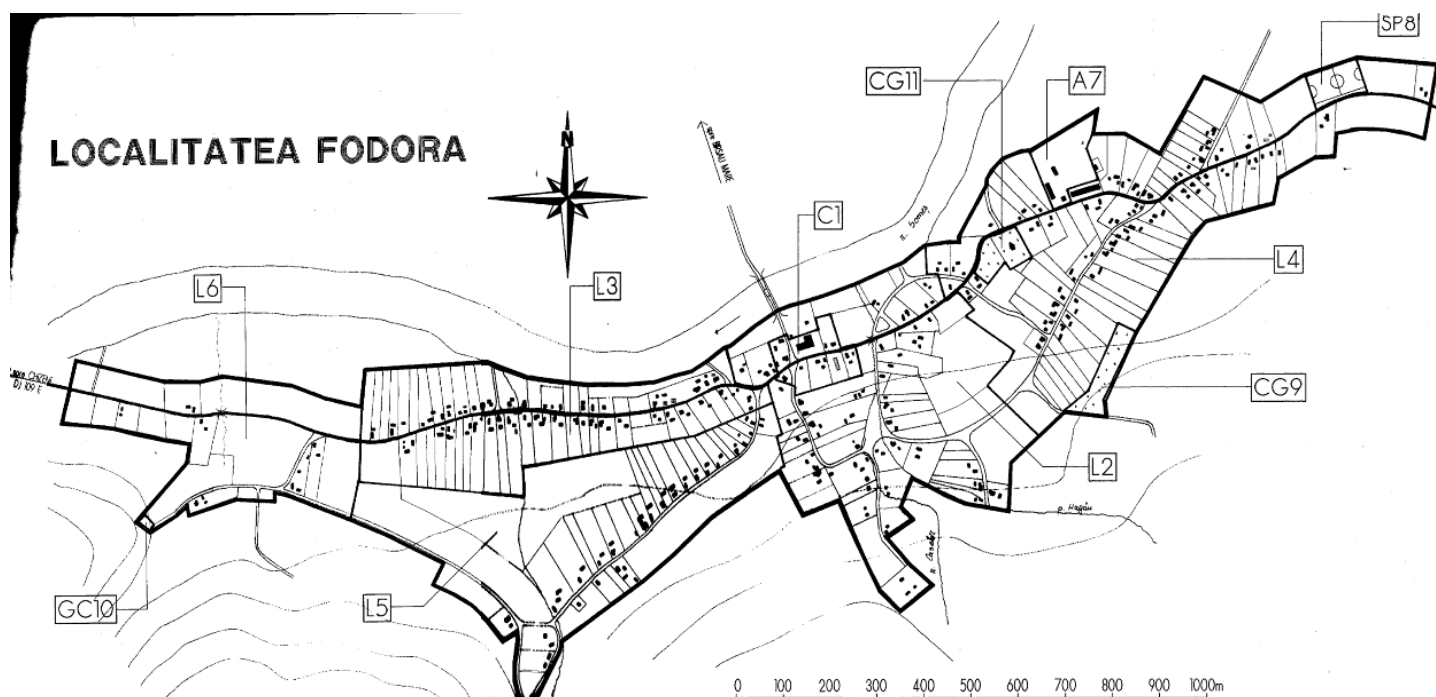

foto 3: Fodora în PUG 2000.

Observăm menținerea tramei stradale, însă localitatea s-a extins vizibil spre est și vest de-a lungul DJ109E și spre sud-vest, de-a lungul Văii Sturzului. Totodată, se poate observa scăderea densității construcțiilor în interiorul localității, spre nord (în lunca Someșului) și spre sud (spre Dealurile Morarului și Sturzului). O altă observație este aceea că în perioada comunistă s-a refăcut relația cu Bârsaul Mare peste Someș (actualul DJ109F).

Cea mai recentă hartă a localității pe care o avem la dispoziție pentru a observa evoluția sa din punct de vedere urbanistic este fotografia din satelit (foto 4⁸):

foto 4: imaginea din satelit a localității Fodora, în 2011.

De unde în 1924, vatra satului era compactă și densă, în 2011 ea este mai degrabă rarefiată, cu pâlcuri de case răzlețite, înșirate pe lângă câte un tronson de drum. Localitatea nu mai are o vatră continuă, cea mai importantă pierdere de densitate a construcțiilor fiind în partea sa de centru-nord și centru-sud-est - tendință deja vizibilă în planul din 2000. Construcțiile s-au retras la baza Văii Caselor și s-au rărit pe Valea Sturzului. Vatra satului este deja divizată în două porțiuni mai dens construite - una spre est (adiacent drumului județean și Văii Caselor) și una spre vest (adiacent drumului județean și Văii Sturzului).

7.3. evoluție demografică, socială și economică

La acest capitol, avem din nou informații din Monografia lui Kádár József.

Acesta ne spune despre locuitorii din Fodora că "*de la începutul începuturilor sunt valahi*", dar au locuit aici și maghiari, care s-au refugiat la venirea turcilor (1696) și au revenit la mijlocul sec. XVIII.

7.3.1. demografie

În preajma anului 1546, o listă a familiilor de iobagi din sat îi cuprinde pe: Kálmán, Terdit,

Mărcuș, Bogat, Vaida, Sorbán, Toader, Nicolae, Bohata, Pârva, Pleș, Ștef, Ciorna, Ghiurco, Sână; pe o altă listă, din 1578, apar iobagii Bèrö și Lukács.

O altă mențiune referitoare la populația satului avem în 1658, la înregistrarea iobagilor plătitori de impozit: moșierul Bánffy György apare cu un iobag, văduva lui Bánffy Zsigmond- un iobag, Torma János- 21 de iobagi, văduva lui Mindszenty Gábor- 8 iobagi, Szilagyi Miklòs- 1 iobag, Petruț Gheorghe- 1 iobag.

În 1713, în Fodora sunt capi de familie: 4 iobagi, 12 jeleri și 2 nemeși, toți în 18 case.

La Conscripția din 1750 sunt înregistrați 22 de iobagi capi de familie, așezați pe 18 terenuri cu

case; 33 jeleri capi de familie pe 25 de terenuri cu case, 17 migratori dintre care un văduv- în total stau în 43 de case.

În 22 august 1785, împăratul Iosif al II-lea abolește iobăgia; un recensământ al iobagilor din anul următor ne arată următoarea situație; baronul Korda György apare cu 12 iobagi, Bánffy Farkas- 2 iobagi, Bánffy György- 6 iobagi, văduva lui Bánffy Mihály- 5 iobagi, Diòszegi Zsigmond- 5 iobagi, Kászoni Sándor- 3 iobagi, văduva lui Wirard Ferencz- 4 iobagi, Thuri Mihály- 2 iobagi, Apor Lázár- 2 iobagi, Murányi Péter- 1 iobag, Csernátoni János- 1 iobag, Tökès László- 1 iobag, Preda Ioan- 1 iobag, 2 jeleri, 1 sărac (*scutit de impozit- n.n.*), un total de 45 de iobagi, 2 jeleri și 1 sărac.

În 1831, satul avea 376 de locuitori.

În 1843 sunt amintiți 6 nemeși între locuitori- 4 maghiari și doi români.

În 1850 sunt 24 de încorporabili în Fodora.

În 1857, în Fodora sunt 672 de locuitori, din care 615 greco-catolici, 16 romano-catolici, 11 reformați și 30 de israeliți. În total sunt 121 de case. Pe categorii de vîrstă, populația este după cum urmează:

1857	populația după vîrstă											
	bărbați						femei					
	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Fodora	53	47	60	95	51	15	45	74	74	106	36	17

În 1886, în Fodora locuiesc 709 oameni, din care 678 greco-catolici, 5 romano-catolici și 26 israeliți.

În 1891, din 643 de locuitori, 619 sunt greco-catolici, 9 romano-catolici, 8 reformați și 7 israeliți.

La recensământul din 1900, rezultă că satul ocupă 2429 de iugăre, are 147 de case și 667 de locuitori- toți civili. Dintre case, doar una e din cărămidă, celelalte 146 sunt din lemn; 30 sunt acoperite cu șindrilă, iar 117 cu paie. Populația pe categorii de vîrstă este formată din:

1900	populația după vîrstă						
	0-5 ani	6-11 ani	12-14ani	15-19 ani	20-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Fodora	74	61	28	30	130	67	30

Arătăm mai departe evoluția populației din Fodora așa cum reiese din recensămintele efectuate între 1850 și 2002⁹. Primul tabel reprezintă evoluția populației după limba maternă/ naționalitate, iar următorul după religie (cu rezervele față de acuratețea datelor arătate în Cap. II. "Comuna Gîlgău", pct. 2.3. "Evoluție demografică", unde se detaliază și distribuția pe etnii în anul 1941).

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani
1850	676	580	24	-	-	44	28
1880	673	637	25	-	11	-	-
1890	643	609	19	2	13	-	-
1900	667	647	20	-	-	-	-
1910	669	616	31	22	-	-	-
1920	574	556	12	-	6	6	-
1930	677	667	4	-	6	6	-
1956	780	-	-	-	-	-	-
1966	829	826	3	-	-	-	-
1977	696	689	-	-	-	-	7
1992	486	484	2	-	-	-	-
2002	530	528	2	-	-	-	-

Anul	total	ortodocși	greco-catolici	romano-catolici	reformati	luterani	unitarieni	israeliți	alții	baptiști	adventiști
1850	676	-	582	22	28	-	-	44	-	-	-
1857	672	-	615	16	11	-	-	30	-	-	-
1869	763	-	710	8	6	-	-	39	-	-	-
1880	673	1	621	11	9	-	-	31	-	-	-
1890	643	-	619	10	-	-	-	-	-	-	-
1900	667	7	618	8	3	-	-	31	-	-	-
1910	669	13	605	7	4	-	1	39	-	-	-
1920	461	451	8	-	2	2	-	-	-	-	-

⁹ cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" și "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

1930	677	-	666	4	1	-	-	6	-	-	-
1941	714	-	701	1	1	-	-	11	-	-	-
1992	486	346	1	-	1	-	-	-	138	1	136
2002	530	353	-	-	-	-	-	-	5	-	172

7.3.3. societate

În 1658, în Fodora se aflau doi preoți ortodocși (ceea ce înseamnă că exista o comunitate importantă de români ortodocși).

La conscripția din 1760-1762, la Fodora se înscriu 61 de familii de confesiune ortodoxă.

În 1765, localnicii au trecut la unirea cu Roma, în urma hotărârii înaltului scaun guvernamental. Biserica ortodoxă existentă atunci a fost dată comunității greco-catolice; în 1784 au fost aduse două clopote, pe care sunt inscripționate literele și anul: N.O.S.B. 1784.

În 1790, în localitate se formează o mică comunitate romano-catolică, subordonată bisericii romano-catolice din Dej. Pentru a chema comunitatea la rugăciune, Eperjessi József și soția Terezia aduc în 1793 un clopot, care în 1830 va fi donat comunității romano-catolice din Tg-Lăpuș.

În 1811, în urma circulării episcopului Ioan Bob prin care solicita protopopilor să înființeze școli, o asemenea școală a fost înființată și la Fodora¹⁰. Școala funcționa în casa diacului pe timpul iernii, între Sf. Mihail și Sf. Gheorghe.

În 1817 începe construcția noii biserici greco-catolice pe vatra actuală a satului, cea veche fiind deja în stare proastă. Se pare că această veche biserică ruinată se afla într-o altă locație, pe Dealul Sturzului, în partea de sus a Văii Caselor.

În 1822, noua biserică greco-catolică este sfințită cu hramul "Sf. Arhangheli Mihail și Gavril", iar în 1826, biserica începe să înregistreze matricola de stare civilă.

În 1839, biserica este sfințită din nou de către episcopul Ioan Lemeni cu hramul "Sf. Ierarh Nicolae".

În jur de 1850 se înființează școala confesională permanentă pe lângă biserica greco-catolică.

Din 1873, Fodora devine reședință notarială.

Până în 1898, școala din Fodora e comasată cu școlile din Chizeni și Dobrocina, astfel încât, în 1898, învățătorul Costea Ioan predă prin rotație la clasele din cele trei sate.

În 1900 sunt 34 de știutori de carte la Fodora.

În 1920- deci, după primul război mondial și după Unire- Fodora se regăsește în Anuarul SOCEC cu următoarea notiță¹¹:

FODORA-ROMÂNĂ

Comună rurală. Plasa Ileanda-Mare. Rșeed. secr. cercual Fodora-Română. Locuitori 574. 6 km. gara Gâlgău.

Primar, Surcan Ioan.—Notar, Ladislau Horvath.—Învățător, Bud Romul.—Preot, Cheresteș Ioan.

Cârciumari: Simion Terezia, Șerban Ioan.

Oismari: Gâdale Mayer.

Zarafi: Gâdale Mayer, Simion Terezia.

Proprietari de moșii cu pădure: Barbul Clement Dr. (60 jug. arabil și 100 jug. pădure); Hering Ioan (200 jug. arabil și 67 jug. pădure); Voevod Vaida Alexandru Dr. (300 jug. arabil și 200 jug. pădure).

Proprietari de păduri: Obștea foștilor Iobagi (221 jug.).

10 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 119

11 Anuarul Editurii SOCEC- 1920, pag. 703

Observăm că la Fodora apar ca proprietari atât premierul României Mari- dr. Alexandru-Vaida Voevod, cât și fruntașul Partidului Național Român, Clement Barbul, moșierul de la Bârsăul Mare. De asemenea, remarcăm faptul că Fodora era o localitate înfloritoare, cu 574 de locuitori, notar, școală, biserică și mici afaceri (cârciumi, bancă, cizmar).

7.3.3. economie

În 1748, impozitul plătit de locuitorii satului Fodora a fost de 285 de forinți și 18 creițari, iar în 1749- de 275 de forinți și 49 de creițari.

La Conscripția din 1750, sunt înregistrate suprafețele de teren productiv, astfel: *jumătate din suprafață se întinde pe șes și e teren foarte roditor, dar e foarte des afectat de revărsările Someșului. Cealaltă jumătate e teren neroditor și e neprielnic agriculturii. De aceea, ca să se poată întreține, localnicii transportă sare de la Ocna Dejului către Baia Mare. Frecventează târgurile din Dej, Gherla și Olpreț.*

Terenul ar necesita îngrășare, dar pe pantele dealurilor acest lucru nu e posibil, iar la șes nu se obișnuiește. Semănarea se face prin rotație; semănătura de toamnă dă 6 clăi, iar cea de primăvară 8 clăi de paie- câte 2 banițe de boabe la fiecare claie. Păduri sunt suficiente, islaz la fel; cositul fânului se face de asemenea prin rotație.

Pământul arabil impozabil este în suprafață de 297 de câble¹²; [în 1750] au semănat 196 câble cu cereale pentru toamnă și 101 câble cu cereale entru primăvară; 12 câble cu porumb; în plus mei, linte, mazăre. Livada dă 135 de căruțe de fân.

Venitul din morărit este de 28 de forinți și 20 de creițari pe an.

Animale sub impozit sunt: 131 boi de jug, 97 de vaci, 16 bivoli, un m\nz, 139 de oi, o capr[, 73 de porci, 18 stupi de albine.

Venitul din cazanul de fier e de 7 forinți și 30 de creițari.

În 1755, impozitul total plătit de sătenii din Fodora a fost de 237 de forinți și 30 de creițari.

În 1775, impozitul plătit de localnici s-a ridicat la un total de 351 de forinți și 20 de creițari.

În 1820, groful Bethlen Sàmuel are la Fodora moșie din 15 loturi, baronul Bánffy László are 7 loturi, Novak Márton- 5 loturi, soția baronului Diószegi Mihály- 3 loturi, Kászoni Ferenc- 2 loturi, soția lui Apor Lázár- 1 lot, Gödör Lajos- 1 lot, Rącz Antal din Gîlgău- 1 lot, Somlyai János- 1 lot, Weèr Klára- 1 lot; Eperjessi Károly are curie; Vajda Elek, Ioan și Iacob Vaida precum și Eperjessi Mária au câte un iobag.

În 1822, localnicii au plătit în total un impozit cumulată de 346 de forinți și 8 creițari.

În 1850 sunt 36 de cabaline și 393 de bovine în Fodora.

În 1857, ocupațiile populației sunt: 1 preot, 2 funcționari, 49 de proprietari de pământ, 1 comerciant, 122 muncitori necalificați în agricultură, 5 slugi, 11 zilieri, 30 bărbați peste 14 ani cu alte ocupații, 451 femei casnice și copii sub 14 ani.

La recensământul agricol din 1895, se înregistrează următoarele suprafețe de teren pe categorii de folosință:

1895	suprafață totală	arabil	grădină	fânaț	pășune	pădure	stuf	teren neproduct
------	------------------	--------	---------	-------	--------	--------	------	-----------------

12 găleată, câblă (1 köböl) - unitate de măsură folosită și pentru suprafață, și pentru greutate, astfel: ca măsură de greutate, o câblă era egală cu 4 mierțe, o mierță însemnând 16 kg de grâu curat și uscat; ca măsură de suprafață era egală cu jumătate de iugăr, adică 800 stj²- v. Liviu Botezan- "Importanța conscripției ezirákyene pentru studiarea sesiilor iobăgești și a obligațiilor țăranilor aserviți din transilvania între 1820-1848"- Cluj-Napoca. <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Botezan-Conscriptia%20czirakya.htm>

	(iug.)							iv
Fodora	2436	106	66	267	45	793	-	158

La același recensământ, se înregistrează numărul de animale din gospodării¹³:

1895	bovine	cabaline	capre	porcine	ovine	păsări	familii de albine
Fodora	308	10	2	208	488	976	11

În 1898, impozitul total plătit de către localnicii din Fodora a fost de 1696 de forinți și 91 creițari.

Tot despre anul 1898, Kádár József scrie următoarele: "*principalele ocupații ale locuitorilor sunt agricultura și creșterea păsărilor de curte; produsele agricole principale sunt grâul, secara, ovăzul, porumbul; fructe- mere și prune. De asemenea, cresc animale: vite, oi, capre, porci și bivoli.*

Localnicii nu sunt interesați de industrie. Satul are două mori pe Someș, cu câte o roată și o piatră și o moară cu două roți și două pietre. Proprietarii morilor sunt Vajda János și Hering János.

Hrana locuitorilor se compune din pâine de mălai, lactate, legume păstăioase- rar carne (doar cei înstăriți și doar la sărbători mai mari).

Îmbrăcămintea lor e făcută din postav, cei mai înstăriți poartă cojoc de oaie, ilic de miel; vara- haine de pânză și pălărie de paie.

Casele le construiesc separat de anexele gospodărești, din lemn, cu acoperiș de paie; o mică parte a caselor sunt acoperite cu șindrilă".

După primul război mondial și instalarea puterii comuniste, în Fodora urmează, ca peste tot, electrificarea și cooperativizarea (1956), iar din 1974 intră în procesul general de sistematizare a satelor; totodată, forța de muncă tânără, educată din anii '60-'70 începe exodul spre orașe, determinând o lentă, dar sigură îmbătrânire a populației satului.

După 1989, satul pierde din nou forță de muncă prin plecarea tinerilor spre Occident.

În prezent, în localitate funcționează câteva mici afaceri din domeniile producție și servicii, precum și mici ferme agrozootehnice. Totuși, cea mai mare parte a populației practică agricultura de subzistență.

7.4. monumente, situri și așezări istorice.

7.4.1. situl arheologic "Așezarea de la Fodora"

Este vorba de o așezare civilă din neolitic, unde s-a descoperit o piesă litică (nucleu de obsidian). Situl este cuprins în Repertoriul Arheologic Național cu cod RAN 141198.01¹⁴.

După Gudea: desc.-un nucleu de obsidian, în condiții necunoscute; un depozit de br. Pct. Vârful Cetății, Călmănescu și Fața cea Brudească, dealuri situate la mică distanță, spre SV de centrul satului s-ar fi făcut descoperiri de ceramică și verigi de bronz.

Primul vârf, Vârful Cetății, sau Cețăteua (nr.15), se află la aproximativ 1,6 km SSV față de capătul de pod care face accesul în sat peste râul Someș. Dealul împădurit nu prezintă urme de amenajări antropice, și totuși au fost semnalate descoperiri izolate. Aparent, toponimul nu se justifică, în teren nefiind descoperite ale unor posibile fortificații.

¹³ înregistrările dintre 1850 și 1895 sunt cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 28-36

¹⁴ <http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=fodora-galgau-salaj-asezarea-de-la-fodora-cod-sit-ran-141198.01>

7.4.2. alte situri arheologice

În afară de cel înscris în RAN, la Fodora se mai află două situri arheologice: Fodora I- depozit de bronzuri și două verigi cu secțiunea rombică, datate sec. XIII-XII a. Chr.; Fodora II- în punctele Vârful Cetății, Chelemenescu și Fața cea Brudească (pe dealuri, la de sud-vest față de centrul satului)- în aceste puncte s-au descoperit fragmente ceramice și verigi de bronz¹⁵.

În plus, aici amintim relatarea lui Kádár József, cum că în 1898 erau vizibile urmele unei biserici și ale unor construcții înconjurătoare pe Dealul Sturzului, în partea de sus a Văii Caselor. Este posibil ca urme ale acelor construcții să fie încă detectabile.

Al doilea punct (nr. 14), Călmănescu, este tot un vârf de deal, situat la 1,2km vest față de vârful Cetățea. Dealul nu prezintă urme arheologice, însă au fost semnalate descoperiri arheologice izolate. Al treilea punct: Brudeasca sau Fața cea Brudească (nr.13), este situat la aproximativ 1,3km SSV față de capătul de pod care facilitează accesul în sat, dinspre Bârsăul Mare. Perimetrul făcut în jurul posibilului sit arheologic s-a făcut cu delimitarea văii la est și a lizierei pădurii la vest.

7.4.3. zone de protecție a siturilor arheologice

Conform Studiului de fundamentare pentru definirea, instruirea și delimitarea zonelor protejate care cuprind patrimoniu arheologic și istoric:

Situl arheologic "Așezarea de la Fodora" datorită semnalării descoperirilor întâmplătoare, s-a delimitat vârful de deal, iar zona de protecție la 50m față de sit.

Situl arheologic " Călmănescu " zona de protecție a fost stabilită la 50 de metri pe toate laturile sitului.

Situl arheologic " Brudeasca sau Fața cea Brudească " zona de protecție s-a stabilit la: nord la 50m, la vest la 10 m, pe lângă firul de apă; la sud și la est la maxim 65m, urmând linia lizierei pădurii.

În perimetrul astfel descris este interzisă orice construcție/ amenajare fără avizul DJCPN Sălaj.

7.4.4. biserica de lemn "Sf. Nicolae"

Se află în satul Fodora la nr. 169 și este înscrisă pe Lista Monumentelor Istorice cu cod LMI SJ-II-m-A-05054. A fost construită în 1817 (se presupune că piatra de temelie s-a pus în 1811, această dată fiind înscrisă pe placa comemorativă) și a fost ulterior pictată în 1822 de către Lazăr Tocaci și Iosif Biro din Orghiz, așa cum atestă pisania scrisă în latină și română pe balustrada corului din naos: *"Această biserică s-au zidit în anul 1817 fiind paroh locului popa David, ficurator Blăjan Lupuț, cantor Tecariu Cozma, clopotariu Căpîlne Constantin. S-au zugrăvit cu cheltuiala a tot satul împreună, în anul 1822 prin umiliți zugravi anume Lazăr Tocaci și Iosif Biro de la Orghiz"*. A fost construită de comunitatea greco-catolică din sat și a purtat inițial hramul "Sf. Arhangheli Mihail și Gavril".

Din 1826, biserica începe să țină matricolele de stare civilă ale satului, iar la 30 august 1839 este sfințită de către episcopul unit Ioan Lemeni cu hramul "Sf. Ierarh Nicolae". Documentul aflat pe masa altarului completat cu șematismele bisericii greco-catolice din 1896 și 1947 atestă acest eveniment, după cum urmează: *"Această sfântă beserică întru cinstea [Sfântului Erarh Nic]olae spre mărirea lui Dumnezeu zidită s-au sfințit prin Ioann Lemeni a Românilor, Grecilor, Sârbilor de leajea grecească onită în Marele Principat al Ardealului și părțile lui împreunate Episcop al Făgărașului în anul 18[39] luna lui [August]*

15 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Alba Iulia, 2010-p. 52.

13¹⁶.

Construcția se desfășoară pe plan dreptunghiular cu o lungime de 13,5m și cu altarul închis în

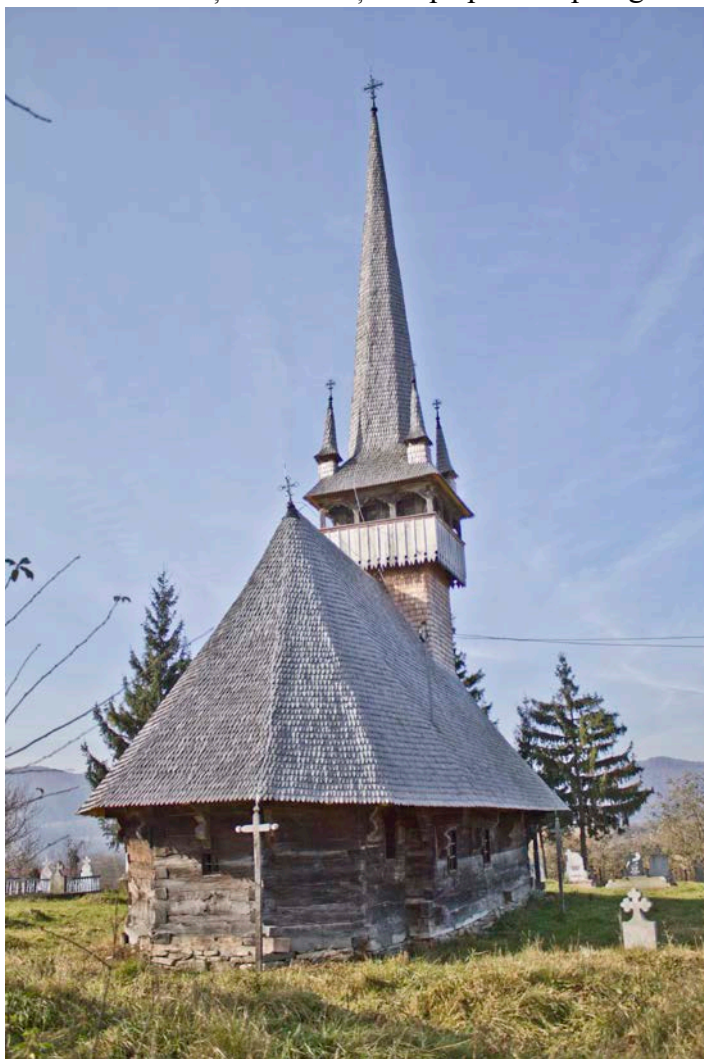

foto 5. biserica de lemn din Fodora

absidă pentagonală decroșată. Se cunoaște faptul că vechea biserică era mai puțin dezvoltată în lungime decât aceasta, dar lățimea este aproximativ aceeași. (foto 5¹⁷). Fleșa e înconjurată de 4 turnulețe, semn al unui rang înalt al localității (foto 6).

foto 6. fleșa cu cele patru turnulețe și foișor în consolă

Folosirea bârnelor dispuse orizontal a determinat planul și structura bisericilor din lemn- această tehnică constructivă este caracteristică țărilor Europei răsăritene. Totuși, tipul cu altar poligonal este considerat a fi un rezultat al influenței goticului, dar există și posibilitatea de a se fi folosit pentru economie de material (fiind necesare bârne mai scurte)- această din urmă presupunere fiind susținută de apariția acestui tip constructiv și în zone care nu au avut contact cu arta gotică¹⁸ (foto 7¹⁹).

16 documentul are lacune al căror conținut inițial (cel indicat între paranteze) reiese din șematismele amintite: hramul este atestat în "*Schematismus venerabilis cleri Diocesis Szamosujvariensis Greci Catholicorum pro anno a Christo nato 1896*"; data exactă a sfințirii este înscrisă în "*Șematismul Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla pe anul 1947*".

17 foto: Bogdan Ilieș; sursa foto: http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Fodora

18 "Istoria României" vol. II, autor colectiv- Editura Academiei Populare Romîne, București 1962- pag. 328

19 foto: Bogdan Ilieș; sursa foto: http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Fodora

Turnul-clopotniță se încheie cu foișorul în consolă și este acoperit cu fleșa și cele patru turnulețe. Acoperișul este din șită, cu pantele abrupte caracteristice acestui tip de construcții.

foto 7. absida pentagonală decroșată a altarului.

Fațadele de sud și de vest sunt dublate de o prispă cu stâlpi decorați cu cioplituri; aceștia susțin acoperișul prin console cioplite (foto 8).

foto 8. fațadele de sud și vest protejate cu prispă

Pictura exterioară s-a pierdut; urme vagi la cornișă atestă că biserica a fost pictată la exterior. În interior, tavanul este plan peste pronaos, iar naosul și altarul sunt acoperite cu bolți semicilindrice. Pronaosul și naosul sunt separate de un perete perforat, cu parapet plin și cu golul întrerupt de stâlpi

ciopliți care susțin grinzile continue, fără console (v. foto 9²⁰).

foto 9- peretele perforat ce desparte pronaosul de naos. Pe parapetul corului se vede pisania din 1822.

Naosul și altarul sunt separate prin catapeteasma cu trei intrări (cele două ale diaconilor și cea a preotului). În naos, deasupra intrării se află corul pe a cărui balustradă se mai poate citi pisania din 1822.

În altar se află masa din lemn, pe care se află inscripția cu peceti ce atestă sfințirea bisericii de către episcopul Lemeni, în 1839.

Pictura interioară este de influență apuseană, dar are elemente de originalitate, păstrându-se din păcate- în stare destul de proastă, din cauza ploilor care a pătruns timp îndelungat prin acoperișul deteriorat. Este foarte interesant faptul că scenele pictate sunt explicate în română, latină, maghiară și

germană. Dintre acestea, scenele mai bine păstrate sunt: "Pilda celor cinci fete înțelepte" (v. foto 10²¹) și figura muceniței Ioana- în pronaos, scene din viața lui Iisus- pe bolta naosului, figuri de sfinți ierarhi- în altar.

În biserica existentă azi se păstrează două icoane din vechea biserică, cea dispărută: una din ele a fost pictată în 1775 de către zugravul Simon Sălăjean, la cererea părintelui Vasilie și a soției acestuia, Ana; cealaltă a fost realizată în 1805 și reprezintă icoana împărătească a lui Iisus Hristos, cu decor floral și chenar "cu frânghie".²²

foto 10- "Pilda celor cinci fete înțelepte", cu explicații în română, latină, maghiară și germană

În 1887, biserica primește al treilea clopot ca donație de la preotul Hozan Vasile. Alți preoți care au slujit biserica: Hozan Gheorghe, Hosu Gavril din Ghelinta²³. Din textul lui Kádár József reiese că în 1887 încă existau celelalte două clopote, cele cu inscripția "N.O.S.B." și instalate în 1784 pe vechea biserică- ceea ce ar însemna că acele clopote au fost recuperate din biserica veche și instalate pe cea ridicată în 1817.

Biserica a fost studiată de Ioana Cristache-Panait, Ioan Glodea și Leontin Ghergariu și cuprinsă în diverse lucrări ale acestora pe tema bisericilor de lemn din Transilvania, după cum urmează:

- Ioana Cristache-Panait- "Monumente istorice bisericesti din Eparhia Ortodoxă Română a Oradei. Biserici de lemn", Oradea. Studii regionale, 1978.
- Ioana Cristache-Panait-, „Biserici de lemn din Sălaj”. Buletinul Monumentelor Istorice, 1971
- Leontin Ghergariu- „Biserici de lemn din Sălaj”, 1976
- Ioan Godea- "Biserici de lemn din România (nord-vestul Transilvaniei)", Editura Meridiane, București 1996

În 2008-2009, biserica a fost restaurată printr-un proiect inițiat de Primăria Gîlgău și susținut de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național; în cadrul acestor lucrări de restaurare, s-a refăcut

21 idem 18.

22 din: Cristache-Panait, Ioana- "Monumente istorice bisericesti din Eparhia Ortodoxă Română a Oradei. Biserici de lemn"; Oradea, 1978; p. 320-321 și revista "Magazin", articol disponibil la <http://www.revistamagazin.ro/content/view/2359/7/> în 24.09.2012.

23 cf. Kádár J.

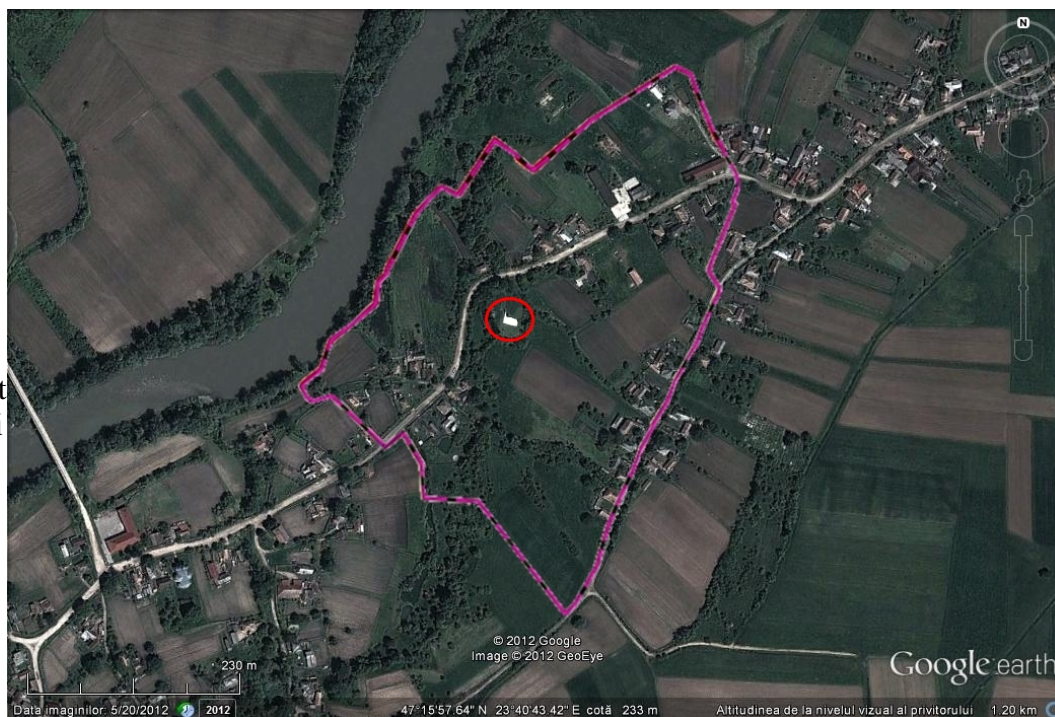
învelitoarea prin înlocuirea căpriorilor și a șindrilei; s-a înlocuit parapetul foișorului turnului; s-au înlocuit tâlpile și s-a executat pavimentul interior.

7.4.5. Zona de protecție a bisericii de lemn "Sf. Nicolae"

Zona de protecție a bisericii se trasează pe un contur urmând malul Someșului- în partea de nord-vest; pe

limite de loturi spre nord, est, vest și pe traseul drumului comunal spre sud-est, așa cum se vede pe fotografia din satelit. Zona de protecție se trasează astfel încât să asigure vizibilitate maximă asupra bisericii atât din sat cât și din lunca Someșului și, totodată, să fie prezervată silueta satului tradițional, dominată de turla bisericii.

Referitor la zona de protecție, în P.U.G. se vor introduce

reglementări care să oblige la menținerea unui regim de înălțime scăzut (max. P+1), la menținerea funcțiunii de locuire ca funcțiune dominantă, la construirea învelitorilor de tip șarpantă cu pante abrupte și materiale ne-stridente (materiale fără strălucire, în culori discrete). Aceste prevederi din P.U.G. vor fi preluate în P.U.Z. al zonei protejate ce urmează a fi elaborat în conformitate cu Ord. MTCT 563/2003.

7.5. monumente de for public.

Nu se găsesc în sat monumente de for public cuprinse în Lista Monumentelor Istorice.

7.6. opere comemorative.

Nu se găsesc pe teritoriul satului opere comemorative înscrise pe lista națională a monumentelor și operelor comemorative.

7.7. edificii publice și religioase

7.7.1. Biserica Ortodoxă a fost construită între 1996-2005, fiind sfințită în 9 octombrie 2005 cu hramul "Sf. Prooroc Ilie" (foto 11).

foto 11- Biserica Ortodoxă "Sf. Prooroc Ilie"- Fodora

7.7.3. Școala primară din Fodora.

A fost dată în folosință în 1962, când avea și ciclul gimnazial; în 2009 a fost reabilitată (foto 12).

foto 12- Școala din Fodora

7.8. elemente de arhitectură tradițională

Exemplară pentru arhitectura tradițională din sat este casa de la nr. 70, cu târnaț și acoperiș înalt în patru ape (foto 13).

foto 13- casă tradițională din Fodora

În general, se păstrează conformația tradițională a gospodăriilor, cu locuința și anexele așezate pe conturul curților, lăsându-se zona centrală liberă (foto 14).

foto 14- gospodărie tradițională din Fodora

Arhitectura din perioada comunistă e reprezentată de case cu regim de înălțime mic, cu acoperișuri înalte în patru ape; au volume reduse, proporții corecte și sunt acoperite cu țiglă ceramică sau plăci ondulate de azbociment. Finisajele sunt tencuieli de ciment, cu diverse decorațiuni (de ex. ancadramente)- v. foto 15.

Arhitectura din această perioadă este lipsită de personalitate, dar se află într-o relație bună cu mediul și cu cadrul construit.

foto 15. Casă construită în perioada comunistă.

După revoluție au apărut în arhitectura locală importurile de forme, materiale și culori necaracteristice zonei (v. foto 16). În foto 16 se poate vedea o locuință în general bine conformată, cu un volum construit redus, șarpantă înaltă și colorit discret, dar cu o formă a parapetului străină arhitecturii locale. În fundal, o altă locuință colorată cu o nuanță puternică, atipică.

foto 16. Casă nouă în Fodora.

7.9. Reguli de construire.

Pentru prezervarea valorilor satului tradițional în contextul dezvoltării și modernizării satului, se propun reguli de construire ce vor fi preluate în Regulamentul Local de Urbanism. Aceste reguli sunt detaliate în cap. XIII pct. 13.2. "Recomandări", subpct. 13.2.3 "Din punct de vedere al modului de a construi", categoria "a".

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. VIII. Sat component Frâncenii de Piatră (magh. Kőfrinkfalva).

Este situat de-a lungul Văii Glodului, în partea de nord a satului Glod. E un sat răsfirat de vale, a cărui dezvoltare a fost condiționată de relieful muntos.

8.1. istoric al satului Frâncenii de Piatră

Materialul arheologic descoperit în zonă arată că teritoriul a fost locuit încă din epoca bronzului¹.

Este atestat documentar în 1566 sub numele de Zalnapatak, ca sat aparținând de Cetatea Chioarului. Alte nume utilizate în timp, în diverse documente pentru a desemna localitatea au fost, cf. lui Kádár József²:

în 1650- Fringfalva, în 1831- Früncseny, în 1898- Frînceni.

Altă listă sintetică de nume ale localității avem de la Vistai András János:

1592- Frinkfalva, 1597- Fringfalva, 1760- Kö-Frinkfalva, 1789- Köfrinkfalva, 1808- Frinkfalva, Fruncsen
1888- Frinceni de piatre 1913- Kőfrinkfalva, Frânceniide-piatră, Frîncenii de Piatră³.

În sfârșit, o a treia sintetizare de nume documentate ale localității avem de la Varga E. Árpád:
1839, 1850, 1863- Frinkfalva; 1873, 1880- Frinkfalva (Kő-); 1890- Kő-Frinkfalva; 1839- Frintsény,
Fruntsény; 1863- Fruncsény; 1873- Frânceni⁴.

Se presupune că numele provine de la un întemeietor, variantă posibilă și pentru numele românesc, și pentru cel maghiar (Frinkfalva="satul lui Frânc", "ai lui Frânc=Frânceni"); toponimul Frânc sugerează un întemeietor dintre acei hospites valoni care au venit în Transilvania în sec. XII-XIII.

Tot Varga E. Árpád enumeră unitățile administrative cărora localitatea le-a aparținut în timp:

În 1839, 1863- comitatul Solnocul Interior, plasa Câțcău; în 1850- cercul militar Reteag, raionul Lăpușul Unguresc, circumscripția Gîlgău; în 1857- circumscripția Dej, plasa Glod; comuna Dej; 1873- comitatul Solnocul Interior plasa Câțcău, 1880-1910, 1941 comitatul Solnoc-Dăbâca plasa Ileanda Mare; 1920 județul Solnoc-Dobâca, plasa Ileanda Mare; 1930 județul Someș, plasa Ileanda; 1956 Regiunea Cluj, raionul Dej; 1966 comuna Glod.

Istoria localității este rezumată de Kádár József în Monografia sa, după cum urmează:

Satul este menționat documentar prima oară când un voievod Marian l-a primit de la castelanul Cetății Chioarului (1566)- se arată și faptul că donația este un sat nou.

În 1588, satul îi revine voievodului Ionaș, un descendent al voievodului Marian.

În 1592 se amintește satul ca fiind proprietate a regelui, sub autoritatea Cetății Chioarului. Sunt menționați Frank Pèter (locuitor) și Toader Repede (cneaz). Acest Frank Pèter ar putea fi unul dintre descendenții întemeietorului satului.

Într-un act din 1604, se menționează faptul că voievodul Ionaș are în posesie satul de peste 16 ani.

În 1609, Gabriel Báthory întărește posesiunea voievodului Ionaș, cu obligația de a nu se sustrage autorității Cetății Chioarului.

În 1615, Ionaș își spune "Ionaș de Românași".

În 1651, după moartea lui Ionaș de Românași, satul devine proprietate fiscală.

1 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010, pag 52

2 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap IV., pag. 481-483

3 cf. Vistai András János: "Tekintő – erdélyi helynévkönyv" disponibil online la
http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html

4 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai"- sursa:
<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

În 1669 se menționează nemeșii Nagy Tamás și Suci.

În 1675 se înregistrează o mărturie în favoarea nemeșului Pop Dan, despre faptul că ar fi descendent al unei familii care a avut în posesie moșiile Frânceni și Românași.

În 1702 e proprietatea fiseului. Sunt amintite numele unor nemeși români localnici: Cojocar, Lungu, Tămaș și Pop.

În 1719, fiseul cedează partea sa de terenuri grofului Teleki.

În 1750, sunt menționați doi nemeși locali posesori de terenuri: Cătană Gheorghe și Lupu.

În 1786, proprietari sunt Tămaș Costea și Toader; au 3 iobagi.

În 1809, proprietar a două parcele e Tămaș Ion, iar proprietari a câte o parcelă sunt: Micu, Tămaș, Bode, Danci- familii cu un singur membru; Suci- cu 15 membri; Mare cu 4, Pop cu 2; familiile Mureșan, Cincăș și Șugastrău.

În 1898 se menționează un proprietar mai mare- Pop Gavril.

8.2. evoluție urbanistică

Localitatea este așezată pe dealul Măgurii, înșirată de-a lungul Văii Glodului.

Urmărim evoluția ei în timp comparând harta iosefină din a doua jumătate a sec. XIII (foto 1⁵) cu Planul Director de Tragere din 1924 (foto 2⁶):

foto 1: satul Frânceni de Piatră pe harta iosefină (1764-1785).

5 sursa hărții: http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

6 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

Pe harta iosefină observăm satul înșirată de-a lungul Văii Glodului, format din 13 gospodării și o biserică. Forma parcelelor e neregulată, generată de relief și de malurile pârâului. Casele sunt risipite, dispuse răzlețit și neregulat în raport cu parcelele.

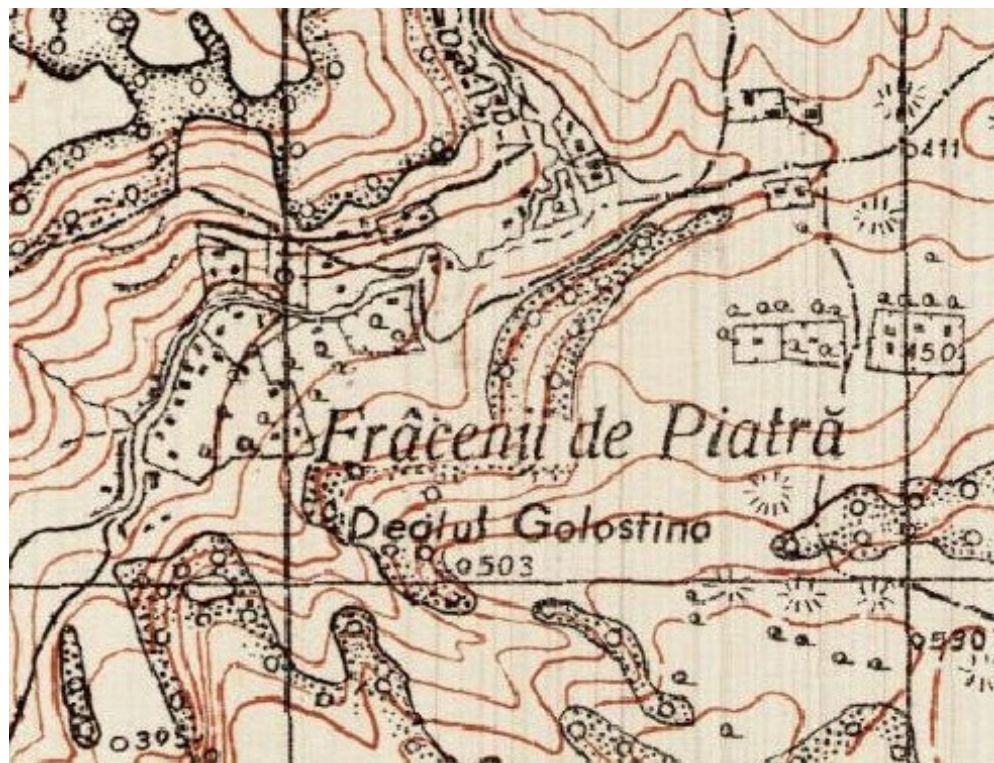

foto 2: satul Frânceni de Piatră pe Planul Director de Tragere (1924)

În harta din 1924 constatăm că așezarea și-a păstrat forma și dimensiunile, modul de așezare în teren și de compunere a parcelelor. Numărul de case a crescut nesemnificativ, casele s-au aliniat la drum și a dispărut biserica; pe poziția de la sf. sec. al XIII-lea a bisericii, în 1924 este teren liber- chiar se remarcă întreruperea parcelarului pe vechea poziție a bisericii- probabil aceasta s-a ruinat sau a ars între timp.

În prezent, satul e aproape depopulat, mai existând un număr redus de gospodării, risipite de-a lungul Văii Glodului (foto 3).

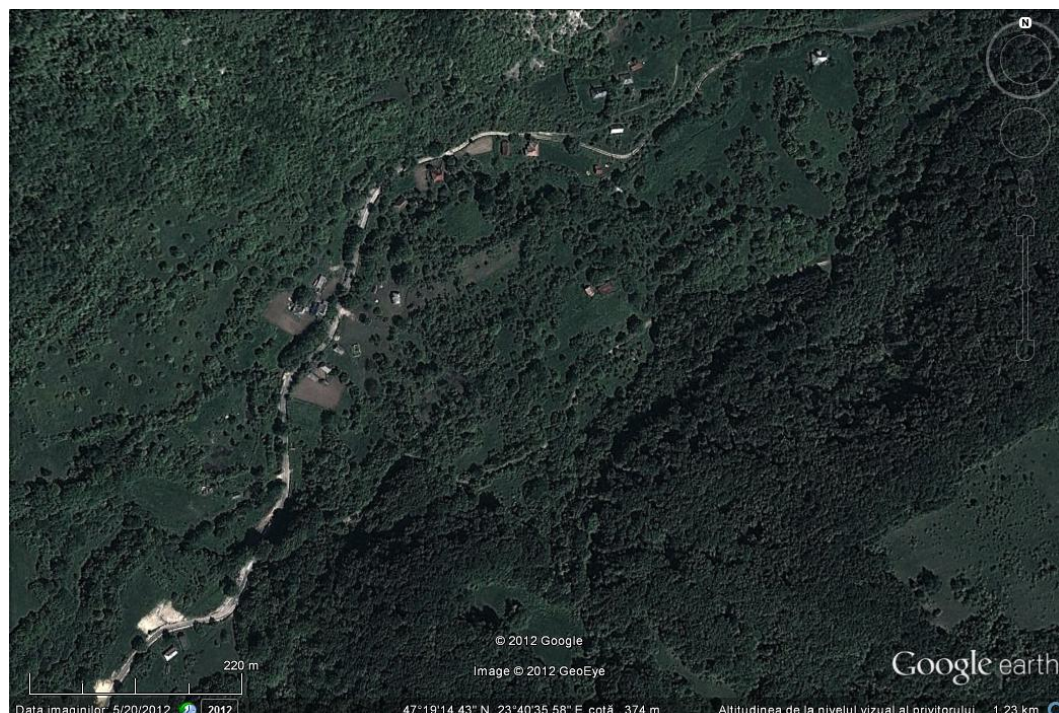

foto 3: satul Frânceni de Piatră în prezent (sursa

foto: Google Earth)

8.3. evoluție demografică, socială și economică

Evoluția economică și socială a localității a fost influențată, desigur, de condițiile istorice: până în sec. XVI, localitatea a făcut parte din cele 67 de sate ale Cetății Chioarului, economia sa fiind subordonată cetății.

Războiul lui Sigismund Báthory cu trupele austriece a lăsat și aici urme grele: *în 1603, localitatea are doar o poartă*⁷.

În 1651, în sat trăiesc 8 iobagi cu fiii lor și un nemeș, în 4 case și o casă pustie.

În 1720, în sat trăiesc 16 locuitori cu tot cu fiii lor, toți nemeși. Stau în 6 case.

În 1831 sunt 177 locuitori.

În 1850 sunt 19 tineri încorporabili în sat. Tot cf. recensământului din 1850, starea materială a locuitorilor se poate evalua după numărul de vite: 8 cabaline și 151 de bovine.

În 1857, populația după categorii de vîrstă este⁸:

1857	populația după vîrstă											
	bărbați						femei					
	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Frânceni	10	23	17	18	20	4	15	20	18	26	13	5

În 1857, ocupațiile locuitorilor sunt: 1 funcționar, 35 proprietari de pămînt, 4 muncitori necalificați în agricultură, 3 zilieri, 14 bărbați peste 14 ani cu alte ocupații, 126 femei casnice și copii sub 14 ani.

În 1870, satul înființează școala confesională pe lângă biserica din sat cu hramul "Sf. Mihail".

În 1886, numărul locuitorilor e de 218, toți greco-catolici.

În 1891, în sat trăiesc 200 de locuitori, din care 197 sunt greco-catolici, 1 luteran și 2 israeliți.

*Impozitul datorat de obște în 1898 este de 448 de forinți și 58 de creițari*⁹.

În 1895, recensământul agricol arată suprafețele de teren pe categorii de folosință, precum și numărul animalelor din gospodăria, ca în următoarele tabele¹⁰:

1895	suprafață totală (iug.)	arabil	grădină	fînaț	pășune	pădure	stuf	teren neproductiv
Frânceni	1006	286	24	177	109	369	-	41

1895	bovine	cabaline	capre	porcine	ovine	păsări	familii de

7 "porți fiscale"- unități fiscale, formate în general din câte două gospodării- v. Florin Ardelean- "Oastea portală în transilvania princiară (1542-1653)" p. 159

8 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 28

9 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901, cap IV., pag. 481-483

10 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 31-36

							albine
Frânceni	132	3	9	36	111	271	36

În 1900, în Frânceni trăiesc doar 4 știutori de carte. Distribuția populației pe categorii de vârstă este:

1900	populația după vârstă						
	0-5 ani	6-11 ani	12-14ani	15-19 ani	20-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Frânceni	99	85	38	39	192	147	67

Observăm din cronologia de mai sus că starea materială a localnicilor era una bună încă de timpuriu- încă din 1720, în sat locuiau doar oameni liberi. Satul era înfloritor, populația era în creștere.

O descriere a vieții economice și sociale a satului făcută de Kádár József la 1898 este lămuritoare din acest punct de vedere:

"Locuitorii sunt români care se ocupă de agricultură și de creșterea păsărilor de curte.

Hrana lor principală e formată din pâine de mălai și lactate.

Îmbrăcămintea lor este făcută în casă din lână și bumbac.

Locuințele sunt construite din grinzi de lemn și sunt acoperite cu paie.

Sunt greco-catolici și aparțin de filia din Românești. Biserica de lemn e așezată în partea de nord a satului și poartă hramul "Sf. Mihail". Clopotele au fost turnate din nou în 1876. Din 1870 localitatea are școală confesională.

Terenul nu e prea roditor, totuși produce grâu, secară, porumb și nutrețuri.

Localnicii cresc oi, capre, vaci. Fructe au- mere, pere, prune și cireșe.

Satul are numeroase izvoare care sunt îndestulătoare pentru adăpat și pentru apa de folosință zilnică; satul nu are moară."

În continuare, observăm evoluția demografică a localității în datele recensate între 1850-2002- primul tabel reprezintă evoluția populației din punct de vedere etnic, cel de-al doilea- din punct de vedere religios (cu rezervele față de acuratețea datelor exprimate în Cap. II. "Comuna Gilgău", pct. 2.3.

"Evoluție demografică", unde se detaliază și rezultatele etnice din anul 1941)¹¹:

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	223	223	-	-	-	-	-	-	-	-
1880	189	189	-	-	-	-	-	-	-	-
1890	218	205	6	1	6	-	-	-	-	-
1900	235	225	10	-	-	-	-	-	-	-
1910	235	226	-	8	1	-	-	-	-	-
1920	167	167	-	-	-	-	-	-	-	-
1930	172	172	-	-	-	-	-	-	-	-
1956	157	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	74	74	-	-	-	-	-	-	-	-

11 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" și "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

1977	42	42	-	-	-	-	-	-	-
1992	16	16	-	-	-	-	-	-	-
2002	19	19	-	-	-	-	-	-	-

Anul	total	ortodocși	greco-catolici	romano-catolici	reformați	luterani	israeliți	alții
1850	225	-	223	-	-	-	-	-
1857	185	-	185	-	-	-	-	-
1869	183	-	183	-	-	-	-	-
1880	189	-	183	-	-	-	6	-
1890	218	-	203	5	2	-	8	-
1900	235	-	225	-	-	-	10	-
1910	235	3	224	-	-	-	8	-
1920	461	451	8	-	2	2	-	-
1930	172	-	172	-	-	-	-	-
1941	197	2	195	-	-	-	-	-
1992	16	16	-	-	-	-	-	-
2002	19	19	-	-	-	-	-	-

Remarcăm un vârf de populație la sfârșitul sec. XIX- începutul sec. XX (perioada de înflorire economică ce a urmat desființării iobăgiei, începutului industrializării etc.) și o scădere dramatică după colectivizare, când țărani au început migrația spre orașe, în căutare de locuri de muncă.

8.4. monumente, situri și așezări istorice.

În sat nu există monumente, situri și așezări istorice înscrise pe Lista Monumentelor Istorice. Totuși, amintim aici situl arheologic din punctul "Frâncenii de Piatră I", unde s-a descoperit un depozit de bronzuri din seria Cincu-Suseni (sec. XII a. Chr.)¹². Situl nu este înscris în Repertoriul Arheologic Național.

8.5. monumente de for public

Nu există în localitate monumente de for public înscrise pe Lista Monumentelor Istorice.

8.6. opere comemorative

În sat nu se găsesc opere comemorative înscrise pe lista națională a operelor și monumentelor comemorative.

12 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010, pag. 52

8.7. edificii publice și religioase

Nu se găsesc în localitate edificii publice sau religioase.

8.8. elemente de arhitectură tradițională

Localitatea este aproape depopulată, în ea locuind în prezent doar 2 familii. Există încă un fond construit abandonat, care va dispărea. Totuși, localitatea începe să devină destinație predilectă pentru vacanțe, mulți orașeni dorind în ultima vreme să construiască aici cabane și case de vacanță. Acest lucru va modifica, probabil, caracterul arhitectural al localității într-un viitor relativ apropiat.

8.9. Reguli de construire.

Pentru ca noile investiții să nu contravină valorilor arhitecturale tradiționale, se propun reguli de construire ce vor fi preluate în Regulamentul Local de Urbanism. Aceste reguli sunt detaliate în cap. XIII pct. 13.2. "Recomandări", subpct. 13.2.3 "Din punct de vedere al modului de a construi", categoria "a".

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. IX. Sat component Gîlgău (magh. Galgó).

Este reședința comunei Gîlgău; este străbătut de DN1C (E58), fiind situat la 24 km distanță față de Dej. S-a format la confluența Pârâului Blenchii cu Someșul, de o parte și de alta a drumului național (azi DN1C/ E58). Este un sat de tip tentacular, mixt- de vale și de versant.

9.1. istoric al satului Gîlgău

Teritoriul pe care se află satul este locuit încă din eneolitic, așa cum atestă descoperirile arheologice din punctul "Valea Poienii"¹.

Prima sa atestare documentară datează din 1405 cu numele de Galgo. Se pare că numele este derivat din termenul "glog" din slavona veche, termen ce are semnificația de "loc cu mărăcini".

Numele satului a apărut de-a lungul timpului în documente în diverse variante, după cum urmează:

1405: v. olachalis Galgo; 1733: Galgó; 1750: Gilgeu; 1808: Galgó, Gilgo, Galgaul; 1839: Gilgeou; 1873 Galgo; 1888 Gáligeu; 1913: Galgó; 1909; Gălgau².

Satul a fost cuprins în diverse forme de organizare teritorială regională, după cum urmează:

- 1839, 1863 comitatul Solnocul Interior, plasa Câțcău; 1850 autoritatea judecătorească Reteag; raionul Lăpușul Unguresc, cercul Gîlgău; 1857 circumscripția Dej, plasa Glod; 1873 comitatul Solnocul Interior, plasa Câțcău; 1880-1910, 1941 comitatul Solnoc-Dăbâca, plasa Ileanda Mare; 1920 județul Solnoc-Dobâca, plasa Ileanda Mare; 1930 județul Someș, plasa Ileanda; 1956 Regiunea Cluj, raionul Dej; 1966 comuna Gîlgău³.

Istoria timpurie a satului ne este cunoscută din Monografia lui Kádár József⁴.

Din 1405, Gîlgăul aparține familiei Bánffy de Losonc și e subordonat Cetății Ciceului. Este denumit "*Olah falu*" ("sat valah").

În 1467, familia Bánffy cade în dizgrație, răculându-se împotriva lui Matia Corvinul; acesta confiscă cea mai mare parte a domeniilor Cetății Ciceului (inclusiv Gîlgăul) și le donează lui Szerdahelyi Kis János din Somogy și fratelui acestuia, Mihály.

Despre Cetatea Ciceului știm că a fost- împreună cu domeniul său (aprox. 440 km²)- prima posesiune cunoscută în Ardeal a unui voievod moldovean, după ce a fost dăruită de către Matia Corvin lui Ștefan cel Mare (probabil în 1474). Din acel moment, cetatea cu satele ei a rămas în posesiunea lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi ca cetate de refugiu pentru cazul unui potențial exil. În 1538, după ce Petru Rareș se refugiază în Cetatea Ciceului, Ioan I de Zapolya o asediază pentru a-l obliga pe Petru Rareș să-i cedeze drepturile moștenite de la Ștefan cel Mare asupra cetății. În 1540, Petru Rareș abandonează cetatea și se pune sub protecția regelui, însă în 1541 se întoarce pe tronul Moldovei și amenință cu recucerirea Ciceului. Pentru ca revendicările lui să rămână fără obiect, Episcopul Martinuzzi ordonă demolarea cetății în 1544. Ulterior, Petru Rareș va reuși să recucerească domeniile cetății, acestea rămânând în posesiune moldovenească până în 1552; Alexandru Lăpușeanu este ultimul voievod moldovean care

1 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010, pag. 53; LMI 2010 și <http://ran.cimec.ro/sel.asp>

2 cf. Vistai András János: "Tekintő – erdélyi helynévkönyv" disponibil online la http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html și Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai" - sursa: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

3 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai"

4 cf. Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. III pag. 501-513

stăpânește rămășițele cetății și domeniile ei⁵.

În 1553 este menționat numele voievodului local Ioan Maxin și cel al cneazului Luca Fodor.

În 1585, satul apare ca fiind în posesia lui Petru Rácz din Noșlac (înnobilat de Rudolf al II-lea de Habsburg cu titlul de Rácz I de Gîlgău).

În 1586, Gîlgăul s-a aflat pe traseul Regimentului 50 Infanterie Alba-Iulia, trimis spre nordul Italiei și Lombardia, în conflictul între Austria și Italia.

În 1602, Adam - fiul lui Petru Rácz I de Gîlgău (decedat între timp)- oferă proprietatea de la Gîlgău tatălui său vitreg Bálintitt János și mamei sale Zamfira Logofăt, în scop de uzufruct; înțelegerea este înregistrată abia în 1607.

În 1603, localitatea suferă un dezastru în luptele duse de Mihai Viteazul și Giorgio Basta împotriva generalului Bem. Conform descripției din 1603, în sat nu a mai rămas nici un locuitor și nici o casă după devastatorul război care a trecut peste localitate.

În 1615 apare ca proprietar același Adam Rácz de Gîlgău; la *lustra* din 1618, acesta apare cu obligația de a trimite un pușcaș infanterist.

În 1644-1657, luptele lui Gheorghe Rákóczi al II-lea pentru cucerirea Poloniei afectează Transilvania; zona Sălajului de azi este în calea oștilor moldovene aliate cu principele transilvănean, suferind distrugerii masive.

În 1650, ca proprietar la Gîlgău e menționat Adam Rácz; totodată, e menționat cneazul Koncz István. În 1657, proprietar este Ioan Rácz; în 1663- Ștefan Rácz.

În 1658-1660, Transilvania este devastată de armatele turcești venite să impună domnia lui Acațiu Barcsay; zona Gîlgăului este grav afectată. Se pare că în această perioadă are loc prima mutare a vetrei satului, în zona mai ferită de atacuri de pe dealul Preluci.

În 1664 sunt menționați la Gîlgău doi nemeși: Ștefan Mihalca și Petru Rácz; în 1670 apar de asemenea alți membri ai familiei Rácz (Petru, Ioan, Ștefan și Gheorghe) ca proprietari.

În 1681, Mihai Apafi I întărește drepturile lui Ștefan Rácz asupra proprietăților de la Gîlgău, Teiuș, Odverem, Poiana Blenchiei și Fălcușa. Între 1684 și 1724 sunt menționați la Gîlgău diverși proprietari, descendenți ai familiei Rácz sau soți ai unor descendente ale acestei familii- astfel, părți din moșie ajung prin alianțe sau ipoteci în familiile Pogány, Sărmasagi, Kornis, Kerekes, Pap; totodată, în 1702 sunt menționați doi nemeși proprietari a câte un lot: Erdélyi István și Năbrád Gábor.

La sfârșitul sec. XVII, turcii cuceresc satele de la sud de Someș (Dobrocina, Fodora, Chizeni), făcând incursiuni în satele de peste Someș, printre care și Gîlgăul. Pentru anul 1694, Kádár József face o însemnare care arată starea satului în aceste condiții: "*locuitorii stau în șapte părți în pădure*". Este vorba, evident, despre risipirea sătenilor în mici comunități refugiate, ferite de atacurile turcilor, ascunse în pădurile din nordul satului.

Între 1703-1712, războiul curuților provoacă din nou distrugerii grave; atacurile turcești și războiul curuților determină locuitorii să caute noi vetre de refugiu. După războiul curuților urmează ultima

5 Despre Cetatea Ciceului în: "Istoria României" vol. II, autor colectiv- Editura Academiei Populare Române, București 1962- pag. 256, 260, 281, 538, 539, 635, 637, 648, 822, 893, 901, 905, 906;

Adrian Andrei Rusu- Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și vecinătățile ei în sec. XIII-XIV, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2006.

năvălire tătară (1717) care distruge ce mai rămăsese în urma războiului.

Până în 1750 se înregistrează diverse operațiuni cu terenurile din Gîlgău între proprietari din

famiile Rác, Sármasagi, Kornis, Erdélyi, Pogány, Urai, Gyulai și alții- în general, rude prin alianță cu familia Rác.

La Conscriptia din 1750 se înregistrează la Gîlgău 43 de parcele pustii (parcele de pe care iobagii au murit sau au migrat), care sunt preluate de nobili din familia Rác și din familiile Tordai, Solmosi, Kornis, Sármasagi, Gyulai, Szeredai, Galambos și Kászonyi (de asemenea, familii înrudite prin căsătorii cu familia Rác). Un număr atât de mare de loturi abandonate de forța de muncă arată o situație dificilă a populației.

Între 1756 și 1770, mai mulți proprietari fac operațiuni imobiliare cu moși la Gîlgău- nobili din familiile Erdélyi, Kászonyi, Galambos, Bèldi, Butyka, Szeredai, Nagy, Solymosi, Orbán, Josika.

Între 1770 și 1773, printre alte proprietăți se menționează și cea a Mariei Rác, care deține un conac și 7 iobagi; de asemenea, cea a lui Ștefan Șuba, care deține un conac și 2 jeleri.

În 1775, prin satele Sălajului se răspândește zvonul că împăratul a redus robota la o zi pe săptămână, dar nobilii refuză să aplice porunca împăratului. Acest lucru determină apariția unor mișcări țărănești, precursori ale marii răscoale țărănești din 1784⁶. Răscoalele țărănești pornite în vara lui 1784 în zona Alba se întind până în Maramureș, cuprinzând Sălajul în noiembrie 1784.

După represaliile asupra participanților la răscoale, în 22 august 1785 împăratul Iosif al II-lea emite ordonanța de abolire a iobăgiei.

În 1786, se efectuează o conscripție a moșiilor urbariale, ca urmare a desființării iobăgiei. La această conscripție apar ca proprietari de moși: baroneasa Dániel Évá din Vârghiș cu 2 iobagi; Katona Imré- 2 iobagi; baronul Inczédi Mihály- 1 iobag; Kászoni Sándor- 1 iobag; Szarmasági István- 1 iobag; Gál Mózes- 1 iobag; Szereday György- 1 iobag; Galambos József- 10 iobagi; Viski Pál- 5 iobagi și un sărac; văduva lui Anton Rác- 6 iobagi; văduva lui Horváth Ádám- 1 iobag; nemeși cu teren: Rác Sándor, Szeredai Ferencz, Butyka Péter, Pap Ferencz.

În 22 decembrie 1848, Gîlgăul a fost devastat de luptele generalului József Bem împotriva trupelor austriece, lupte ce s-au încheiat cu înfrângerea de la Căpâlna a trupelor austriece și cucerirea Dejului. După victorie, trupele maghiare trec la represalii împotriva românilor care sprijiniseră trupele austriece (în care, de altfel, erau înrolați și români). În satul Gîlgău sunt uciși doi localnici, un bărbat și o femeie; satul suferă pierderi în valoare de 988 de zloti în urma jafurilor. Biserica satului scapă fără distrugeri, deși altele din satele apropiate sunt jefuite⁷.

Între 1792 și 1857 apar diverse documente de proprietate, de operațiuni imobiliare, procese pentru neînțelegeri asupra proprietăților și alte documente în care sunt menționate nume ale proprietarilor din familiile Rác, Kornis, Dániel, Torma, Keresztei, Șuba, Solymosi, Orbán, Katona, Ujfalvi, Kászoni, Viski, Bánffy, Butika, Friendel, Galambosi, Szeredai, Telegdi, Hatfaludi, Szarmasági, Váradi, Gál, Katona, Gyulai, Plăcintar, Ketheli, Babos, Jakabházi, Rákossy, Incze, Vaida, Nechita, Simó și chiar un logofăt băimărean Làsoczki. Multe din aceste familii sunt înrudite prin alianță cu familia Rác sau moștenitoare directe ale acestei familii.

În 1863, despăgubirile pentru moșiile urbariale sunt împărțite următorilor: Iosif Rác- tatăl și Iosif Rác- fiul, Katona Erzsébet, Simon Sàmuel și Friedrich, Viski Péter, Kászoni Albert și Sándor și Butika

6 "Istoria României" vol. II, autor colectiv- Editura Academiei Populare Romîne, București 1962- pag. 748

7 v. Dumitru Suci- "Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849", Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011- p. 154

Tereza.

În 1866 sunt înregistrați proprietarii nemeși: Kászoni Albert, Sándor și Elek; Ketheli József; Horváth László; Babos János- tatăl și Babos János- fiul; Babos Károly; Galambos Károly, József și Ferencz; Szabó Mihály- tatăl, fiul și nepotul; moștenitorii Șuba: Ion, Achim, Alexandru, Filip, Tudor,

Vasilică, Gligor; Nechita Vasile- tatăl și fiul, Nechita József, Károly, Sándor; Viski Sándor, Samu József, Iosif Rác- tatăl și fiul; Alexandru Rác, Jánosi István, Incze Dániel, Gheție Gheorghe, Tămaș Vasilică, Dèzsi Ferencz.

În 1892, proprietarii cu suprafețe mari de teren sunt: Rác- 50 ha, Viski- 20 ha, Incze- 120 ha, Horváth- 150 ha.

Proprietarii din 1898 sunt Simo Lajos, Urányi Imre, Kászoni István, Horváth János și Incze Sándor- care și-au dobândit proprietățile prin moștenire sau cumpărare de la familia Rác sau de la moștenitorii acesteia⁸.

Primul război mondial trece peste Gîlgău: 24 de tineri localnici din Gîlgău nu se mai întorc de pe front. Numele lor este înscris pe monumentul aflat în parcul din centrul localității.

În 5 noiembrie 1918, localitățile Ileanda și Gîlgău au fost primele din județ care au înființat Comitete Naționale Române și Gărzi Naționale Române pentru a asigura ordinea în contextul declarării Unirii cu România⁹. Comitetul Național din Gîlgău este format din: Gavril Micu, Gavril Goron-tatăl, Gavril Goron-fiul, Ioan Goron, Gheorghe Viman, Mihai Lar, Constantin Silași¹⁰.

Ca în toată istoria lui, satul se află în drumul armatelor: în aprilie 1919, în imediata apropiere a satului se află linia neutră Apáthy-Berthelot, pe traseul regimentelor românești spre linia frontului (v. Cap. I. "Comuna Gîlgău". pct. 2.1. "Scurt istoric").

După Dictatul de la Viena, localitatea trece prin aceleași suferințe ca întreg Ardealul de Nord: îndepărtarea intelectualilor români, rechizițiile de alimente și deportarea populației evreiești. 22 de localnici evrei, din care 5 copii au fost deportați și nu s-au mai întors niciodată. Majoritatea au fost uciși în 1944, la Auschwitz¹¹.

Al Doilea Război Mondial a făcut, de asemenea, victime în Gîlgău. 10 tineri localnici au murit pe front; numele lor se află înscris pe monumentul din centrul localității, alături de cele ale eroilor din Primul Război Mondial.

O dată cu instaurarea comunismului a început căutarea "dușmanilor" regimului. În acest context a fost ucis în noaptea de 21 spre 22 august 1950 localnicul Aurel Ionac- fost combatant în al doilea război mondial, decorat cu medalii și ordine militare- executat de Securitate pentru motivul că ar fi fost anticomunist. De fapt, se pare că acesta a fost doar un pretext pentru o răzbunare personală a șefului Securității¹².

Și în Revoluția din 1989 a căzut un fiu al satului: locotenent major la UM 01929- căpitan post-mortem Ioan Poptelecan, născut în Gîlgău în 24.04.1962¹³, locuind în Reșița în 1989.

9.1.1. istoric al familiei Rác de Gîlgău

Din cronologia transmiterii posesiunilor la Gîlgău reiese în mod evident faptul că istoria satului este legată strâns de istoria familiei Rác.

Familia Rác care a stăpânit domeniul la Gîlgău atâtea secole este o ramură a vechii familii nobiliare românești originare din Teiuș- ramură ce a trecut la greco-catolicism în sec. XVIII. Un strămoș al acestei familii- Indrei- este menționat ca *nobilis* de Noșlac/ Alba de către voievodul Thomas Szechenyi în 1332. Un nepot al lui Indrei, Toma de Noșlac se înrolează în 1396 în armata cruciată a lui Sigismund de

8 din Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. III pag. 501-513

9 C. Grad, D.E. Goron, E. Wagner- „Consilii și gărzi naționale române în Sălaj”- în Acta Musei Porolissensis, Nr. XII, 1988

10 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 58-59

11 <http://db.yadvashem.org/names/>

12 http://www.historia.ro/exclusiv_web/actualitate/articol/un-erou-razboi-executat-securitate-fost-deshumat

13 <http://www.portalulrevolutiei.ro/index.php?menu=1&jud=26>

Luxemburg. Se pare că de la acest Toma provine și numele familiei, el luptând în campania din Croația și fiind supranumit la întoarcerea din Croația "Croatul"-"Hrvac".

Un urmaș lui Toma este Petru Rácz de Noșlac, numit Translator Imperial pentru Relațiile Romane de către Rudolf al II-lea de Habsburg (apare ca "Petrus Ratz de Nagylak" în documentul german), apoi Ambasador Imperial la Curtea Rusă din Sankt Petersburg. Acesta este Petru Rácz I, proprietar de

domenii la Teiuș și Noșlac, care primește domeniul Gîlgău de la Rudolf al II-lea de Habsburg ca recompensă pentru serviciile aduse Coroanei (devenind astfel Petru Rácz I de Gîlgău). Soția lui Petru Rácz I a fost Domnița Zamfira, fiica cea mare a lui Ioan Noroce, logofăt de Pitești și de Sebeș și nepoata lui Mircea Ciobanul, domnitor al Țării Românești.

În 1595, Petru Rácz I și soția sa Zamfira, precum și Mihail Rácz II (rudă cu Petru Rácz I- nu se știe de ce grad) ctitoresc la Teiuș biserica cu hramul «Intrarea în Biserică a Maicii Domnului» (azi Biserica Greco-Catolică, monument istoric). Petru Rácz I de Gîlgău moare la 28 octombrie 1599 în

bătălia de la Șelimbăr, ca ofițer al lui Mihai Viteazul; soția sa va deceda în 1625- ambii fiind înmormântați în biserica ctitorită de ei la Teiuș. În biserică se află tabloul votiv în care sunt pictați Petru Rácz I de Gîlgău și soția sa, Zamfira (v. foto 1); totodată, blazonul familiei Rácz de Gîlgău (v. foto 2¹⁴). Din păcate, intervenții ilegale din 2001 au dus la dezhumarea osemintelor ctitorilor, distrugerea lespezilor de mormânt și la repictarea unei părți din frescă. Nu se cunoaște unde se află în prezent osemintele ctitorilor și obiectele găsite în morminte¹⁵.

foto 1. Tabloul votiv din Biserica Greco-Catolică din Teiuș, înfățișându-i pe Petru Rácz I de Gîlgău și pe soția acestuia, Zamfira

foto 2. blazonul lui Petru Rácz I de Gîlgău, aflat în Biserica Greco-Catolică din Teiuș

14 fotografiile aparțin lui Ioan Gheorghe Rațiu; sursa foto: <http://www.biserici.org/>

15 <http://septemcastra.cluj.travel/2010/01/memoriu-pentru-memoria-ratestilor/> și "Istoria familiei Rațiu" la <http://www.ratiudemocracycenter.org>

În 1625, Gabriel Bethlen reînnoiește titlul nobiliar al familiei prin Ștefan Rácz de Noșlac.

Adam, fiul lui Petru Rácz I de Gîlgău a fost om de încredere al lui Gheorghe Rákóczi al II-lea; în 10 ianuarie 1644, principele îl trimite pe Adam Rácz de Gîlgău în întâmpinarea oștirilor moldovenești ale lui Vasile Lupu, cu care se aliase în vederea cuceririi Poloniei. De asemenea, îl însărcinează cu conducerea acestor corpuri de armată, până la întoarcerea lui Barcsay Akós (pe atunci diplomat în Moldova). În 22 februarie îi dă indicații să mute oastea din Odorhei spre Mureș, iar la 5 martie îi cere să conducă oastea moldovenească din Dej spre Jibou astfel încât să ocolească moșiile lui Seredi și a mamei soției lui Andrei Báthory. Deși Adam Rácz a supravegheat îndeaproape armata moldovenească, orice precauție a fost zadarnică- oștenii moldoveni au jefuit și incendiat totul pe unde au trecut.

În 22 noiembrie 1648, Adam Rácz este trimis la pașa din Timișoara, fiind însărcinat să îi prezinte acestuia daruri în data de 24.

Adam Rácz de Gîlgău a avut 10 fii, ai căror urmași- prin diverse succesiuni și alianțe- au stăpânit domeniul Gîlgău până la sfârșitul sec. XIX.

În 1653, regalitatea confiscă posesiunile din Noșlac ale familiei Rácz, urmașii acesteia mutându-se la Teiuș, unde familia mai deținea posesiuni. Ulterior, Gheorghe Rákóczi al II-lea întărește familia Rácz în posesiunile de la Teiuș și le redă titlul nobiliar, ei fiind consemnați ca "Ratz von Tovis". Mai târziu, Ștefan Rácz (Ratz) și fiii săi se mută la Turda, unde se va perpetua o altă ramură a familiei.

Un urmaș al lui Adam Rácz de Gîlgău, Ștefan, este căpitan al infanteriștilor în armata lui Mihai Apafi I și poartă o corespondență asiduă cu acesta: într-o scrisoare trimisă din Cluj și datată 31 mai 1662, principele îl însărcinează pe Ștefan Rácz de Gîlgău cu protejarea episcopului de Vác; totodată îi cere să se implice în eliberarea de sub asediul lui Ioan Kemeny a cetății Bethlen, promițându-i în acest scop și ajutor armat. În 28 octombrie, principele îi scrie ca să îl cheme la o întrunire militară. Într-o altă scrisoare, în 6 decembrie, principele îi cere lui Ștefan Rácz să îl prindă pe Bánffy Dénes, care e de partea lui Ioan Kemeny. În 6 februarie 1663, principele îi scrie din nou lui Ștefan Rácz, cerându-i să nu permită sașilor bistrițeni să ducă hrană gărzilor nemțești din Gherla. Corespondența între principe și Adam Rácz denotă o încredere deplină pe care principele o are în căpitanul infanteriei sale.

Nu doar principele Apafi corespundează cu Ștefan Rácz de Gîlgău, ci și soția acestuia, Anna Bornemisza. Aceasta îi mulțumește într-o scrisoare din 24 februarie 1663 pentru că i-a transmis poruncile sale stăpânei moșiilor din Lăpușul Românesc și Libotin. Totodată, îl avertizează că are detractori din cauza fidelității sale față de principe, dar îl încurajează să nu se teamă de aceștia.

În martie 1664, un alt Rácz- Petru Rácz, șef al domeniilor de vânătoare- este chemat la adunarea națională de la Sighișoara, ce urma să aibă loc în noiembrie¹⁶.

În 1681, Mihai Apafi I întărește drepturile lui Ștefan Rácz asupra proprietăților de la Gîlgău, Teiuș, Odverem, Poiana Blenchii și Fălcușa; totodată, reconfirmă și vechiul titlu nobiliar al familiei, "Ratius Nagylak" (Rațiu de Noșlac)¹⁷.

Dintre descendenții familiei Rácz îi amintim aici pe Vasile (Basiliu) Rațiu (1783-1870) și pe Ioan Rațiu (1828-1902).

Vasile Rațiu a fost protopop greco-catolic, canonic și prepozit capitular de Alba Iulia și de Făgăraș, semnatar al Declarației de la Blaj, ctitor al Bisericii Greco-Catolice din Turda, membru fondator al ASTRA. Protopopul Vasile Rațiu este primul din familie care a renunțat la scrierea maghiară sau germană a numelui familiei (Rácz, Rats), descendenții lui continuând să îl scrie în română (Rațiu); totodată, a publicat în 1854 o "Istorie bisericească" tipărită cu litere latine.

Ioan Rațiu a fost avocat, revoluționar pașoptist, președinte al Partidului Național Român din Transilvania, unul din semnatarii Memorandumului din 28 mai 1892. Din aceeași familie Rațiu a făcut parte și politicianul român Ion Rațiu, deputat PNȚCD între 1990 și 2000.

16 Istoricul ramurii de Gîlgău a familiei Rațiu este extras din: Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901

17 "Istoria familiei Rațiu" la <http://www.ratiudemocracycenter.org>

9.2. evoluție urbanistică

În ceea ce privește evoluția urbanistică a localității, Kádár József menționează în Monografia sa o legendă locală care spunea că satul exista și pe vremea lui Béla al IV-lea (sec. XIII) și se afla în locul numit "Pe Față". Din acest loc, s-ar fi mutat în zona "Preluci", după care - într-un moment necunoscut - s-a mutat pe locul actual.

Legenda citată de Kádár József pare a fi întărită de materialul arheologic găsit în punctele "Preluci" și "Pe Față", care atestă punctele respective ca fiind vechile vetre ale satului în perioada medievală¹⁸.

După Kádár József, această mutare a vetrei satului ar avea justificare în faptul că satul se afla în calea tuturor armatelor ce treceau prin Culoarul Someșului, fiind expus ravagiilor tuturor războaielor. Astfel, sătenii și-ar fi căutat adăpost în zone mai greu accesibile și mai ușor de păzit, pe culmi de munte. Kádár József mai presupune și faptul că mutarea vetrelor trebuie să fi fost legată de prezența turcilor la sud de Someș, datând astfel o primă mutare în perioada 1658-1660 (perioada în care Barcsay Ákos, sprijinit de turci și de tătari, încerca să obțină tronul Transilvaniei) și pe următoarea în perioada 1703-1712 (în timpul războiului curuților). De altfel, pentru această perioadă avem acea însemnare din 1694: "*locuitorii stau în șapte părți în pădure*" - care arată o vatră dispersată în locuri de refugiu și poate chiar o risipire pe poziții provizorii a satului aflat deja în cursul mutării.

Ultima mutare a satului trebuie să fi avut loc la începutul sec. XIX, când localnicii au fost obligați prin ordin al comitatului să își abandoneze vetrele de refugiu, sub amenințarea demolării caselor celor care refuză mutarea¹⁹.

Cert este că prima hartă pe care o avem la dispoziție, făcând parte din prima ridicare topografică imperială (hărțile iosefine din 1764-1785) reprezintă satul în poziția sa actuală - v. foto 3²⁰.

Observăm aici că satul avea 43 de case la sfârșitul sec. XVIII, risipite în partea estică a satului și adunate în partea de vest; în centru se afla o biserică. În partea de vest se observă și o parcelare incipientă, cu parcele a căror formă este generată de condițiile de relief (mai mari în partea dinspre dealuri, mai mici între drum și albia pârâului Poiana). Din modul de organizare a parcelelor se poate înțelege că partea de vest este mai veche, tendința de dezvoltare a satului în sec. XVIII fiind spre est (în zona cu țesut mai rarefiat). Este evident că satul s-a format în relație cu așa-numitul fost drum național ("verlassene Landstrasse"), de o parte și de alta a acestuia. Se văd deja trasate noile drumuri, cele care există și azi.

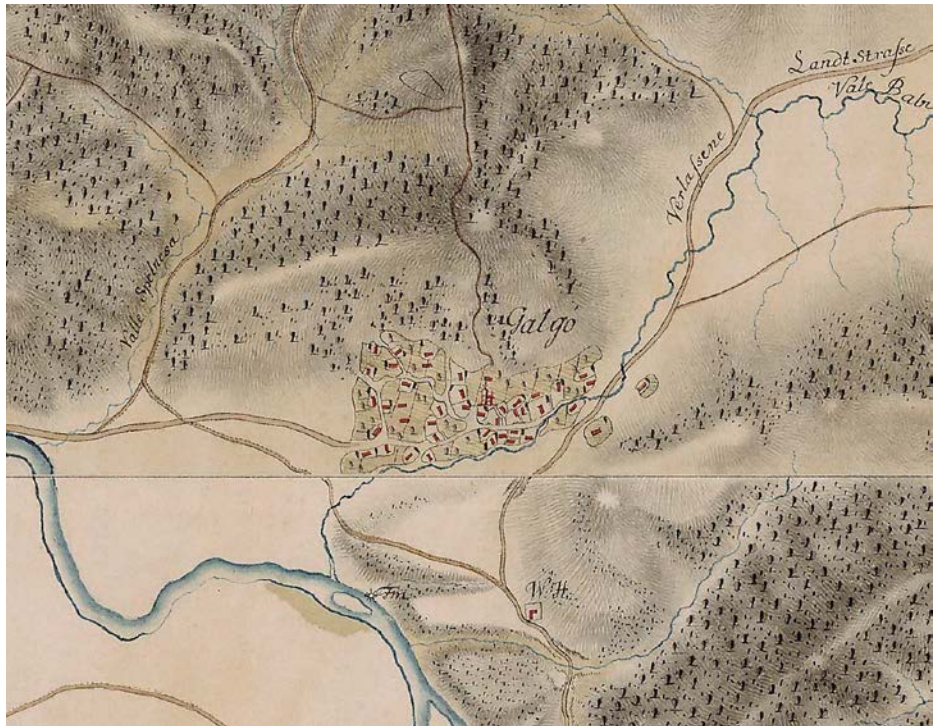

foto 3: satul Gilgău în ridicarea topografică iosefină

18 idem. 1

19 Kádár József - "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. III pag. 501-513

20 sursa: http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

Următoarea hartă pe care o putem analiza este Planul Director de Tragere din 1924- v. foto 4²¹.

În harta din 1924 observăm că satul se extinsese atât pe Valea Poienii, cât și spre est, de o parte și de alta a drumului național (azi DN1C/ E58). Traseul drumului național se clarificase, la fel și relația cu fostul drum național; de asemenea, drumurile interioare ale satului se conectaseră cu noul drum național. Apăruse calea ferată și gara (din 1890).

Se observă o densificare a construcțiilor în zona drumului național și a Văii Poienii, precum și o rarefiere a acestora în nucleul vechi al satului (partea vestică, sub dealuri).

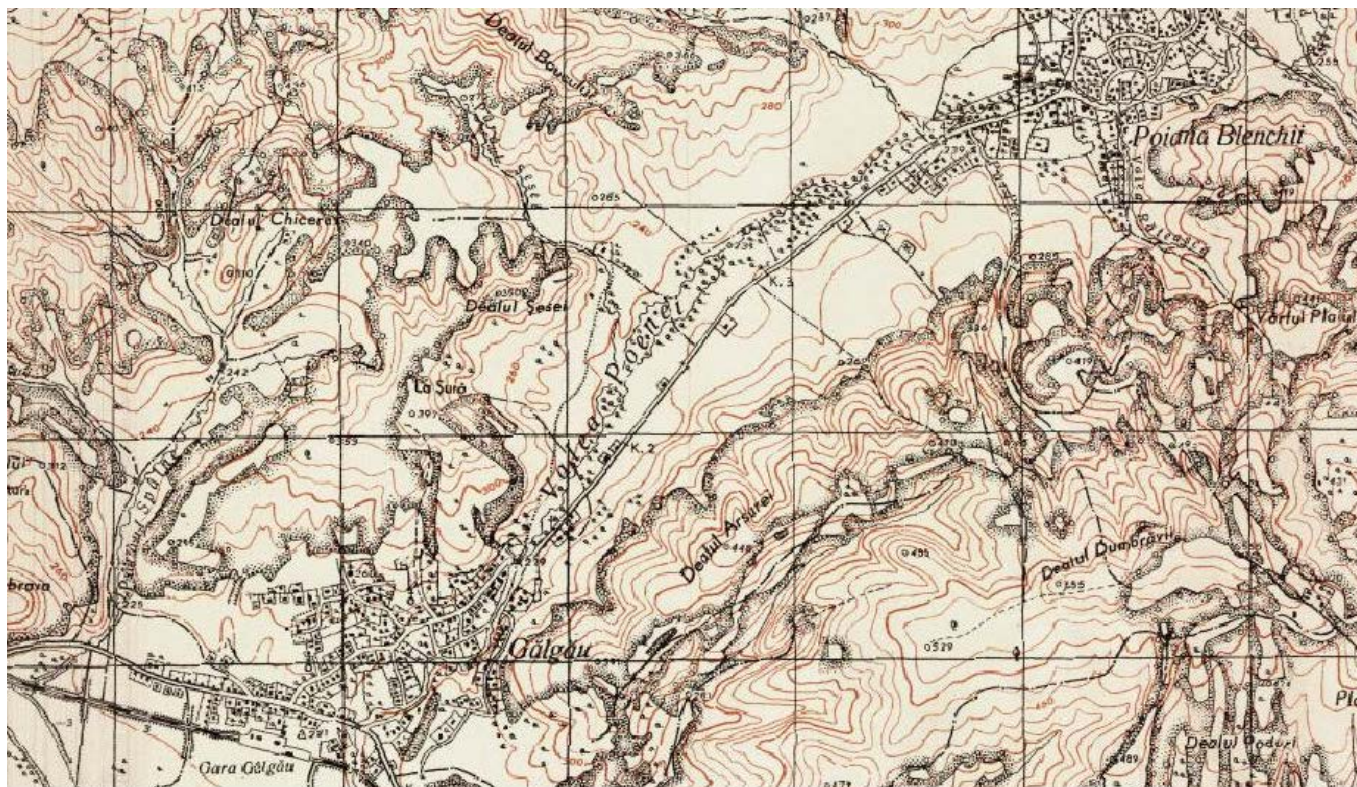

foto 4: satul Gîlgău în Planul Director de Tragere 1: 20000 din 1924

În continuare analizăm harta localității din PUG 2000- v. foto 5.

În primul rând, se observă regularizarea parcelarului adiacent drumului național și Văii Poienii- consecință a sistematizării satelor din perioada comunistă. În partea de nord a satului (vechea vatră), densitatea construcțiilor e mai slabă.

Se observă și prezența zonei de producție din partea de vest, înființată în perioada comunistă (fosta întreprindere "Avicola" și fostul I.C.F.).

21 sursa imaginii: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

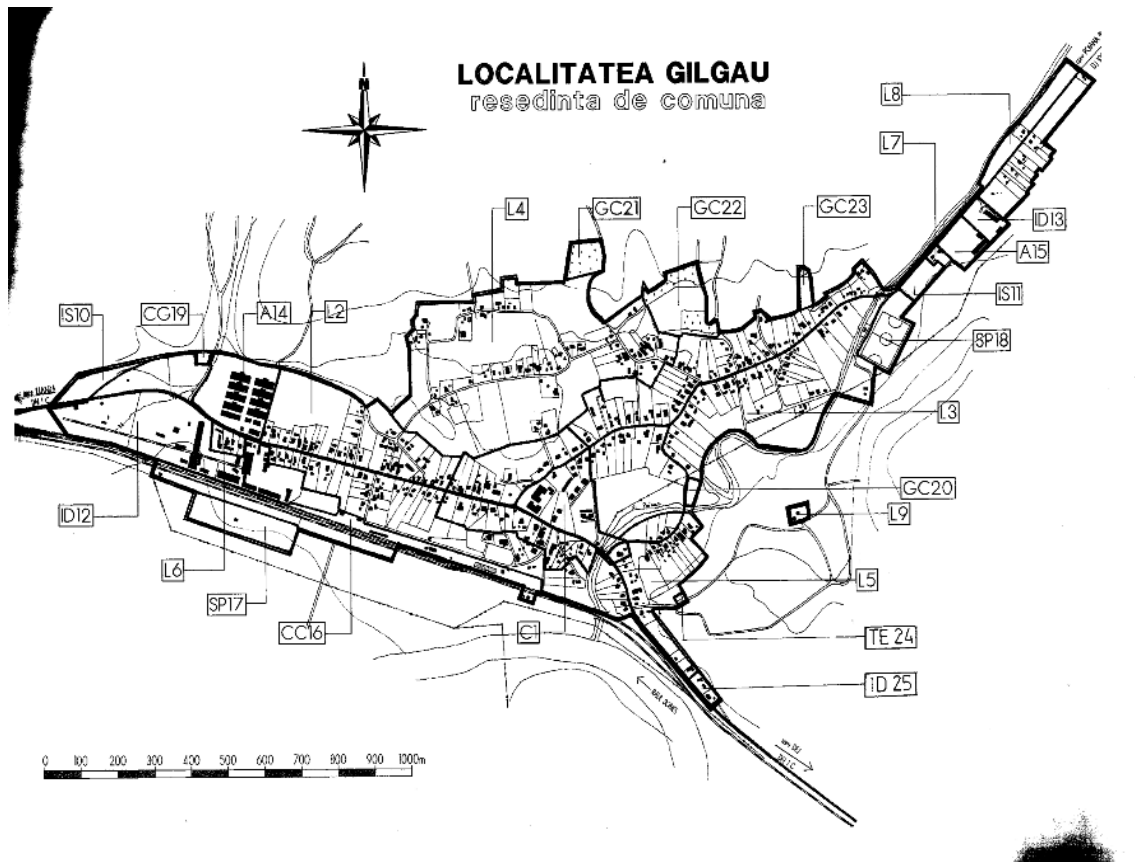

foto 5: satul Gilgău în PUG 2000

Situația actuală se poate vedea în fotografia din satelit a satului - v. foto 6²².

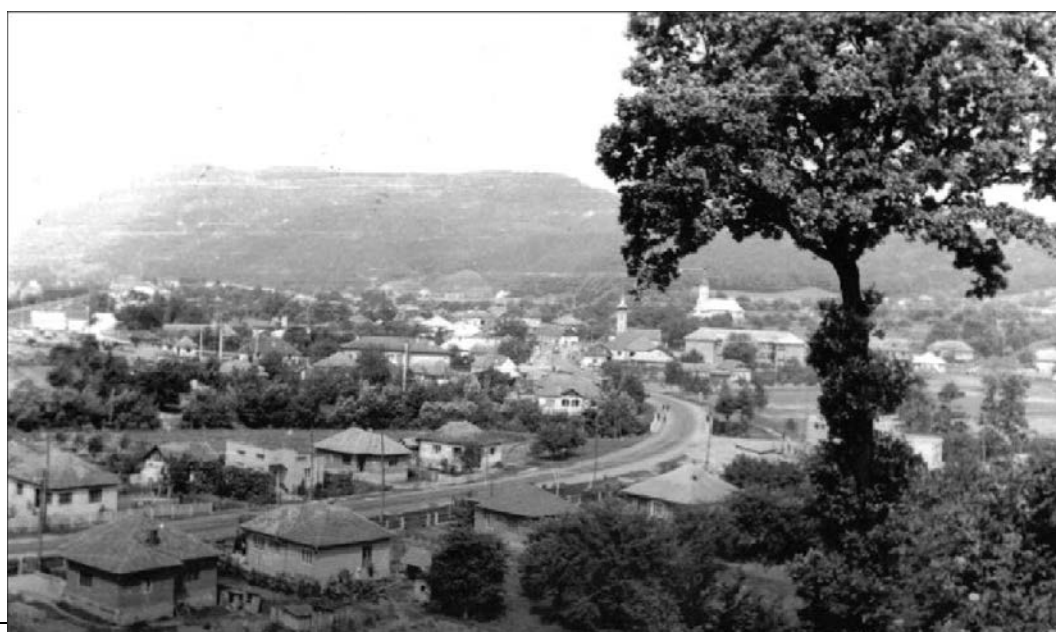
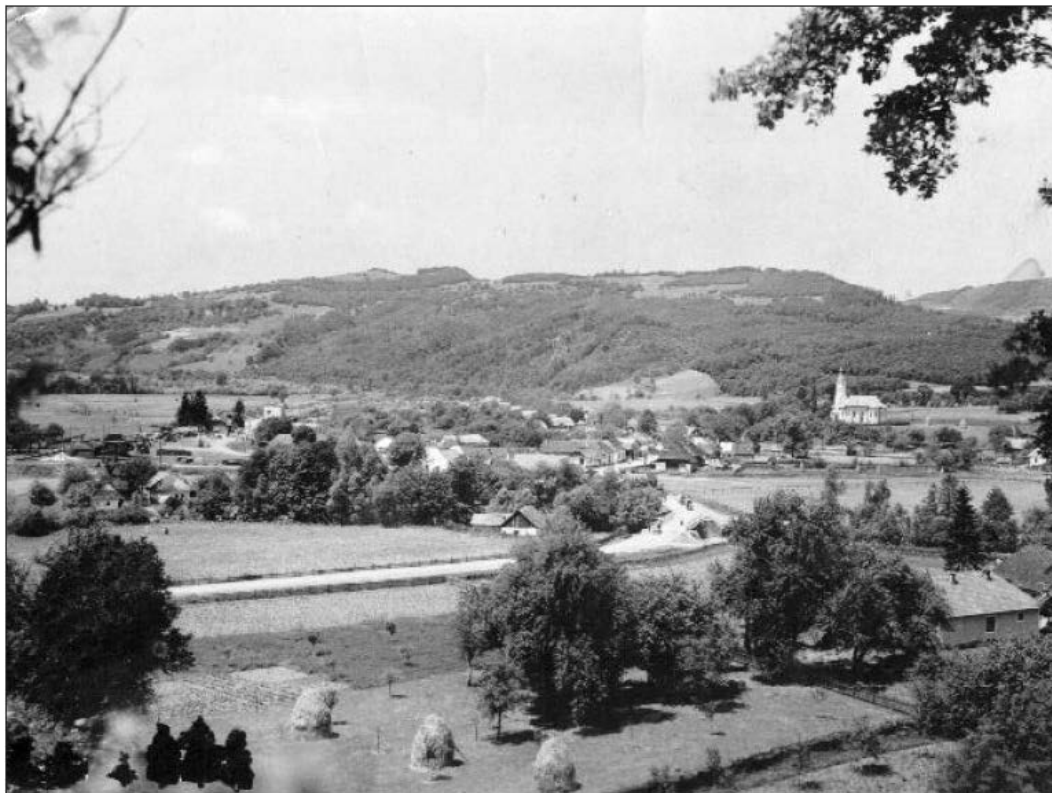

22 sursa: Google Earth

foto 6: imagine din satelit a satului Gîlgău

După cum putem vedea, continuă tendința de depopulare a zonei de nord a satului (vechea vatră a satului din sec. XVIII); de asemenea, observăm cum densitatea țesutului construit scade și de-a lungul drumului național.

O evaluare a evoluției urbanistice a localității se poate face comparând fotografiile din momente diferite. Iată mai jos o comparație între anul 1940 și anul 1970²³:

23 sursa imaginilor: Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 17, 20

Este evidentă, comparând cele două imagini ale aceleiași zone a localității, tendința de ocupare cu construcții a terenurilor adiacente drumului național. Se observă și faptul că drumul fusese deja sistematizat și asfaltat.

9.3. evoluție demografică, socială și economică

9.3.1. demografie

Evoluția demografică a început să fie analizată prin recensăminte începând cu anul 1850. Înainte de acest an, statisticile referitoare la populație reieșeau din listele de conscripție făcute în diverse scopuri (fiscal, militar) și mai târziu (în prima jumătate a sec. XIX) din registrele bisericilor, școlilor- cu scop științific (realizare de hărți, anuare).

Informații referitoare la evoluția demografică a Gîlgăului în Evul Mediu găsim în Monografia lui Kádár József.

Astfel, o primă însemnare referitoare la locuitori avem dintr-o conscripție din 1553: "*sunt 6 porți²⁴ de iobagi și 10 săraci*".

În 1603, după trecerea prin sat a armatelor lui Giorgio Basta și Mihai Viteazul, urmate de trupele victorioase ale generalului Bem, satul este complet distrus și nu mai are nici un locuitor.

În 1658 se menționează un număr de 15 iobagi plătitori de impozit în slujba văduvei lui Adam Rác.

În jurul anului 1703 (după repetatele incursiuni ale turcilor care cuceriseră satele de la sud de Someș și la începutul războiului curuților) se înregistrează în sat "*25 de iobagi pe 25 de parcele, din care doi trăiesc din treierat; 25 de case sunt distruse*".

În 1713 sunt înscrși "*12 iobagi, 19 jeleri vechi și 3 jeleri noi, 30 de migratori. Toți stau în 30 de case cu teren*".

La Conscripția din 1750 se înregistrează: "*un locuitor liber locuiește pe un teren cu casă, 48 de iobagi stau pe 22 ¼ parcele în 25 de case- unul din ei văduv-, 5 jeleri cu teren și un jeler văduv stau în 6 case, 5 jeleri fără teren- din care trei văduvi- în trei case*".

În 1831 în sat se află 340 de locuitori.

În 1838 sunt menționați: 16 *immunis* (nemeși neplătitori de impozit) din care 12 știu să scrie- 13 maghiari și 3 români; 50 de ortodocși- atât iobagi capi de familie, cât și jeleri.

În 1843, nemeșii care locuiesc în sat sunt în număr de 26, din care 25 de maghiari și un român.

În 1850 sunt 36 de tineri încorporabili în Gîlgău.

În 1857, în sat se află 127 de case, locuite de 549 de persoane din care 361 ortodocși, 69 luterani, 58 greco-catolici, 28 romano-catolici, 26 israeliți, 7 armeano-catolici. Tot în acest an, populația după grupe de vîrstă este²⁵:

1857	populația după vîrstă											
	bărbați						femei					
	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Gîlgău	37	45	64	57	54	24	30	62	53	71	41	11

În 1886, din 503 locuitori sunt 428 ortodocși, 32 reformați de cult helvetic, 30 israeliți, 7 greco-catolici, 6 romano-catolici.

24 "porți fiscale"- unități fiscale, formate în general din câte două gospodării- v. Florin Ardelean- "Oastea portală în transilvania princiară (1542-1653)" p. 159- publ. în "Banatica" la <http://banatica.ro/media/b202/faop.pdf>

25 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 28

În 1891, satul are 769 de locuitori, din care 450 ortodocși, 125 greco-catolici, 84 reformați, 72 israeliți, 30 romano-catolici, 5 luterani și 3 unitarieni.

La recensământul din 1900, reiese că satul ocupă 2501 iugăre, avînd 185 de case și o populație de 857 de oameni din care 851 civili și 6 militari, 3 plecați din sat de mai mult de șase luni și 12 străini vizitatori. Din totalul caselor, 12 erau construite din cărămidă, 3 din chirpici și 170 din lemn. 120 dintre case erau acoperite cu șindrilă și 65 cu paie. Se observă aici numărul mare de case acoperite cu șindrilă,

comparativ cu celelalte. La același recensământ, populația pe grupe de vîrstă este:²⁶

1900	populația după vîrstă						
	0-5 ani	6-11 ani	12-14ani	15-19 ani	20-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Gîlgău	131	109	42	79	240	189	70

Recensămintele din 1850 până în 2002 sunt sintetizate în tabelele ce urmează²⁷. Primul tabel reprezintă populația după etnie, al doilea reprezintă populația după religie- cu rezervele față de acuratețea datelor arătate în Cap. II. "Comuna Gîlgău", pct. 2.3. "Evoluție demografică".

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	564	411	87	-	-	36	22	-	-	-
1880	600	490	86	-	24	-	-	-	-	-
1890	769	597	156	8	8	-	-	-	-	-
1900	857	535	316	4	2	-	-	-	-	-
1910	900	607	250	21	22	-	-	-	-	-
1920	794	614	49	-	131	131	-	-	-	-
1930	835	676	30	-	129	120	7	-	-	-
1956	876	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	965	943	22	-	-	-	-	-	-	-
1977	940	935	5	-	-	-	-	-	-	-
1992	838	831	5	-	2	-	1	1	-	-
2002	732	722	10	-	-	-	-	-	-	-

Am eliminat înregistrările aferente anului 1941, pe care le detaliem în Cap. II. "Comuna Gîlgău", pct. 2.3. "Evoluție demografică", cu explicațiile de rigoare.

26 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 36

27 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" și "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	romano -catolici	refor mați	luterani	unitari ieni	israeliți	alții	bapțiști	advențiști
1850	564	419	14	30	65	-	-	36	-	-	-
1857	549	361	58	28	69	-	-	26	7	-	-
1869	652	476	4	45	-	105	-	22	-	-	-
1880	600	450	29	13	67	-	-	41	-	-	-
1890	769	450	125	30	84	5	3	72	-	-	-
1900	857	471	135	35	93	2	3	118	-	-	-
1910	900	513	118	24	69	-	-	176	-	-	-
1920	461	451	8	-	2	2	-	-	-	-	-
1930	835	630	54	3	24	3	-	121	-	-	-
1941	972	593	146	21	96	5	1	103	7	7	-
1992	838	738	5	5	1	-	-	2	87	9	71
2002	732	637	-	-	-	-	-	-	18	9	68

În 1992, distribuția populației pe grupe de vârstă a fost ca în tabelul următor²⁸:

1992	populația după vârstă								
	0-9 ani	10-19 ani	20-29 ani	30-39 ani	40-49 ani	50-59 ani	60-69 ani	70-79 ani	80+
Gîlgău	100	126	94	88	83	146	128	47	26

9.3.2. societate

Din punct de vedere socio-cultural, situarea avantajoasă a satului în raport cu principalele căi de comunicații (drumul și calea ferată) a făcut ca locuitorii să aibă acces rapid la informații și la schimburi culturale cu locuitorii orașelor și satelor apropiate, ceea ce a dus la atingerea unui statut social ridicat al localității, comparativ cu satele din jur.

Astfel, localitatea a avut unul dintre primele oficii poștale comunale din Transilvania: în 1722 s-a înființat Direcția Poștală pentru Transilvania, cu șase linii principale de trăsuri poștale. Una dintre acestea a fost linia Cluj- Baia Mare, cu stație la Gîlgău²⁹. În 1787, guvernul a ordonat înființarea unui oficiu poștal la Gîlgău, iar în 1820 se construise deja o clădire pentru acest oficiu poștal.

28 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 47

29 Daniel Mureșan: "Filatelie și istorie poștală- contribuții privind istoria Poștei sălăjene"- publicat în Caiete Silvane/ 12 ianuarie 2008- v. <http://www.caietesilvane.ro/indexcs.php?cmd=articol&idart=291>

În 1852, satul primește statutul de reședință subcercuală, având solgăbirău (judecător); în 1865, acesta își va muta reședința la Ileanda.

În 1894 se înființează postul local de jandarmerie.

Din 1896, la Gîlgău se țin două târguri naționale pe an, foarte vizitate și un târg săptămânal în fiecare vineri.

O dată cu darea în folosință a căii ferate Dej-Jibou-Zalău (1890) se dă în folosință și stația de cale ferată; tot din 1890 funcționează serviciul de telegraf.

În 1900, 235 de localnici din Gîlgău sunt știutori de carte.

În 1913 a avut loc adunarea ASTRA la Gîlgău.

În 1919 se deschide prima școală de stat în limba română.

În 1920, Anuarul SOCEC prezintă satul Gîlgău astfel³⁰:

GÂLGĂU

Comună rurală. Plasa Ileanda-Mare. Secret. cercual Poiana-Blanchi. Locuitori 900.

*Primar, Gavril Martin.— Notar, Ludovic Simon.
— Învățător, Isaiu Ioan.— Preot Paroh, Goron
Ioan.— Preot, Goron Gavril.*

*Cârciumari: Iunac Iacob, Rednic Simion, Rosen-
berg Simon văd., Wexler Samuil.*

*Cismari: Mark Samoilă, Mozes Herman, Mozes
Rafael.*

*Comercianți (art. mixte): Iunac Iacob, Oros Iosif,
Leb Marcus d-na, Schwimer Bernard, Wechsler
Samoilă.*

Croitori: Marcovici Solomon

*Lemne (comercianți de): Bojnitzer Lazăr, Hoch-
teil Herman, Marcus Leb.*

*Măcelari: Abraham Mihai, Dub Abraham, Red-
nik Simion.*

Mori: Hochteil Herman, Uranyi Aladar d-na.

Spirt (fabricii): Uranyi Aladar d-na.

*Proprietari de moșii: Urany Margareta d-na
(249 jug.).*

*Arendași de moșii: Obștea comunei (în arendă
forțată (249 jug.).*

Se observă la nivelul anului 1920 o activitate economică intensă, cu comerț înfloritor.

În perioada comunistă s-a înființat școala cu 10 clase (azi Liceul Tehnologic) și căminul cultural.

În 1972 s-a inaugurat Muzeul Școlar din Gîlgău, la inițiativa profesorilor Vasile și Margareta Lar.

Sub aspect confesional, remarcăm o diferență față de celelalte sate ale comunei Gîlgău: în satul Gîlgău, comunitatea ortodoxă s-a menținut și după înființarea cultului greco-catolic (începutul sec. XVIII), doar o parte a localnicilor acceptând unirea cu Roma. În plus, aici a existat o diversitate mai mare de confesiuni, existând - pe lângă comunitatea românească ortodoxă majoritară- comunități de români greco-catolici, reformați, israeliți și romano-catolici.

Comunitatea ortodoxă a avut o mică biserică din lemn cu hramul "Sf. Arhanghel Mihail", construită în 1658 în locul "Preluci" (a doua vatră cunoscută a satului). În sec. XVIII, când satul s-a mutat în vatra actuală, localnicii au mutat și biserica în noua vatră.

Între 1793 și 1795, preot paroh a fost Petru Jurcă, cel care slujea în același timp și la biserica din Bârsău Mare.

În 1811, în urma circularei trimise de către episcopul greco-catolic Ioan Bob prin care cerea

protopopilor să înființeze școli, o asemenea școală s-a înființat și în Gîlgău în cadrul comunității ortodoxe, sub conducerea diacului Simion. Școala funcționa în timpul iernii, între Sf. Mihail și Sf. Gheroghe. În anii următori, la școală predau pe rând Todoricu Diacul (1841- 1850), Andrei Ciubăncan (1850- 1858), Teodor Viman (1858-1868), Tănase Cămpan, Ioan Goron și Simion Goron până în 1897³¹.

În 1870, școala primește statut de școală confesională permanentă; în 1886 comunitatea construiește o mică școală din lemn, iar din 1890 plătește împreună cu sătenii din Poiana Blenchii salariul învățătorului, care predă prin rotație în ambele școli. Din 1901 nu mai funcționează din lipsă de fonduri, singura școală din sat rămânând cea reformată.

În 1898, preotul ortodox era Vasile Goron (acesta a slujit între 1852 și 1907; el a inițiat construcția clădirii școlii).

În 1930 a început construirea noii biserici de zid, care a fost terminată în 1937 și sfințită cu hramul "Pogorârea Sfântului Duh".

În 1939, biserica de lemn a fost strămutată în Breaza/ Prahova, iar în 1951 în Șuiești/ Vâlcea.

Comunitatea reformată s-a format în 1769, când o ramură de religie reformată a familiei Rác de Gîlgău a adunat alături un grup de moșieri locali reformați din Gîlgău și Poiana Blenchii.

În 1850 s-au alăturat comunității din Sălișca, iar ulterior celei din Cățcău, iar preotul slujea prin rotație în toate comunitățile din parohie. Tot din 1850, comunitatea începe să țină registrul de stare civilă.

În 1887, comunitatea reformată din Gîlgău număra 61 de persoane.

În 1888, Farczádi Simó Lajos- moșier de Poiana Blenchii, deputat în Adunarea Națională și administrator principal parohial-, donează suma necesară construirii școlii confesionale a cultului reformat. Ca urmare, s-a construit o școală pe fundație de piatră, cu învelitoare de șindrilă, în care o sală a fost destinată practicării cultului. Pentru aceasta s-au adus un armoniu și două clopote. Școala a fost dotată cu material didactic pe cheltuiala inspectorului școlar Simó Béla, fiul lui Simó Lajos. Implicarea celor doi Simó - tată și fiu- în ridicarea acestei școli a făcut ca școala să mai fie numită și "școala Simó".

Școala a început să funcționeze în anul școlar 1888-1889. Din 1896 devine școală de stat.

În 1895, la insistențele lui Farczádi Simó Lajos se înființează Grădinița de Stat pentru copii, prin ordinul ministerial nr. 24180.VI/6. A fost numită educatoarea Pepich Wilma.

În 1898, învățător la școala de stat maghiară era cantorul Toderan Pompei, care a fost distins cu premiu de onoare pentru activitatea sa. Din 1901 această școală este frecventată și de copiii români.

În 1942-1943 a fost construită o biserică reformată, care în 1970 a fost demolată.

Comunitatea greco-catolică aparținea de parohia Bârsău Mare, iar cea **romano-catolică** aparținea de parohia Dej³².

9.3.3. economie

Deși a fost în defavoarea localității pe tot parcursul Evului Mediu din cauza deselor treceri de trupe armate prin localitate, accesul rapid la căile principale de comunicații (drumul și, ulterior, calea ferată) a determinat o creștere economică fără precedent, începînd cu jumătatea sec. XIX (după împărțirea moșiilor urbariale).

31 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 124-125

32 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. III pag. 501-513

Despre evoluția economiei localității avem date din conscripțiile fiscale și mai târziu din recensăminte, după cum arată Kádár József în Monografia sa:

În 1552, voievodul de Ciceu, Bank Pál, solicită în mod nedrept satului Gîlgău să dea peste dările obișnuite (v. Cap. II. Comuna Gîlgău) câte 75 denari și 5 forinți la doi boi și o vacă, 1 forint la 7 miei, 30 denari la 15 pui, 24 denari la 4 cași, 1 forint la 4 funturi de unt. În plus, au plătit ofițerului din Reteag 2

forinți și 66 denari la fiecare 8 *câble*³³ de ovăz și 25 denari la fiecare jumătate de câblă de cereale.

Avem apoi însemnarea din conscripția fiscală din 1553 : "*sunt 6 porți de iobagi și 10 săraci*, adică o bază de impozitare extrem de scăzută- aproximativ 12 familii plătitoare de impozit și 10 familii neplătitoare de impozit. Evident, situația economică a localității în 1553 era una extrem de proastă.

În 1603, după luptele între armata habsburgică și cea maghiară, satul este complet distrus și nu mai are nici un locuitor. Cel mai probabil, locuitorii s-au refugiat în pădurile de pe dealurile înconjurătoare.

În 1658 se menționează un număr de 15 iobagi plătitori de impozit în slujba văduvei lui Adam Rác.

În jurul anului 1703 (după incursiunile turcești de la sud de Someș și la începutul războiului curuților) se înregistrează în sat "*25 de iobagi pe 25 de parcele, din care doi trăiesc din treierat; 25 de case sunt distruse*"- se observă, de asemenea, o economie prăbușită, cu 25 de locuințe distruse. În 1703, impozitul total plătit de localnici în bani și bunuri a fost de: 42 forinți, 8½ câble de grâu, 8½ câble de ovăz, 3 căruțe de fân și o vită de carne.

În 1713 sunt înscriși "*12 iobagi, 19 jeleri vechi și 3 jeleri noi, 30 de migratori. Toți stau în 30 de case cu teren*"- numărul jelerilor arată că satul își revenea după război; de asemenea, prezența unui număr mare de migratori (țărani care umblau din sat în sat în căutare de lucru) arată că toată Transilvania încerca să își revină după degringolada războiului: foștii militari sau sătenii cărora războiul le distrusese rosturile umblau în căutare de locuri mai prielnice în care să încerce să se stabilească.

Tot în 1713, totalul terenului impozabil este de 180 de câble, de asemenea bunuri impozabile sunt: 28 de boi, 80 de căruțe de fân, 4 câble de ovăz, ½ câblă de mei, o câblă de mazăre, 6 câble de porumb, 6 bivoli, 80 de vaci cu vițeii, 60 de porci, 8 stupi de albine, 10 oi și o capră; la impozit se adaugă o datorie de 38 de forinți.

În 1748, impozitul total achitat de comunitate a fost de 197 de forinți și 24 de creițari.

În 1749, impozitul a fost de 167 de forinți.

La Conscripția din 1750 se înregistrează: "*un locuitor liber locuiește pe un teren cu casă, 48 de iobagi stau pe 22 ¼ parcele în 25 de case- unul din ei văduv-, 5 jeleri cu teren și un jeler văduv stau în 6 case, 5 jeleri fără teren- din care trei văduvi- în trei case*". Se mai înregistrează 43 de parcele distruse (parcele de pe care iobagii au murit sau au plecat). Există și un industriaș- un morar. Observăm aici o creștere a populației, în general, față de anul 1713, dar și o creștere a numărului iobagilor și o scădere a numărului jelerilor, ceea ce denotă o sărăcire a populației, după o scurtă perioadă de creștere economică. Numărul mare de parcele abandonate confirmă această presupunere.

Tot la Conscripția din 1750 se menționează: *terenul din lunca Someșului este fertil, dar inundațiile*

33 găleată, câblă (1 köböl) - unitate de măsură folosită și pentru suprafață, și pentru greutate, astfel: ca măsură de greutate, o câblă era egală cu 4 mierțe, o mierță însemnând 16 kg de grâu curat și uscat; ca măsură de suprafață era egală cu jumătate de iugăr, adică 800 stj²- v. Liviu Botezan- "Importanța conscripției ezirákylene pentru studierea sesiilor iobăgești și a obligațiilor țăranilor aserviți din transilvania între 1820-1848"- Cluj-Napoca. <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Botezan-Conscripția%20ezirákylene.htm>

cauzate de revărsările Someșului sunt dese; din această cauză, un sfert din teren nu e folosit.

Locuitorii se ocupă cu agricultura și creșterea păsărilor de curte pe care le vând în Dej și în alte locuri. Se mai ocupă cu transportul sării de la Ocna Dejului la Șimleu Silvaniei.

Terenurile din câmpie se ară cu 4 boi, iar cele de pe deal cu 6 boi; nu se pune îngrășământ: cel din luncă ar fi spălat de Someș, iar cel de pe dealuri ar fi luat de ploii.

O câblă de grâu de toamnă semănat la șes dă 6 clăi de paie la o recoltă mijlocie; la o claie iese o baniță de boabe. Terenul de pe deal dă 4 clăi de paie. Semănătura de primăvară dă 4 clăi de paie la o câblă de grâu/ 2 banițe de boabe la claie.

Vii nu sunt, dar este multă pădure; locuri de pășunat sunt puține. Porumb se pune în grădini, unde se găsește loc.

Teren arabil impozabil este de 205 ½ câble; s-au semănat 100 câble cereale de toamnă și 50¾ câble cereale de primăvară, 6 câble porumb, 90 de căruțe de fân din livezi.

De asemenea, se impozitează 56 bivoli de jug, un cal, 86 de vaci, 14 viței, 34 de oi, o capră, 41 de porci, 74 stupi de albine³⁴.

În 1775, impozitul total achitat de locuitori a fost de 244 de forinți și 56 de creițari.

În 1822, terenurile satului se clasează în clasa a II-a de fertilitate. Se impozitează 131 de câble de teren arabil, 85 de căruțe de fân, 13 boi, un cal, 31 de vaci, 24 viței, un mânz, 3 porci. Impozitul total al obștei din 1822 a fost de 172 de forinți și 17 creițari.

În 1838 sunt menționați 16 *immunis* (nemeși neplătitori de impozit)- 13 maghiari și 3 români; și 50 de români plătitori de impozit- atât iobagi capi de familie, cât și jeleri.

În 1843, în sat locuiesc 26 de nemeși- o creștere rapidă a numărului de nemeși- 10 familii în doar 5 ani.

În 1850, în Gîlgău se recenzează 32 de cabaline și 283 de bovine.

În 1857, ocupațiile locuitorilor sunt: 1 preot, 2 funcționari, 4 militari, 1 personal sanitar, 58 proprietari de pământ, 7 industriași, 3 comercianți, 13 muncitori necalificați în industrie, 9 slugi, 55 bărbați peste 14 ani cu alte ocupații, 350 femei casnice și copii sub 14 ani.

La recensământul agricol din 1895 se înregistrează terenurile după categoria de folosință, precum și animalele din gospodăria, după cum urmează:

1895	suprafață totală (iug.)	arabil	grădină	fânaț	pășune	pădure	stuf	teren neproductiv
Gîlgău	2484	895	112	259	44	1051	-	123

1895	bovine	cabaline	capre	porcine	ovine	păsări	familii de albine
Gîlgău	299	12	8	120	224	1388	21

Tot atunci, la nivelul întregului sat sunt: 1016 meri, 396 peri, 64 cireși. 46 vișini, 37 piersici, 27 caiși, 3446 pruni, 74 nuci, 2 migdali și 49 duzi³⁵.

În 1898, "locuitorii sunt români în cea mai mare parte, lângă care trăiesc maghiari și evrei. Ocupația principală a locuitorilor e agricultura, iar o parte a lor se ocupă cu vărăritul. Se hrănesc cu porumb, lapte, brânzeturi și păstăioase; poartă îmbrăcăminte făcută în casă: vara cămașă de pînză și gaci, pălărie de paie; iarna pieptar, ciorapi de șiac și opinci. Casele și anexele gospodărești se construiesc din lemn cu acoperiș de șindrilă, deși piatră de construcții se găsește suficientă.

34 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. III pag. 501-513

35 înregistrările din 1850 până în 1895 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 31

Pe terenuri cultivă toate felurile de cereale; fructe: mere altoite, pere și prune. Cresc cornute de soi ardelenesc și ovine puține. Apă potabilă au din Someș și din pâraiele Poiana și Spâlneș³⁶. În 1898, comunitatea a achitat în total impozit în sumă de 2978 de forinți și 31 de creițari.

Din cele 185 de case recensate în 1900, 12 erau construite din cărămidă, 3 din chirpici și 170 din lemn; 120 dintre case erau acoperite cu șindrilă și 65 cu paie. Se observă aici că raportul acoperișuri șindrilă/ acoperișuri paie este invers față de celelalte sate ale comunei, la același recensământ (în celelalte sate, majoritatea caselor erau acoperite cu paie la 1900)- ceea ce demonstrează o dată în plus statutul superior pe care Gîlgăul îl avea în regiune, statut care se exprima și în bunăstarea locuitorilor săi.

După primul război mondial, localitatea își reia creșterea, astfel încât în Anuarul SOCEC din 1920 observăm o activitate economică intensă: 4 cârciumari, 3 cizmari, 5 comercianți de articole mixte, un croitor, 3 comercianți de lemne, 3 măcelari, două mori. De asemenea, moșia familiei Urany în suprafață de 249 de iugăre fusese dată obștei satului în arendă forțată.³⁷

Perioada interbelică a fost caracterizată de o efervescență economică, în special datorită firmelor deschise de întreprinzători evrei în toate domeniile: exploatarea lemnului, comerț, servicii. S-au dezvoltat afaceri de exploatare a materialelor de construcții locale (piatra de var, lemn) și a altor resurse naturale- de exemplu, se exploata scoarța de stejar și gorun pentru extragerea taninului necesar în industria pielăriei. Amintim câteva mici firme de comerț: magazinul lui Dub, magazinul lui Mandel, măcelăriile lui Dub, Muncelleanu și Blaga, magazinele lui Spitz și Maier, magazinul de textile al lui Oskar; crășmele lui Geiger, Oros, Iacob și Simion Revnic; comerciantul de cherestea Leb. În sat locuiau mici prestatori de servicii: meșteri de opinci, ouărița, turtărița, zidari, dulgheri, pantofari, olar, rotari, fierari, frizer, croitorese.

În 1941, sub administrația maghiară instalată în 1940, se fac lucrări de taluzare și de dublare a liniei la calea ferată, precum și lucrări la drumul național.

După cel de-al doilea război mondial, localnicii care au supraviețuit frontului au beneficiat de Reforma agrară din 1945, prin care proprietățile Urany au fost împărțite sătenilor.

În 1946 s-a înființat cooperativa de consum.

După instaurarea comunismului, activitatea economică s-a întărit și s-a diversificat, Gîlgăul devenind un important centru de colectare în domeniul forestier. Aici se depozita producția de masă lemnoasă din bazinul Lăpușului și de pe Valea Someșului. Depozitul forestier avea peste 300 de angajați- forță de muncă locală, din satele comunei Gîlgău.

În 1950 s-a construit Baza de Recepție pentru produsele agricole.

În 1956 s-a înființat Cooperativa Agricolă de Producție; în această perioadă se desfășura electrificarea satului (foto 7³⁸).

foto 7. Fotografie din 1958- electrificarea în centrul Gîlgăului. Se

36 idem. 29

37 Prin Decretul- Lege nr. 3622/ 11 decembrie 1918, Consiliul Dirigent al Transilvaniei a fost însărcinat să redacteze proiectul Legii Reformei Agrare. În așteptarea Reformei Agrare (care a fost începută abia în 1822) s-a prevăzut cedarea în "arendă forțată" a terenurilor către cei care le lucrau. Ordonanța 87/ 1919 stipula faptul că au dreptul la arendă forțată toți plugarii care dețin mijloace de producție, astfel încât loturile de pământ s-au împărțit după numărul de brațe de muncă, de vite și unelte ale solicitanților.

38 sursa foto: Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 45

văd o cârciumă, fosta Biserică Reformată și vechea școală.

În 1960 s-a înființat Întreprinderea de Construcții Forestiere, care producea prefabricate din beton utilizate în industria forestieră.

În 1968, o dată cu reorganizarea administrativ- teritorială a României, comuna Gîlgău s-a comasat cu comuna Glod; totodată, C.A.P. Gîlgău s-a comasat cu cooperativele agricole din Bârsău Mare, Fodora și Glod.

În 1979 s-a dat în folosință Întreprinderea "Avicola", cu o capacitate de 40 000 de păsări.

În anii '80 ai secolului XX s-au dat în folosință două linii de cale ferată industrială necesare transportului de minereu de la Mina Răzoare la depozitul de minereu din Gîlgău.

După Revoluția din 1989, înfloritoarea economie a localității a început să decadă. Rând pe rând, unitățile productive s-au închis. Întreprinderea de Construcții Forestiere s-a transformat în Nordconforest și și-a redus activitatea, în contextul reducerii investițiilor în exploatarea forestieră. Întreprinderea "Avicola" s-a închis; încă există halele de producție și clădirea administrativă, închiriate către mici afaceri și aflate în stare proastă.

Au apărut mici afaceri locale, printre care: comerț cu materiale de construcții, brutării, spații comerciale, hotel cu restaurant, firmă de construcții, ateliere de prelucrare a lemnului și ateliere auto. În 1992, forța de muncă ocupată era: 100 persoane în agricultură, 14 persoane se ocupă în piscicultură, 52 persoane în industria extractivă, 2 persoane în industria prelucrătoare, 28 persoane în domeniul producerii și distribuirii energiei electrice, 28 persoane în construcții, 37 persoane în domeniul activităților hoteliere și de alimentație publică, o persoană în transporturi, 8 persoane în cercetare și informatizare, 19 persoane în alimentația publică, 13 persoane în învățământ, 2 persoane în domeniul sănătății publice, 3 persoane în domeniul turismului, 21 persoane în domeniul prestărilor de servicii către populație.³⁹

9.4. monumente, situri și așezări istorice

Pe teritoriul satului nu există situri arheologice.

9.4.4. Zone de protecție a siturilor arheologice

Nu e cazul.

9.4.5. monumente istorice

Pe teritoriul localității nu se află monumente înscrise în Lista Monumentelor Istorice.

9.5. monumente strămutate

9.5.1. Biserica de lemn "Cuvioasa Parascheva"

Comunitatea ortodoxă din Gîlgău a avut o mică biserică din lemn cu hramul "Sf. Arhangel Mihail", construită în 1658 în locul "Preluci" (a doua vatră cunoscută a satului). Anul edificării este estimat după amintirile localnicilor chestionați de către Atanasie Popa în decembrie 1930, când a studiat biserica. Aceștia își aminteau data înscrisă pe o pictură în zona altarului și au memorat-o ca fiind data construirii bisericii.

Biserica a fost strămutată o dată în 1715 în Preluci, o dată cu mutarea satului. În 1718 a fost pictată de Vasile Moldovan. O nouă strămutare a avut loc în 1790-1795 pe dealul Gărdii, când a fost din nou pictată de Mihăilă și Radu Munteanu din Gherla⁴⁰.

39 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 46, 172-176

40 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 96

Între 1793 și 1795, preot paroh a fost Petru Jurcă, cel care slujea în același timp și la biserica din Bârsău Mare. Alți preoți ai bisericii: Dumitru Enghes între 1800-1810; Simion Birtaş din Poiana Blenchiei între 1810-1837; Dumitru Căpâlna între 1810-1837; Vasile Goron între 1852-1907 (acesta a inițiat înființarea școlii și construcția clădirii școlii); Gavril Micu (1907-1918)⁴¹.

În 1814, Galambosi Sămuel plătește turnarea unui clopot pentru biserică.

În 1867 a fost construit corul din navă și s-au mărit ferestrele.

Biserica este alcătuită pe plan dreptunghiular, având atât absida altarului cât și pronaosul dispuse pe plan poligonal. Este o caracteristică mai frecventă în Moldova decât în Transilvania. Variantele cu plan poligonal sunt considerate a fi rezultate sub influența goticului, dar există și posibila explicație a economiei de material, dat fiind faptul ca acest tip apare și în zone lipsite de contact cu arta gotică⁴².

După cercetarea bisericii în 1930, Atanasie Popa o descrie amănunțit în studiul său „Biserica de lemn din Gîlgău”, publicat în "Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice, Transilvania"- 1930-31. În 1931, publică în revista "Boabe de Grâu" un studiu al bisericii din Cuhea/ Maramureș în care analizează comparativ pictura bisericii din Cuhea cu cea a bisericii din Gîlgău⁴³. În acest studiu, Atanasie Popa datează construirea bisericii din Gîlgău în 1780, datare care contrazice toate datările sale precedente.

Tot aici, Atanasie Popa remarcă pictura de pe bolta naosului, care reprezintă scene de dimensiuni mari, în loc de o țesătură de mici tablouri ca în alte biserici de lemn din zonă. Este impresionantă similitudinea unor scene pictate cu scene din biserici construite la un secol după aceasta- de exemplu, scena cu Hristos din coasta căruia iese vița de vie (foto 8).

foto 8- scena cu Hristos și vița de vie în biserica din Gîlgău- fotografie realizată în 1930 de Atanasie Popa

În 1930 biserica era deja în stare proastă, iar obștea a început construcția bisericii de zid, care a fost terminată în 1937. De atunci, mica biserică de lemn a fost abandonată. În 1939, biserica a fost strămutată la Centrul Străjeresc din Breaza/ Prahova la ordinul lui Carol al II-lea, care fusese impresionat de studiul lui Atanasie Popa și a decis să o salveze de la ruina la care comunitatea o condamnase. 80 de săteni din Gîlgău au călătorit la Breaza să asiste la sfințirea bisericii.

În 1951, la inițiativa patriarhului Iustinian Marina, biserica a fost strămutată din nou în satul său natal, Șuiești/ Vîlcea- unde se află și în prezent (v. foto 9⁴⁴). Tot în 1951 a fost sfințită cu hramul "Cuvioasa Paraschiva".

În 1991, corul bisericii din Gîlgău a călătorit la Șuiești să viziteze biserica. Dintre toate bisericile strămutate din Ardeal, aceasta este cea mai îndepărtată de locul său de origine. În cursul strămutărilor, pictura originală a fost pierdută. Biserica este înscrisă pe Lista Monumentelor Istorice cu cod LMI VL-II-m-B-09928.

41 <http://www.episcopiasalajului.ro/index.php?p=2&idmenu=0>

42 "Istoria Romîniei" vol. II, autor colectiv- Editura Academiei Populare Romîne, București 1962- pag. 328

43 "Boabe de Grâu", revistă de cultură, București, an II, nr. 8-9, august - septembrie 1931, p. 398-408

44 foto: Bogdan Ilieș; http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Biserica_din_Galgau.jpg

foto 9- biserica de lemn din Gîlgău aflată azi în satul Șuiești/ Vâlcea

9.6. monumente de for public

În Gîlgău nu se află monumente de for public aflate pe Lista Monumentelor Istorice.

9.7. opere comemorative

Nu se află în localitate opere comemorative înscrise în lista națională a monumentelor și operelor comemorative. Totuși, în parcul din centrul localității se află un mic obelisc ce amintește fiii satului căzuți pe front, în cele două războaie mondiale. Se impune protejarea acestuia prin interzicerea oricăror construcții și amenajări la o distanță mai mică de 25 m față de el (poziția acestuia pe domeniu public cu funcțiune de spațiu verde

delimitat de terenuri aflate, de asemenea, în domeniu public asigură protejarea sa în prezent).

9.8. instituții muzeale

În localitate există un mic muzeu cu caracter etnografic, înființat în 1972 de către profesorii Vasile și Margareta Lar. A început cu o colecție de obiecte tradiționale, descoperite de elevi în gospodăriile familiilor lor- fapt care i-a adus numele de Muzeu Școlar. Micul muzeu a fost inițial doar o expoziție în holul Școlii Generale, după care i s-a alocat o sală de clasă în cadrul școlii. Ulterior, s-a construit un sediu separat sub forma unei case tradiționale țărănești de pe Valea Someșului, folosindu-se chiar elemente din case țărănești dezafectate (ba chiar și ușa originală a vechii școli din Dobrocina).

Colecția a crescut, iar muzeul a devenit punct de interes turistic. În acest moment, Muzeul Școlar din Gilgău deține un patrimoniu bogat, care cuprinde: piese vestimentare, obiecte de uz casnic, unelte agricole, mobilier țărănesc.

Spațiul insuficient a făcut ca o bună parte a colecției să fie expusă într-o sală a Școlii de Arte și Meserii: piese de vestimentație, două icoane împărătești, două lăzi de zestre pictate (executate la începutul sec. XIX), fragmente ceramice din Castrul Roman de la Cășeu⁴⁵.

9.9. edificii publice și religioase

9.9.1. Biserica Ortodoxă "Pogorârea Sfântului Duh"

A fost construită între 1930-1937.

Lucrarea a fost condusă de antreprenorul Gheorghe Vidican din Nimigea. Iconostasul a fost executat de Karl Friedel din Beclean, iar pictura iconostasului, precum și cei tablourile celor patru evangheliști de pe boltă au fost realizate de un pictor necunoscut.

Clopotul a fost turnat în atelierele Ionescu din București.

În 1937 a fost sfințită cu hramul Pogorârea Sfântului Duh⁴⁶.

Există fotografii istorice din timpul construirii bisericii și din anii imediat următori ridicării ei⁴⁷.

45 informații obținute prin amabilitatea d-nei prof. Margareta Lar, fondator și curator al Muzeului Școlar din Gilgău

46 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 99; foto istorică p. 8

47 sursa fotografiilor: Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; p. 8, p. 98

biserica azi

șantierul bisericii în 1931

centrul localității în 1940- cu biserica în fundal

9.9.2. Primăria

Construcția a fost cumpărată de Ocolul Silvic de la localnicul Gavriș Vasile; după naționalizare a rămas în proprietatea statului. Având în vedere anumite detalii constructive (tâmplării și finisaje încă vizibile din construcția originală- de ex. în vestibul-, se poate presupune ca dată a execuției a sa sfârșitul sec. XIX- începutul sec. XX. Exteriorul a fost reabilitat recent.

9.9.3. Liceul Tehnologic

A fost construit între 1971 și 1973 și inaugurat în 17 septembrie 1973. A fost reabilitat recent.

9.9.4. Dispensarul Uman

A fost construit probabil în anii 60 ai sec. XX și reabilitat recent.

9.9.5. Biblioteca publică

Construcția a fost începută în 1949 ca sediu administrativ, dar nu a fost terminată decât în 1957, când a fost adaptată pentru școală. În prezent aici funcționează biblioteca publică a localității. A fost renovată recent.

9.9.7. Complexul Meșteșugăresc

A fost construit în anii '60 ai sec. XX.

9.9.8. Magazinul Universal

A fost construit în anii '60 ai sec. XX.

9.9.10. Gara

Actuala clădire a gării a fost construită în perioada interbelică.

9.9.11. clădiri industriale

Au fost construite în perioada comunistă pentru diverse activități economice (I.C.F., Avicola, exploatarea lemnului). O parte au fost preluate de societăți comerciale pentru activitățile proprii, la capacitate redusă; o parte din utilaje sunt abandonate. Dintre toate, doar pavilionul administrativ al fostei Avicola a fost renovat; toate celelalte necesită reabilitare sau dezafectare.

9.10. elemente de arhitectură tradițională

Din arhitectura tradițională locală nu s-au mai păstrat decât, cel mult, câteva anexe gospodărești. Locuințele au fost modernizate în perioada comunistă, astfel încât arhitectura locală s-a uniformizat, pierzând orice element de individualitate. Evoluția arhitecturii locuinței se poate observa în fotografia de mai jos (foto 10). Înfațișarea acestei case a devenit reprezentativă pentru arhitectura locuinței în a doua jumătate a sec. XX: e vorba despre o arhitectură tipizată, lipsită de originalitate și individualitate, care a fost implementată în toată țara, fiind întâlnită azi în toate zonele etnografice. Această arhitectură, totuși, e de o calitate bună, având elemente tradiționale (acoperișurile înalte în patru ape), volume reduse, regim redus de înălțime.

foto 10. casă în
centrul
Gîlgăului

Tot în perioada comunistă, în Gîlgău au apărut locuințele colective, destinate salariaților din industria locală. S-a încercat respectarea unor cerințe de integrare în peisaj: regim de înălțime P+1, max. P+2 în centru. Cu toate acestea, arhitectura lor tipizată este lipsită de personalitate. După 1990 au fost acoperite cu învelitoare de tip șarpantă (v. foto 11).

foto 11. Locuințe colective din perioada comunistă și intervenții postcomuniste în Gilgău

După 1990 s-au ridicat construcții fără nici o încercare de armonizare cu arhitectura locală, nici măcar cu peisajul construit modificat în perioada comunistă. Forme atipice, cu caracter urban, fără pretenții estetice; culori tari, incompatibile cu arhitectura tradițională rurală (valoroasă și prin coloritul discret) au asaltat localitățile- v. foto 12.

foto 12- clădire cu funcțiune hotelieră și de alimentație publică în centrul localității- volum masiv, fără pretenții estetice, materiale inadecvate, culori puternice

9.11. Reguli de construire.

Pentru prezervarea valorilor satului tradițional în contextul dezvoltării și modernizării satului, se propun reguli de construire ce vor fi preluate în Regulamentul Local de Urbanism. Aceste reguli sunt detaliate în cap. XIII pct. 13.2. "Recomandări", subpct. 13.2.3 "Din punct de vedere al modului de a construi", categoria "a" și "b".

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. X. Sat component Glod (magh. Szamossómező).

Este așezat la nord de Someș, la poalele dealului Glodului, la 26 km distanță față de Dej pe DN1C/ E58. Este străbătut de pârâul Valea Glodului și de drumul spre satul Frâncenii de Piatră. Este un sat de tip tentacular, iar după relief este un sat mixt, de vale și de versant.

10.1. istoric al satului Glod

Numele românesc al satului înseamnă "mocirlă", iar cel maghiar înseamnă "câmpul sărat al Someșului". Numele localității a apărut sub mai multe forme, în diverse documente de-a lungul vremii, astfel:

- cf. lui Kádár József¹: 1538- Sosmezeu; 1550- Sosmezeö, 1830- Soósmezö, Glod.
- cf. lui Vistai András János²: 1647- Soos Mezeo, Soosmezeo; 1733- Sós-Mezö; 1750- Glod; 1760-2; Sómezö. 1808- Sósmezö, Klód; 1888- Soósmezö; 1913- Szamossómezö; 1909- Glod.
- cf. lui Varga E. Árpád³: 1839, 1863- Sós-Mezö, Glód; 1850- Sósmezö; 1873- Glodu; 1890, 1900- Sósmezö; 1857, 1880- Soósmezö; 1839- Sós-Mezö, Glód; 1863- Glód; 1873- Glodu.

De asemenea, localitatea a făcut parte din diverse organizări administrativ-teritoriale, după cum urmează:

1839, 1863 comitatul Solnocul Interior, plasa Câțcău; 1850 administrația judecătorească Reteag, cercul Lăpușul Unguresc, partea de câmpie a raionului Gîlgău; 1857 circumscripția Dej, plasa Glod; ținutul Dej; 1873 comitatul Solnocul Interior, plasa Câțcău; 1880-1910, 1941 comitatul Solnoc-Dăbâca, plasa Ileanda Mare; 1920 județul Solnoc-Dobâca, plasa Ileanda Mare; 1930 județul Someș, plasa Ileanda; 1956 Regiunea Cluj, raionul Dej; 1966 comuna Glod⁴.

Istoria veche a satului este sintetizată în Monografia lui Kádár József, după cum urmează:

Prima menționare documentară a satului datează din 1538, când regele Ioan Zápolya o donează pârcălabului Simon împreună cu Bârsăul Mare.

În 1553, Ciceul cu satele sale a intrat în posesia habsburgilor, care au cerut inventarierea bunurilor domeniului. Prin Urbariul din acest an, localitatea Glod este menționată ca aparținând Cetății Ciceului; de asemenea, este menționat numele voievodului Maxin Ioan și cel al cneazului Trif.

În 1570, Ioan al II-lea (Ioan Sigismund Zápolya) mută satul de sub jurisdicția Cetății Ciceu sub cea a Cetății Chioarului, prin donație către feudalul de Chioar, Hagymás Kristof.

În 1578, localitatea e menționată ca proprietate regală în administrarea Cetății Chioarului.

În 1592, e amintit un feudal, Vajda György (Gheorghe Voievod. Familia Voievod, veche familie românească, va fi numită în continuare Vaida, așa cum a ajuns numele maghiarizat al familiei până în zilele noastre. De altfel, ilustrul descendent al acestei familii, Alexandru Vaida-Voievod- premier al României Mari, și-a adăugat numele "Voievod" tocmai pentru a clarifica originea numelui familiei sale).

În 1603, satul aparține de circumscripția Glod, împreună cu Bârsău Mare, Ileanda, Gîlgăul, Măgura, Frâncenii de Piatră și Bârsău Mic. Pentru acest an avem mențiunea că satul a fost complet distrus în războiul lui Sigismund Báthory cu trupele aliate ale lui Mihai Viteazul și Giorgio Basta (la fel ca Gîlgăul, Căpâlna și Bârsăul Mare).

1 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. VI, pag. 123-132

2 cf. Vistai András János: "Tekintő – erdélyi helynévkönyv" disponibil online la http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html și Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai" - sursa: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

3 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai"

4 idem. 3

În 12 martie 1609, Gabriel Báthory îi înnobilează pe Gheorghe Vaida și pe un anume Costin, veniți

din Valahia; le donează și alte proprietăți pe lângă casele pe care le au deja la Glod.

În 1615, Wesselényi Pál din Hodod apare cu posesiuni la Glod; mai apare ca proprietar un diac Ioan. În același an, localitatea este înscrisă din nou în proprietatea regelui.

În 1624, proprietarii sunt: diacul Ioan Vaida de Glod, Gheorghe Vaida și soția Agata Blenche, Petru Vaida, Toma și Vasile Vaida. În 1629 aparține din nou regelui.

În 1650 este sat fiscal, aparținând de Cetatea Chioarului. Cneaz în acel moment este Ivan Ioan.

În 1651, satul este feuda diacului Ioan Vaida.

În 1657, proprietari sunt dorobanții Nicolae, Vasile și Torna, înnobilați încă din 1650. Torna își zălogește partea sa către Ioan Vaida, prin intermediul lui Ioan Cosma (parte care va fi răscumpărată de către Teodor Bohățel abia în 1769).

În 1658, Gheorghe Rákóczi al II-lea îl înnobilează pe localnicul Constantin Bohățel; de asemenea, pe Gavril Lazăr, Gheorghe Precup și Nicolae Vasile Lupu, care au servit în Gherla și acum servesc în Chioar; toți sunt înregistrați ca pușcași infanteriști⁵.

În 1662, nobilii locului sunt familiile Dumitru, Drăgan și Vaida.

În 10 februarie 1664, Mihai Apafi I îi întărește ca nobili pe Gavril Lazăr, Constantin Bohățel și îi înnobilează pe Toader Duma, Lupu Călugăru și Precup- cu condiția să îi stea la dispoziție oricând, pe cai sau *per pedes*, bine înarmați. Mai e amintit nobilul Lupu Vaida.

În 1672, Mihai Apafi I îl înnobilează personal pe Nicolae Cosma din Glod, pe soția lui Ileana Vaida și pe copiii lor Ioan, Gheorghe, Maria, Ioana și Tudosia.

În 1674, Mihai Apafi I le donează 3 terenuri din Glod lui Vasile și Marian Vaida.

În 1675, principele îl înnobilează pe Ioan Micu Vaida, oferindu-i terenuri în Glod. Tot în 1675, îl înregistrează pe nobilul Ioan Bohățel cu proprietățile din Glod (în 1769, vom găsi un descendent al acestui Ioan Bohățel, Urs, cu moșii în Glod și în Corneni/ Cluj).

În 28 iunie 1680, la Alba Iulia, Mihai Apafi I îi înnobilează pe Mihai Cătană și pe Teodor Dumitru din Glod. În același an, în 19 octombrie, sunt înnobilați de principe localnicii Alexandru Țăran, Nicolae și Ioan Pop, fiii unui anume Ilie, fiii unui Gavril, precum și Ioan, Vasile și Gheorghe ai lui Nicolae.

În iulie 1690, după terminarea adunării de la Rodna în sprijinul lui Emeric Thököly, nobilimea din părțile Chioarului a făcut tabără la Glod.

Din 1691 avem mențiunea că satul Glod a rămas pustiu, deoarece "*iobagii au fugit din calea războiului care a avut loc cu șase ani în urmă, ducând cu ei și casele și așezându-se prin alte sate și în păduri*"⁶. Este vorba, probabil, despre campania din 1685 a lui Emeric Thököly, care s-a împotrivit intrării trupelor habsburgice în Transilvania și căruia nobilii din Sălaj, Bistrița și Chioar i-au fost fideli.

În 26 august 1696, principele Mihai Apafi II, pe atunci în vârstă de 20 de ani, a cedat principatul împăratului austriac Leopold I în schimbul unei rente viagere. În drum spre Viena, unde urma să cedeze prerogativele către Leopold I, principele s-a oprit în Glod cu toți însoțitorii săi; au înnoptat la ieșirea spre Ileana. A fost ultima oară când a înnoptat în Transilvania, restul vieții petrecându-l la Viena unde a decedat în 1717.

Tot în 1696, turcii sunt deja cuceritori la sud de Someș și fac dese incursiuni peste Someș, provocând distrugerii.

În 1702, la Glod erau familii de nobili cu câte o moșie următoarele: Vaida, Bohățel, Precup, Nicolae Pușcaș, Catană și Cionca.

5 v. Florin Ardelean- "Oastea portală în transilvania princiară (1542-1653)" - publ. în "Banatica" la <http://banatica.ro/media/b202/faop.pdf>

6 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. VI, pag. 126

În 1703 începe războiul curuților, care cuprinde și Valea Someșului și provoacă grave distrugerii în întreaga zonă. Sunt enumerați nobilii plătitori de impozit: Filip, Ștefan și Ioan Bohățel, Lupu Cătană,

Vasile Precup, Lazăr Luca; se menționează și 3 moșii abandonate.

În 1713, de asemenea familii de nobili cu câte o moșie sunt Bohățel, Precup, Cătană, Lazăr, Nicola și un jeler- care stau în 6 case, pe 4 terenuri.

În 1716, nemeșii din Glod sunt Szabó, Lukacs, Bohățel, Filip și Cătană.

În 1719, fiscul cedează moșia de la Glod familiei Teleki.

În 1736 sunt înregistrați ca proprietari la Glod următorii: grof Teleki Sándor; Ștefan, Ignațiu și Ioan Vaida; Lazăr Luca, Petru Precup zis și Călugăru, Voievod Toader Gavril, Ioan Duma zis și Cătană.

În 1740, Nasta Cornea, soția lui Vasile Bodea are la Glod moșie moștenită de la părinții ei Ioan și Maria Căpâlna.

În 1748, sunt amintiți localnicii (nemeși) Ioan Nicola cu soția Nadia Căpâlna.

În 1749, sunt amintiți nemeșii Maței Rácz, soția lui, Dochia Nicola și copiii lor; Toader Torma și copiii lui.

În 1750, la Glod se află moșia soției lui Teleki Miklós, iar din 1757 va ajunge la Teleki Lajos, care o va zălogi în 1759 către Naláczy Sára, fiii ei György și Dénes și ginerele ei Bánffy Dénes.

În 1769 este menționat ca proprietar Teodor Bohățel, fiul lui Urs, urmaș al lui Ioan Bohățel cel înnobilit în 1675.

În 1775 sunt înscrși nemeșii români proprietari de moșii: Cosma de Glod; Gheorghe, Ioan, Gavril, Petru, Vasile, Gavril și Nicolae Vaida; moștenitorii lui Constantin Vaida; familiile Catană, Duma, Lup, Văsiu, Savu.

În 1784, are o moșie la Glod nemeșul Hosszú. Este anul răscoalelor țărănești, la care participă și locuitori de pe toată Valea Someșului.

În 1786, moșier e Teleki Lajos, are 12 iobagi și un jeler.

În 1808, e amintit ca proprietar Vasile Vaida de Glod.

În timpul mării foamete din 1814 ce a urmat războaielor napoleoniene, în Glod se construiește drumul peste munte spre Ileanda. Acest drum este abandonat în 1844, când se modernizează drumul țării; până în 1900 încă se poate vedea în punctul cel mai înalt al acestui drum o coloană comemorativă ce amintește de marea foamete. În 1900, solgăbirăul principal Veres Imre mută monumentul în punctul de pornire dinspre Ileanda a vechiului drum, unde se află și astăzi, din păcate neglijat (foto 1). Se află înscris pe Lista Monumentelor Istorice cu cod LMI SJ-IV-m-B-05157.

Pe monument era inscripționat textul ce reamintește realizarea drumului Glod-Ileanda în condiții de foamete: "T.V. vătaf Újfalvi Sàmuel. S-a construit pe vremea foametei 1814. Călătorii au ajutat pe muncitori cu pâine". Se pare că monumentul a fost ridicat de către Újfalvi Sàmuel, care conducea lucrările de execuție a drumului.

foto 1- monumentul care marca vechiul drum Glod-Ileanda,
construit în timpul mării foamete din 1814.

În 1820, Teleki József are 18 parcele, iar Újfalvi Sàmuel are o parcelă.

În urma conscripției din 1838, rezultă că la Glod locuiesc 49 de "immunis" (scutiți de impozite) și 76 de nemeși plătitori de impozit; dintre aceștia, 6 știu să scrie și să citească- din care 3 maghiari și 3 români.

În 1843 sunt înregistrați 8 nemeși maghiari și 120 de nemeși români.

În 1848, revoluția cuprinde și Valea Someșului. Dintre localnicii participanți este amintit Șofronie

Ionac⁷.

În 1863, Teleki József primește despăgubire regală pentru împărțirea moșiei urbariale către iobagii săi.

La recensământul din 1866 se notează următorii proprietari la Glod: Teleki György, Székely Elek, Beczkai Péter și István, Hossu Clement și Nicolae; Lazăr cu 14 parcele, Orosz cu una, Barbur cu 5, Soltecz cu una, Bartiș cu 3, Șerban cu 2, Călugăru cu 5, Lar cu 6, Butean cu 2, Pop cu 13, Bohățel cu 15, Honcan cu 4, Rad cu 2, Cupșa cu 1, Vaida cu 15, Trif cu 3, Giț cu 2, Cătană cu 2, Ciocian cu 1, Pinteaua cu 1, Rác cu 1, Kosma cu 2, Copce cu 1, Dan cu 1, Hodiș cu 1, Cornean cu 1, Revnic cu 9, Ciascai cu 1.

În iulie 1872, Avram Iancu face o călătorie pe Valea Someșului și se oprește la familia Bohățel din Glod, la Bârsău Mare și apoi la Căpâlna; localnicii îl recunosc, dat fiind faptul că unii dintre ei îi fuseseră alături în 1848⁸.

În 1898, proprietarii sunt Teleki Árpád (capelan greco-catolic în în Gherla), Florian Hatoș, Ioan Lazăr, familia Vaida cu 260 de iugăre, Petru Deac, Petri, Nemeș, Pinteaua, Greblă.

Glodul trece apoi, ca toate celelalte localități, prin toate tragediile primei jumătăți a sec. XX: tragedia Primului Război Mondial, a Dictatului de la Viena, a celui de-al Doilea Război Mondial, a Holocaustului, fiind afectat de toate acestea prin pierderi de vieți omenești, distrugerii de bunuri, depopulare, scădere a nivelului de trai.

Din 1968, comuna Glod cu toate satele ei este comasată cu comuna Gilgău, moment în care și satul Glod intră în componența comunei Gilgău.

10.2. evoluție urbanistică

Evoluția urbanistică a satului Glod se poate analiza comparând harta iosefină de la sfârșitul sec. XVIII (foto 1⁹) cu Planul Director de Tragerie din 1924 (foto 2¹⁰).

foto 1- harta satului Glod în harta iosefină de la sf. sec. XVIII

7 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău"; Editura Eurotip, Baia Mare, 2008- pag. 23, 50

8 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău"; Editura Eurotip, Baia Mare, 2008- pag. 23, 50

9 sursa: http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

10 sursa imaginii: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

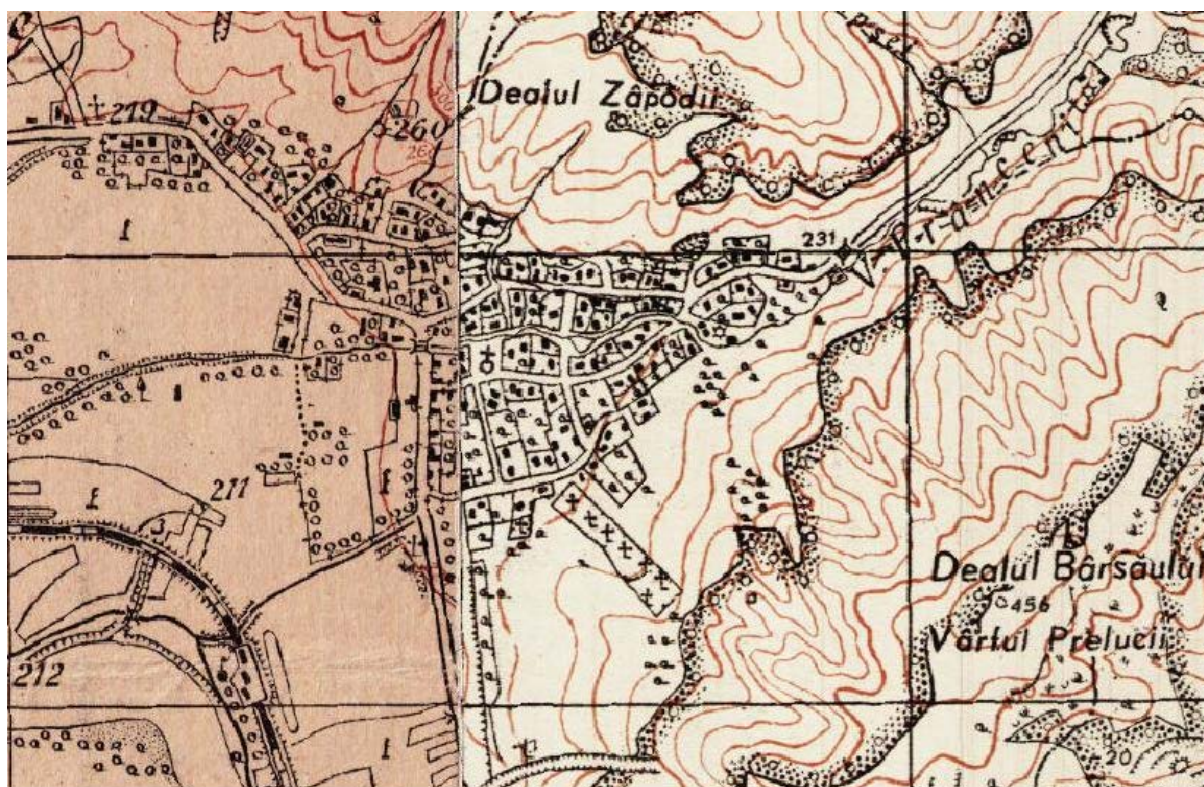

foto 2- harta satului Glod în Planul Director de Tragere- 1924

Observăm în cele două hărți dispariția zonei construite dintre drumul național și Someș. Din tot grupul de construcții existent în acea zonă la sfârșitul sec. al XVIII-lea, în 1924 mai e vizibilă doar moara.

Pe harta iosefină, Glodul apare ca un sat mare, cu 75 de gospodării.

Gospodăriile sunt risipite, singurele care urmează o anumită aliniere fiind cele înșirate de-a lungul Văii Glodului (Frâncenilor)- probabil fiind obligate de relief. Gospodăriile sunt rare, cu interstiții mari; nici pozițiile construcțiilor pe parcele nu par a urma vreo regulă. În partea de vest este așezată biserica, în aceeași poziție în care se va afla în 1924.

În Planul Director de Tragere, satul s-a retras în vestul Someșului; observăm o îndesire a țesutului construit spre vest, în vatra existentă din sec. XVIII de-a lungul Văii Glodului (fără a o depăși pe aceasta în mod semnificativ). O dezvoltare cu adevărat importantă a avut satul doar de-a lungul drumului național, și anume în partea de nord. Datorită creșterii densității țesutului construit, apare și o anumită regularizare a formei și dimensiunilor parcelor, cu precădere a celor adiacente drumurilor principale.

Situația actuală poate fi analizată în fotografia din satelit a satului (foto 3¹¹).

Se poate observa o nouă depopulare a satului în jumătatea nordică, de-a lungul drumului național; în schimb, apare o nouă zonă construită de-a lungul drumului spre Someș (în continuarea drumului Frâncenilor) și se extinde zona din vest, de-a lungul drumului Frâncenilor. Configurația satului în vatra inițială rămâne aproape neschimbată ca situație pe teren și în raport cu drumurile principale; totuși, țesutul construit se rarefiază și, totodată, se regularizează (consecință a sistematizării teritoriale din perioada comunistă).

11 sursa: Google Earth

foto 3: imaginea din satelit a satului Glod

10.3. evoluție demografică, socială și economică

10.3.1. demografie

Despre evoluția demografică în localitate avem date din recensămintele oficiale, începând cu anul 1850 și din conscripțiile fiscale înaintea acestui an. Informațiile extrase din conscripțiile fiscale sunt rezumate de Kádár József în Monografia sa, după cum urmează:

- în 1553, în sat se înregistrează zece *porți*¹² și 30 de săraci (neplătitori de impozit n.n.).
- la conscripția din 1603 reiese că toți locuitorii au pierit (în luptele între maghiari și austrieci, la care a participat și Mihai Viteazul ca aliat al austriecilor); totodată, se amintește că înainte de 1603 erau în sat 6 *porți*.
- în 1651, în sat se află 78 de iobagi și 21 de nemeși; 22 de case locuite și o casă ruinată.
- în 1691, sunt 41 de iobagi în 15 case.
- în preajma anului 1703, la Glod sunt 8 familii de iobagi care stau în 8 case; în afară de acestea mai sunt 10 case distruse.
- în 1703 sunt 8 familii de iobagi în 8 case, 10 case abandonate; 6 familii de nemeși plus 3 moșii nobiliare distruse.
- în 1704, sunt 16 iobagi, 18 jeleri, 6 nemeși- toți în 13 case; în afară de acestea mai sunt alte 13 case distruse.

12 "porți fiscale"- unități fiscale, formate în general din câte două gospodării- v. Florin Ardelean- "Oastea portală în transilvania princiară (1542-1653)" p. 159- publ. în "Banatica" la <http://banatica.ro/media/b202/faop.pdf>

- în 1713 se înregistrează 6 iobagi, 4 jeleri și 5 migratori.
- în 1715, în sat se află 72 de iobagi, 1 jeler, 13 nemeși; locuiesc în 32 de case, iar alte 11 case sunt pustii.
- la conscripția fiscală din 1750, în Glod se înregistrează următorii:
 - nemeși: 60 de nemeși pe 7 moșii, în 44 de case; în afară de aceștia, mai sunt 8 văduvi pe câte un teren, în 8 case;
 - liberi: 4 liberi pe 5/8 dintr-o parcelă, în 4 case;
 - iobagi: 28 de iobagi pe 18 parcele în 22 de case, un vădov pe o parcelă și o casă;
 - jeleri cu teren: 7 jeleri pe 2½ parcele în 6 case;
 - jeleri fără teren: 15 jeleri în 11 case și un vădov cu o casă;
 - migratori: 10 migratori, 5 văduvi (Kádár József precizează aici pentru prima oară explicit că este vorba despre țigani).
- În total, se înregistrează 31 și 5/8 parcele, 97 de case și 15 parcele pustiite (din care locuitorii ori au plecat în altă parte, ori au murit). Dintre acestea, 5 sunt preluate de groful Teleki Miklós, de Dumitru Posteló din Baia Mare și de Szabó Farkas, celelalte fiind toate preluate de restul locuitorilor.
- în 1830, satul numără 647 de locuitori;
- la recensământul din 1850 se înregistrează 68 de tineri încorporabili.
- În 1857, structura populației pe vârste este cf. tabelului următor¹³:

1857	populația după vârstă											
	bărbați						femei					
	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani	0-5 ani	6-13 ani	14-23 ani	24-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Glod	63	81	71	103	73	26	56	73	82	105	63	26

Tot în 1857 sunt 218 case și 822 de locuitori, din care 733 greco-catolici, 76 israeliți, 7 armeni catolici, 4 romano-catolici și 2 evanghelici.

- în 1886, din 856 de locuitori, 750 sunt greco-catolici, 64 israeliți, 28 romano-catolici și 14 reformați de confesiune helvetică.
- în 1891, numărul locuitorilor e de 927 din care 749 greco-catolici, 146 israeliți, 21 reformați și 11 romano-catolici.
- în 1898, "*cea mai mare parte a localnicilor sunt români*" (Kadar J.)
- în 1900 sunt 909 locuitori; din toți, 868 sunt români, 40 maghiari și 1 rutean. După religie sunt 801 greco-catolici, 62 de israeliți, 21 ortodocși, 12 reformați, 7 romano-catolici, 6 unitarieni. Știu să scrie și să citească 73 de locuitori. Numărul total de case este de 213, din care de lemn- 185, iar de piatră sau cărămidă- 28; sunt acoperite cu paie 145 de case, iar cu șindrilă 68. Tot în 1900, structura populației pe vârste este după cum se vede în tabelul următor¹⁴:

1900	populația după vârstă						
	0-5 ani	6-11 ani	12-14ani	15-19 ani	20-39 ani	40-59 ani	60+ ani
Glod	160	102	39	72	257	205	74

13 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 25- 28

14 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 36

În afară de înregistrările conscripțiilor și recensămintelor rezumate de Kádár József, redăm mai departe tabelele cu rezultatele recensămintelor din perioada 1850-2002, așa cum au fost ele sintetizate de Varga E. Árpád¹⁵. Primul tabel reprezintă situația după etnie, cel de-al doilea- după religie. Se vor avea în vedere rezervele față de acuratețea datelor exprimate în Cap. II. "Comuna Gîlgău", pct. 2.3. "Evoluție demografică" al acestei lucrări; metodologia de culegere a datelor la fiecare recensământ a dus la anumite distorsiuni ale rezultatelor, unele constatate chiar în momentul publicării rezultatelor- de exemplu, modul de definire a "limbii materne" a făcut ca populația evreiască să fie vizibilă doar în tabelele de religie, nu și în cele etnice pentru câteva recensăminte la rând. Din tabelul referitor la naționalitate am omis înregistrarea din anul 1941, din motivele arătate în capitolul II "Comuna Gîlgău" al acestei lucrări, la pct. 2.3. "Evoluție demografică".

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	885	728	28	-	129	83	16	-	-	-
1880	855	755	53	16	31	-	-	-	-	-
1890	927	734	30	147	16	-	-	-	-	-
1900	909	868	40	-	1	-	-	1	-	-
1910	825	741	74	3	7	-	-	-	-	1
1920	720	652	13	-	-	55	-	-	-	-
1930	835	776	21	-	-	38	-	-	-	-
1956	862	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	743	727	1	-	-	-	15	-	-	-
1977	652	647	5	-	-	-	-	-	-	-
1992	505	492	2	1	-	-	10	-	-	-
2002	477	444	9	-	-	-	24	-	-	-

15 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" și "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

Anul	total	ortodocși	greco-catolici	romano-catolici	reformați	luterani	unitarieni	israeliți	alții	advențiști
1850	885	-	744	42	9	7	-	83	-	-
1857	822	-	733	4	2	-	-	76	7	-
1869	956	1	811	33	56	1	1	44	9	-
1880	855	24	719	20	22	1	-	66	3	-
1890	927	-	749	11	21	-	-	146	-	-
1900	909	21	801	7	12	-	6	62	-	-
1910	825	1	751	12	13	-	-	48	-	-
1930	835	9	766	3	18	-	1	38	-	-
1941	945	3	861	19	19	-	1	42	-	-
1992	505	453	47	2	1	-	-	-	2	2
2002	477	453	9	-	6	-	-	-	3	6

10.3.2. societate

Ca și la Gîlgău, poziția satului față de drumul național ("Landstrasse", "Drumul țării") a determinat dezvoltarea serviciilor de comunicații.

Din sec. XVI și până în a doua jumătate a sec. XVII, au funcționat servicii poștale cu stații fixe și curieri, a căror întreținere trebuia asigurată de administrațiile locale. În 1624, locuitorii Glodului au fost obligați să presteze munci în folosul serviciului poștal (acesta funcționa deja în Glod) și să țină cai de poștă. Această măsură a stârnit nemulțumiri, dat fiind faptul că până atunci acestea fuseseră obligațiile celor din Dej, iar glodenii cereau să rămână în continuare la fel. Disputa a fost tranșată de principele Ștefan Bethlen, care a ordonat lui Veres Maté, căpitan de Chioar, să-i oblige pe cei din Glod să țină cai de poștă și să se achite de obligații.

În 1701 este menționat numele dirigintelui de poștă, Ioan Vaida.

În 1722, se înființează Direcția Poștală pentru Transilvania, cu 6 linii principale de trăsuri poștale (una dintre ele, Cluj-Baia Mare, având stație la Gîlgău).

În 1734, diriginte de poștă este Gavril Vaida.

În 1746 se înființează oficiul poștal din Glod.

În timpul mării foamete care a cuprins Europa între 1814-1817, la Glod se află în construcție drumul peste munte spre Ileanda. Muncitorii sunt hrăniți de trecători ca să poată continua lucrările. În memoria acestei dramatice situații s-a ridicat micul monument comemorativ care există și azi la 1 km de Ileanda (vechiul capăt al drumului dinspre Glod).

În 1822 se menționează că localitatea e centru notarial "*din timpuri străvechi*" (Kadar J.).

Majoritatea locuitorilor au trecut la unirea cu Roma în 1773, preluând și biserica fostă ortodoxă, construită din lemn (datată aprox. 1730). Cei rămași ortodocși au început să-și construiască altă biserică, dar autoritățile i-au oprit, întrucât nu obținuseră aprobările necesare; biserica rămâne în folosința lor până la obținerea aprobărilor. În anul următor, procesul de aprobare era încă în derulare, așa că biserica încă le aparținea¹⁶.

Ca urmare a circulării episcopului greco-catolic Ioan Bob din anul 1811 prin care cerea protopopilor să înființeze școli pe cheltuiala părinților, se înființează și la Glod școală, cu funcționare între Sf. Mihail și Sf. Gheorghe.

Biserica începe să țină registru de stare civilă în 1826.

Din 1850 se înființează școală confesională permanentă.

În 1867, biserica din lemn este strămutată în satul Răzoare/ Maramureș, iar greco-catolicii din Glod încep a-și construi o nouă biserică. Aceasta va fi terminată abia în 1883- o biserică cu turn de piatră, cu hramul "Pogorîrea Sfântului Duh". Primul preot este Alexandru Hossu- fiul.

Începând cu 1870, comunitatea greco-catolică plătește salariul unui învățător prin efort comun cu sătenii din Dăbâceni.

Din 1887 funcționează la Glod și o filială a reformatilor din Câțcău, filială care numără 11 enoriași.

O mare personalitate provenind din Glod a fost Vasile Vaida de Glod. Avocat născut în 1780 în Glod, în vechea familie nobiliară românească Vaida, Vasile Vaida a fost profesor de drept în Cluj și a publicat în 1924 cărțile "Noțiunea dreptului și a legilor civile private din Transilvania" și "Istoria dreptului transilvănean". În 1829 a fost numit secretar al Guvernului Regal din Transilvania, calitate din care a luptat pentru emanciparea națională a românilor. În 1830 a publicat "Poemation", o carte în care a încercat să aducă argumente pentru egalitatea în drepturi a românilor cu celelalte națiuni din Imperiu. A decedat în 1834, iar la moartea sa, episcopul Ioan Lemeni a declarat: "a murit Hristosul românilor"¹⁷.

10.3.3. economie

Ca și în cazul celorlalte sate, economia localității a depins întotdeauna de condițiile istorice în care a evoluat. Datele despre economia satului apar în conșcripțiile fiscale de-a lungul timpului, dar și în alte documente. O cronologie a dezvoltării economice a Glodului avem în Monografia lui Kádár József. Astfel, aflăm că în 1552, în afară de impozitele obișnuite, localnicii au mai plătit către moșierul Bank Pál din Cetatea Ciceului următoarele sume: 3 forinți la fiecare 2 vaci deținute, 87 denari la 7 miei, 48 denari la 6 cașuri, 50 denari la 2 funturi de unt, 32 denari la 16 pui; totodată, la ofițerii din Dej și Reteag au mai dat 6 forinți și 66 denari la 2 câble de ovăz, 1 forint și 50 denari la o tablă de slănină, precum și 2 forinți bir.

Este importantă informația referitoare la anul 1553, arătată și la pct. 10.3.2. "demografie": "*în sat sunt zece porți și 30 de săraci*". La nivelul anului 1553, nu era puțin un număr de 10 porți fiscale care putea cumula 20-25 de gospodării plătitoare de impozit. Totuși, un număr de 30 de *săraci* (excluzi de la obligația plății impozitelor din cauza unor venituri prea mici ale gospodăriei) este mare, rezultând o stare economică proastă a localității.

Aflăm apoi că înainte de 1603 se mai aflau în sat 6 *porți*, iar după războiul habsburgilor cu maghiarii din 1603 toți locuitorii au pierit (o informație care arată cât de distrugătoare au fost aceste

16 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. VI, pag. 127

17 Adrian Boantă- "The Philosophy of law in the work of Vaida Ladislau", articol disponibil la

http://revcurentjur.ro/arhiva/attachments_200902/recjurid092_11F.pdf

războaie pentru societate, în Evul Mediu). Chiar și în aceste condiții dezastruoase pentru sat, prin urbaniul din 1603 s-a cerut locuitorilor în plus față de impozitele obișnuite (v. cap. II. "Comuna Gîlgău" pct. 2.4. "Evoluție economică și socio-culturală") încă 12 forinți de Sf. Mihail și 7 forinți de Sf. Gheorghe. În plus, locuitorii trebuie să dea cetății: 1 vacă, 1/2 baniță de mazăre, mei, semințe de in; zeciuială: un porc după fiecare ciurdă sau 4 denari în loc și un purcel de fiecare ciurdă sau 2 denari (cine nu are porci plătește 4 denari - bani de coșniță), o oaie de fiecare turmă (cine are mai puțin de o turmă plătește 25 denari sau o piele de miel), doi denari la fiecare stup de albine. Robota se stabilește la două iugăre pe an de arat pentru

cetate sau boabele adunate de pe o fâșie de pământ semănat cu grâu și ovăz, o claie de fân de pe fiecare fânașă. Nemeșii și liberi plătesc câte 60 denari de cap de familie.

În 1703, se notează ca bunuri impozabile 12 boi, 9 vaci și 11 oi. Aici se observă deja o situație materială foarte proastă a satului, în condițiile în care mai este locuit doar de 8 iobagi, iar 10 case sunt părăsite. Este anul în care începe războiul curuților, cel care va face ravagii în zonă; din 1696, turcii sunt deja stăpâni în sudul Someșului și fac dese incursiuni în satele de la nord de Someș, provocând distrugerii. De altfel, această însemnare vine după cea din 1691, conform căreia "*iobagii au fugit din calea războiului care a avut loc cu șase ani în urmă, ducând cu ei și casele și așezându-se prin alte sate și în păduri*" - adică satul fusese depopulat în timpul campaniei din 1685 a lui Emeric Thököly împotriva habsburgilor. Impozitul datorat de iobagi pentru acest an 1703 este de 15 forinți, 3 câble de grâu, 3 câble de ovăz și o căruță de fân; totodată, nemeșii locali posedă 11 boi, 6 vaci, 4 cai, 5 oi și datorează impozit 19 forinți și 50 de crețari, 5½ câble de ovăz, grâu și o căruță cu fân. Împreună, iobagi plus nemeși trebuie să dea un bou de carne.

În 1713, se înregistrează la nivelul satului ca bunuri impozabile următoarele: 60 de câble¹⁸ de teren arabil, 12 boi, 40 căruțe de fân, o câblă de mazăre, 4 câble de porumb, 4 bivoli, 19 vaci cu viței, 13 porci, 3 stupi de albine, 20 de oi, o capră; impozitul datorat e de 70 de forinți.

Întrucât la conscripția fiscală din 1750 se înregistrează un număr mare de cetățeni care își puteau permite să rămână neaserviți economic (60 de nemeși, 4 liberi, 7 jeleri cu teren și 15 jeleri fără teren - adică un total de 86 de localnici neaserviți) plus un număr de 28 de localnici aserviți (iobagi), putem conclud că în acea perioadă satul avea o viață economică înfloritoare. Această concluzie este susținută și de următoarea descriere făcută de Kádár József în baza rezultatelor conscripției: "*o parte din terenuri se află în lunca Someșului și în văi; aceste locuri sunt roditoare, dar inundațiile Someșului fac multe pagube. Terenurile aflate pe dealuri și munți sunt neroditoare. Oamenii trăiesc din vinderea roadelor pământului și a animalelor la târgurile din Baia Mare. Dintr-o câblă de sămânță la șes ies 6 clăi de paie și 1½ banițe de boabe la o claie. La deal ies numai 4 clăi și 2 banițe de boabe cu totul. Satul are pădure pentru lemne de foc, dar și lemn bun de construcții. Pășunile sunt puține, fânașe la fel - fânul se obține prin rotație. Anual seamănă porumb; lucrează și terenuri din comune învecinate. Terenul arabil este de 361½ câble; au semănat grâu de toamnă pe 226 ¼ câble. Cereale sunt pe 68¾ câble, porumb pe 9¾ câble. Livada dă 145¾ căruțe de fân. Animale sunt: 160 de boi, un cal, 116 vaci, 79 bivoli, un mânz, 176 oi, o capră, 118 porci, 49 stupi de albine. Venitul din morărit este de 1 forint și 12 crețari, venitul din cazanul de fier este de 2 forinți. Sunt și meșteșugari: un olar, doi rotari, un măcelar, un cizmar, trei morari, 5 țigani fierari". Impozitul colectat în 1750 a fost de 373 de forinți și 56 de crețari.*

În 1755, impozitul a fost de 226 forinți și 17 crețari; în 1775- 580 de forinți și 7 crețari.

În 1801 groful Teleki Lajos solicită înființarea a patru târguri de țară pe an; cererea îi este aprobată și în 1804 aceste târguri încep să funcționeze.

18 găleată, câblă (1 köböl) - unitate de măsură folosită și pentru suprafață, și pentru greutate, astfel: ca măsură de greutate, o câblă era egală cu 4 mierțe, o mierță însemnând 16 kg de grâu curat și uscat; ca măsură de suprafață era egală cu jumătate de iugăr, adică 800 stj² - v. Liviu Botezan - "Importanța conscripției czirákyene pentru studierea sesiilor iobăgești și a obligațiilor țăranilor aserviți din transilvania între 1820-1848" - Cluj-Napoca. <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Botezan-Conscriptia%20czirakyana.htm>

În 1822, după legea de clasificare a terenurilor după productivitate, terenurile din Glod se încadrează în clasa a III-a, fiind în cea mai mare parte pietroase; doar cel din lunca Someșului e roditor. Sunt impozabile 463 câble de teren arabil, 343 de căruțe de fân, 75 de boi, 50 de vaci, 14 viței, 6 oi, 14 porci. Localnicii cresc vaci, oi și porci; recoltează fructe: mere, pere, prune, nuci și cireșe. Apă bună de adăpat în afară de Someș se mai găsește în Pârâul Frâncenilor de Piatră (Valea Glodului) și izvoarele Lazu Crețului și După Măgura. În zonă se găsește din belșug piatră de var. Localitatea ține târg săptămânal și cele 4 târguri de țară pe an, aprobate încă din 1804. Impozitul aferent anului 1822 la nivelul întregii localități a fost de 446 de forinți și 48 de creițari.

În urma conscripției din 1838, se înregistrează 49 de "immunis" (scutiți de impozite) și 76 de nemeși plătitori de impozit.

Starea economică a locuitorilor începe să se îmbunătățească o dată cu împărțirea moșiilor urbariale după 1848.

În 1850, locuitorii dețin în total un număr de 132 de cabaline și 541 de bovine.

În 1857, ocupația locuitorilor este după cum urmează: 1 preot, 1 funcționar, 4 militari, 123 proprietari de pământ, 3 industriași, 3 comercianți, 15 muncitori necalificați în agricultură, 2 slugi, 47 zilieri, 67 bărbați peste 14 ani cu alte ocupații, 536 femei casnice și copii mai mici de 14 ani. Se observă aici două lucruri: majoritatea covârșitoare a familiilor trăia din agricultură; grad zero de ocupare în muncă a femeilor.

La recensământul agricol din 1895, se înregistrează suprafețele de teren agricol după categorii de folosință; de asemenea, se înregistrează animalele din fiecare gospodărie, după cum se vede în tabelele următoare¹⁹:

1895	suprafață totală (iug.)	arabil	grădină	fânaț	pășune	pădure	stuf	teren neproductiv
Glod	2963	1292	79	345	283	811	18	135

1895	bovine	cabaline	capre	porcine	ovine	păsări	familii de albine
Glod	397	34	107	329	257	1369	73

Referitor la starea locuitorilor în 1898, aflăm că: se ocupă cu agricultura și creșterea păsărilor de curte. Îmbrăcămintea se face în casă. Construcțiile sunt făcute o parte din piatră, o parte din lemn și sunt acoperite cu paie sau șindrilă. În acest an s-a plătit impozit 2571 de forinți și 57 de creițari.

În 1900, suprafața comunei e de 2948 de iugăre. Sunt 185 de case din lemn și 28 de piatră; 145 din toate sunt acoperite cu paie, 68 cu șindrilă.

GLOD

Comună rurală. Plasa Ileanda-Mare. Reședința secret. cercual Glod. Locuitori 900.

Primar, Barbil Dumitru. — Notar, Nechita Costea. — Învățător, Bumbu Vasile. — Preot Paroh, Filipan Valeriu.

Băcani: Grünfeld Iacob vād., „Plugarul“ Societ. coop. de consum, Samuel Iacob.

Cismari: Herman Iosif.

Comercianți (art. mixte): Grünfeld Iacob vād., „Plugarul“ Soc. coop. de consum, Samuel Iacob.

Proprietari de moșii: Simo Bela (300 jug.).

19 cf. Vasile Lar- "Povestea satului Gilgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 31

În 1920, după Primul Război Mondial și după Unire, satul apare în Anuarul SOCEC²⁰ cu următoarele informații:

Remarcăm o situație economică și socială bună, satul era reședință de secretariat cercual având gară, notar și învățător, băcăni, sediu al Societății Cooperative de Consum "Plugarul", cizmar, comercianți de articole mixte.

După 1923 începe punerea în aplicare a reformei agrare, prin care moșiile se împart țăranilor care le lucrează.

După 1940, o dată cu cedarea Ardealului de Nord, toată Valea Someșului suferă economic din cauza politicii de rechiziții a administrației maghiare și cultural din cauza politicii de maghiarizare.

În 1945 se impune o nouă reformă agrară prin care țăranii primesc loturi de pământ; în 1949 se decide cooperativizarea, care se încheie pentru toată comuna Gîlgău în 1962.

În această perioadă se realizează electrificarea satelor și încep a se construi școlile și clădirile publice sătești.

După cooperativizare, o parte din localnici migrează către orașele aflate în plină industrializare, o alta rămânând în industria locală de la Gîlgău și în C.A.P. (unde se creează locuri de muncă suficiente pentru toată comuna). Crescând veniturile populației, crește și nivelul de trai; localnicii își construiesc case noi, din cărămidă, mai confortabile și mai solide.

După 1990, începe migrația tinerilor spre occident. Cea mai mare parte a locurilor de muncă pe plan local dispar prin închiderea întreprinderilor din Gîlgău și desființarea C.A.P. Se înființează mici unități prestatoare de servicii (cu precădere în comerț și turism) și ferme individuale. În prezent, cea mai mare parte a populației practică agricultura de subsistență, iar lipsa locurilor de muncă afectează nivelul de trai al locuitorilor.

10.4. monumente, situri și așezări istorice

Pe teritoriul satului nu se află monumente sau așezări cuprinse pe Lista Monumentelor Istorice. Este raportat un posibil sit arheologic.

10.4.1. sit arheologic Glod I.

Aici s-ar fi descoperit un depozit de bronzuri. Informația este nesigură²¹. Dacă existența acestui sit arheologic se confirmă, se instituie o zonă de protecție de 500 m în jurul sitului arheologic, în conformitate cu art. 9 și art. 59 din Legea 422/ 2001. În perimetrul astfel descris este interzisă orice construcție/ amenajare fără avizul DJCPN Sălaj.

10.5. monumente strămutate

Menționăm aici vechea biserică de lemn a satului, construită (probabil) în jurul anului 1730. Pictura a fost realizată de un anume Petre, cel care a realizat și iconostasul (acesta este datat 1759 și semnat: "Petre Diacul din Preluca").

Este construită pe plan dreptunghiular, cu absida altarului poligonală și cu un frumos pridvor la intrare (v. foto 4, 5, 7²²). Se observă că turnul se încheie cu o fleșă înconjurată de patru turnulețe (semnul distinctiv al bisericilor din localități importante).

20 Anuarul SOCEC 1920, pag. 704.

21 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al jude

țului Edrița Altip, Alba-

Iulia, 2010- pag. 55

22 foto Bogdan Ilieș; sursa foto: [http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Glod_\(G%C3%A2lg%C4%83u\)](http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Glod_(G%C3%A2lg%C4%83u))

Sunt deosebit de ingenioase îmbinările consolelor care susțin cosoroaba (foto 6²³).

În 1773, când majoritatea locuitorilor au trecut la unirea cu Roma, au încercat să preia și biserica. Ortodocșii au început să-și construiască altă biserică, dar autoritățile i-au oprit, întrucât nu obținuseră aprobările necesare, astfel încât biserica a rămas în folosința lor până la obținerea aprobărilor. În anul următor, procesul de aprobare era încă în derulare, așa că biserica încă le aparținea²⁴.

În 1867, biserica din lemn a fost strămutată în satul Răzoare/ Maramureș²⁵. Poartă hramul "Sf.

Arhangheli Mihail și Gavril". Este înscrisă pe Lista Monumentelor Istorice cu cod LMI MM-II-m-A-04610.

foto 4- absida poligonală a altarului

foto 5- biserica din Răzoare/ Maramureș strămutată din Glod/ Sălaj- se observă turla cu fleșă și 4 turnulețe

23 idem 19.

24 Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 cap. VI, pag. 127

25 Porumb, Marius- „Biserici de lemn din Țara Maramureșului”. Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului. - 1982; pag. 149

foto 6- detaliu de îmbinări ale consolelor

foto 7- pridvorul pe fațada cu intrarea

10.6. monumente propuse

10.6.1. Biserica Ortodoxă "Sf. Nicolae"

În 1867, greco-catolicii din Glod au început a-și construi o nouă biserică după ce biserica din lemn a fost strămutată în satul Răzoare/ Maramureș. Noua biserică a fost terminată abia în 1883- o biserică cu turn de piatră, cu hramul "Pogorîrea Sfântului Duh" (cf. Kadar J.; v. foto 8).

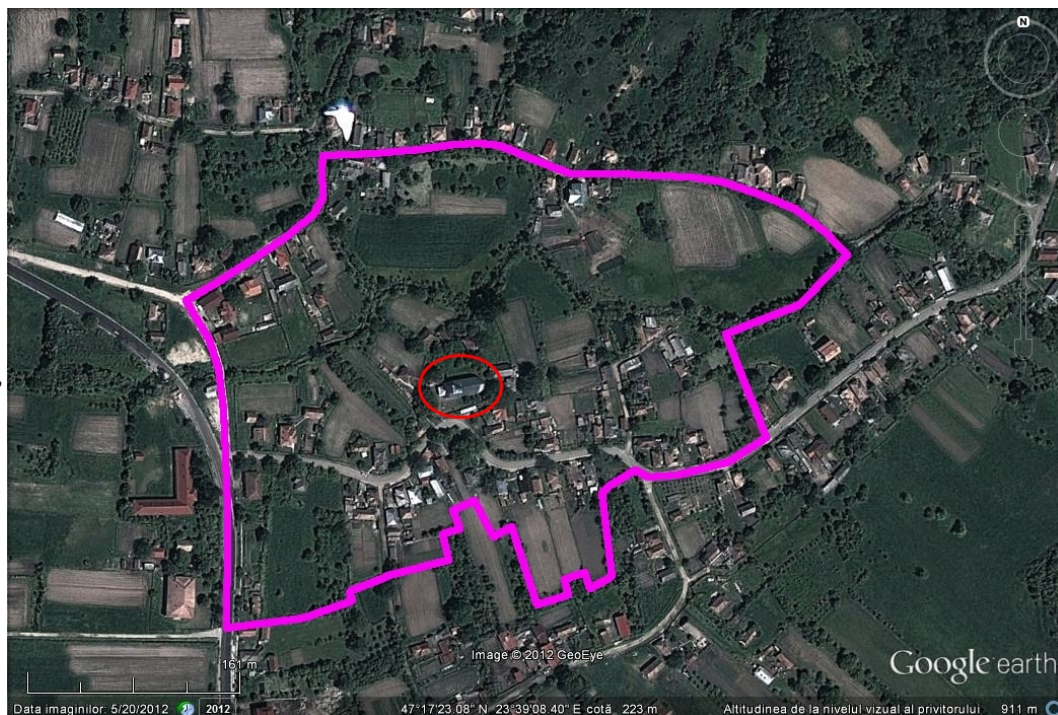
Dată fiind vechimea acesteia, propunem înscrierea sa în Lista Monumentelor Istorice ca monument de importanță locală.

foto 8- Biserica Ortodoxă din Glod

10.6.2. Zona de protecție a Bisericii Ortodoxe "Sf. Nicolae"

Zona de protecție se trasează pe conturul drumului comunal de pe versant (la nord), parțial pe drumul național și parțial pe drumul comunal (la vest), parțial pe drum comunal și parțial pe limite de loturi (la sud), parțial pe cursul Văii Glodului și parțial pe limite de loturi (la est). Zona de protecție se trasează astfel pentru a păstra vizibilitatea asupra bisericii dinspre nord și silueta tradițională a satului văzută dinspre sud, est și vest. Pentru aceasta, se vor introduce reglementări în P.U.G. prin care să se

impună noilor construcții un regim de înălțime scăzut (max. P+1) și învelitori de tip șarpantă cu pante abrupte și materiale adecvate (cu finisaje fără strălucire, în culori discrete). Aceste reglementări vor fi preluate în P.U.Z. al zonei protejate ce va fi elaborat în condițiile legislației în vigoare.

10.7. monumente de for public

Nu sunt înregistrate pe teritoriul localității monumente de for public înscrise pe Lista Monumentelor Istorice.

10.8. opere comemorative

Nu se află pe teritoriul localității opere comemorative înscrise în lista națională a monumentelor și operelor comemorative. Totuși, în fața școlii se află un mic obelisc ridicat în memoria fiilor satului căzuți pe front (foto 9). În jurul acestuia se va institui o zonă de protecție delimitată de drumul național, clădirea școlii și limitele laterale ale curții școlii.

foto 9- obeliscul comemorativ din fața școlii din Glod

10.9. edificii publice

10.9.1. Școala- foto 10.

A fost construită probabil în perioada interbelică, în jurul anilor '30 ai secolului trecut.

foto 10- școala din Glod

10.9.2. Magazinul Mixt- foto 11.

foto 11- Magazinul Mixt

A fost construit în perioada comunistă, după 1970.

10.9.3. Căminul Cultural- foto 12.

foto 12- Căminul Cultural din Glod

A fost construit în perioada comunistă, în jurul anilor '60 ai secolului trecut.

10.10. elemente de arhitectură tradițională

Din punct de vedere al arhitecturii tradiționale, arhitectura locală în Glod se înscrie în specificul Văii Someșului. Există încă destul de multe gospodării care păstrează elemente de originalitate în ceea ce privește modul de organizare al curții, obiecte de arhitectură tradițională, raport între volum construit/suprafața a curții; întâlnim chiar și elemente care individualizează construcțiile (mici detalii de tâmplărie, parapete traforate) sau gospodăriile (porți de șură, fântâni cu cumpănă)- v. foto 13, 14, 15. Arhitectura tradițională este exprimată cel mai bine în arhitectura locuinței și în cea anexelor gospodărești; dintre acestea din urmă încă s-au păstrat numeroase exemplare- mai numeroase decât locuințele.

Observăm că și clădirile publice construite în perioada interbelică și în cea comunistă respectau elementele de bază ale arhitecturii tradiționale: volume pe cât posibil reduse, regim de înălțime mic, învelitori de tip șarpantă cu pante mari, materiale și culori tradiționale.

În foto 13 se vede o gospodărie ce păstrează încă multe elemente de originalitate: de la așezarea construcțiilor în cadrul curții, până la detalii de construcții: șura tradițională cu timpan teșit, casa cu târnaț adosată, cu parapet traforat. Se observă elemente noi care nu sunt în armonie cu cele tradiționale: modul de închidere a fântânii, elementele de împrejmuire din beton, poarta metalică.

În foto 14, se observă o casă tradițională cu târnaț parțială înglobată în planul construcției și cu o frumoasă fereastră decorată. De asemenea, se vede parțial o șură tradițională și o fântână cu cumpănă. Împrejmuirea e nespecifică, din plasă metalică.

În foto 15 se vede o șură tradițională cu timpan teșit, realizat din lemn.

foto 13. Gospodărie cu conformare tradițională în Glod: șură cu timpan teșit; casă cu târnaț, cu parapet traforat

foto 14. Gospodărie cu conformare tradițională în Glod: șură cu timpan teșit, casă cu pridvor parțial și fereastră decorată, fântână cu cumpănă

foto 15. șură tradițională cu timpan teșit din lemn

În perioada comunistă, cele mai multe case din fondul construit tradițional (vechile case din lemn, cu pridvor) au fost demolate. În locul lor s-au construit case din cărămidă, mai spațioase, mai luminoase și mai solide. Din păcate, acestea- deși păstrează un regim de înălțime redus și un procent mic de ocupare a terenului- nu se încadrează într-o arhitectură specifică locului, ci sunt proiecte tipizate, comune tuturor zonelor țării. Nici un element de originalitate nu le deosebește de case realizate în aceeași perioadă în Oltenia sau în Moldova. Uneori, localnicii au simțit acest lucru și au încercat să își individualizeze casele prin decorațiuni de fațadă (v. foto 16).

foto 16. casă din anii '60 ai secolului trecut, cu decorațiuni din tencuială pe fațadă

După 1990 a început fenomenul haosului imobiliar, care a dus la implementarea în arhitectură a unor materiale noi de calitate discutabilă, volume masive și culori stridente, forme importate din zone foarte îndepărtate, amestecuri de forme și stiluri. Satele nu au scăpat de acest fenomen, mulți localnici considerând că aceste importuri de forme și materiale înseamnă modernitatea. Forța de muncă emigrată a asigurat și mijloacele financiare pentru noua arhitectură, și importul de forme arhitecturale străine (v. foto 17, 18).

foto 17- casă nouă în Glod,
cu forme și volume
nespecifice arhitecturii
locale

foto 18- casă nouă în Glod, cu forme și volume nespecifice arhitecturii locale

În afară de arhitectura locuinței, și construcțiile cu alte funcțiuni suferă de o lipsă de modele coerente, fiind îndepărtate de arhitectura tradițională locală. Acestea suferă, ca și locuințele, de inadecvarea la sit a volumelor, formelor și culorilor (v. foto 19, 20, 21).

foto 19. spațiu comercial cu forme străine tradiției locale și culoare inadecvată.

foto20. clădire cu forme străine tradiției locale și culoare inadecvată.

foto 21. spațiu comercial cu forme ce amintesc de arhitectura tradițională, dar culoare inadecvată și detalii constructive importate (coama acoperișului, lucarna)

10.11. Reguli de construire.

Pentru prezervarea valorilor satului tradițional în contextul dezvoltării și modernizării satului, se propun reguli de construire ce vor fi preluate în Regulamentul Local de Urbanism. Aceste reguli sunt detaliate în cap. XIII pct. 13.2. "Recomandări", subpct. 13.2.3 "Din punct de vedere al modului de a construi", categoria "a" și "b".

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. XI. Sat component Gura Vlădesei (magh. **Vlegyászatanya**). Este format în zona întâlnire a Văii Mari cu drumul național. Este un sat grupat de vale, astăzi aproape depopulat.

11.1. istoric al satului Gura Vlădesei

Gura Vlădesei este o localitate formată recent, așezată la nord-vest de Dej; prima sa atestare documentară ca sat de-sine-stătător datează din 1913. Până în acel moment, aparținea satului Căpâlna.

Se pare că s-a format pe la jumătatea sec. al XVIII-lea, prin așezarea în partea de sus a Văii Mari a unor familii din Dobrocina¹. În timp, oamenii au coborât cu gospodăriile până s-au stabilit de-a lungul văii, în apropiere de drumul național.

Se pare că teritoriul fusese locuit încă din preistorie, aici existând un sit arheologic din Epoca Bronzului².

A făcut parte pe rând din:

- comitatul Szolnok-Doboka, plasa Ileanda Mare- în 1944
- Regiunea Cluj, raionul Dej în 1956
- comuna Gîlgău din 1966³.

Istoria sa se împletește cu cea a satului Căpâlna din care s-a desprins, fără a fi cunoscute date istorice notabile care să individualizeze satul.

11.2. evoluție urbanistică

Localitatea s-a dezvoltat de-a lungul Văii Mari până la drumul național (DN1C). Astfel, pe versant satul și-a păstrat caracterul înșiriat, cu gospodării risipite, dispuse după relief. Relieful nu a permis dezvoltarea satului în zona adiacentă drumului național, prin urmare sistematizarea din perioada comunistă nu a dat rezultate în acest caz (v. foto 1):

1 cf. Ion Văleanu- "Monografia Satului Căpâlna"- Editura "Caiete Silvane" Zalău, 2009. Ediție îngrijită de prof. dr. ing. Ovidiu Centea

2 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Alba" Editura Altip, Alba-Iulia, 2010

3 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai"- sursa: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

foto 1- satul Gura Vlădesei în fotografie aeriană din mai 2012- sursa: Google Earth

11.3. evoluție demografică, socială și economică

Evoluția demografică a localității în recensăminte arată astfel (primul tabel reprezintă etnia, cel de-al doilea- religia)⁴:

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1956	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	51	51	-	-	-	-	-	-	-	-
1977	31	31	-	-	-	-	-	-	-	-
1992	16	16	-	-	-	-	-	-	-	-
2002	19	19	-	-	-	-	-	-	-	-

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	romano- catolici	refor mați	lutra ni	unitar ieni	israeliți	alții	baptișt i	adventișt i
1992	16	8	-	-	-	-	-	-	-	-	8
2002	19	12	-	-	-	-	-	-	-	-	7

Localnicii sunt agricultori; în perioada comunistă, satul a fost electrificat și cooperativizat, C.A.P. Gura Vlădesei fuzionând cu C.A.P. Gilgău în 1962. În prezent, populația e îmbătrânită, practicând agricultura de subzistență și creșterea animalelor, în localitate neexistând unități economice care să creeze locuri de muncă. Adiacent drumului național funcționează un agent comercial cu o unitate turistică. Satul este situat pe DN1C, fapt care a permis migrarea forței de muncă spre orașele apropiate. În prezent, satul este format din 8 gospodării.

11.4. monumente, situri și așezări istorice.

Pe teritoriul localității nu se află monumente, situri și așezări istorice înscrise pe Lista Monumentelor Istorice.

Există un sit arheologic în punctul "Moara lui Drăgan", aparținând epocii bronzului⁵, neînregistrat în Lista Monumentelor Istorice și în Repertoriul Arheologic Național.

11.5. monumente de for public; opere comemorative

4 cf. Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002"și "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

5 cf. Sabin Adrian Luca, Nicolae Gudea- "Repertoriul arheologic al județului Alba Iulia, 2010, pag. 55

Nu sunt înregistrate monumente de for public și opere comemorative în Gura Vlădesei.

11.6. edificii publice și religioase

Satul nu dispune de edificii publice sau religioase.

11.7. elemente de arhitectură tradițională

Fiind o localitate relativ nouă, fondul construit este, în general, din perioada comunistă. Nu se mai păstrează urme din arhitectura secolului XIX.

Locuințele sunt din zidărie, acoperite cu țiglă, de calitate bună din punct de vedere constructiv și al confortului; majoritatea sunt construite pe parter. Reprezintă elemente de arhitectură rurală de sec. XX: fără individualitate locală, dar cu imagine corectă a construcțiilor și cu dispunere neagresivă în sit.

Clădirea cu funcțiune turistică este ridicată după 1990, volumul construit este masiv, agresiv cu peisajul, inadecvat estetic.

11.8. reguli de construire

Pentru evitarea apariției unor construcții nepotrivite tradiției locale, se propun reguli de construire ce vor fi preluate în Regulamentul Local de Urbanism. Aceste reguli sunt detaliate în cap. XIII pct.

13.2. "Recomandări", subpct. 13.2.3 "Din punct de vedere al modului de a construi", categoria "b".

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL COMUNEI GÎLGĂU/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. XII. Arhitectură tradițională în comuna Gîlgău.

12. 1. Istoric.

Pentru studierea arhitecturii tradiționale locale nu mai avem la dispoziție decât construcții păstrate cel mai devreme de la începutul secolului XX. Tipurile de arhitectură mai vechi nu se mai găsesc în localitate; există doar câteva fotografii din anii '50-'60 ai secolului trecut care au surprins case mai vechi.

Astfel, cel mai vechi tip de casă identificat în trecutul recent este cel cu acoperiș foarte abrupt, învelit cu paie, având târnaț îngust cu stâlpi de lemn și ferestre mici. Paiele folosite pentru învelitori erau produse în gospodăria țăranului, iar pentru așezarea lor erau chemați meșteri specializați- meserie care deja a dispărut. Casele erau realizate din bârne de lemn, tencuit atât la interior, cât și la exterior (spre deosebire de casele din Maramureș, de exemplu- care erau tencuite doar pe interior). Târnațul nu era închis cu parapet; stâlpii erau legați cu "rudă" de lemn (v. foto 1, 2¹). În aceste fotografii se observă și modul de realizare a împrejmuirilor: din lețuri de lemn dispuse rar, având înălțime mică; ele permit o relație vizuală între spațiul public și spațiul privat.

foto 1. Casă veche din Gîlgău, acoperită cu paie, având târnaț îngust și ferestre mici. Foto nedată; probabil a fost realizată în anii '40 ai sec. XX

foto 2. Casă veche din Gilgău, acoperită cu paie, având târnaț cu stâlpi de lemn și rudă. Foto nedată - probabil din anii '40 ai sec. XX.

Etapa următoare în evoluția arhitecturii locuinței a fost înlocuirea învelitorilor de paie cu învelitori de șindrilă. De altfel, o asemenea evoluție se încercase a fi impusă încă din 1858, prin Regulamentul de construire nr. 4/8 martie, care obliga la edificarea construcțiilor pe fundație de piatră și cu acoperiș de draniță. Lipsa mijloacelor materiale ale sătenilor a făcut ca această măsură să se implementeze greu, astfel încât spre sfârșitul sec. al XIX-lea fondul construit în zona rurală să fi fost compus în majoritate tot din vechile case acoperite cu paie de secară.

În 1898, este publicat un nou regulament care îl întărește pe cel din 1858, interzicând explicit acoperirea caselor cu paie. Și acest regulament se implementează lent, întrucât interzicea acoperirea construcțiilor noi cu paie, fără să oblige la înlocuirea învelitorilor existente. Din același motiv- sărăcia sătenilor- case noi se construiesc prea puține, menținându-se vechile case; șindrila și dranița erau scumpe, astfel încât multe case au menținut acoperișurile de paie și la începutul sec. XX.

Casele care se construiesc în această perioadă sunt tot din bârne de lemn.

În prima jumătate a sec. XX aproape se generalizaseră acoperișurile de șindrilă, cu precădere printre sătenii cu stare materială mai bună. O imagine nedată, dar explicată în limba maghiară (probabil realizată între 1940-1944) ne arată case din Gîlgău acoperite cu șindrila (foto 3²). În aceeași imagine se pot observa și împrejmirile- din lețuri de lemn, cu înălțime relativ mică și cu porți mari de scândură.

Se poate vedea că este vorba despre case mărunte, cu acoperișuri înalte în patru ape.

În acest tip de arhitectură a locuinței, acoperișul domină volumetria casei.

foto 3.
imagine
realizată
probabil între
1940-1944,
reprezentând
case acoperite
cu șindrila.

De la

începutul sec. XX apăruse deja tipul de casă care acum definește arhitectura tradițională a zonei: cu acoperiș în patru ape, cu târnaț pe toată fațada, cu parapet traforat și foișor în partea centrală- aceasta având la partea superioară fronton decorat de asemenea cu trafor din lemn. Vedem o asemenea casă în

fotografia realizată în 1913 cu ocazia adunării ASTRA de la Gîlgău (foto 4³).

foto 4. adunarea ASTRA de la Gîlgău; fotografie realizată în 1913 în curtea localnicului Ioan Dunca. În fundal se observă casa acestuia, caracteristică pentru ceea ce înseamnă azi arhitectura tradițională în satele comunei Gîlgău.

În anii '50-'60 ai sec. XX a început construirea noii arhitecturi de zid, cu acoperiș din țigle ceramice. Din motive tehnice- țigla nu se putea așeza pe pante la fel de abrupte ca șindrila- panta acoperișului se reduce, acesta devenind mai plat. Întrucât zidăria nu permite executarea unor decorațiuni atât de spectaculoase ca cele din lemn (traforuri, cioplituri, îmbinări), imaginea caselor se uniformizează. Astfel începe a se generaliza un alt tip de arhitectură rurală, diferită de cea cunoscută până atunci.

O imagine din anii '50 ai secolului trecut ne arată o casă acoperită cu șindrila coexistând cu o șură acoperită cu paie și cu clădire nouă din zidărie, acoperită cu țigle ceramice (foto 5⁴).

foto 5. imagine realizată probabil în anii '60 ai sec. XX, reprezentând

3 sursa foto: Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 203

4 sursa foto: Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 38

construcții acoperite cu șindrilă, paie și țiglă.

De altfel, în anii '50 era frecventă situația coabitării între cele două tipuri de construcții - v. foto 5 și 6⁵.

foto 6. imagine din 1957, din timpul construirii școlii. În fundal se pot vedea case mărunte din lemn acoperite cu șindrilă.

În deceniile 7 și 8 ale secolului trecut s-a înnoit cea mai mare parte a fondului construit; clădirile vechi menținute după acea perioadă au fost modernizate prin înlocuirea învelitorilor de paie sau șindrilă cu țigle ceramice (în anii '60) sau cu plăci ondulate de azbociment (azbocimentul devenind predilect în anii '70, dat fiind costul său mai redus decât al țiglei ceramice). O fotografie aeriană din 1970 arată cum se generaliza deja construirea de case din zidărie cu plan extins, acoperite cu noul tip de acoperiș - în patru ape, cu pantă mai redusă, învelit cu țiglă (foto 7⁶).

5 sursa foto: Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 20

6 sursa foto: Vasile Lar- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008; pag. 20

foto 7. Case noi din cărămidă în Gilgău în 1970.

Noua arhitectură a locuinței propune un plan mai extins, cuprinzând mai multe funcțiuni, având încăperi mai largi și mai înalte, cu ferestre mai mari; este deja o locuire mai confortabilă. Cu toate acestea, casele sunt foarte asemănătoare între ele și lipsite de elementele de individualizare care făceau farmecul arhitecturii din lemn și mândria proprietarilor. De asemenea, se poate afirma că aceeași arhitectură s-a practicat în zonele rurale de pe întreg teritoriul României, anulând originalitatea fiecărei zone etnografice.

În prezent, arhitectura veche mai este reprezentată în satele comunei de obiecte cu toate tipurile de funcțiuni: locuință, șură, găbânaș, coștei, împrejmuiri și porți, podețe, fântâni cu cumpănă. Exemplificăm în paginile care urmează.

12.2. Locuința

În ceea ce privește locuința, am identificat în sate două tipuri de locuință interesante din punctul de vedere al arhitecturii reprezentative pentru comuna Gilgău. Este vorba despre o arhitectură țărănească tipică, în cadrul căreia identificăm patru subtipuri de locuință, toate însă bazate pe aceleași elemente constructive: târnațul cu stâlpi din lemn și învelitoarea cu pante repezi.

Cele patru subtipuri se pot descrie astfel: case cu târnațul înglobat parțial în clădire (foto 8), cu târnaț fără parapet pe toată lungimea clădirii (foto 9), cu târnaț cu parapet traforat pe toată lungimea clădirii (foto 10, 11), târnaț cu parapet pe toată lungimea clădirii și foișor în partea centrală (foto 12, 13). Remarcăm uimitoarea varietate pe care constructorii caselor au obținut-o prin combinarea câtorva elemente constructive simple. Prin combinarea aceste elemente constructive cu detalii decorative (cioplituri, traforuri, tâmplării) și culori (alb sau albastru, prin adăugarea de sineală în var) a rezultat o uluitoare diversitate arhitecturală, astfel încât fiecare casă are propria personalitate inconfundabilă.

foto 8. Subtip1- casa cu târnațul înglobat parțial în planul clădirii-casă din Glod. Se remarcă frumoasa fereastră cu tâmplărie decorativă.

foto 9. Subtip 2- casa cu târnaț fără parapet pe toată lungimea clădirii-casă din Bârsău Mare. Timpanul drept a fost construit, probabil, în momentul înlocuirii învelitorii cu țiglă.

foto 10. Subtip 3- casa cu târnaț cu parapet pe toată lungimea clădirii-casă din Glod.

foto 11. Subtip 3- casa cu târnaț cu parapet pe toată lungimea clădirii-casă din Dobrocina.

foto 12. Subtip 4- casa cu târnaț cu parapet pe toată lungimea clădirii și cu foișor central- casă din Fodora.

Acestui subtip îi aparținea casa lui Ioan Dunca, cea văzută în fotografia din 1913, realizată cu ocazia adunării ASTRA la Gîlgău (foto 4).

foto 13. Subtip 4- casa cu târnaț cu parapet pe toată lungimea clădirii și cu foisor central- casă din Dobrocina.

Un al doilea tip de locuință identificat în sate este o locuință construită prin combinarea aceluiași elemente constructive tradiționale, dar cu anumite influențe urbane. Este vorba despre locuințe cu plan mai dezvoltat decât cel al casei țărănești obișnuite; sunt construite din zidărie și exprimă posibilități financiare mai mari ale proprietarilor. Stâlpii din lemn sunt înlocuiți cu stâlpi din cărămidă, iar parapetele cu traforuri delicate din lemn sunt înlocuite total sau parțial cu parapete solide din cărămidă. Ferestrele și ușile sunt mari; tâmplăriile nu mai sunt simple, dulgherești ca la casa țărănească obișnuită, ci sunt mai degrabă de tip urban, evident produse în ateliere specializate. Traforurile de pe frontoane se mențin, dar devin mai elaborate, cu desene și îmbinări complicate. Imaginea rezultată e a unor mici conace rurale, cu evidentă influență urbană. Exemplificăm cu două frumoase exemple- unul din Chizeni (foto 14, 15) și altul din Dobrocina (16, 17, 18).

foto 14- micul conac de la Chizeni.

În cazul casei de la Chizeni (foto 14, 15), învelitoarea pe corpul principal a fost modificată prin ridicarea timpanelor (acest lucru este vizibil la îmbinarea cu turnurile laterale). Planul este lărgit, cu funcțiuni suplimentare față de casa tradițională; foisorul e dispus central, fără târnațul caracteristic casei țărănești. După detaliile traforului, putem presupune că a fost construită ca și casă de primire pentru înalții oaspeți ai lui Teodor Mihali.

foto 15- micul conac de la Chizeni- detaliu de foisor.

foto 16- conacul de la Dobrocina

În cazul casei de la Dobrocina (foto 16, 17, 18), stâlpii și parapetele sunt din cărămidă, planul este extins în formă de "L" cu foisor pe fiecare latură, iar târnațul se transformă într-un pridvor larg pe ambele laturi. Se observă ferestrele mari cu tâmplării elaborate de tip urban, evident executate industrial. Nu este cunoscută nici istoria acestei frumoase case, în prezent nelocuită; crucea de pe timpane (v. foto 18) indică faptul că a fost cândva casă parohială.

foto 17- conacul de la

Dobrocina

foto 18- conacul de la Dobrocina-
 detaliu de trafor pe timpan. Se
 observă decorațiunea minuțioasă,
 cu detalii complicate.

12.3. Anexele gospodărești

În cadrul acestui tip de construcții, șurile s-au păstrat în număr destul de mare și în stare relativ bună (foto 19, 20). Este interesant faptul că acestea poartă multe elemente decorative, în ciuda rolului lor strict funcțional: porți și uși ingenios îmbinate/ sculptate/ decorate cu traforuri sau elemente aplicate.

Caracteristice acestor construcții sunt timpanele teșite, fapt care diferențiază învelitorile locuințelor de cele ale șurilor și le face pe acestea foarte ușor identificabile în cadrul gospodăriei. Timpanele sunt de regulă traforate. Șurile sunt așezate în mod tradițional pe laturile curților, astfel încât zona centrală a curții să rămână liberă.

foto 19- șură în Căpâlna, cu ușă și porți foarte frumoase, realizate din lemn

foto 20- șură în Dobrocina, de asemenea cu porți și ușă din lemn, decorative

O asemenea construcție era alcătuită din spațiul pentru atelaje, dispus în partea centrală, având acces pe ambele părți; pe părțile laterale se aflau grajdul pentru vite și cotețele pentru porci, oi și păsări. Din spațiul central erau alimentate animalele iarna și se asigura accesul la pod, unde se depozita fânul. Explicația ornamentației foarte bogate a acestor construcții este respectul pe care țăranii îl purtau animalelor, considerate cea mai de preț avere din gospodărie.

Alte anexe gospodărești care încă se mai pot vedea (în număr mic) în satele comunei sunt: găbânașul (foto 21, 22), fânarul (foto 22), coșteiu (foto 24). Sunt realizate din lemn.

Găbânașul era folosit pentru depozitarea alimentelor și chiar a unor obiecte de îmbrăcăminte.

foto 21- găbânaș în Căpâlna

foto 22- găbânaș în Bârsău Mare

foto 23- fânar în Chizeni

foto 24- coștei din lețuri în Fodora

12.4. Alte tipuri de construcții tradiționale

În satele comunei Gilgău sunt prezente și alte construcții țărănești tradiționale, cum ar fi: porți de lemn (foto 25, 26), fântână cu cumpănă (foto 27), podețe din lemn (foto 28), împrejmuiri de nuiete sau lețuri (foto 29).

foto 25- porți de lemn în Dobrocina, lucrate dulgherește.

foto 26- poartă acoperită la biserica de lemn de la Bârsău Mare

Porțile vechi încă vizibile sunt de tipul celor din foto 25; nu am identificat nicăieri o altă poartă acoperită ca cea de la biserica.

Căpâlna

foto 27- fântână cu cumpână în Glod

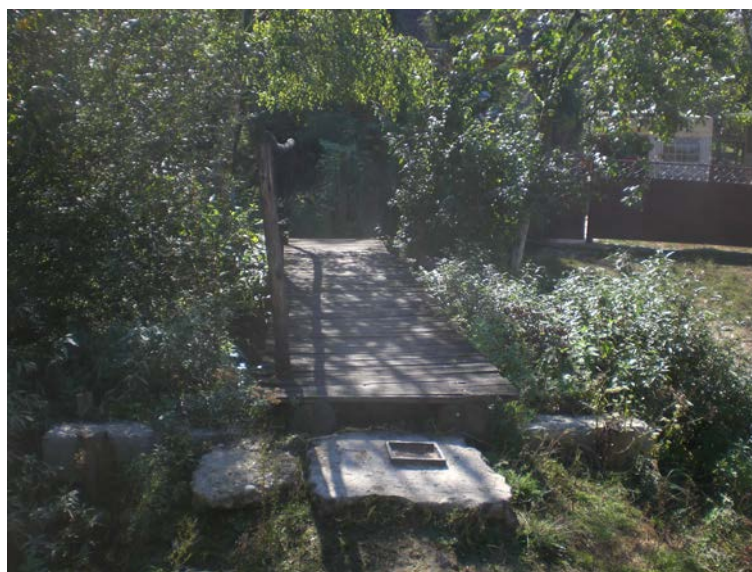

foto 28- podeț de lemn în

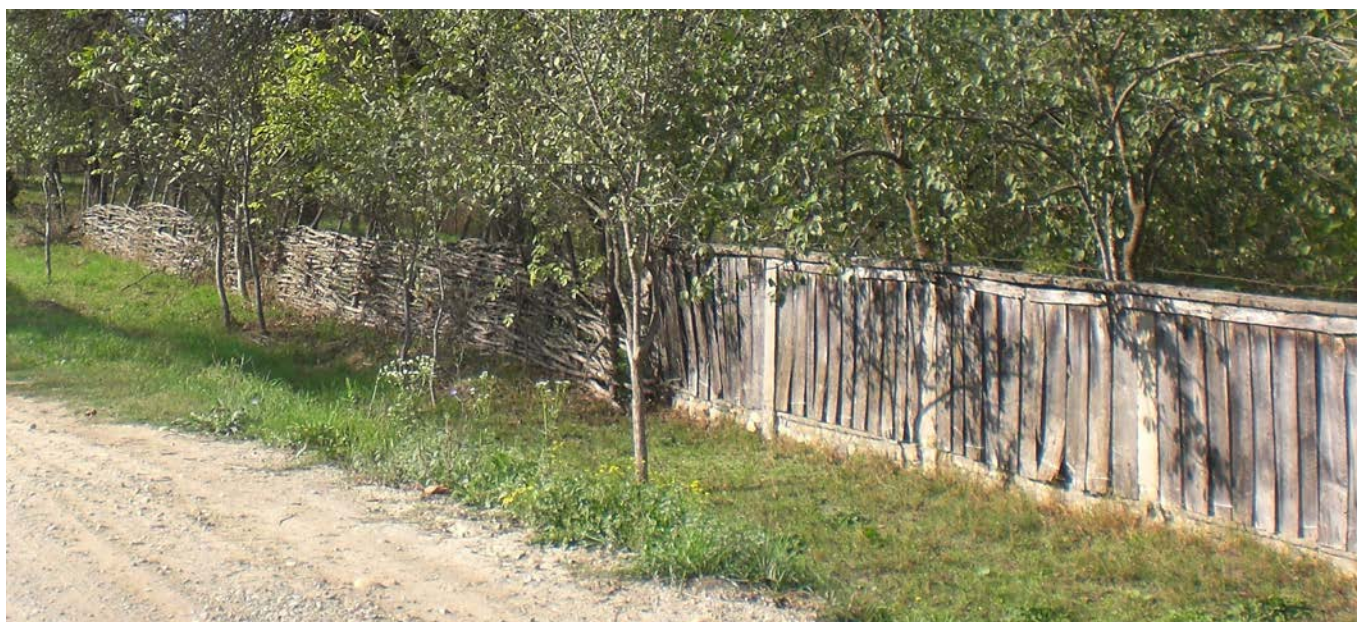

foto 29- garduri de lemn și de nuiiele la Dobrocina

CAP. XIII. Concluzii; recomandări

13.1. Concluzii

13.1.1. Concluzii referitoare la dezvoltarea urbanistică a satelor.

Remarcăm că cele nouă sate pot fi grupate în trei tipologii, astfel:

- satele din nordul și nord-estul Someșului, dezvoltate atât de-a lungul drumului național, cât și tentacular în zona de vale adiacentă drumului național (sate cu dezvoltare mixtă- de versant și vale)- Gîlgău, Glod, Bârsău Mare, Căpâlna;
- satele din sudul și sud-vestul Someșului, dezvoltate în lunca Someșului, de-a lungul drumului județean (sate cu dezvoltare liniară)- Chizeni, Dobrocina, Fodora;
- satele din nordul Someșului, dezvoltate pe versanți de-a lungul văilor ce se varsă în Someș: Frâncenii de Piatră, Gura Vlădesei.

Referitor la satele din prima categorie, observăm că au avut o dezvoltare relativ constantă, menținându-se în vatra tradițională până în perioada comunistă, când s-a accentuat tendința de dezvoltare de-a lungul drumului național. Această dezvoltare aduce deservicii localităților în prezent, dat fiind traficul aferent drumului național, care afectează necesitățile de transport în interiorul localității și creează disconfort locuitorilor caselor așezate la drum. O soluție ar fi încurajarea dezvoltării zonelor tentaculare ale localităților prin creșterea densității construite în zonele centrale (suprapuse peste vetrele tradiționale) și prin modernizarea drumurilor locale. Relieful acestor sate permite crearea de inele de circulație, care să preia într-un mod coerent traficul local. De altfel, în cazul satului Glod observăm chiar și tendința din ultimii 20 de ani de depopulare în zona drumului național, care s-ar putea generaliza și în celelalte sate din această categorie.

În ceea ce privește satele din a doua categorie, se observă o funcționare bună în interiorul vetrelor;

dezvoltarea liniară de-a lungul drumului județean nu creează disfuncționalități, dat fiind traficul redus. În cazul localităților Dobrocina și Fodora este posibilă și recomandabilă crearea de circulații inelare în interiorul vetrelor; în cazul localității Chizeni, relieful nu permite acest lucru, motiv pentru care este necesar a se încuraja dezvoltarea localității spre sud (spre Fodora), pentru a se reduce distanța față de centrul comunei și față de podul spre Gîlgău.

Satele din a treia categorie sunt aproape depopulate, dispunerea pe versanți nedându-le posibilitatea dezvoltării altfel decât de-a lungul văilor, cu toate dezavantajele ce decurg de aici, în privința circulației interioare și a relației cu celelalte sate. Dacă din Gura Vlădesei s-a menținut doar un grup de construcții în imediata apropiere a drumului național, satul Frâncenii de Piatră tinde să devină destinație turistică. Interesul crescut din ultimii ani pentru dezvoltarea de funcțiuni turistice în Frânceni trebuie încurajat, întrucât prefigurează o modalitate de salvare a vetrei satului prin reabilitarea și înnoirea fondului construit și prin utilizarea sezonieră.

13.1.2. Concluzii referitoare la arhitectura satelor.

Satele comunei Gîlgău au fost mai mult sau mai puțin afectate de excesele în construcții din perioada 1996-2008.

În general, satele și-au păstrat siluetele tradiționale, cu volume construite mici, dominate de turele bisericilor; excese de tipul celor indicate pentru fiecare localitate în parte (dimensiuni, forme, culori, materiale nepotrivite) fiind încă puține. Dintre toate, Gîlgăul are o tendință mai accentuată de urbanizare cu tot ce înseamnă aceasta: o viață economică și socială mai intensă, dar și pierderea aproape în totalitate a fondului construit tradițional și avînd parte și de cele mai multe construcții noi nereușite.

De altfel, o tendință generală de urbanizare- cu neajunsurile aferente (materializate în aceleași excese arhitectonice) se manifestă în zona drumului național, în toate satele cu acces la drum (Glod, Bârsău Mare, Gîlgău, Căpâlna, Gura Vlădesei). Aici întâlnim cele mai multe situații de neadecvare a

construcției noi la contextul natural și construit, prin folosirea unor materiale și culori nepotrivite și importuri de forme arhitecturale de calitate discutabilă.

Totuși, pe drumurile laterale din aceste sate se menține încă în mare parte o arhitectură a locuinței bună din vechea arhitectură ante- și interbelică, precum și din cea comunistă. Această arhitectură este caracterizată prin volume mici, regim de înălțime scăzut, procent mic de ocupare a terenului, învelitori cu șarpante înalte, proporții bune ale construcțiilor, ocupare tradițională a parcelei cu menținerea unei curți centrale.

O altă situație întâlnim în satele mai izolate din sudul Someșului (Chizeni, Dobrocina și Fodora) și în Frânceni, unde se păstrează încă o mare parte din arhitectura caracteristică satului, cu foarte puține importuri nereușite.

Mai întâlnim adeseori situația în care construcțiile noi sunt gândite în spiritul respectului față de tradiția locului (de ex. casele de vacanță de la Chizeni- v. Cap. V "Sat component Chizeni", pct. 5.9. "Elemente de arhitectură tradițională"; se mai pot vedea șuri noi construite asemănător cu cele vechi, extinderi de case vechi construite cu același regim de înălțime și fără excese formale, mansardări cu menținerea formei învelitorii, mansardări cu realizarea unor șarpante de tip tradițional etc.- numeroase exemple de acest fel, prea multe pentru a fi cuprinse aici).

Toate acestea ne fac să credem că locuitorii comunei Gîlgău au toate șansele să re-creeze o arhitectură specific locală, îmbinând nevoile confortului modern cu bunele practici de edificare ale străbunilor lor, pentru a-și proteja identitatea locală în fața globalizării.

13.2. Recomandări

foto 30- posibilă legătură între satele comunei în partea de est

13.2.1. Referitor la circulație, satele și-au menținut, în general, trama inițială și s-au dezvoltat în relație cu aceasta. Acest lucru impune ca și dezvoltarea viitoare să țină cont de această tramă stradală existentă (de altfel, în comună sunt deja în curs lucrări de modernizare/ asfaltare al drumurilor locale). Totuși, dată

fiind evoluția individuală a satelor și regăsirea lor în cadrul aceleiași unități teritorial-administrative după 1968, este necesar a se evalua relația între ele în cadrul acestui întreg. Se observă că această relație este una defectuoasă, ea desfășurându-se doar prin intermediul podului de la Fodora. În această etapă de dezvoltare a comunei Gâlgău, apare ca necesară edificarea unui al doilea pod de circulație auto, pe poziția actuală punți pietonale de la Dobrocina (v. foto 30).

13.2.2. Referitor la parcelar și la modul de ocupare a parcelelor, se recomandă menținerea caracteristicilor istorice- încă prezente pe majoritatea covârșitoare a parcelelor: parcela cu latura lungă spre stradă, ocupată cu construcții pe contur- desigur, cu respectarea prevederilor Codului

Civil.

13.2.3. Referitor la modul de a construi, se constată că arhitectura tradițională locală are caracteristici comune tuturor satelor comunei, caracteristici vizibile într-un fond construit vechi încă destul de consistent, menținut pe tot teritoriul satelor Chizeni, Dobrocina și Fodora; totodată, exemplare din acest fond construit tradițional s-au păstrat în Frâncenii de Piatră și în zonele retrase de la drumul național din Glod, Bârsău Mare și Căpâlna; foarte puțin în Gâlgău și deloc în Gura Vlădeșei. De aceea, regulile de construire legate de arhitectura tradițională se vor impune diferit pentru:

a) Chizeni, Dobrocina, Fodora, Frâncenii de Piatră și zonele retrase de la drumul național din Glod, Bârsău Mare, Căpâlna și Gâlgău, pentru prezervarea imaginii satului tradițional în condițiile necesităților actuale de confort al locuirii;

b) zona adiacentă drumului național din Glod, Bârsău Mare, Căpâlna și Gâlgău; de asemenea pentru Gura Vlădeșei.

Pentru prima categorie (pct. a) se recomandă ca:

- noua arhitectură locală să nu depășească un regim de înălțime scăzut- max. P+1;
- să se utilizeze în proiectarea noilor construcții elemente tradiționale de limbaj arhitectural, cum ar fi șarpanta cu ape abrupte- peste 45°- , târnațul, parapetul traforat, foișorul cu fronton traforat;
- se recomandă folosirea unor materiale adecvate- lemn, piatră, tencuieli tradiționale; învelitori de țiglă sau tablă finisată fără strălucire;

- folosirea culorilor pastelate, discrete, în special cele tradiționale: alb și albastru.

Se va evita:

- utilizarea materialelor strălucitoare, cromate, inox;
- modificarea raportului plin-gol tradițional al fațadelor;
- montarea ferestrelor cu sticlă fumurie sau oglindată, a ușilor decorative cu elemente de sticlă oglindată;
- utilizarea placajelor sau tâmplărilor PVC, a materialelor plastice de tip policarbonat etc.;
- folosirea culorilor tari pentru învelitori, tâmplării și fațade;
- folosirea tencuielilor decorative granulate;
- placarea soclurilor cu imitații de piatră;
- decorarea parapetelor pline cu decupaje în forme străine locului.

În regulamentul local de urbanism se va ține cont de aceste recomandări pentru stabilirea unor reguli de edificare astfel încât să se evite alterarea arhitecturii locale cu forme, volume și culori excesive.

Pentru a doua categorie (pct. b), prevederile de la pct. a se vor corobora cu cele specifice zonelor centrale- de exemplu, se va permite edificarea de clădiri publice sau cu destinație de servicii având un regim de înălțime mai ridicat și un alt tip de ocupare a parcelarului, adecvat tendinței puternice de urbanizare deja prezentă.

13.2.4. Referitor la protecția monumentelor istorice, se recomandă:

- începerea de către administrația locală a demersurilor pentru listarea ca monument istoric a Bisericii Ortodoxe "Înălțarea Sfintei Cruci" din Chizeni, a Bisericii Ortodoxe "Sf. Nicolae" din Glod și a casei-conac de la Dobrocina (Dobrocina nr. 67).
- începerea de către administrația locală a demersurilor pentru restaurarea picturii interioare a bisericilor de lemn de la Bârsău Mare și Fodora.

13.2.5. Referitor la istoria locală și la memoria locului:

În urma studierii evoluției localităților componente din punct de vedere istoric, demografic, social, economic, urbanistic și arhitectural, suntem în măsură să susținem că această comună se poate mândri cu o evoluție deosebită de-a lungul timpului, cu o istorie bogată și interesantă, cu participarea la multe

evenimente ieșite din comun. De aceea, bogata istorie a localităților trebuie pusă în valoare, pentru ca locuitorii lor să se identifice cu satele, să fie mândri că le locuiesc- aceasta fiind una din premisele creării spiritului comunitar și a atașamentului față de origini. În acest sens și cu argumentele arătate la fiecare capitol al lucrării, recomandăm:

- reabilitarea obeliscurilor eroilor pe care numele acestora nu mai sunt vizibile și includerea lor în perimetre protejate așa cum s-a arătat la fiecare capitol în parte;
- stabilirea unei modalități de comemorare (de exemplu printr-o placă comemorativă așezată într-un loc public) a foștilor locuitori evrei ai satelor, pieriți în Holocaust- întrucât comunitatea evreiască a fost parte importantă a istoriei comunei și și-a adus aportul la dezvoltarea sa;
- realizarea la Căpâlna a unui monument comemorativ în amintirea semnării aici în ianuarie 1438 a pactului "Fraterna Unio" (așa-zisul "Unio Trium Nationum")- pact de covârșitoare importanță pentru istoria întregii Transilvanii;
- reabilitarea plăcii comemorative a Tunarului Necunoscut căzut în aceeași bătălie, aflată în cimitirul satului;
- adăugarea unei plăci comemorative pentru localnicii- civili și militari- căzuți în bătălia din 22-23 decembrie 1848 de la Podul Obrejii.

CAP. XIV. Surse documentare

Adrian Boantă- "The Philosophy of law in the work of Vaida Ladislau", articol disponibil la http://revcurentjur.ro/arhiva/attachments_200902/recjurid092_11F.pdf

- Agenda Setting- "Strategia de dezvoltare a comunei Gîlgău pentru perioada 2009-2013"
Ardelean, Florin- "Oastea portală în transilvania princiară (1542-1653)" p. 159- publ. în "Banatica" la <http://banatica.ro/media/b202/faop.pdf>
Autor colectiv- "Istoria României" vol. II, Editura Academiei Populare Romîne, București 1962
Autor colectiv- "Istoria României. Transilvania", Vol. II. Editura George Barițiu Cluj-Napoca, 1997
Botezan, Liviu- "Importanța conscripției czirákyene pentru studierea sesiilor iobăgești și a obligațiilor țăranilor aserviți din transilvania între 1820-1848"- Cluj-Napoca. disp. online la <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Botezan-Conscripția%20czirakyana.htm>
Cristache-Panait, Ioana- "Monumente istorice bisericești din Eparhia Ortodoxă Română a Oradei. Biserici de lemn"; Oradea, 1978
Grad C., Goron D.E., Wagner E.- „Consilii și gărzi naționale române în Sălaj”- în Acta Musei Porolissensis, Nr. XII, 1988
Grad, Cornel- Structurări și restructurări teritorial-administrative în Nord-Vestul României: proiecte, dispute și realizări în secolul XX (studiu documentar: partea I- județul Sălaj)
Godea Ioan dr.; Cristache-Panait Ioana dr.- "Monumente istorice bisericești din Eparhia Ortodoxă Română a Oradei", Oradea - 1978
Kádár József- "Szolnok-Dobokavármegye Monographiája I-VII" 1900-1901 disp. online la <http://mek.oszk.hu/04700/04755/html/index.htm>
Lar, Margareta- "Bârsăul Mare. Încercare de monografie", Editura Eurotip, Baia Mare, 2009
Lar, Vasile- "Povestea satului Gîlgău. Studiu monografic"- Editura Eurotip, Baia Mare, 2008
Luca, Sabin Adrian; Gudea, Nicolae- "Repertoriul arheologic al județului Sălaj", Editura Altip, Alba-Iulia, 2010
Mureșan, Daniel: "Filatelie și istorie poștală- contribuții privind istoria Poștei sălăjene"- publicat în Caiete Silvane/ 12 ianuarie 2008
Porumb, Marius- „Biserici de lemn din Țara Maramureșului”. Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului. - 1982
Pop C. Călin și colectiv- "Potențialul de dezvoltare a turismului în județul Sălaj"- Cluj-Napoca, 2007
Popa Atanasie- "Biserici vechi de lemn din Ardeal"- Anuarul CMIT 1932 pag. 228
Rusu, Adrian Andrei - Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și vecinătățile ei în sec. XIII-XIV, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2006
Suciu, Dumitru- "Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849", Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011
Văleanu, Ion- "Monografia Satului Căpâlna"- Editura "Caiete Silvane" Zalău, 2009. Ediție îngrijită de prof. dr. ing. Ovidiu Centea
Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" disp. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>
și "Szilágy megye településeinek felekezeti adatai 1850-2002", Ed. Pro Transylvania" Miercurea Ciuc, 1999, rev. 2008; publ. online la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>
Vistai András János: "Tekintő – erdélyi helynévkönyv" disponibil online la http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html
Anuarul Editurii SOCEC- 1920 disp. online la http://www.radixhub.com/radixhub/sources/socec_romania_directory_from_the_early_1920s/parts/judetu_l_salaj.htm
"Boabe de Grâu", revistă de cultură, București, an II, nr. 8-9, august - septembrie 1931, p. 398-408
"Magazin"- <http://www.revistamagazin.ro/content/view/2359/7/>
"Răvașul", Cluj, 3 octombrie 1903, anul I nr. 27- arhiva BCU Cluj
"Românul" Arad, 15 august 1912, nr. 179 anul II. Arhiva BCU Cluj
"Țara noastră", Sibiu, nr. 30 anul III, 8 august 1909; arhiva BCU Cluj
<http://www.biserici.org/>
www.cimec.ro

<http://db.yadvashem.org/names/>

<http://www.episcopiasalajului.ro/>

<http://keptar.oszk.hu/>

<http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/gonczy/gonczym.htm> : "Magyarország kézi atlasza"

<http://www.maproom.org/00/32/index.php> : "A Magyar Szent Korona Országainak Megyei Térképei"

<http://www.panoramio.com>

<http://parohiadobrocina.blogspot.ro/>

http://www.patrimoniu.ro/LMI/LMI-2010_SJ.pdf

<http://www.primariaonline.ro/judet-Salaj/primarie-Gilgau/m/2>

<http://www.ratiudemocracycenter.org>

<http://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/somes/>

<http://septemcastra.cluj.travel/2010/01/memoriu-pentru-memoria-ratestilor/>

http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Josephinische_Landaufnahme_Transylvania.jpg

<http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_C%C4%83p%C3%A2lna

http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Fodora

http://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Biserica_din_Galgau.jpg

[http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Glod_\(G%C3%A2lg%C4%83u\)](http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Glod_(G%C3%A2lg%C4%83u))

http://ro.wikipedia.org/wiki/Memorandumul_Transilvaniei

COORDONATOR: arh. Niels Auner-expert atestat MCPN

AUTORI: arh. Ina-Gabriela Funetan

arh. Dan Floruț